

ΧΡ. ΤΣΟΛΑΚΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΤΗΣ Ε΄ ΚΑΙ ΣΤ΄
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

**ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ**

**ΤΗΣ Ε΄ ΚΑΙ ΣΤ΄
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ**

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΟΥ
ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Ε. ΡΙΣΑΓΩΓΗΣ 008532

ΧΡΙΣΤΟΥ ΤΣΟΛΑΚΗ

νεοελληνική
γραμματική
της ε' και στ' δημοτικού

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ

1

Η ΠΡΟΤΑΣΗ

- *Tι υπέροχος ζωγραφικός πίνακας! Τέτοιο πορτρέτο του Σολωμού δεν έχω ξαναδεί. Ποιος το ζωγράφισε;*
- *Είναι έργο της αδελφής μου. Έχει τελειώσει τη Σχολή Καλών Τεχνών.*
- *Φώτισέ το μ' εκείνη τη λάμπα· θέλω να το δω στις λεπτομέρειές του. Μην το μετακινείς, σε παρακαλώ... Α! μα αυτό είναι αριστούργημα!*
- *Είναι ένα αληθινό έργο τέχνης. Όλοι αυτό λένε.*

Θ Τι είναι πρόταση

Δυο άνθρωποι συζητούν για ένα πορτρέτο. Η συζήτηση γίνεται με σύντομα κομμάτια του λόγου· το καθένα από αυτά αποτελείται από λέξεις βαλμένες πλάι πλάι έτσι, ώστε να δίνουν ένα απλό νόημα :

- *Tι υπέροχο πορτρέτο!*
- *Τέτοιο πορτρέτο του Σολωμού δεν έχω ξαναδεί.*
- *Ποιος το ζωγράφισε;*

Τα κομμάτια αυτά του λόγου λέγονται **προτάσεις**.

Πρόταση είναι ένα σύντομο κομμάτι του λόγου με απλό νόημα.

ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

A

Στον παραπάνω διάλογο :

. 1	Υπάρχουν προτάσεις με τις οποίες εκείνος που μιλάει δίνει μια πληροφορία ή κρίνει κάτι.	→ • <i>Eίναι</i> έργο της αδερφής μου.
→ • <i>Eίναι</i> αληθινό έργο τέχνης. |
|-----|---|---|

Οι προτάσεις αυτές λέγονται **προτάσεις κρίσης**.

. 2	Υπάρχουν προτάσεις με τις οποίες εκείνος που μιλάει εκφράζει μια επιθυμία.	→ • <i>Φώτισέ το μ' εκείνη τη λάμπα.</i>
→ • <i>Mην το μετακινεῖς.</i> |
|-----|--|---|

Οι προτάσεις αυτές λέγονται **προτάσεις επιθυμίας**.

. 3	Υπάρχουν προτάσεις με τις οποίες εκείνος που μιλάει εκφράζει μια ερώτηση.	→ • <i>Ποιος το ζωγράφισε;</i>

Οι προτάσεις αυτές λέγονται **ερωτηματικές προτάσεις**.

. 4	Υπάρχουν προτάσεις με τις οποίες εκείνος που μιλάει εκφράζει θαυμασμό.	→ • <i>Tι υπέροχος ζωγραφικός πίνακας!</i>

Οι προτάσεις αυτές λέγονται **επιφωνηματικές προτάσεις**.

B

Στον παραπάνω διάλογο οι προτάσεις:

. 1	• <i>Tέτοιο πορτρέτο του Σολωμού δεν έχω ξαναδεί</i> • Μην το μετακινείς	έχουν άρνηση (δεν, μην) και γι' αυτό λέγονται αρνητικές προτάσεις
. 2	• <i>Eίναι έργο της αδερφής μου</i> • <i>Eίναι αληθινό έργο τέχνης</i>	δεν έχουν άρνηση και γι' αυτό λέγονται καταφατικές προτάσεις.

Επομένως:

1. 'Όταν μια πρόταση έχει άρνηση λέγεται **αρνητική πρόταση.**
2. 'Όταν μια πρόταση δεν έχει άρνηση λέγεται **καταφατική πρόταση.**

A σκήσεις

▲ 1 Να βρεις το είδος των προτάσεων που ακολουθούν:

- a. Το φεγγάρι κοίταζε τον κήπο. Τον κοίταζε ώρα πολλή.
— Τι όμορφος που είναι! μουρμούρισε γεμάτο θαυμασμό.
- b. Ο Θεός ρωτούσε, οι άγγελοι απαντούσαν.
— Ανοίξτε τη σελίδα της προόδου. Πώς πάνε οι άνθρωποι;
— Πολύ καλά, αποκρίθηκε ο μεγάλος Άγγελος. Ξαναπήγαν στο φεγγάρι και φωτογράφισαν και την Αφροδίτη. Ο Θεός κούνησε το κεφάλι του.
— Από αγάπη, από ομόνοια, από συμπόνια πώς πάνε; Οι άγγελοι κόμπιασαν.

Αγγελική Βαρελά

- γ. Το γατάκι μας δεν είναι τέλεια ευτυχισμένο! Κάτι του λείπει.

▲ 2 Να σχηματίσεις μια πρόταση από το κάθε είδος.

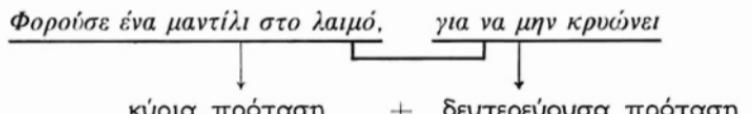
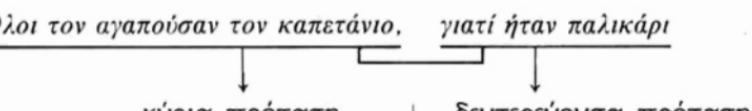
- Παράδειγμα: Ο άνθρωπος ξεκίνησε για τ' αστέρια (πρόταση κρίσης).

Γ

Κύριες και δευτερεύουσες	• α <i>Χτες βράδυ δεν κοιμήθηκαν καθόλου τα παιδιά.</i>
προτάσεις	• β <i>Σήμερα νυστάζω.</i>
	• γ ... + για να μην κρυώνει.
	• δ ... + γιατί ήταν παλικάρι.
	• ε <i>Αν δε στοιχειώσετε άνθρωπο</i> + ...
	• στ <i>'Οταν γαληνέψουν οι θάλασσες</i> + ...

- Οι προτάσεις α και β έχουν ολοκληρωμένο νόημα και γι' αυτό μπορούν να σταθούν μόνες στο λόγο. Οι προτάσεις αυτές λέγονται **κύριες προτάσεις**.
- Οι προτάσεις γ, δ, ε, στ δεν έχουν ολοκληρωμένο νόημα και γι' αυτό δεν μπορούν να σταθούν μόνες στο λόγο. Οι προτάσεις αυτές λέγονται **δευτερεύουσες προτάσεις**.

Μια δευτερεύουσα πρόταση, για να σταθεί μέσα στο λόγο, έχει ανάγκη από μια κύρια πρόταση. Έτσι, καθεμιά από τις προηγούμενες δευτερεύουσες προτάσεις γ, δ, ε, στ αν συνδεθεί με μια κύρια πρόταση, δίνει μαζί της ένα ολοκληρωμένο νόημα και στέκεται κοντά της μέσα στο λόγο :

- γ Φορούσε ένα μαντίλι στο λαιμό. για να μην κρυώνει

κύρια πρόταση + δευτερεύουσα πρόταση
- δ 'Ολοι των αγαπούσαν τον καπετάνιο. γιατί ήταν παλικάρι

κύρια πρόταση + δευτερεύουσα πρόταση

• ε	<u>An δε στοιχειώσετε άνθρωπο.</u>	<u>γιοφύρι δε στεριώνει</u>
	δευτερεύουσα πρόταση	+ κύρια πρόταση
• στ	<u>'Οταν γαληνέψουν οι θάλασσες,</u>	<u>θα φύγουν τα καράβια</u>
	δευτερεύουσα πρόταση	+ κύρια πρόταση

Ασκήσεις

▲ 1 Να χωρίσεις τις κύριες από τις δευτερεύουσες προτάσεις :

- Όταν φτάσαμε στην εκκλησιά, δε βλέπαμε πια τη θάλασσα. Μια βαριά καταχνιά την είχε σκεπάσει. Την ακούγαμε μόνο να μουγκρίζει από κάτω.
- Έγραψε στη μητέρα μου ότι θα ρχόταν για το Πάσχα.
- Κάναμε Πάσχα μαζί, όπως το χε πει η μητέρα.
- Δεν ξέρω πόσες ώρες μείναμε εκεί.

Αιμιλία Πετράκη

2 Να βάλεις τις προτάσεις που λείπουν, ώστε οι φράσεις να δίνουν νόημα :

- a / να ανοιχτώ στο πέλαγος
 β / ότι θα γυρίσει
 γ / όπως τα περίμενε
 δ / Φαντάζεσαι πόσο όταν ότι
 ε / Ήρθα, επειδή
 στ / Τον επισκεπτόμουν τακτικά, αν και

Οι προτάσεις	Αποτελούνται από
•α <u>Ο Πέτρος παρακολουθεί προσεκτικά</u>	<u>Ο</u> + <u>Πέτρος</u> [παρακολουθεί] + <u>προσεκτικά</u>
•β <u>Ο συμμαθητής μου ο Πέτρος είναι προσεκτικός</u>	<u>Ο</u> <u>συμμαθητής</u> <u>μου</u> + <u>ο Πέτρος</u> / <u>είναι</u> + <u>προσεκτικός</u>
•γ <u>Η Ελένη τραγουδάει μελωδικά</u>	<u>Η</u> + <u>Ελένη</u> [<u>τραγουδάει</u>] + <u>μελωδικά</u>
•δ <u>Η φίλη μου η Ελένη τραγουδάει όμορφα</u>	<u>Η</u> <u>φίλη</u> <u>μου</u> + <u>η Ελένη</u> [<u>τραγουδάει</u>] + <u>όμορφα</u>

Στα παραδείγματα παρατηρούμε ότι μέσα στην ίδια πρόταση μερικές λέξεις δένονται μεταξύ τους περισσότερο από ό,τι με άλλες λέξεις. Έτσι αποτελούν ιδιαίτερες ομάδες οι οποίες ονομάζονται σύνολα λέξεων.

A.— ΑΠΛΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

Ονοματικό σύνολο και ρηματικό σύνολο (Υποκείμενο και Κατηγόρημα)

Η πρόταση → ↓	Αποτελείται από	
	Ονοματικό σύνολο	Ρηματικό σύνολο
a. <u>Ο Μιαούλης ήταν ναύαρχος</u>	<u>Ο Μιαούλης</u>	<u>ήταν ναύαρχος</u>
β. <u>Οι αγώνες δεν τελείωσαν</u>	<u>Οι αγώνες</u>	<u>δεν τελείωσαν</u>
γ. <u>Ο ήλιος είναι λαμπρός</u>	<u>Ο ήλιος</u>	<u>είναι λαμπρός</u>

Στα παραπάνω παραδείγματα κάθε πρόταση αποτελείται από δύο σύνολα :

- Από το ονοματικό σύνολο : *O Μιαούλης, οι αγώνες, ο ήλιος*
- Από το ρηματικό σύνολο : *ήταν ναύαρχος, δεν τελείωσαν, είναι λαμπρός*

<p>Το ονοματικό σύνολο που φανερώνει για ποιον γίνεται λόγος στην πρόταση λέγεται υποκείμενο.</p>	<p><i>O Μιαούλης Οι αγώνες Ο ήλιος</i></p>
<p>Το ρηματικό σύνολο φανερώνει εκείνο που λέμε στην πρόταση για το υποκείμενο και λέγεται κατηγόρημα.</p>	<p><i>ήταν ναύαρχος δεν τελείωσαν είναι λαμπρός</i></p>

Το υποκείμενο και το κατηγόρημα είναι οι **κύριοι όροι** μιας πρότασης.

<p>Η πρόταση που αποτελείται μόνο από το υποκείμενο και το κατηγόρημα λέγεται απλή πρόταση.</p>
--

Το κατηγόρημα μπορεί να αποτελείται

- μόνο από ένα ρήμα : μονολεκτικό κατηγόρημα : *τελείωσαν*
- από το ρήμα είμαι και από ένα όνομα : περιφραστικό κατηγόρημα : *ήταν ναύαρχος, είναι λαμπρός*.

Στο περιφραστικό κατηγόρημα :

- Το όνομα λέγεται κατηγορούμενο και αποδίδει στο υποκείμενο μια ιδιότητα. → *ναύαρχος*
→ *λαμπρός*
- Το ρήμα **είμαι** λέγεται **συνδετικό**, γιατί συνδέει το υποκείμενο με το κατηγορούμενο. → *ήταν*
→ *είναι*

▲ 1α/ Να χωρίσεις τα ονοματικά και τα ρηματικά σύνολα :

- Το αρνάκι τρόμαξε πολύ.
- Μια πεταλούδα πέταξε μακριά.
- Ο αιτός δεν ξαναγύρισε.
- Το φεγγάρι ήταν ολοστρόγγυλο.

β/ Σε κάθε πρόταση να βρεις το υποκείμενο, το κατηγόρημα και το κατηγορούμενο, αν υπάρχει.

▲ 2 Να συμπληρώσεις την κάθε πρόταση με το σύνολο που της λείπει :

- Το αεροπλάνο →
- Ο αστροναύτης →
- Ο πλοίαρχος →
- Ο γιατρός →
- βυθίστηκε.
- έφυγε.
- είναι βαθύ.
- δεν ακούεται.

• Παράδειγμα : Το αεροπλάνο απογειώθηκε ομαλά.

3

B.— ΣΥΝΘΕΤΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- α Ο Μιλτιάδης και ο Θεμιστοκλής ήταν στρατηγοί
- β Αέρας, γη, νερό, φωτιά θα ξαναγίνω

'Όταν μια πρόταση έχει περισσότερα από ένα υποκείμενα (π. α) ή κατηγορούμενα (π. β) λέγεται **σύνθετη πρόταση**.

Γ.— ΕΠΑΥΞΗΜΕΝΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- α *O ήλιος λάμπει*
- β *Ta παιδιά παιζουν*
- α₁ *O ήλιος λάμπει στα βουνά και στους κάμπους*
- β₁ *Ta παιδιά παιζουν ξένοιαστα στην ακρογιαλιά*
- Οι προτάσεις α και β λέγονται απλές προτάσεις, γιατί έχουν μόνο τους κύριους όρους.
- Οι προτάσεις α₁ και β₁ έγιναν αφού προσθέσαμε στους κύριους όρους των απλών προτάσεων κάποιους προσδιορισμούς, δηλαδή κάποια συμπληρώματα :

O ήλιος λάμπει + στα βουνά και στους κάμπους
Ta παιδιά παιζουν + ξένοιαστα στην ακρογιαλιά

- Μια πρόταση με προσδιορισμούς ονομάζεται **επαυξημένη πρόταση**.

Δ.— ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- α *Πήγαινε* (ενν. εσύ)
- β *Xρόνια πολλά* (ενν. να ζήσεις)
- γ *Ta βουνά είναι δασωμένα, οι κάμποι δεν είναι* (ενν. δασωμένοι)
- Η πρόταση από την οποία παραλείπονται κύριοι όροι λέγεται **ελλειπτική πρόταση** (π. α, β, γ).

Ασκήσεις

▲ 1 Να βρεις τις σύνθετες, τις επαυξημένες και τις ελλειπτικές προτάσεις :

- Ο λύκος και η αλεπού έγιναν φίλοι.
- Σαρανταπέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες γιοφύρι εθεμέλιωναν στης Άρτας το ποτάμι.
- Τον κλαίει η νύχτα κι η αυγή, τ' αστρο και το φεγγάρι.

- Ο φίλος μου ήταν τίμιος και ειλικρινής.
- Πότε θα φύγετε; — Αύριο.
- Ο Κώστας κι ο Πέτρος είναι φίλοι; — Είναι.
- Το αεροπλάνο κατέβηκε χαμηλά.
- Το αεροπλάνο χάθηκε μέσα στα σύννεφα.
- Ο Ορφέας ήταν γλυκός τραγουδιστής.
- Ο Όλυμπος, το ψηλό βουνό, στεκόταν περήφανο αντίκρυ μας.

▲ 2 Με τις απλές προτάσεις που σου δίνονται να σχηματίσεις επαυξημένες ή σύνθετες προτάσεις, όπως στο παράδειγμα :

- Το ρόδο είναι λουλούδι. (απλή)
- Το ρόδο είναι λουλούδι ωραίο. (επαυξημένη)
- Ο Αι - Βασίλης γυρίζει. (απλή)
- Ο Αι - Βασίλης γυρίζει από χωριό σε χωριό. (επαυξημένη)
- Ο Αι - Βασίλης τη νύχτα της Πρωτοχρονιάς γυρίζει από χωριό σε χωριό και από πόλη σε πόλη. (επαυξημένη)
- Ο Απόλλωνας ήταν θεός. (απλή)
- Ο Απόλλωνας και η Αθηνά ήταν θεοί. (σύνθετη)
- Τα παιδιά έπαιζαν →
- Ο κήπος ήταν πελώριος →
- Τα πουλιά φτερούγιζαν →
- Το αυτοκίνητο σταμάτησε →
- Η ώρα πέρασε →

ΠΕΡΙΟΔΟΣ, ΗΜΙΠΕΡΙΟΔΟΣ, ΠΡΟΤΑΣΗ

Πέτρωσε ευθύς το χαμόγελο στα χείλη του· σοβαρεύτηκε το πρόσωπό του. Γύρισε και μέ κοιτάξε αφαιρεμένα, σάν νά έλειπε ο νους από τό κεφάλι του.

A. Καρκαβίτσας

Ο λόγος χωρίζεται σε περιόδους, ημιπεριόδους και προτάσεις.

- Ⓐ **Περίοδος** λέγεται λόγος ολοκληρωμένος που αρχίζει και τελειώνει με τελεία.

Η περίοδος αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις.

- Ⓑ **Ημιπερίοδος** λέγεται μέρος μιας περιόδου που έχει δικό του νόημα και που βρίσκεται ανάμεσα σε τελεία και ανω τελεία ή ανάμεσα σε δύο άνω τελείες.

Η ημιπερίοδος αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις.

Η διαίρεση του κειμένου μας

*{ Πέτρωσε ευθύς το χαμόγελο στα χείλη του·
σοβαρεύτηκε το πρόσωπό του.*

*{ Γύρισε
και μέ κοιτάξε αφαιρεμένα.
σαν νά έλειπε ο νους από τό κεφάλι του.*

<p>→ 1η ημιπερίοδος
(Μία πρόταση)</p> <p>→ 2η ημιπερίοδος
(Μία πρόταση)</p> <p>→ 1η πρόταση</p> <p>→ 2η πρόταση</p> <p>→ 3η πρόταση</p>	1η περίοδος 2η περίοδος 2η πρόταση

Όπως βλέπουμε στον πίνακα το κείμενό μας διαιρείται σε δύο περιόδους :

η πρώτη περίοδος αποτελείται από δύο ημιπεριόδους· η κάθε ημιπερίοδος αποτελείται από μία πρόταση.

η δεύτερη περίοδος αποτελείται από τρεις προτάσεις.

▲ Να χωρίσεις το παρακάτω κείμενο σε περιόδους, ημιπεριόδους και προτάσεις :

- Μερικοί λοτόμοι έσκιζαν ένα πεύκο· και τό έσκιζαν εύκολα με σφήνες που έφτιασαν από το ξύλο του. Και είπε το πεύκο· «δεν παραπονιέμαι τόσο με το πελέκι που μ' έκοψε, όσο με τις σφήνες που γεννήθηκαν από μένα».

Αισώπου μύθοι. μετάφρ. Θρ. Σταύρου

ΟΙ ΦΘΟΓΓΟΙ

ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

5

ΦΘΟΓΓΟΙ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Μπροστά σ' ένα μεγάλο πρόβλημα

Η γρήγορη ανάπτυξη των πόλεων και των βιομηχανιών φορτώνει όλο και περισσότερο τον αέρα με καυσαέρια που είναι δηλητήρια. Αντίθετα, το πράσινο που ανανεώνει τον αέρα, όχι μόνο δεν αυξάνεται, αλλά πολλές φορές καταστρέφεται από τους ανθρώπους απερίσκεπτα. Αν δε φροντίσουν οι άνθρωποι, ώστε αυτό να μη συνεχιστεί, θα βρεθούν μπροστά σ' ένα μεγάλο πρόβλημα.

Οι φθόγγοι

- Ο λόγος, όπως μάθαμε, γίνεται από προτάσεις →
 1. *An δε φροντίσουν οι άνθρωποι,*
 2. *ώστε αυτό να μη συνεχιστεί,*
 3. *θα βρεθούν μπροστά σ' ένα μεγάλο πρόβλημα.*
 → είναι τρεις προτάσεις

- Οι προτάσεις γίνονται από λέξεις

άνθρωποι, να, μεγάλο

 → είναι λέξεις

- Οι λέξεις γίνονται από φωνές. Αυτό το καταλαβαίνουμε όταν προφέρουμε τις λέξεις βγάζουμε τότε φωνές :
- * Για τη λέξη αν βγάζουμε δύο φωνές → *a, v*
- * Για τη λέξη μεγάλο βγάζουμε έξι φωνές → *μ, ε, γ, α, λ, ο*

Τις φωνές από τις οποίες γίνονται οι λέξεις τις ονομάζουμε **φθόγγους**.

Η γλώσσα μας έχει 25 φθόγγους →

**α, ε, ι, ο, ου, β, γ, δ,
ζ, θ, κ, λ, μ, ν, π, ρ, σ,
τ, φ, χ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ**

Τα γράμματα

- Τους φθόγγους τους παριστάνουμε με γραπτά σημάδια. Τα γραπτά αυτά σημάδια τα λέμε **γράμματα**.
- Τους φθόγγους που προφέρουμε, όταν λέμε τη λέξη **μεγάλο**, τους παριστάνουμε με τα γράμματα *μ, ε, γ, α, λ, ο*.

Ο Τα γράμματα της ελληνικής γλώσσας είναι 24 :

Μικρά	ΚΕΦΑΛΑΙΑ	Ονομασία	Μικρά	ΚΕΦΑΛΑΙΑ	Ονομασία
α	Α	άλφα	ν	Ν	νι
β	Β	βήτα	ξ	Ξ	ξι
γ	Γ	γάμα	ο	Ο	ομικρο
δ	Δ	δέλτα	π	Π	πι
ε	Ε	έψιλο	ρ	Ρ	ρο
ζ	Ζ	ζήτα	σ	Σ	σίγμα
η	Η	ητα	τ	Τ	ταυ
θ	Θ	θητα	υ	Υ	ύψιλο
ι	Ι	γιώτα	φ	Φ	φι
κ	Κ	κάπα	χ	Χ	χι
λ	Λ	λάμδα	ψ	Ψ	ψι
μ	Μ	μι	ω	Ω	ωμέγα

Όλα μαζί κάνουν το αλφάριθμο της ελληνικής γλώσσας και γράφονται με μια καθιερωμένη σειρά που λέγεται αλφαριθμητική σειρά· είναι η σειρά που δείχνει ο πίνακας.

Ασκήσεις

- Χτες βράδυ δεν κοιμήθηκαν καθόλου τα παιδιά.
Είχαν κλείσει ένα σωρό τζιτζίκια στο κουτί των μολυβιών.
- ▲ 1. α) Πόσες προτάσεις έχει αυτό το κείμενο;
β) Κάθε πρόταση από πόσες λέξεις έγινε;
γ) Από ποιους φθόγγους έγινε η λέξη τζιτζίκια; Με ποια γράμματα αποδίδουμε τον κάθε φθόγγο της;
- ▲ 2. Σχημάτισε τρεις προτάσεις η καθεμιά τους φρόντισε να έχει τρεις τουλάχιστον λέξεις του κειμένου.
- Παράδειγμα: Χτες βράδυ το παιδί μου κοιμήθηκε στις οχτώ.

6

ΦΩΝΗΕΝΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΦΩΝΑ

Εκείνο το χειμωνιάτικο βράδυ έκανε πολύ δυνατό κρύο. Ο παγωμένος αέρας φυσούσε ασταμάτητα και το ελάφι είχε χάσει το κέφι του.

- Θ Η λέξη ελάφι σχηματίζεται από τους φθόγγους ε, λ, α, φ, ι
- * Από αυτούς οι φθόγγοι οι ε, α, ι μπορούν να σχηματίσουν μόνοι τους συλλαβή → ε - λά - φι, α - έ - ρας

Οι φθόγγοι που μπορούν να σχηματίσουν μόνοι τους συλλαβή ονομάζονται φωνήεντα.

- * Οι φθόγγοι λ, φ δεν μπορούν να σχηματίσουν μόνοι τους συλλαβή και πηγαίνουν μαζί με φωνήντα → λ, φ, ε - λά - φι

Οι φθόγγοι που δεν μπορούν να σχηματίσουν μόνοι τους συλλαβή λέγονται **σύμφωνα**.

- Οι φθόγγοι λοιπόν χωρίζονται σε **φωνήντα** και **σύμφωνα**. Σε φωνήντα και σύμφωνα χωρίζονται και τα γράμματα που, όπως μάθαμε, παριστάνουν τους φθόγγους.
- * Τα φωνήντα είναι εφτά (7) : α, ε, η, ι, ο, υ, ω
- * Τα σύμφωνα είναι δεκαεπτά (17) : β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, ξ, π, ρ, σ, τ, φ, χ, ψ

Θ

Αρχικά και τελικά γράμματα Το πρώτο γράμμα μιας λέξης το λέμε **αρχικό** το τελευταίο το λέμε **τελικό**.

Στη λέξη δυνατό αρχικό είναι το δ, τελικό το ο.

▲ Ορθογραφία.

Αντί για το σ στο τέλος των λέξεων γράφουμε ζ: σεμνός.

Θ

Τελικά σύμφωνα Τελικά σύμφωνα είναι το ζ και το ν. Πολλές ξένες λέξεις και μερικά επιφωνήματα τελείωνουν και σε άλλα σύμφωνα: Αίνσταϊν, Εμμανουήλ, Μωάμεθ, σοφέρ, αχ! ουφ!

Θ

Διπλά γράμματα	Το ξ και το ψ τα ονομάζουμε διπλά γράμματα, γιατί το καθένα παριστάνει δυο φθόγγους:	→	ξένος, αξιος ξ=κ+σ ψωμί, άψητο ψ=π+σ
-----------------------	---	---	---

▲ Ορθογραφία.

Το κείμενο δε γράφεται με ξ στις λέξεις της σύνθετες με το εκ: εκστρατεύω.

Ασκήσεις

▲ Από τη γειτονιά μας έδωσαν ένα γατάκι. Ένα χαριτωμένο άσπρο γατάκι, θηλυκό — αλλά με πολύ μακριά ... μουστάκια — εξυπνότατο και ζωηρότατο. Μας τρέλανε όλους το διαβολάκι!

Γρ. Ξενόπουλος, Από τις Αθηναϊκές επιστολές

- * Να αναγνωρίσεις:
 - α) τα φωνήντα και τα σύμφωνα:
 - β) τα βραχύχρονα, τα μακρόχρονα και τα δίχρονα φωνήντα:
 - γ) τα αρχικά και τα τελικά γράμματα κάθε λέξης.

7

ΔΙΨΗΦΑ

Στη στιγμή άνοιξε η πόρτα και το πουλί μπήκε στο σπίτι και πέταξε στον ώμο της Ελενίτσας, που ζαφνιάστηκε με τον απρόσμενο επισκέπτη.

- * Στη λέξη άνοιξε τα γράμματα ο και ι παριστάνουν τα δυο μαζί το φθόγγο (ι).
- * Στη λέξη μπήκε τα γράμματα μ και π παριστάνουν τα δυο μαζί το φθόγγο μπ.
- * Δυο γράμματα μαζί που παριστάνουν ένα φθόγγο αποτελούν ένα δίψηφο. Τα δίψηφα διακρίνονται σε:

το ου για το φθόγγο ου	πουλί
το αι για το φθόγγο ε	αίθουσα
το ει για το φθόγγο (ι)	τρέχει
το οι για το φθόγγο (ι)	οι κάτοικοι
το υι για το φθόγγο (ι)	υιοθετεί
- * A. Δίψηφα φωνήε-εντα, που είναι:

το αι για το φθόγγο ε	αίθουσα
το ει για το φθόγγο (ι)	τρέχει
το οι για το φθόγγο (ι)	οι κάτοικοι
το υι για το φθόγγο (ι)	υιοθετεί

το μπ : μπαμπάς, μπαρμπούνι

- * B. Δίψηφα σύμφωνα, που είναι :
 - το ντ : ντύνω, φίλντισι
 - το γκ : γκέμι, γκρεμίζω
 - το τσ : έτσι
 - το τζ : τζιτζίκι

Ασκήσεις

- ▲
 - Κι οι ατσαλένιες πόρτες τρίξανε τρίξιμο σαν να βογγήξαν.....
 - Αμπέλι μου πλατύφυλλο και κοντοκλαδεμένο...
 - Έχει ασημένιον αργαλειό και φιλντισένιο χτένι κι ένα κορμί αγγελικό που κάθεται και υφαίνει
 - Γράμματα πάνε κι έρχονται στων μπέηδων τα σπίτια
- * 1. Να υπογραμμίσεις :
 - α) τα δίψηφα φωνήντα:
 - β) τα δίψηφα σύμφωνα.

8

Οι δίφθογγοι

- Τα πουλάκια κυλαηδούσαν στις ρεματιές.
- Ο αιτός πέταξε ψηλά.
- Βόηθα με να σε βοηθώ ν' ανεβούμε τον γκρεμό.
- Το ρόιδι άνοιξε στη μέση.
- Το γιαλί έγινε κομμάτια.
- Πειος θα το λέγε ότι το θέατρο θα άδειαζε στη στιγμή.

* Στις λέξεις

κελαηδούσαν
αιτός
βόηθα
ρόιδι

όταν προφέρουμε τα φωνήντα :

αη
αϊ
όη
όι

ακούονται στο χρόνο της μιας συλλαβής δυο φθόγγοι

- Δυο φωνήεντα που προφέρονται έτσι, ώστε να ακούονται δυο φθόγγοι στο χρόνο της μιας συλλαβής αποτελούν δίφθογγο.

* ΣΤΙΣ λέξεις

*πουλιά
γναλί¹
άδειαζε
ποιος, ποιοι*

όταν προφέρουμε τά

**ι
υ
ει
οι**

με το ακόλουθο φωνήεν (ή το δίψηφο) ακούεται στο χρόνο της μιας συλλαβής ένας φθόγγος **ανάμεικτος** και από τα δυο φωνήεντα.

- Αυτού του είδους τους συνδυασμούς του **ι, υ, ει, οι**, με το ακόλουθο φωνήεν τους ονομάζουμε **καταχρηστικούς διφθόγγους**.

Ο

Οι συνδυασμοί αυ, ευ

Οι άνθρωποι του Μικρού Χωριού δουλεύουν από την αυγή ίσαμε το βράδυ. Αυτοί δεν ξέρουν τι είναι κούραση. Την ευτυχία τη βρίσκουν στην εργασία.

* ΣΤΙΣ λέξεις

*αυγή
αυτοί
δουλεύουν
ευτυχία*

τα φωνήεντα

**α,υ
α,υ
ε,υ
ε,υ**

σχηματίζουν τούς συνδυασμούς **αυ**, **ευ** οι οποίοι αλλοτε προφέρονται **αβ, εβ** και αλλοτε **αφ, εφ**.

αβ, εβ

προφέρονται όταν ακολουθεί φωνηενή ή ηχηρό σύμφωνο :

αφ, εφ

προφέρονται όταν ακολουθεί άηχο σύμφωνο :

→ **αναπαύω, αύριο
δουλεύω, ευλογία
γαύτης, ευχαριστώ**

Α σκήσεις

- Το μαγεύουνε και βγαίνει το θαλασσινό τριφύλλι.
Κι όποιος τό βρει δεν πεθαίνει.
(. . .)

Μια φορά στα χίλια χρόνια
κελαηδούν αλλιώς τ' αηδόνια

Ο. Ελύτης

- * Σημείωσε : α) τους διφθόγγους, β) τους καταχρηστικούς διφθόγγους, γ) τους συνδυασμούς (αυ, ευ).

9

ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΒΕΣ

Θ ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

- * Τις λέξεις τις γράφουμε χωριστά τη μία από την άλλη.

Θ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

- * Γράφονται με μια λέξη :
- **Τα αριθμητικά** από το δεκατρία (13) ως το δεκαεννέα (19).
 - **Μερικές αντωνυμίες** : καθένας, καθετή, οποιοσδήποτε κτλ.
 - **Μερικά άκλιτα** : απαρχής, απεναντίας κτλ.
 - **Η πρόθεση σε** με τη γενική και την αιτιατική του άρθρου : στον σπιτιού μου την αυλή, στον ουρανό της.

Τις λέξεις που γράφονται δύο ή και τρεις μαζί ενωμένες σε μία λέξη, θα τις βρίσκεις στο Επίμετρο, Πίν. 1.

Ασκήσεις

- * Σχημάτισε πέντε φράσεις χρησιμοποιώντας στην καθεμιά μία τουλάχιστον από τις λέξεις του κύκλου.

διαμιάς
εξάλλου, εξαιτίας
επιτέλους, επικεφαλής,
καληνύχτα, ολωσδιόλου,
οπωσδήποτε προπάντων,
ωστόσο υπόψη

Ο Οι συλλαβές

- Τ' αηδόνια δε με άφησαν να κλείσω μάτι.
- Ο ουρανός σε λίγο μαύρισε απ' άκρη σ' άκρη.
- Αύριο, αύριο, αύριο το Πάσχα του Θεού.
- Ελεύθερα εκεί τα πουλιά κελαηδούσαν ασταμάτητα μέρα και νύχτα.

E - λεύ - θε - ρα

- * Κάθε λέξη χωρίζεται σε μικρότερα τμήματα. Το καθένα απ' αυτά ονομάζεται **συλλαβή**.

Μια συλλαβή μπορεί να έχει :

- ένα μόνο φωνήν → ε - κεί
- ένα μόνο δίψηφο φωνήν Θε - ού

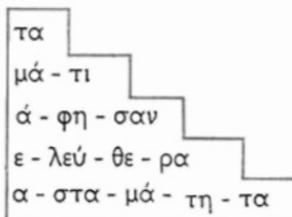
- ένα μόνο δίφθογγο → αη - δό - νια
- ένα μόνο συνδυασμό αυ, ευ αύ - ρι - ο

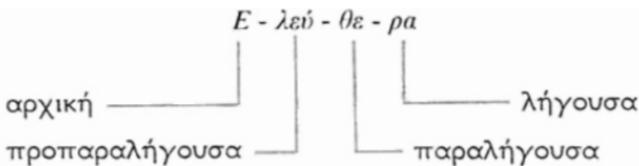
ή μπορεί να έχει ένα τή περισσότερα σύμφωνα με :

- ένα φωνήν → μέ - ρα, á - κρη
- ένα δίψηφο φωνήν ε - κεί, κλεί - νω
- ένα δίφθογγο κε - λαη - δού - σαν
- ένα συνδυασμό αυ, ευ ε - λεύ - θε - ρα

- * Μια λέξη ονομάζεται από τον αριθμό των συλλαβών :

- μονοσύλλαβη, αν έχει μια συλλαβή
- δισύλλαβη, αν έχει δυο συλλαβές
- τρισύλλαβη, αν έχει τρεις συλλαβές →
- πολυσύλλαβη, αν έχει περισσότερες από τρεις συλλαβές

Η τελευταία συλλαβή της λέξης λέγεται **λήγουσα** : *ε - λεύ - θε - ρα*

Η προτελευταία συλλαβή της λέξης λέγεται **παραλήγουσα** : *ε - λεύ - θε - ρα*

Η πριν από την παραλήγουσα συλλαβή λέγεται **προπαραλήγουσα** : *ε - λεύ - θε - ρα*

Η συλλαβή με την οποία αρχίζει μια λέξη λέγεται **αρχική** : *ε - λεύ - θε - ρα*

Θ Συλλαβισμός

Ξέρω μια λεύκα που πίνει νερό στον Κηφισό. Στην καρδιά της τον Απρίλη τραγουδεί ένα αηδόνι.

Το κυπαρίσσι εστεκε αντίκρυ κι η λεύκα το ρωτούσε : — Ως πότε συλλογισμένο; Ωραία που είναι η ζωή!

Οι άνθρωποι, είπε η αλεπού, έχουν τουφέκια και κυνηγούν. Είναι πολύ ενοχλητικό. Πρέπει κανείς να προσέχει συνεχώς.

Ποτέ εχθρικό πόδι δεν πάτησε το κάστρο της Ωριας, είπε η γιαγιά. Ήταν παλικάρια εκείνοι που το προστάτευαν

Συλλαβισμό ονομάζουμε το χώρισμα μιας λέξης στις συλλαβές της : *πί - νει*.

Κανόνες του συλλαβισμού

1. Ένα σύμφωνο ανάμεσα σε δύο φωνήεντα το συλλαβίζουμε με το ακόλουθο φωνήεν·

έ - να, κυ - νη - γούν, ξέ - ρω, πό - τε

2. Δύο σύμφωνα ανάμεσα σε δύο φωνήεντα τα συλλαβίζουμε με το δεύτερο φωνήεν, εφόσον από αυτά τα σύμφωνα αρχίζει λέξη ελληνική :

A - πρί - λης (πρώτος), έ - στε - κε (στάση)

Αλλιώς τα χωρίζουμε και το πρώτο σύμφωνο το συλλαβίζουμε με το προηγούμενο φωνήεν, ενώ το δεύτερο με το ακόλουθο :

κυπαρίσ - σι

καρ - διά

3. Τρία σύμφωνα ανάμεσα σε δύο φωνήεντα τα συλλαβίζουμε με το ακόλουθο φωνήεν, εφόσον και από τα τρία αυτά σύμφωνα ή τουλάχιστον από τα δύο πρώτα αρχίζει λέξη ελληνική :

κά - στρο (στροφή)

ε - χθρικό (χθες)

Αλλιώς τα χωρίζουμε και το πρώτο σύμφωνο το συλλαβίζουμε με το προηγούμενο φωνήεν, ενώ τα δύο άλλα με το ακόλουθο :

άν - θρωπος

4. Οι σύνθετες λέξεις ακολουθούν τους ίδιους κανόνες με τις απλές :

ε - νο - χλη - τι - κός, προ - σέ - χω, συ - νε - χώς.

συλ - λο - γι - σμέ - νος

5. Τα δίψηφα φωνήεντα, οι δίφθογγοι, οι καταχρηστικοί δίφθογγοι και οι συνδυασμοί αν και εν στο συλλαβισμό λογαριάζονται σαν ένα φωνήεν :

τρα - γου - δεί, αη - δό - νι, του - φέ - κια, λεύ - κα

6. Τα δίψηφα σύμφωνα δε χωρίζονται στο συλλαβισμό :

μπα - μπάς, μα - ντέ - μι, έ - τσι, τζί - τζι - κας.

α - μπέ - λι, πέ - ντε, α - γκα - λιά

- Ο Ξέρξης καμώθηκε πως ήθελε ν' ακούσει την αλήθεια.
Κι ο Δημάρατος του είπε:
- Μάθε, βασιλιά, πως η φτώχεια είναι παντοτινή πιστή φίλη των Ελλήνων. Μα πρέπει να λογαριάζεις πάντα και την αρετή.

Γ. Μηλιάδης, Ιστορίες από τον Ήρόδοτο

- * 1. Να γράψεις σε χωριστές στήλες :
 - α) τις δισύλλαβες και τις πολυσύλλαβες λέξεις.
 - β) τις λέξεις που τονίζονται στη λήγουσα και στην παραλήγουσα.
 - * 2. Να συλλαβίσεις τις λέξεις :
- Ξέρξης, αλήθεια, λογαριάζεις, Ελλήνων

10

Ο ΤΟΝΟΣ

Δεν είναι χωρίς λόγο η Ελβετία πατρίδα του ρολογιού.

Πριν γίνει το ρολόι της είδος εξαγωγικό, υπήρξε η ζωή της.

Από πότε να μετρά τις ώρες της; Μας έδειξαν στη Βέρνη ένα τεράστιο πύργο-ρολόι, ολόκληρη σκηνογραφία με τον κόκορα που ανοίγει τα φτερά του και σημαίνει εγερτήριο, με ανθρωπάκια που χτυπούν στο τύμπανο τις ώρες, σωστή παράσταση που γίνεται χωρίς διακοπή και δίχως ανωμαλία επί 419 χρόνια.

Π. Παλαιολόγος

- Σε κάθε λέξη που έχει δυο ή περισσότερες συλλαβές υπάρχει μια συλλαβή που προφέρεται πιο δυνατά από τις άλλες, δηλαδή τονίζεται

→ *eίναι
πατρίδα
διακοπή*

Πάνω από το φωνήν της συλλαβής που τονίζεται βάζουμε ένα σημάδι που λέγεται τόνος

πότε, ποτέ
χωρίς, υπήρξε

Καμιά λέξη δεν τονίζεται πιο πάνω από την προπαραλήγουσα

μετρά, μετρούσε
μέτρησε,
καταμέτρησε

Σε μια λέξη που κλίνεται ο τόνος δε μένει πάντα στην ίδια συλλαβή

έδειξαν, δείξαμε
ρολόι, ρολογιού

Ως τονικό σημάδι χρησιμοποιείται η οξεία (')

Κανόνες Τονισμού

- Τονικό σημάδι παίρνει κάθε λέξη που έχει δύο ή περισσότερες συλλαβές. Αυτό ισχύει και στην περίπτωση που η λέξη παρουσιάζεται ως μονοσύλλαβη ύστερα από έκθλιψη ή αποκοπή, όχι όμως και όταν έχει χάσει το τονισμένο φωνήν από αφαίρεση.
 - Παίρνουν σημάδι λέξεις που παρουσιάζονται ως μονοσύλλαβες ύστερα από έκθλιψη, π.χ. λίγ' απ' όλα, πάντ' αραιχτά, είν' αράγκη, ήρθ' εκείνος, μήτ' εσύ μήτ' εγώ κτλ. ή αποκοπή, π.χ. φέρ' το, κόψ' τους, άσ' τον κτλ.
 - Ένας ρηματικός τύπος που έμεινε άτονος από αφαίρεση δεν ανεβάζει το τονικό σημάδι στην προηγούμενη λέξη, π.χ. μουν 'φερε (όχι μούν 'φερε), τα 'δειξε (όχι τά 'δειξε), να 'λεγε. Θα 'θελα, μουν 'πε, πουν 'ναι (αλλά θα γράψουμε πούν 'ναι : στις περιπτώσεις που το πού τονίζεται βλ. παρακάτω).
- Οι μονοσύλλαβες λέξεις δεν παίρνουν τονικό σημάδι.
 - Θεωρούνται μονοσύλλαβες και μένουν άτονες οι λέξεις που λέγονται με συνίζηση (συνίζηση είναι η προφορά δύο φωνήντων σε μια συλλαβή), π.χ. μια, για, γεια, πια, ποιος-ποια-ποιο, γιος, νιος, (το) βιος, (να) πιω κ.ά. Προσοχή στη διαφορά : μια (προφέρουμε μια συλλαβή) αλλά μία (προφέρουμε δύο συλλαβές), δυο (μια συλλαβή) αλλά δύο (δύο συλλαβές), ποιον βλέπεις ; αλλά το ποιόν του αγθώπον.

- Μια μονοσύλλαβη προστακτική, ακόμα κι όταν ακολουθείται από δύο εγκλιτικά, δεν παίρνει τονικό σημάδι, π.χ. *πες μου το* (όχι *πές μου το*), *δες του τα, βρες τους την, φα τον τα* κτλ.

Εξαιρούνται και παίρνουν τονικό σημάδι :

(α) ο διαζευκτικός σύνδεσμος **ή**,

π.χ. *ο Παύλος ή ο Ηέτρος,*

ή η Ἀρρα ή η Μαρία,

Ή παπάς παπάς ή ζενγάς ζενγάς.

(β) τα ερωτηματικά **πού** και **πώς**.

- Τα **πού** και **πώς** παίρνουν τονικό σημάδι είτε βρίσκονται σε ευθεία ερώτηση είτε σε πλάγια. 'Ετσι

— σε ευθεία ερώτηση (όταν ακολουθεί ερωτηματικό) :

πού πήγες;

πώς σε λένε;

— σε πλάγια ερώτηση (δηλαδή σε πρόταση που περιέχει ερώτηση και δε συνοδεύεται από ερωτηματικό) :

Δε μας είπες πού πήγες.

Μας είπε πώς τον λένε.

- Επίσης παίρνουν τονικό σημάδι τα **πού** και **πώς** σε περιπτώσεις όπως οι ακόλουθες :

πού τα σου τα λέω,

από πού κι ως πού,

πού και πού,

αραιά και πού.

— *Tous έστειλες το γοάμμα: Πώς!*

Πώς βασιέμα!

Κοιτάζω πώς και πώς τα βολέψω.

- Τα **που** και **πως** δεν παίρνουν τονικό σημάδι όταν δεν είναι ερωτηματικά, δηλαδή όταν είναι

- **το που**

— αντωνυμία, π.χ. *αυτό που σου είπα,*

— επίρρημα, π.χ. *στο σαλόνι που έπαιζε πιάνο η γονά.*

— σύνδεσμος, π.χ. *δυο χρόνια είναι που απολέθηξε.*

φταιώ που σ' άκουσα κτλ.

- **το πως**

— σύνδεσμος, π.χ. *μας είπε πως τον λένε Βασίλη.*

(γ) οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών (**μου**, **σου**, **του**, **της**, **τον**, **την**, **το**, **μας**, **σας**, **τους**, **τα**), όταν στην ανάγνωση υπάρχει περίπτωση να θεωρηθούν εγκλιτικές (εγκλιτικές λέγονται οι μονοσύλλαβες λέξεις που προφέρονται πάντοτε στενά με την προηγούμενη λέξη και γι' αυτό ο τόνος τους χάνεται ή μεταβιβάζεται στη λήγουσα της προηγούμενης λέξης, π.χ. **το βιβλίο μου**, **το τετράδιό μου**). π.χ.

ο πατέρας **μου** είπε (το **μου** εδώ δεν είναι εγκλιτικό και γι' αυτό παίρνει τονικό σημάδι έτσι η φράση σημαίνει: «ο πατέρας είπε σ' εμένα») ενώ ο πατέρας **μου** είπε (εδώ το **μου** είναι εγκλιτικό και γι' αυτό δεν παίρνει τονικό σημάδι: έτσι η φράση σημαίνει: «ο δικός μου πατέρας είπε»), **η δασκάλα μάς** τα έδωσε (= «η δασκάλα τα έδωσε σ' εμάς») ενώ **η δασκάλα μας** τα έδωσε (= «η δική μας δασκάλα τα έδωσε»).

Άλλα όταν οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών (**μου**, **σου**, **τον** κτλ.) δεν υπάρχει περίπτωση να μπερδευτούν με τα ομόχα τους εγκλιτικά, δεν παίρνουν τονικό σημάδι, π.χ. **γιατί μας τα λες αντά;**

τι μας έστειλες;

όταν μας τα έστειλες,

η δασκάλα πον μας έστειλαρ.

η δασκάλα πον θα μας στείλουν.

μας έστειλαρ μια δασκάλα κτλ.

(δ) οι μονοσύλλαβες λέξεις, όταν συμπροφέρονται με τους ρηματικούς τύπους **μπω**, **βγω**, **βρω**, **χθω**, σε όλα τα πρόσωπα και τους αριθμούς, και δέχονται τον τόνο τους, π.χ. **Θά μπω** (προφέρουμε δυνατότερα το **θα**) ενώ **θα μπω** (προφέρουμε δυνατότερα το **μπω**) **θά μπεις** αλλά **θα μπεις κτλ.**

νά βγω αλλά **να βγω**,

Θά χθω αλλά **θα χθω**,

θα τού χθει αλλά **θα τον χθει**,

τα τά βρει αλλά **τα βρει κτλ.**

3. Ο τόνος του εγκλιτικού ο οποίος ακούγεται στη λήγουσα των προπαροχτονων λέξεων σημειώνεται,

π.χ. **ο πρόεδρός μας**,

χάρισμά σου,

άφησέ το,

απομάκρυνέ τον,

απόδωσέ του το κτλ.

Το ίδιο γίνεται στο πρώτο από δύο εγκλιτικά, όταν προηγείται παροξύτονη προστακτική,
 π.χ. **δώσε μού το,**
φέρε μάς τους,
πάρε τού τηγ κτλ.

- . Μια λέξη από τον τόνο που παίρνει ονομάζεται :
- α/ **οξύτονη**, όταν παίρνει οξεία στη λήγουσα: **τα μικρά αωτιά, το καλό παιδί.**
- β/ **παροξύτονη**, όταν παίρνει οξεία στην παραλήγουσα: **λόγος, φύγε, μούσα.**
- γ/ **προπαροξύτονη**, όταν παίρνει οξεία στην προπαραλήγουσα: **έρωση, εστιατόριο, γυμναστήριο.**

Ο

Η θέση του τόνου

Τόνο βάζουμε :

1. Πάνω από τα φωνήντα:	εσύ	τραγουδώ
2. Αριστερά κι επάνω από τα κεφαλαία φωνήντα, όταν βρίσκονται στην αρχή της λέξης :	Όλυμπος	Άρτα
3. Πάνω από το πρώτο φωνήν στους διφθόγγους :	μοιχολόι	νεράιδα
4. Πάνω από το δεύτερο φωνήν : . στους καταχρηστικούς διφθόγγους . στους συνδυασμούς αυ, ευ	βονλιάζω	μοιάζω αύριο
● 'Όταν η λέξη γράφεται με κεφαλαία ο τόνος παραλείπεται :	ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΙΡΗΝΗ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ	

* 1. Βάλε τόνο:

- Αν δωσεις ενα ψαρι σ' εναν ανθρωπο, θα φαει μια φορα. Αν του μαθεις να ψαρευει, θα τρεφεται σ' ολη την τη ζωη.
- Απλωσε τις χερουκλες του και αρπαξε δυο απο τους συντροφους μου.

ΑΛΛΑ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ

- Άλλα ορθογραφικά σημεία, εκτός από τον τόνο είναι :

1. Η απόστροφος (`)

Απόστροφο (`) σημειώνουμε στη θέση ενός φωνήντος που χάθηκε και που βρισκόταν στην αρχή ή στο τέλος μιας λέξης (βλ. σ. 44).

- Θ` αργήσω λίγο το βράδυ
- Μου φερε τον κόσμον τα δώρα
- Φέρ` το αύριο

2. Η υποδιαστολή (,)

Υποδιαστολή (,) σημειώνουμε :

α/ στην αναφορική αντωνυμία ο,τι για να την ξεχωρίσουμε από το σύνδεσμο οτι.

β/ στους δεκαδικούς αριθμούς.

• Ακουγες ο,τι ηθελες (= αυτό που ηθελες).

• Ελεγε οτι πήγε αμέσως (= πως πήγε).

• 18,3 105,18

3. Τα διαλυτικά (..)

■ Διαλυτικά (..) σημειώνουμε πάνω από το ī και το ū, όταν (το i και το u) τα προφέρουμε χωριστά από το προηγούμενο φωνήν	• πλαῑνος (παῑζω) • θεῖκός (εκείνος) • κοροῖδεύω (οίκτος) • καταπλαῑντικός (αύριο) • μυῖκός (νιοθετώ) • εργατοῦπάλληλος (ουραρός)
--	---

■ Τα διαλυτικά είναι περιττά : α/ όταν το προηγούμενο φωνήν έχει τόνο. β/ όταν δεν έχουμε δίψηφο φωνήν	• άυπνος, δρύινος, κερότιδεψα • πρωί, Μουσής, διυλιστήριο
--	--

4. Το ενωτικό (-)

■ Ενωτικό (-) σημειώνουμε :	
α/ για να χωρίσουμε στο τέλος της σειράς μια λέξη που δε χωρεί ολόκληρη.	• Είναι μια έρημος που πόδι ανθρώπινο δεν την πάτησε ποτέ.
β/ ύστερα από τις λέξεις :	• Αγια-, Αι-, γερο-, γρια-, θεια-, κυρα-, μαστρο-, μπαρμπα- παπα- • Αγια-Μαρίνα, της κυρα-Ριήνης κτλ.

Ασκήσεις

- * 1. Βάλε τα ορθογραφικά σημεία που λείπουν :
- Ο δρόμος της Αγια Τριάδας ήταν ο πιο φαρδύς στο

Αιβαλί, στρωμένος πέρα για πέρα με πέτρα. Σ' όλο το μάκρος του βρισκόταν μονάχα ένα δέντρο.

- * 2. Από ποιες λέξεις λείπουν ορθογραφικά σημεία;

εγωιστής, πλαινός, πλάι, πρωινός, καταπραύνω, Αι Δημήτρης, κυρά Μαρία, ευρωπαϊκός, βούιξε, Νικολαΐδης, ιστιοπλοία, ότι κι αν μου πεις το δέχομαι, θείος, θεικός, Πομπηία, νεράιδα.

12

ΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΣΤΙΞΗΣ

- Ήταν η δεύτερη νύχτα στους ουρανούς επάνω από το σπήλαιο είχαν σβήσει οι ύμνοι δεν κυμάτιζαν πια στον αιθέρα φτερούγες αγγελικές στις ψυχές που είχαν ανασταθεί από το θαύμα βασίλευε τώρα γαλήνη οι μάγοι ανέβηκαν στις καμήλες τους οι βοσκοί γύρισαν στα μαντριά τους.
κείμ. 1
- Βλέπεις το ίδιο κείμενο γραμμένο δυο φορές. Την πρώτη φορά (κείμ. 1) δύσκολα το διαβάζεις και δύσκολα το καταλαβαίνεις· δε συμβαίνει όμως το ίδιο και τη δεύτερη φορά. Είναι φανερό ότι τη δεύτερη φορά σε βοηθούν να καταλάβεις το κείμενο μερικά σημάδια που βρίσκονται ανάμεσα στις λέξεις· αυτά σου λένε που πρέπει να σταματήσεις και πόσο κάθε φορά. Τα σημάδια αυτά τα ονομάζουμε **σημεία της στίξης**.
- Ήταν η δεύτερη νύχτα. Στους ουρανούς, επάνω από το σπήλαιο, είχαν σβήσει οι ύμνοι. Δεν κυμάτιζαν πια στον αιθέρα φτερούγες αγγελικές. Στις ψυχές, που είχαν ανασταθεί από το θαύμα, βασίλευε τώρα γαλήνη. Οι μάγοι ανέβηκαν στις καμήλες τους. Οι βοσκοί γύρισαν στα μαντριά τους.
Σ. Μαυροειδή-Παπαδάκη
κείμ. 2

- Τα σημεία της στίξης είναι :

1. η τελεία (.)	7. η παρένθεση ()
2. η άνω τελεία (·)	8. τα αποσιωπητικά (. . .)
3. το κόμμα (,)	9. η παύλα (-)
4. το ερωτηματικό (;)	10. η διπλή παύλα (- -)
5. το θαυμαστικό (!)	11. τα εισαγωγικά (« »)
6. η διπλή τελεία (:)	

1. Τελεία (.)

- Ο γιος του μωλωνά περπατούσε ολομόναχος στο δάσος.
- Τότε το φεγγάρι σκόνταψε στις ιτιές κι ἐπεσε στο πικνό χορτάρι. Μεγάλο σούσουρο έγινε στα φύλλα.

Γ. Ρίτσος

- ▲ **Τελεία (.)** βάζουμε στο τέλος μιας φράσης που έχει ολόκληρο νόημα. Εκεί σταματά λίγο η φωνή μας.
- * **Ορθογραφία.** Ύστερα από τελεία γράφεται κεφαλαίο το αρχικό γράμμα της πρώτης λέξης.

2. Άνω τελεία (·)

- α/ Δεν ήταν θάλασσα εκείνη· ήταν θυμός και σείσμα, κατάρα και χολή.
 β/ Αυτός δεν ήταν άνθρωπος· ήταν θεριό, δράκος των βουνού, στοιχειό.

- ▲ **Η άνω τελεία (·)** χρησιμεύει, για να χωρίσει μέσα στη φράση δυο μέρη από τα οποία το δεύτερο επεξηγεί το πρώτο (π. α) ή έρχεται σε αντίθεση μαζί του (π. β).
- Με την άνω τελεία σταματούμε περισσότερο από ό,τι με το κόμμα και λιγότερο από ό,τι με την τελεία.
- * **Ορθογραφία.** Μετά την άνω τελεία αρχίζουμε με μικρό γράμμα.

3. Το κόμμα (,)

- α/ Φάγαμε ψωμί, κρέας, πορτοκάλια.
 β/ Πέτα, ροβόλα, κράζε με.

- γ | Σου είπα, αγαπητέ μου, ότι πρέπει να δουλέψεις σκληρά.
δ | Μέριασε, βράχε, να διαβώ.
ε | Ἡμούν παιδί, όταν άκουσα πρώτη φορά αυτή την ιστορία.
στ | Η νεράδα λυπόταν, γιατί ήταν άσκημη.
ζ | Αν δε στοιχείωσετε άνθρωπο, γιοφύρι δε στεριόνει.
η | Μιλούσε τόσο σιγά, ώστε μόλις τον άκουγα.
θ | Τον έβλεπα σαν εχθρό μου, αν και ήταν συγγενής μου.
ι | Φορούσε ένα χοντρό επανωφόρι, για να μην κρυώνει.
ια | Ὁσο νύχτωνε, τόσο έλαμπε η φωτιά.

- ▲ **Το κόμμα (,)** το σημειώνουμε, για να δείξουμε μικρό σταμάτημα της φωνής. Είναι το πιο συνηθισμένο από τα άλλα σημεία της στίξης.
- Χωρίζουμε με κόμμα:
 1. λέξεις ασύνδετες, που ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (π. α)
 2. προτάσεις ασύνδετες, (π. β)
 3. την κλητική, (π. γ, δ)
 4. προτάσεις μεταξύ τους (π. ε - ια)
 - Δε χωρίζουμε με κόμμα τις ειδικές προτάσεις, τις διστακτικές προτάσεις και τις προτάσεις που αρχίζουν με το νυ:
 - Ἐλεγε πως δεν άκουσε τίποτε.
 - Φοβάται μήπως κρυώσει το παιδί.
 - Ἡρθα να σε βρω.
(βλ. Μάθημα 53, σύνδεση προτάσεων, Γ')

4. Το ερωτηματικό (;)

- α | Από πού έρχεσαι; Ἐμαθες τίποτε για τους φίλους μας;
β | Γιατί τρέχεις; Πού θέλεις να πας;
γ | Τι έπαθε το παλικάρι; ρώτησε ο πατέρας.

- ▲ **Το ερωτηματικό (;)** το σημειώνουμε στο τέλος μιας ερωτηματικής φράστης.

- * **Ορθογραφία.** Ύστερα από ερωτηματικό αρχίζουμε με κεφαλαίο γράμμα (π. α, β). Αρχίζουμε όμως με μικρό, όταν συνεχίζεται η φράση (π. γ).

5. Το θαυμαστικό (!)

α/ *Τι σόμορφο διήγημα! Το ακούς και το χαιρεσαι.*

β/ *Αχ! και να γύριζαν πίσω τα χρόνια της γιάτης μου.*

- ▲ **Το θαυμαστικό (!)** το σημειώνουμε μετά από επιφώνημα (π. β) και μετά από κάθε φράση που εκφράζει θαυμασμό (π. α), χαρά, λύπη κτλ.

- * **Ορθογραφία.** Ύστερα από θαυμαστικό αρχίζουμε με κεφαλαίο γράμμα (π. α). Αρχίζουμε όμως με μικρό, όταν η φράση συνεχίζεται (π. β).

6. Η διπλή τελεία (:)

α/ *Ο Κολοκοτρώνης έλεγε : «Το αν σπάρθηκε πολλάς φορές, αλλά δε φύτρωσε».*

β/ *Η παροιμία λέει : Στάλα τη στάλα το νερό τρυπάει το λιθάρι.*

γ/ *Οι μεγαλύτερες πόλεις μας είναι : η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη και ο Πειραιάς.*

δ/ *Μια νύχτα είδα ένα όνειρο : ήμουν σκυμμένος απάνω σ' ένα σωρό χαρτιά κι έγραφα, έγραφα, έγραφα... (Καζαντζάκης)*

ε/ *Δεν ηξερε αυτός από οικονομίες. Και το αποτέλεσμα : σπατάλησε ολόκληρη την περιουσία του.*

Διπλή τελεία (:) σημειώνουμε :

1. μπροστά από λόγια που αναφέρονται κατά λέξη (π. α)
2. μπροστά από παροιμίες και γνωμικά (π. β)
3. όταν κάνουμε απαρίθμηση (π. γ)
4. όταν θέλουμε να επεξηγήσουμε κάτι (π. δ)
5. όταν δείχνουμε ένα επακόλουθο (π. ε)

7. Η παρένθεση ()

- α) Το αυτοκίνητο (ήταν και σαράβαλο) αγκομαχούσε στον ανήφορο.
- β) Εμίσεψες και μ' άφησες ένα γναλί φαρμάκι (Δημοτικό)

▲ Η παρένθεση () κλείνει :

1. μια λέξη ή μια φράση που εξηγεί ή συμπληρώνει τα λόγια μας (π. α.).
2. μια παραπομπή (π. β.).

8. Τα αποσιωπητικά (...)

- α/ Τη θημούμαται την ημέρα εκείνη...
- β/ Αποφεύγω να τον συναντήσω, γιατί...

▲ Με τα αποσιωπητικά (...) δείχνουμε ότι αποσιωπούμε γάτι από συγκίνηση (π. α) ή γιατί δε θέλουμε να το πουμε (π. β).

9. Η παύλα (-)

- Πού πας:
- Στη Ζάκυνθο.
- Με παίρνεις κι εμένα:

▲ Παύλα (—) σημειώνουμε στο διάλογο, για να δείξουμε ότι αλλάζει το πρόσωπο.

10. Η διπλή παύλα (— —)

- Ο πατέρας μου—μόρο το κύμα που τον τόλμει.—δεν είχε σκοπό να με κάνει ναυτικό.
- ▲ Στις δυο παύλες (— —) κλείνουμε λέξεις ή φράσεις, όπως και στην παρένθεση.

11. Τα εισαγωγικά (« »)

- α/ Ο Μακρυγιάννης λέει : «Οι μεγάλοι άνθρωποι κάνουν μεγάλα λάθη».
- β/ Η Αφρόδιτα τα πρόβατα τα έλενε «πράτα», το ξανά «μάτα».
- γ/ «Τα ψηλά βουνά» είναι από τα αγαπημένα βιβλία των παιδιών.

▲ Σε εισαγωγικά (« ») κλείνουμε :

1. τα λόγια άλλου προσώπου που αναφέρονται κατά λέξη (π. α)
2. λέξεις που δεν ανήκουν στη συνηθισμένη γλώσσα (π. β)*
3. τίτλους βιβλίων (π. γ), εφημερίδων, ονόματα πλοίων κτλ.

Ασκήσεις

* 1. Βάλε τα σημεία της στίξης :

α/ Ποιος είσαι

β/ Α ζωή τρελή που είσαι Α ζωή

γ/ Είδα φουρτούνες χιονιές αγριοκαίρια
(Α. Καρκαβίτσας)

δ/ Και στον Πλάστη κινώντας με σέβας
τα λευκά της τα χέρια θα πει

Κοίτα μέσα στα σπλάχνα μου Πλάστη

ε/ Τα τραγούδια μου τα ίλεγκες δύλα
τούτο μόνο δε θέλει το πεις

στ/ Τι λες πάμε του κάνω
Μωρέ πού να πάμε
Για το Γιούσουρι
Και ποιος θα βοιτήξει
Εγώ βουτώ γι' αυτό ρωτάς

ζ/ Εκείνος ήταν και κουρασμένος δεν ήθελε να μιλήσει
η/ Όταν το πρωτάκουνσα ήμουν παιδί στα σπάργανα

* 2. Να δικαιολογήσεις στο κείμενο τα σημεία της στίξης :

Βραδιάζει. Τι λαμπρή φωτιά είναι αυτή που φάνηκε στο βουνό!

Πρώτος ο Φάνης την είδε. Πρώτος αυτός βλέπει τις ομορφιές της γης και τις ουρανούς και τις δείχνει στ' άλλα παιδιά: τον ήλιο που βασιλεύει, τα σύννεφα που τρέ-

χουν στον ουρανό, το άστρο που καθρεφτίζεται στο ρυάκι.
«Κοιτάτε, είπε, μια φωτιά εκεί απάνω!»

Z. Παπαντωνίου, Τα Ψηλά Βουνά.

13

ΠΑΘΗ ΦΘΟΙΓΓΩΝ

Παραδείγματα

a/ Δεν πρέπει να μεταχειριζόμαστε βία σε καμιά περίπτωση.	→	Σε γνωρίζω από την ζώη που με βία μετράει τη γη.
β/ Ο Άγιος Νικόλαος είναι ο προ- στάτης των θαλασσινών.	→	Άγιε Νικόλα βόηθα με.
γ) Αυτά είναι γνωστά σε όλοις.	→	Σ' όλον τον κόσμο ξαστεριά, σ' όλον τον κόσμο μέρα.
δ/ Δεν είναι κατάσταση αυτή.	→	Απ' όλα τ' άστρα τ' ουρανού ένα ναι που σου μοιάζει.
ε/ Στην κορυφή των Ολύμπων βρι- σκόταν η κατοικία των Θεών.	→	Ποιος έλατος κρατεί νερό και ποια κορφή το χιόνι.
στ/ Βάλε να πιω να δροσιστώ.	→	Κόψ το νερό στη μάνα του, βάλ το στο περιβόλι.
ζ/ Ξαφνικά φωτίστηκαν τα πέλα- γα και οι ακρογιαλίες.	→	Κι από το πέλαο που πατιέ χωρίς να το σουνφρόνει, κυπαρισσένιο ανάερα τ' ανά στήμα σηκώνει.
η/ Το νέο κτιριακό συγκρότημα έχει τρεις πτέρυγες.	→	Θέξω, μα δεν έχω φτερά.

• Μερικές λέξεις δε λέγονται και δε γράφονται πάντοτε με τον ίδιο τύπο, αλλά παρουσιάζουν αλλαγές: ένας ή περισσότεροι φθόγγοι

τους αλλάζουν (π. α, β, η) ή χάνονται (π. γ-ζ), δηλαδή παρουσιάζουν διάφορα **πάθη**. Τα πάθη αυτά τα ονομάζουμε **πάθη των φθόγγων**.

Τα πάθη των φθόγγων διακρίνονται σε **πάθη των φωνηέντων** (π. α - στ) και σε **πάθη των συμφώνων** (π. ζ, η).

14

ΠΑΘΗ ΤΩΝ ΦΩΝΗΕΝΤΩΝ

Τα πιο συνηθισμένα πάθη των φωνηέντων είναι η **συνίζηση**, η **συναίρεση**, η **έκθλιψη**, η **αφαίρεση**, η **συγκοπή**, η **αποκοπή**.

A. - Συνίζηση

Λέμε ή γράφουμε :

- Στα χαμένα περίμεναν. **Βοήθεια** δε φαινόταν από πουθενά.
- Ήταν νέος ακόμη μπροστά του είχε οιάκληρη **ζωή**.
- Τη λέξη **βοήθεια** την προφέρουμε συνήθως σε τέσσερις συλλαβές
Κάποτε όμως την προφέρουμε και σε τρεις συλλαβές
- Τη λέξη **νέος** την προφέρουμε συνήθως σε δυο συλλαβές
Κάποτε όμως την προφέρουμε και σε μια συλλαβή

αλλά λέμε ή γράφουμε και :

- Άλλος σου έταξε **βοήθεια** και σε γέλασε φριχτά.
- Ξενιάθη ο **νιος**, ζεζώστηκε και στο πηγάδι μπήκε.

βο - ή - θει - α

βο - ή - θεια

νέ - ος

νιος

- ④ Το φαινόμενο αυτό, δηλαδή να προφέρονται μαζί σε μια συλλαβή δυο φωνήεντα που βρίσκονται πλάι πλάι, λέγεται **συνίζηση**.

• Η συνίζηση γίνεται σε πολλές λέξεις, όταν ύστερα από το φθόγγο (ι) (η, υ, ει, οι) ή το φθόγγο ε (αι) ακολουθεί φωνήν :	δύο ζήτησε άδεια εννέα παλαιός	δύο <u>Η</u> τσάντα ήταν <u>άδεια</u> <u>εννιά</u> <u>παλιός</u>
• Το ε (ε ή αι), όταν παθαίνει συνίζηση με το ακόλουθο φωνήν, γίνεται ι (γιώτα).	γενεά παλαιός	<u>γενιά</u> <u>παλιός</u>

B. - Συναίρεση

Λέμε ή γράφουμε

αλλά λέμε και γράφουμε

a/ Ο Άγιος Νικόλαος είναι ο προστάτης των ναυτικών.	→ a ₁ / Μόνο ο Νικόλας ο ψαράς δεν είχε γυρίσει εκείνο το βράδυ στο νησί.
β/ Από τη δύσκολη στιγμή έβγαλε των Ιουστινιανό η γυναίκα του η Θεοδώρα.	→ β ₁ / Το αυτοκίνητό μας όλοι στο σπίτι το λέγαμε «Θεοδώρα».
• Στη λέξη Άγιος Νικόλαος (π. α) τα δύο γειτονικά φωνήνεντα α και ο ενώθηκαν σε ένα, στο α (π. α ₁):	Νικόλαος; Νικόλας
• Στη λέξη Θεοδώρα (π. β) τα δύο γειτονικά φωνήνεντα ε και ο ενώθηκαν σε ένα, στο ο (π. β ₁):	Θεοδώρα Θοδώρα.
④ <div style="border: 1px solid black; padding: 10px;">Το φαινόμενο αυτό, δηλαδή να ενώνονται μέσα στην ίδια λέξη δύο γειτονικά φωνήνεντα σε ένα, λέγεται συναίρεση.</div>	

Ασκήσεις

- * 1. Οι λέξεις λέ(γ)ετε, λέ(γ)εις, ακού(γ)ετε, πρω-

τοάκουσε, δεκαέξι παραέφαγες πώς λέγονται με συναίρεση;

- * 2. Να βρεις ένα στίχο και μια παροιμία που να έχουν μια τουλάχιστον συνηρημένη λέξη.
- Παράδειγμα: Κρυφά το λένε τα πουλιά, κριφά το λεν τ' αηδόνια.

Γ. - Έκθλιψη

- Τ' αδέρφια σχίζουν τα βουνά και δέντρα ζεριζώνουν.
- Βαρκούλα, πού θ' αράξουμε; Βαρκούλα, πού θα πάμε;
- Πέφτουμ' εμείς, το έργο μας για την πατρίδα μένει.

Οι λέξεις **τα, θα, πέφτουμε** έχασαν το τελικό τους φωνήν, γιατί βρέθηκαν μπροστά από τις λέξεις **αδέρφια, αράξουμε, εμείς**, που αρχίζουν από φωνήν. Το φαινόμενο αυτό λέγεται **έκθλιψη**.

Θ Έκθλιψη μπορεί να πάθει μια λέξη που τελειώνει σε φωνήν, όταν βρεθεί μπροστά από λέξη που αρχίζει από φωνήν:

Του αντρειω- μένου	τ' αντρειωμένου
→ με έδιωξε για αυτό	μ' έδιωξε γι' αυτό

- Στη θέση του φωνήντος που χάνεται σημειώνουμε **απόστροφο (‘)**.
- Το **και**, όταν παθαίνει έκθλιψη, γράφεται **κι**:

και ὥμως	κι ὥμως
και ἄλλος	κι ἄλλος

Ασκήσεις

- * 1. Από τα παραδείγματα που ακολουθούν μπορείς να δεις ποιες λέξεις παθαίνουν συνήθως έκθλιψη: τ' άρματα, τ' οιρανού. θ' αξιωθώ, ν' αποδείξετε, μ' έδιωξε, σ' άφησε, τ'

ομολόγησε, γι' άλλη φορά.

Το παλικάρι που 'πεσε μ' ορθή την κεφαλή του δεν το σκεπάζει η γης ογρή, σκουλήκι δεν τ' αγγίζει.

Δ. - Αφαίρεση

- Κάθε λέξη κι από 'να χελιδόνι
- Να 'ναι τάχα πλεούμενο, να 'ναι καράβι:
- Οι λέξεις ένα, είναι έχασαν το αρχικό τους φωνήγεν ή το δίψηφο, γιατί βρέθηκαν μετά από τις λέξεις από, να που τελειώνουν σε φωνήγεν. Το φαινόμενο αυτό λέγεται **αφαίρεση**.

Θ Αφαίρεση μπορεί να πάθει μια λέξη που αρχίζει από φωνήγεν, όταν βρεθεί μετά από λέξη που τελειώνει σε φωνήγεν :

μου έδωσε	μου 'δωσε
→ που είχες	που 'χες
τα έφερε	τα 'φερε

- Στη θέση του φωνήγεντος που χάνεται σημειώνουμε **απόστροφο**.
- Αφαίρεση, όπως βλέπουμε στα παραδείγματα, παθαίνουν συνήθως τύποι του ρήματος.

Ασκήσεις

* α/ Να κάμεις αφαίρεση :

1. Σαν να είχαν ποτέ τελειωμό τα βάσανα κι οι καημοί του κόσμου.
 2. Πήγαινε στη δουλειά σουν εγώ θα έχω το νου μου στα παιδιά.
 3. Ο πατέρας την Πρωτοχρονιά μου έφερε έναν Αϊ-Βασίλη.
 4. Πού είσαι και σε γυρεύω;
 5. Τα παιδιά που έπαιζαν ξένοιαστα βουβάθηκαν στη στιγμή.
- β/ Να πεις ύστερα από ποιες λέξεις έκανες την αφαίρεση.

Ε. - Συγκοπή

- **Παπάδες πάρτε τα ιερά, κι εσείς κεριά σβηστείτε.**
- **Ta στάρια μέστωσαν πια. Ἡρθε η ώρα του θερισμού.**

- ⑥ Οι λέξεις πάρτε και στάρια ήταν πάρετε και σιτάρια. Έχασαν όμως τα φωνήντα ε και ι, που βρίσκονταν ανάμεσα σε σύμφωνα.

Το φαινόμενο αυτό λέγεται **συγκοπή**.

<ul style="list-style-type: none"> • Συγκοπή μπορεί να πάθει ένα φωνήν που βρίσκεται ανάμεσα σε δυο σύμφωνα μέσα στην ίδια λέξη : 	<i>κορυφή - κορφή κόψετε - κόψτε</i>
--	--

ΣΤ. - Αποκοπή

- *Kάτω απ' την κληματαριά ώρες εκεί ρέμβασα.*
- *Κόψ' το νερό στη μάνα του.
βάλ' το στο περιβόλι.*

- ⑥ Οι λέξεις από, κόψε και βάλε έχασαν το τελικό τους φωνήν μπροστά από λέξεις που αρχίζουν από σύμφωνο. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται **αποκοπή**.

<ul style="list-style-type: none"> • Αποκοπή μπορεί να πάθει το τελικό φωνήν μιας λέξης, όταν βρεθεί μπροστά από το αρχικό σύμφωνο της ακόλουθης λέξης : 	 <i>λύσε το λύσ' το στείλε το στείλ' το</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Στη θέση του φωνήντος που έπαθε αποκοπή σημειώνουμε απόστροφο. 	

* Το επίρρημα μέσα:

- α/ 'Όταν παθαίνει αποκοπή γράφεται χωρίς απόστροφο και με τελικό ζ. → μέσα στη θάλασσα μες στη θάλασσα
- β/ 'Όταν παθαίνει έκθλιψη γράφεται με απόστροφο. → μέσα από το σπίτι μέσ' από το σπίτι

Ασκήσεις για τα πάθη των φωνηέντων

* 1 α/ Υπογράμμισε τα πάθη των φωνηέντων:

- Πάντ' ανοιχτά, πάντ' άγυρυπνα τα μάτια της ψυχής μου (Δ. Σολωμός)
- Άστραψε φως και γνώρισεν ο νιος τον εαυτό του (Δ. Σολωμός)
- Τ' αντρειωμένου ο θάνατος δίνει ζωή στη νιότη (Α. Βαλαωρίτης)
- Είμαι γριά και ξέρω μόνο αν πάθεις, μπορεί και τι 'ναι η χαρά να μάθεις. (Ι. Γρυπάρης)
- Το 'να χέρι μου κρατεί μέλισσα θεόρατη τ' άλλο στον αέρα πιάνει πεταλούδα που δαγκάνει (Ο. Ελύτης)
- Κάμποι της Σαλονίκης κι όρη του Μοριά πού 'ν' τα παρμένα κάστρα πού 'ναι τα χωριά; Μές στον αέρα κοίτα μισοφέγγαρο. (Ο. Ελύτης)
- Κόψτε κλαδιά και στρώστε μου και βάλτε με να κάτσω (Δημοτικό)

β/ Αιτιολόγησε την κάθε περίπτωση.

- 'Όπως βλέπεις και από τα παραδείγματα τα πάθη των φωνηέντων παρουσιάζονται κυρίως στη λογοτεχνική γλώσσα.

Α.- Το τελικό ν

Το τραγούδι των νίκησε

‘Ακουσε τότε ο Ορφέας το θεό Πλούτωνα, που έλεγε με βαριά φωνή : — «Με το τραγούδι σου με νίκησες. Εκείνο που άλλος ποτέ δεν τόλμησε να ζητήσει, εσύ το απόλαυσες με τον πόνο σου. Πήγαινε! Η Ευρυδίκη θα σ' ακολουθήσει στη γη. Πρόσεχε όμως, ό,τι και αν γίνει, ό,τι και αν ακούσεις, μη γυρίσεις να τη δεις. γιατί την έχασες για πάντα».

Έτσι είπε, και ο Ορφέας πήρε πάλι το δρόμο για τον επάνω κόσμο. Περπατούσε ανήσυχος και βιαστικός. Πίσω του τίποτε δεν άκουγε και όμως του φάνηκε πως κάποιος τον ακολουθούσε.

A. Δέλτα, Μύθοι και θρύλοι

. Στο κείμενο διαβάζουμε :

τον πόνο	αλλά και	το θεό
την έχασε	αλλά και	να τη δει

Θ Μερικές λέξεις άλλοτε διατηρούν το τελικό ν και άλλοτε το χάνουν. Οι λέξεις αυτές είναι οι ακόλουθες :

α/ το άρθρο	τον	τον επάνω κόσμο	αλλά και	το δρόμο
β/ το άρθρο	την	την Κυριακή	»	» τη Δευτέρα
γ/ το αόριστο	έναν	μια φορά κι έναν	»	» είδε ένα γέρο καιρό
δ/ το αριθμητικό	έναν	φώναξε έναν από	»	» ειδε ένα μόνο κάθε πόλη γέρο
ε/ η προσωπική αντωνυμία	την	την ντρόπιασε	»	» τη δώρισε
στ/ το άκλιτο	δεν	δεν ήθελε	»	» δε ζήτησε
ζ/ το άκλιτο	μην	μην τρέχεις	»	» μη φοβάσαι

Ο

Διατηρούν το τελικό ν :

- 1 . 'Όταν η ακόλουθη λέξη αρχίζει από φωνήν : → τον αέρα. την αγάπη μην έρχεσαι
- 2 . 'Όταν η ακόλουθη λέξη αρχίζει από σύμφωνο στιγματίο :
κ π τ	έναν κόσμο.	τον πόνο
γ κ μ π ν τ	την τέχνη.	τον γκρεμό
τ ζ	δεν μπόρεσε.	την ντροπή
τ σ	τον τσαλαπετεινό.	τον τζίτζικα
- 3 . 'Όταν η ακόλουθη λέξη αρχίζει από διπλό ξ, ψ :
τον ζεναγό.	έναν ξένο
την ψυχή.	δεν ψήθηκε

Ο

Χάνουν το τελικό ν

- 'Όταν η ακόλουθη λέξη αρχίζει από σύμφωνο εξακολουθητικό :
το δρόμο.	τη βρύση.
ένα στεναγμό.	μη χάνεσαι

Α σκήνσεις

* 1 Να βρεις λέξεις που διατηρούν ή χάνουν το τελικό ν και να δικαιολογήσεις την κάθε περίπτωση :

- εκάλεσε και στη χαρά συμπέθερους τ' αστέρια.
- Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας γέρος ψαράς.
- Όλη τη νύχτα την είχαν ξεχάσει στο υπόγειο το πρωί τη θυμήθηκαν.
- Μη ρωτάς καλύτερα. • Το φόβο δεν τον ένιωσε ποτέ. .

Μη σταματάς δούλευε όλο το χρόνο όσο μπορείς. Δε σε φοβούμαι όσο και να με απειλείς.

- Η Παναγιά στο πέλαγο
κρατούσε στην ποδιά της
τη Σίκινο την Αμοργό¹
και τ' άλλα τα παιδιά της.
- * 2 Να διαγράψεις το τελικό ν όπου δεν πρέπει να υπάρχει :
 - τον χαρακτήρα, τον Κώστα, τον ζήτησα τον Γιώργο, τον ψωμά
 - την ώρα, την στιγμή, την μπάλα, την ξένη
 - δεν ακούω, δεν μπορώ, δεν θέλει, δεν σώθηκε
 - μην πας, μην λες, μην ψάχνεις, μην γράφεις
 - Βρήκα έναν γέρο και μια γριά, έχω έναν θησαυρό. Τον έχω έναν και μονάκριβο τον γιο μου.

B.- Συμφωνικά συμπλέγματα

έφτασε	του Πλούτωνα
άστραψαν	θλιβερά
στο θρόνο	το τραγούδι

- ④ Κάθε συνδυασμός από δύο ή περισσότερα σύμφωνα που βρίσκονται το ένα πλάι στο άλλο μέσα στη λέξη ονομάζεται **συμφωνικό σύμπλεγμα**.

- Τα συμφωνικά συμπλέγματα πολλές φορές παρουσιάζουν διαφορά μέσα στις ίδιες ή σε συγγενικές λέξεις.
Έτσι λέμε :

→ **ράφτης** και **ραπτική**
δαχτυλίδι και **δακτυλογράφος**
κολυμπώ και **κολυμβητήριο**

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

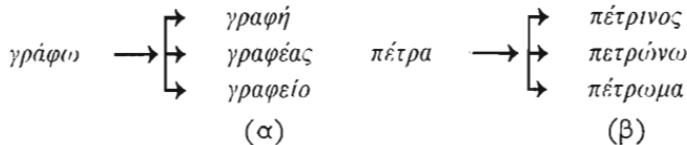
ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

I. Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Παραγωγικό

16

Γενικά

Θ 1 Παραγωγή

- Από τη λέξη *γράφω* έγιναν οι λέξεις *γραφή*, *γραφέας*, *γραφείο* (π.α)
- Από τη λέξη *πέτρα* έγιναν οι λέξεις *πέτρινος*, *πετρώνω*, *πέτρωμα* (π. β)

Θ Το φαινόμενο αυτό, δηλαδή μια λέξη να γίνεται (παράγεται) από άλλη λέξη, λέγεται **παραγωγή**.

- Η λέξη, από την οποία παράγεται μια άλλη λέξη, λέγεται **πρωτότυπη**. → γράφω (π. α)
- Η λέξη, η οποία παράγεται από την πρωτότυπη, λέγεται **παράγωγη**. → γραφή γραφέας γραφείο (π. α)
- Η κατάληξη που προσθέτουμε στο θέμα μιας πρωτότυπης λέξης, για να σχηματίσουμε μια παράγωγη λέξη, λέγεται **παραγωγική κατάληξη**.

γραφή
 γραφέας
 γραφείο

Έτσι οι λέξεις

έγιναν από το θέμα γραφ- της

πρωτότυπης λέξης γράφω, και από τις παραγωγικές καταλήξεις -η, -εας, -είο.

Δηλαδή έγιναν έτσι: γραφ- + -ή = γραφή.

γραφ- + -έας = γραφέας

γραφ- + -είο γραφείο

Όμοια από τη λέξη άλλοι έγινε αλλού (αλλ-ού) και από τη λέξη εδώ έγινε εδώθε (εδώ-θε).

Ασκήσεις

* 1 Να βρεις τις πρωτότυπες λέξεις :

καλοσύνη, πολίτης, βασιλεύω, ανεμίζω, βαλτός

* 2 α/ Να βρεις από μια παράγωγη :

δροσιά, έθνος, πατέρας, πατώ, πέλαγος

β/ Με την κάθε παράγωγη σχημάτισε και μια φράση :

• Παράδειγμα: δροσιά → δροσίζω

Η θαλασσινή αύρα μας δρόσιζε από την κάψα του καλοκαιριού.

⊕ 2 Σύνθεση

Π α ρ α δ ε í γ μ α τ α					
Σ τήλη α'		Σ τήλη β'		Σ τήλη γ'	
α	σιγά	+	τραγουδώ	=	σιγοτραγουδώ
β	ανοίγω	+	κλείνω	=	ανοιγοκλείνω
γ	πέτρα	+	πόλεμος	=	πετροπόλεμος

- Από τις λέξεις σιγά και τραγουδώ έγινε η λέξη σιγοτραγουδώ
- Από τις λέξεις ανοίγω και κλείνω έγινε η λέξη ανοιγοκλείνω
- Από τις λέξεις πέτρα και πόλεμος έγινε η λέξη πετροπόλεμος

⊕ Το φαινόμενο αυτό, δηλαδή να γίνεται μια λέξη από δύο άλλες λέξεις, λέγεται **σύνθεση**.

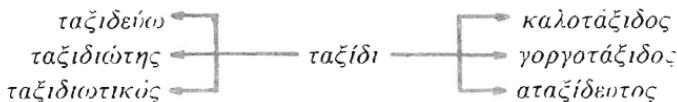
- Η λέξη που γίνεται από τη σύνθεση δύο άλλων λέξεων λέγεται **σύνθετη λέξη** : → σιγοτραγουδώ
 - Από τις δύο λέξεις που ενώνονται, για να γίνει η σύνθετη λέξη, εκείνη που έχει την πρώτη θέση λέγεται **πρώτο συνθετικό** (α' συνθετικό) :
- εκείνη που έχει τη δεύτερη θέση λέγεται **δεύτερο συνθετικό** (β' συνθετικό) :
- Στα παραπάνω παραδείγματα βλέπουμε στη στήλη α' τα πρώτα συνθετικά, στη στήλη β' τα δεύτερα συνθετικά και στη στήλη γ' τις σύνθετες λέξεις.
 - Η λέξη που δεν είναι σύνθετη είναι **απλή**: σιγά, τραγουδώ, πόλεμος.

Α σ κ η σ η

* Να βρεις το πρώτο και το δεύτερο συνθετικό :

συχνοπερνώ, αργοπεθαίνω, αυγολέμονο, κοντορεβιθούλης

③ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

- Οι λέξεις **ταξιδεύω**, **ταξιδιώτης**, **ταξιδιωτικός** έγιναν από τη λέξη **ταξίδι** με παραγωγή.
- Οι λέξεις **καλοτάξιδος**, **γοργοτάξιδος**, **αταξίδευτος** έγιναν από τη λέξη **ταξίδι** με σύνθεση.
- Επομένως οι λέξεις : **ταξιδεύω**, **ταξιδιώτης**, **ταξιδιωτικός**, **καλοτάξιδος**, **γοργοτάξιδος**, **αταξίδευτος** όλες από την ίδια απλή λέξη **ταξίδι**. Γι' αυτό λέμε ότι οι λέξεις αυτές αποτελούν μια **ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΛΕΞΕΩΝ**.
- Οι λέξεις που ανήκουν στην ίδια οικογένεια λέγονται **συγγενικές**.
- Έτσι από τη λέξη **κορυφή** σχηματίζεται η οικογένεια των λέξεων : **κορυφή**, **κορυφαίος**, **κορύφωμα**, **κορφή**, **κορφάδα**, **κορυφογραμμή**, **κατακόρυφος**, **κορφοβούνι** κτλ.

Ασκήσεις

- * 1 Σχημάτισε τις οικογένειες των λέξεων : δώρο, κήπος, κλήρος.
- * 2 Σχημάτισε σύνθετα από τις λέξεις :
αλάτι - πιπέρι, φύλλο - μετρώ, βαριά - ακούω, πρώτος - έτος
- * 3 Σχημάτισε παράγωγα και σύνθετα από τη λέξη θάλασσα.

Α. Παράγωγα ρήματα

Παραδείγματα

Από το όνομα παράγεται το ρήμα	
δόξα	→ δοξάω
αρχή	→ αρχίζω
γείτονας	→ γειτονεύω
στεφάνη	→ στεφανώω
όμορφος	→ ομορφαίνω

πίν. α'

Παραδείγματα

Από την άκλιτη λέξη πα- ράγεται το ρήμα	
συχνά	→ συχνάζω
παράμερα	→ παραμερίζω
κοντά	→ κοντεύω
σιμά	→ σιμώνω

πίν. β'

- Θ Ρήματα παράγονται από ονόματα (πίν. α') και από άκλιτα (πίν. β').
- Θ Ρήματα από ρήματα σπάνια παράγονται : φέγγω → φεγγίζω, μασώ → μασουλό.

Ασκήσεις

* 1 α/ Στους πίνακες α' και β' διακρίνονται από τα χτυπητά γράμματα οι παραγωγικές καταλήξεις των ρημάτων με τη βοήθειά τους σχημάτισε κι εσύ ρήματα από τις λέξεις :

θεμέλιο, αλώνι, καληνύχτα, αγκαλιά, φυτό, χαμηλά.

β/ Με καθένα από τα ρήματα που σχημάτισες γράψε μια πρόταση.

. Παράδειγμα : φυτό – φυτεύω

Η Σοφία έχει φυτέψει στον κήπο της λογής λογίς λουλούδια.

- * 2 Σύμφωνα με το πέτρα - πετροβιόλω
θα πούμε → | σπίθα →
(πετροβιόλω = ρίχνω πέτρες | ακτίνα →
| μόσκος →
- * 3 Σύμφωνα με το φόρος - φορολογώ
θα πούμε → | κορφή →
(φορολογώ = μαζεύω τους φόρους) | στάχυ →
| βλαστός →
- * 4 Συμπλήρωσε τις φράσεις με παράγωγα των λέξεων του κύκλου :
- Σ' εκείνη τη μάχη οι σύμμαχοι ...
 - Τον ... να μας ακολουθήσει.
 - Χτες ... ολόκληρο το σπίτι μας.
 - Το δέντρο βαθιά στη γη.
 - ... προς το βουνό ολόκλη-
ρη η συντροφιά.
 - ... να σου μιλήσω δε θέλω
να μας ακούσουν άλλοι.
 - Ανάψαμε φωτιά και ...
 - ... σ' όλον τον κόσμο, μα δε βρήκε γιατρειά.

ανάγκη
ταξίδι, ζέστη
θρίαμβος, ρίζα
σιμά, ανήφορος
πράσινος
άσπρος

B.- Παράγωγα ουσιαστικά

Ουσιαστικά παράγονται από ρήματα, από άλλα ουσιαστικά και από επίθετα.

α) Ουσιαστικά παράγωγα από ρήματα

Π α ρ α δ ε í γ μ α τ α	
Από το ρήμα παράγεται το ουσιαστικό	Από το ρήμα παράγεται το ουσιαστικό
↓	↓
προμηθεύω → προμηθευτής	γελώ → γέλιο
θερίζω → θεριστής	κοστίζω → κόστος
κουρεύω → κουρέας	φορολογώ → φορολογία
έρχομαι → ερχομός	μιλώ → μιλιά
απαντώ → απάντηση	δουλεύω → δουλειά
δένω → δέσιμο	φυτεύω → φυτεία
κλαδεύω → κλάδεμα	ωφελώ → ωφέλεια
στολίζω → στολίδι	ανεμίζω → ανεμιστήρας
βογκώ → βογκητό	κλαδεύω → κλαδευτήρι
κολυμπώ → κολύμπι	πιέζω → πιεστήριο

Θ Πολλά ουσιαστικά παράγονται από ρήματα.

Α σκήσεις

- * 1 Στα παραδείγματα του πίν. α' διακρίνονται από τα χτυπητά γράμματα οι παραγωγικές καταλήξεις των ουσιαστικών, τα οποία παράγονται από ρήματα με τη βοήθεια αυτών των καταλήξεων σχημάτισε κι εσύ ουσιαστικά από τα ρήματα :

πεταλώνω, χτίζω, σηκώνω, εισπράττω, τρίζω, κεντώ,
στρώνω, παραμιλώ, ζυγίζω, βαθμολογώ, λατρεύω,
καλλιεργώ, κινώ, σκαλίζω.

- * 2 Πώς λέμε εκείνον που :
- μαθαίνει, σπουδάζει, φοιτά, συγγράφει, βάφει, συμβουλεύει ;
- * 3 Πώς λέμε τον τόπο όπου κάποιος :
- εκπαιδεύει ή εκπαιδεύεται, γυμνάζει ή γυμνάζεται, υφαίνει, σχεδιάζει, σιδερώνει, δικάζει, γράφει, κουρεύει:

β/ Ουσιαστικά παράγωγα από ουσιαστικά

Τα ουσιαστικά που παράγονται από άλλα ουσιαστικά είναι :

Υποκοριστικά, μεγεθυντικά, τοπικά, περιεκτικά, εθνικά, επαγγελματικά.

I. Υποκοριστικά

Παραδείγματα

Από το ουσιαστικό	παράγεται το ουσιαστικό	Από το ουσιαστικό	παράγεται το ουσιαστικό
↓ γατί	↓ γατάκι	↓ αδερφή	↓ αδερφούλα
Γιώργος	Γιωργάκης	άγγελος	αγγελεύδι
άνθρωπος	ανθρωπάκος	σακί	σακεύλι
Ελένη	Ελενίτσα	βοσκός	βοσκόπουλος
αδερφός	αδερφούλης	θάλαμος	θαλαμόκος

- Ο Τα ουσιαστικά του πίνακα παράγονται από άλλα ουσιαστικά και φανερώνουν ότι κάτι είναι μικρό. Γι' αυτό λέγονται **υποκοριστικά**.

Ασκήσεις

- * 1 α) Σχημάτισε τα υποκοριστικά των ουσιαστικών : σκύλος, τραπέζι, μαθητής, Δημήτρης, παππούς, ελιά, μητέ-

ρα, κρυφτό, άρχοντας, σατράπης. Μπορείς να δεις και τις παραγωγικές καταλήξεις των υποκοριστικών του πίνακα.

β' Σχημάτισε με το καθένα μια φράση.

- Παράδειγμα: σκύλος — σκυλάκι

Χτες μας έφεραν ένα συμπαθητικό σκυλάκι.

2. Μεγεθυντικά

Παραδείγματα

Από το ουσιαστικό παράγεται το ουσιαστικό

κολοκύθη	→	κολοκύθα
φωνή	→	φωνάρα
δουλευτής	→	δουλευταράς

⑤ Τα παράγωγα ουσιαστικά του πίνακα φανερώνουν ότι κάτι είναι μεγάλο. Γι' αυτό λέγονται μεγεθυντικά.

Ασκήσεις

- * Σχημάτισε, με τη βοήθεια των παραγωγικών καταλήξεων, που μπορείς να δεις στον πίνακα, τα μεγεθυντικά των ουσιαστικών: βαρέλι, χορευτής, φέτα

3. Τοπικά

Παραδείγματα

Από το ουσιαστικό παράγεται το ουσιαστικό

βιβλιοπώλης	→	βιβλιοπωλείο
φύλακας	→	φυλάκιο
ράφτης	→	ραφτάδικο
καμπάνα	→	καμπαναριέ

- Ο Τα παραπάνω παράγωγα ουσιαστικά φανερώνουν τόπο, και γι' αυτό λέγονται τοπικά.

Α σκήσεις

* Σχημάτισε τοπικά από τα ουσιαστικά : δασάρχης, κρεοπώλης, τηλέγραφος, εστιάτορας, γαλατάς, στρατηγός.

4. Περιεκτικά

Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α

Από το ουσιαστικό παράγεται το ουσιαστικό

όρνιθα	→	ορνιθώνας
άμμος (αμμούδα)	→	αμμουδιά

- Το ουσιαστικό ορνιθώνας φανερώνει ότι πολλές ορνιθες βρίσκονται στο ίδιο μέρος.
- Το ουσιαστικό αμμουδιά φανερώνει ότι πολύς άμμος βρίσκεται στο ίδιο μέρος.
- Οι ουσιαστικά που φανερώνουν ότι πολλά όμοια βρίσκονται στο ίδιο μέρος λέγονται περιεκτικά.

Α σκήσεις

- * 1 Πώς λέγεται ο τόπος που περιέχει :
καλάμια, αμυγδαλιές, πορτοκαλιές, περιστέρια, πεύκα.
- * 2 α' Σχημάτισε περιεκτικά από τα ουσιαστικά :
αμπέλι, ελιά (ελαία), ποτάμι, στρατός, άχυρο.
- β' Σχημάτισε με το καθένα από αυτά μία φράση :

 - Παράδειγμα : αμπέλι — αμπελώνας :
Τα κλήματα του αμπελώνα μας είναι φορτωμένα καρπό.

5. Εθνικά

Παραδείγματα

Από το ουσιαστικό	παράγεται το ουσιαστικό	Από το ουσιαστικό	παράγεται το ουσιαστικό
↓	↓	↓	↓
Ανατολή	→ Ανατολίτης	Σύρος	- → Συριανός
Μοριάς	→ Μοραΐτης	Τρίκαλα	→ Τρικαλινός
Σπάρτη	→ Σπαρτιάτης	Θεσσαλονίκη	→ Θεσσαλονικιός
Ηπειρος	→ Ηπειρώτης	Κύπρος	→ Κύπριος
Βόλος	→ Βολιώτης	Αθήνα	→ Αθηναίος
Αφρική	→ Αφρικανός	Κίνα	→ Κινέζος

- ① Τα παραγωγα ουσιαστικά του πίν. φανερώνουν τον άνθρωπο που κατάγεται από κάποιο τόπο, και γι' αυτό λέγονται εθνικά.

Α σκήσεις

- * 1 Σχημάτισε εθνικά από τα ουσιαστικά: Πόλη, Ψαρά, Βυζάντιο, Μάνη, Σούλι, Ρούμελη, Αμερική, Κόρινθος, Κέρκυρα, Θήβα, Μυτιλήνη. Μπορείς να δεις και τις παραγωγικές καταλήξεις των εθνικών του πίν.
- * 2 Το θηλυκό του Πολίτης είναι Πολίτισσα· ποια είναι τα θηλυκά των: Μεσολογγίτης, Σπαρτιάτης, Μοραΐτης, Βολιώτης:
- * 3 Το θηλυκό του Αθηναίος είναι Αθηναία· ποια είναι τα θηλυκά των: Υδραίος, Ευρωπαίος;
- * 4 Το θηλυκό του Τρικαλινός είναι Τρικαλινή· ποια είναι τα θηλυκά των: Αλεξαντρινός, Πατρινός, Ζακυνθινός, Λαρισινός;
- * 5 Πώς λέγεται εκείνος που κατάγεται από: τη Μάλτα, το Μιλάνο, τη Χαλκιδική, τη Μύκονο, τη

Ρόδο, την Καλαμάτα, τις Σέρρες, τη Χίο, την Τρίπολη,
τη Λευκάδα, τη Σαντορίνη :

6. Επαγγελματικά

Παραδείγματα

Από το ουσιαστικό παράγεται το ουσιαστικό

↓		↓
γάλα	→	γαλατάς
περιβόλι	→	περιβολάρης
βιβλιοθήκη	→	βιβλιοθηκάριος

- Ο Τα παράγωγα ουσιαστικά του πίνακα φανερώνουν επάγγελμα και γι' αυτό λέγονται επαγγελματικά.

Ασκήσεις

- * Σχημάτισε επαγγελματικά από τα ουσιαστικά :
πάπλωμα, βάρκα, βαρέλι, ψωμί, αποθήκη.

7. Διάφορα

Παραδείγματα

Από το ουσιαστικό παράγεται το ουσιαστικό που φανερώνει

↓ (α)	↓ (β)	↓ (γ)
παλικάρι	→ παλικαριά	→ ιδιότητα
αμύγδαλο	→ αμυγδαλιά	→ δέντρο
πεπόνι	→ πεπονιά	→ φυτό
ανήφορος	→ ανηφοριά	→ τόπο
Όμηρος	→ ομηριστής	→ το μελετητή

του Ομήρου

- Ο Τα παράγωγα ουσιαστικά του πίνακα έχουν διάφορες σημασίες, όπως βλέπεις στη στήλη (γ). Είσι δεν είναι δυνατόν να μπουν σε μια ορισμένη ομάδα.

Στις ασκήσεις που ακολουθούν θα δεις και άλλες τέτοιες περιπτώσεις.

- * 1 Από το ουσιαστικό χριστιανός παράγεται το ουσιαστικό χριστιανισμός που φανερώνει τον οπαδό της θρησκείας του Χριστού. Να βρεις τα παράγωγα των ουσιαστικών: **μωαμεθανός, βραχμάνας, Ιουδαίος** και να πεις τι φανερώνουν.
- * 2 Ο φιλόλογος που μελετά τον **Ομηρο** λέγεται ομηριστής. Πώς λέγεται ο φιλόλογος που μελετά την **Ελληνική φιλολογία** ή τη **Λατινική φιλολογία** ή την **Εβραϊκή φιλολογία**;
- * 3 Εκείνος που έχει ένα **κτήμα** λέγεται **κτηματίας**. Πώς λέγεται εκείνος που ασκεί ένα **επάγγελμα** ή έχει ένα **εισόδημα** ή ένα **τραύμα**; Και πώς λέγεται εκείνος που κάνει ένα **έγκλημα** ή ένα **πραξικόπημα** ή ένα **κίνημα**;

γ/ Ουσιαστικά παράγωγα από επίθετα

Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α

Από το επίθετο	παράγεται το ουσιαστικό	που φανερώνει
↓	↓	↓
έξυπνος	→ εξυπνάδα	→ την ιδιότητα του έξυπνου
σάπιος	→ σαπίλα	→ την ιδιότητα του σάπιου
αγράμματος	→ αγραμματοσύνη	→ την ιδιότητα του αγράμματου
γενναίος	→ γενναιότητα	→ την ιδιότητα του γενναίου
ταχύς	→ ταχύτητα	→ την ιδιότητα του γρήγορου

◎ Τα ουσιαστικά που παράγονται από επίθετα είναι αφηρημένα και φανερώνουν **ιδιότητα σχετική** με το επίθετο από το οποίο παράγονται.

- * 1 Σχημάτισε ουσιαστικά από τα επίθετα: καλός, μαύρος,

άσπρος, νέος, βαρύς, άγιος, άγριος.

- * 2 Κατά το φοβερός — φοβέρα σχημάτισε ουσιαστικά από τα επίθετα: πικρός, γλυκός, αρμυρός, τρελός, ξερός, λοξός.

Γ. - Παράγωγα επίθετα

α/ Επίθετα παράγωγα από ρήματα

Π α ρ α δ ε í γ μ α τ α			
Από το ρήμα	παράγεται το επίθετο	Από το ρήμα	παράγεται το επίθετο
↓	↓	↓	↓
πειθαρχώ	→ πειθαρχικός	γράφω	→ γραφτός
δροσίζω	→ δροσιστικός	αγαπώ	→ αγαπητός
λάμπω	→ λαμπερός	καμαρώνω	→ καμαρωτός
κινώ	→ κινητήριος	κατοικώ	→ κατοικήσιμος

- ◎ Στον πίνακα βλέπουμε ότι επίθετα παράγονται από ρήματα. Τα επίθετα αυτά λέγονται **ρηματικά επίθετα**.

Α σκήσεις

- * 1 Να σχηματίσεις ρηματικά επίθετα από τα ρήματα: σηκώνω, κινώ, μισώ, ενοχλώ, προβιβάζω, ανοίγω, σβήνω, στρώνω, ξεχωρίζω.
- * 2 Μερικά ρηματικά επίθετα έχουν παραγωγική κατάληξη -τέος και δείχνουν εκείνον που πρέπει να γίνει: **διαιρώ - διαιρετέος** = εκείνος που πρέπει να διαιρεθεί. Να σχηματίσεις τέτοια επίθετα από τα ρήματα: αφαιρώ, προσθέτω, πληρώνω, μειώνω, πολλαπλασιάζω και να πεις τι δείχνει το καθένα.

β/ Επίθετα παράγωγα από ουσιαστικά

Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α

Από το ουσιαστικό	παράγεται το επίθετο	Από το ουσιαστικό	παράγεται το επίθετο
↓	↓	↓	↓
πείσμα	→ πεισματάρης	ήλιος	→ ηλιακός
σπαθί	→ σπαθάτος	γέρος	→ γέρικος
ασήμι	→ ασημένιος	άνοιξη	→ ανοιξιάτικος
ξύλο	→ ξύλινος	αγόρι	→ αγορίστικος
φλόγα	→ φλογερός	βουνό	→ βουνίστιος
στάχτη	→ σταχτής	ουρανός	→ ουράνιος
μετάξι	→ μεταξωτός	άντρας	→ αντρείος
αμαρτία	→ αμαρτωλός	Αριστοτέλης	→ αριστοτέλειος
σιωπή	→ σιωπηλός	μέση	→ μεσαίος

- ① Στον πίνακα βλέπουμε ότι πολλά επίθετα παράγονται από ουσιαστικά.

Α σ κή σ εις

- * Να σχηματίσεις επίθετα από τα ουσιαστικά : ζήλια, σφρίγος, πρωταπριλιά, σελήνη, έθνος, κάμπος, Ζάππας, γυναίκα, Πυθαγόρας, άκρη, θάλασσα, βροχή, αγκάθι, κυπαρίσσι.
- Μπορείς να δεις και τις παραγωγικές καταλήξεις που σημειώνονται με χτυπητά γράμματα στον πίν.

γ/ Επίθετα παράγωγα από επίθετα

Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α

Από το επίθετο παράγεται το επίθετο

↓	↓		
πράσινος	→	πρασινωπός	
παχύς	→	παχουλός	
άσπρος	→	ασπριδερός	
μικρός	→	μικρούλης	
ψηλός	→	ψηλούτσικος	

- Θ Στον πίνακα βλέπουμε ότι επίθετα παράγονται από επίθετα.
- Θ Πολλά από τα επίθετα που παράγονται από επίθετα είναι υποκοριστικά.

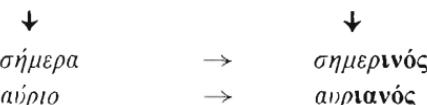
Α σκηση

- * Να σχηματίσεις επίθετα από τα επίθετα :
κόκκινος, φτωχός, βαθύς, μαύρος, καλός, κουτός, άγριος.

δ/ Επίθετα παράγωγα από επιρρήματα

Π αρ α δεί γ μα τ α

Από το επίρρημα παράγεται το επίθετο

- Θ Στον πίνακα βλέπουμε ότι επίθετα παράγονται από επιρρήματα.

Α σκήσεις

- * 1 Να σχηματίσεις επίθετα από τα επιρρήματα :
μακριά, απόψε, χτες, φέτος, κοντά, άλλοτε.
- * 2 Από ποια επιρρήματα παράγονται τα επίθετα :
αντικρινός, πλαϊνός, περσινός, τωρινός, παντοτινός:

Δ.- Παράγωγα επιρρήματα

Π αρ α δεί γ μα τ α

Από τη λέξη παράγεται το επίρρημα

↓		↓
α/ καλός (επίθετο)	→	καλ ά
β/ άμεσος (επίθετο)	→	αμέσ ως
γ/ άλλος (αντωνυμία)	→	αλλ ού
δ/ εδώ (επίρρημα)	→	εδώ ί θε

- Ο Επιρρήματα παράγονται από επίθετα (π. α,β), από αντώνυμίες (π. γ) και από άλλα επιρρήματα (π. δ).

Ασκήσεις

- * 1 Να σχηματίσεις επιρρήματα από τις λέξεις : ωραίος, χαρούμενος, καλύτερος, ευχάριστος, αυτός, βαθύς, υποφερτός.
- * 2 α/ Από ποιες λέξεις παράγονται τα επιρρήματα : τελευταία, ευγενικά, βαριά, εκείθε, ολούθε.
β/ Με την καθεμιά σχημάτισε και μία φράση.
• Παράδειγμα : Προσπάθησε αλλά τερμάτισε τελευταίος.

ΣΥΝΘΕΣΗ

18

A.- Σύνθεση με αχώριστα μόρια

Τα αχώριστα μόρια είναι μονοσύλλαβες ή δισύλλαβες λέξεις που δεν τις λέμε και δεν τις γράφουμε ποτέ μόνες τους· τις βρίσκουμε μόνο ως πρώτα συνθετικά στις σύνθετες λέξεις.

Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α					
Το αχώριστο μόριο (α' συνθετικό)	με τη λέξη (β' συνθετικό)	σχηματίζουν τη σύνθετη λέξη			
↓	↓	↓			
α / α-	+	κακός	→	ά - κακος	= ákakos
β / αν-	+	άξιος	→	αν - άξιος	= anáξios
γ / ξε-	+	μακραίνω	→	ξε - μακραίνω	= ξεμακραίνω
δ / ξε-	+	γράφω	→	ξε - γράφω	= ξεγράφω
ε / ανα-	+	πηδόν	→	ανα - πηδόν	= αναπηδόν

- Θ Στον πίνακα βλέπουμε ότι :
1. Τα αχώριστα μόρια ενώνονται με λέξεις και σχηματίζουν σύνθετες λέξεις.
 2. Τα αχώριστα μόρια χρησιμεύουν μόνο ως πρώτα συνθετικά.
Τα αχώριστα μόρια θα τα βρεις στο Επίμετρο, πίν. 4.
- Θ Τα πιο συνηθισμένα αχώριστα μόρια είναι το στερητικό **α-**, το **ξε-** και το **ανα-**.
- Το **α-** (εμπρός από φωνήν **αν-**) σημαίνει στέρηση (π. α,β).
 - Το **ξε-** σημαίνει πολύ (π. γ) ή στέρηση (π. δ).
 - Το **ανα-** σημαίνει συνήθως επάνω (π. ε)

Ασκήσεις

* 1 Αν αναλύσεις προσεκτικά τις παρακάτω σύνθετες λέξεις, θα διαπιστώσεις ότι η γλώσσα μας έχει και άλλα αχώριστα μόρια :

αμφιθέατρο, αρχιεπίσκοπος, διακηρύττω, διχοτόμος, δυσεύρετος, είσοδος, εκφράζω, εξαγριώνω, ενήλικος, επιβλέπω, έφιππος, ευάερος, ημικύκλιο, ομόθρησκος, περικυκλώνω, σύνδεσμος, συγκρατώ, συλλυπούμαι, συμμαζεύω, σύρριζα, συστήνω, συνεπαίρνω, τηλέφωνο, υποδιευθυντής, υπαξιωματικός, υψηλούργός.

Μπορείς να δεις τον πίνακα 4, στο επίμετρο

* 2 Συμπλήρωσε το κενό· έχεις το αχώριστο μόριο και μια λέξη μέσα σε παρένθεση :

- . Αυτό το παιδί ήταν ένα α... (κακός) αρνάκι.
- . Δεν έγραψε σωστά καμιά λέξη· ήταν α... (ορθογραφία).
- . Δεν το περιμέναμε τέτοιο καλό· μας ήταν αν... (ελπίζω).
- . Ξε... (μακριά) ακουγόταν μια απαλή μουσική.
- . Ο παππούς ανα... (θυμούμαι) τα παλιά και δάκρυσε πάλι.

* 3 Να αποδώσεις τις ακόλουθες εκφράσεις με σύνθετες λέξεις· έχεις το αχώριστο μόριο.

Πώς λέγεται :

- αυτός που κινείται αδιάκοπα : αει-
 - ο πρώτος εργάτης : αρχι-
 - η πρώτη του μήνα : αρχι-
 - αυτός που πιστεύει δύσκολα : δυσ-
 - το μέσα μέρος μιας χώρας : ενδο-
 - αυτός που είναι πάνω στον ίππο : εφ-
 - αυτός που έχει την ίδια θρησκεία : ομο-
 - η συσκευή με την οποία μιλούμε μακριά : τηλε-
 - λυπούμαται μαζί με κάποιον άλλο : συλ-
 - πηγαίνω προς τα πίσω : υπο-
- (Βλ. τον πίνακα 4 στο επίμετρο).

B.- Σύνθεση λέξεων

Η σημασία των συνθέτων

Από τη λέξη (α' συνθετικό)	και από τη λέξη (β' συνθετικό)	γίνεται η λέξη (το σύνθετο)	που σημαίνει
↓	↓	↖	↖
a / μαχαίρια + πιρούνια	→ μαχαιροπίρουνα	μαχαίρια και πιρούνια	
β / ανοίγω + κλείνω	→ ανοιγοκλείνω	ανοίγω και κλείνω	
γ / φτωχή + γειτονιά	→ φτωχογειτονιά	φτωχή γειτονιά	
δ / σκληρός + καρδιά	→ σκληρόκαρδος	εκείνον που έχει σκληρή καρδιά	
ε / καντήλια + ανάβω	→ καντηλανάφτης	εκείνον που ανάβει τα καντήλια	

Οι σύνθετες λέξεις.

1. μπορεί να σημαίνουν ό,τι και τα δυο συνθετικά τους, όταν ενώνονται με το σύνδεσμο **και** (π. α, β)
2. μπορεί να εκφράζουν μια νέα σημασία που συγγενεύει και με τα δυο συνθετικά (π. γ - ε).

- * 1 Ποιες από τις λέξεις που ακολουθούν σημαίνουν ό,τι και τα συνθετικά τους και ποιες έχουν μια νέα σημασία; κοντόχοντρος, νοτιοανατολικός, πηγαινοέρχομαι, ζερβόδεξα, σιγοπερπατώ, γλυκόφωνος, αγριολούλουδο, κτηνοτρόφος, χορτοφάγος, καλότυχος, αστραπόβροντα.
- * 2 Πώς λέγεται με μια λέξη :
- αυτός που έχει ξανθά μαλλιά
 - αυτός που έχει σκληρή καρδιά
 - αυτός που δένει βιβλία
 - αυτός που έχει μαύρα φρύδια
 - το πουλί που τρώει τις μέλισσες
 - άνεμος και βροχή μαζί
 - η φωλιά του αετού
 - το πικρό αμύγδαλο
 - θυμούμαι ξανά
 - το πουλί της νύχτας

Γ. Η μορφή των συνθέτων

Το συνδετικό φωνήεν

α' συνθετικό		β' συνθετικό		σύνθετο
	↓		↓	↓
α) τρέμω	+	σβήνω	→	τρεμ ο σβήνω
β) πόρτες	+	παράθυρα	→	πορτ ο παράθυρα
γ) πικρή	+	δάφνη	→	πικρ ο δάφνη
δ) άγριος	+	άνθρωπος	→	αγριάνθρωπος
ε) όλος	+	ορθός	→	ολόρθος

- ④ Στον πίνακα βλέπουμε ότι, για να γίνει το σύνθετο, ενώνονται το θέμα του πρώτου συνθετικού και το δεύτερο συνθετικό· ανάμεσά τους μπαίνει συνήθως το φωνήεν ο που ονομάζεται τότε συνδετικό φωνήεν (π. α-γ).

Θ Το συνδετικό φωνήεν **ο** κάποτε χάνεται (π. δ, ε).

•Ασκήσεις

- * 1 Ποια από τα σύνθετα έχουν συνδετικό φωνήεν και ποια δεν έχουν;
 - πρωτότυπος, σημαιοφόρος, χειρόγραφο, ρυζόγαλο, πλατύφυλλο, κρυφακούω, σπιτονοικοκύρης.
- * 2. Να σχηματίσεις μέσα σε φράσεις πέντε σύνθετα από αυτά τα τρία να έχουν το συνδετικό φωνήεν **ο**: τα άλλα δύο να είναι χωρίς συνδετικό φωνήεν.
 - Παράδειγμα : Το νυχτοπούλι φώναξε τρεις ωορές.

Δ.- Το πρώτο συνθετικό

Θ Το πρώτο συνθετικό στις σύνθετες λέξεις μπορεί να είναι :

1α	'Ονομα του δεν παρουσιάζει αλλαγές στο θέμα του.	→	νίκτα στενός	νυχτοπούλι στενόμακρος
1β	'Ονομα που παρουσιάζει αλλαγές στο θέμα του	→	γη γη καλός	γεωγραφία γαιοκτήμονας καλλιτέχνης

2α	Αριθμητικό που παρουσιάζει αλλαγές	→	ένα δύο δύο	μονοπάτι δίδραχμο δισέγγονο
2β	Αριθμητικό που στη θέση του συνδετικού φωνήεντος ο έχει το φωνήεν α	→	πέντε έξι οχτώ	πεντάδραχμο εξαδάχτυλος οχτάστιχο

3α	Pήμα με το ενεστωτικό του θέμα	→	μισώ μπαίνω	μισάνθρωπος μπαινοβαίνω
3β	Pήμα με το αοριστικό του θέμα	→	φεύγω χάνω	έφυγα φυγόδικος έχασα χασομέρης
4α	Eπίρρημα με το συνδετικό φωνήν ο.	→	συχνά κρυφά	συχνορωτώ κρυφομιλώ
4β	Eπίρρημα χωρίς το συνδετικό φωνήν ο. Τέτοια είναι τα επιρρήματα σε ω. Αυτά διατηρούν το ω. Ε- ξαιρείται το χάμω.	→	πάνω χάμω	πανωφόρι χαμόκλαδο
5α	Πρόθεση ολόκληρη	→	κατά αντί	κατασταλάζω αντιαεροπορικός
5β	Πρόθεση που έχει πάθει έκθλιψη	→	από αντί	απάνεμος αντάξιος ανθυπολοχαγός

Ασκησεις

- * 1 Ανάλυσε τα παρακάτω σύνθετα και πες αν διατηρείται πάντα ή όχι το υ των επιθέτων σε -υς, όταν αυτά γίνονται πρώτα συνθετικά :
 - πολύγλωσσος, βαθύπλοουτος, Μακριάμμιος, μακρολαίμης
- * 2 Να σχηματίσεις σύνθετα με τα ακόλουθα ζεύγη :
 - γη - μετρώ, πατέρας - παράδοση, χέρι - ούναμη, μεγάλος - βδομάδα

- * 3 Από ποια αριθμητικά έγιναν τα πρώτα συνθετικά στα παρακάτω σύνθετα :
 - Διγενής, δισύλλαβος, τριφύλλι, τετράδραχμο, δεκαοκτάχρονος
- * 4 α / Να αναλύσεις στα συνθετικά τους τα σύνθετα :
 - ανοιγοκλείνω, αλλαξιπιστώ, φυγομαχώ, φυγόπονος

β / Τι μέρος του λόγου είναι το πρώτο συνθετικό τους;
- * 5 Να αναλύσεις στα συνθετικά τους τα σύνθετα :
 - πισωδρομώ, κατωσάγονο, εξωκλήσι, χαμόδεντρο

E.- Το δεύτερο συνθετικό

- Θ Το δεύτερο συνθετικό στις σύνθετες λέξεις μπορεί να είναι :
- 1 **Ουσιαστικό**, → ουσιαστικό: μάστορας → πρωτομάστορας
οπότε το σύνθετο → επίθετο: καρπός → άκαρπος
γίνεται → επίρρημα: κεφάλι → κατακέφαλα
 - 2 **Ε πίθετο**, → αξιος → ανάξιος
οπότε το σύνθετο γίνεται επίθετο: γαλανός → καταγάλανος
 - 3 **Ρήμα**, → Ρήμα: στέκομαι → αντιστέκομαι
οπότε το σύνθετο → Ουσιαστικό: παιζω → οργανοπαιίχτης
γίνεται → Επίθετο : ακούω → υπάκουος
 - 4 **Μετοχή**: γυρισμένος → κοσμογυρισμένος, φοβούμενος → θεοφοβούμενος
 - 5 **Επίρρημα**: πέρσι → πρόπερσι, γύρω → περίγυρα

Α σκήσεις

- * 1 α / Να αναγνωρίσεις τα παρακάτω σύνθετα και να τα αναλύσεις στα συνθετικά τους : εξώπορτα, περιγιάλι, στενόκαρδος, απόμερος, χεροπόδαρα.

β/ Τι μέρος του λόγου είναι το δεύτερο συνθετικό;

* 2 Να σχηματίσεις σύνθετα με τα ακόλουθα ζεύγη :

- α - δεξιός, γλυκός - πικρός, πολύς - όροφος, επί - όνομα, στρατός - άρχω.

Βοηθητικό στοιχείο :

Οι παρακάτω λέξεις, όταν γίνονται δεύτερα συνθετικά, αλλάζουν το ο σε ω.

• οδύνη	→	ανώδυνος	• όνομα	→	συνώνυμος
• όλεθρος	→	πανωλεθρία	• οροφή	→	μονώροφος
• ομαλός	→	ανομαλία	• ορυχείο	→	χρυσωρυχείο

ΣΤ.— Τονισμός των συνθέτων

α' συνθετικό		β' συνθετικό		σύνθετο
a/ άρχοντας	+	χωριάτης	→	αρχοντοχωριάτης
β/ κρυφά	+	μιλώ	→	κρυφομιλώ
γ/ παρά	+	κλαδί	→	παρακλάδι
δ/ άγρια	+	πάπια	→ →	αγριόπαπια

Τα σύνθετα ή διατηρούν τον τόνο στη συλλαβή στην οποία τονίζεται το β' συνθετικό (π. α,β) ή τον μετακινούν (π. γ,δ).

Παρασύνθετα

- Θ Τις λέξεις που παράγονται από σύνθετα τις ονομάζουμε παρασύνθετες λέξεις.
- Παρασύνθετα γίνονται και από λέξεις που συνήθως λέγονται μαζί. →

καλωσορίζω	καλωσόρισμα
χασομέρης	χασομερώ
σιδηρόδρομος	σιδηροδρομικός

- * 1 Ποια από τα σύνθετα που ακολουθούν διατηρούν τον τόνο στη συλλαβή στην οποία τονίζεται το δεύτερο συνθετικό και ποια τον μετακινούν;
 - επικίνδυνος, μεταφυσικός, σεισμογράφος, ματόκλαδο, αφύσικος, πρωτοβρόχι, κορφοβούνι, μεσότοιχος, αλληλοθαυμασμός.
- * 2 Πώς λέμε:
 - αυτόν που σβήνει τη φωτιά
 - αυτόν που ρίχνει το δίσκο
 - αυτόν που γνωρίζει τα πάντα
 - τη συσκευή που προφυλάγει από τον κεραυνό
 - κατεβαίνω με το αεροπλάνο στη γη

II. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

19

Κυριολεξία και μεταφορά

1. *Η αλεπού τίναξε πέρα δώθε τη θυσανωτή ουρά της και χάθηκε στο δάσος.*
2. *Ο άνθρωπος αινός είναι αλεπού (=πονηρός).*

- Την πρώτη φορά (π. 1) η λέξη αλεπού χρησιμοποιήθηκε με την αρχική (την πραγματική) της σημασία· αυτό λέγεται **κυριολεξία**.

Τη δεύτερη φορά (π. 2) η λέξη αλεπού χρησιμοποιήθηκε, για να φανερώσει έναν άνθρωπο πονηρό. Δηλαδή τη δεύτερη φορά η αρχική σημασία της λέξης αλεπού μεταφέρθηκε, άλλαξε και φανέρωσε ένα πρόσωπο που έχει κάποια ομοιότητα —την πονηριά— με την αλεπού· αυτό λέγεται **μεταφορά**.

Άλλες μεταφορές :

Σκληρή πέτρα — Σκληρή καρδιά

Μασά τήν τροφή του — Μασά τα λόγια του

Α σκήσεις

* Σε ποια από τα παραδείγματα που ακολουθούν έχουμε κυριολεξία και σε ποια μεταφορά;

α / Φυτρώνει εκεί που δεν τον σκέρνουν.

β / Άστραψε απ' άγρια χυρά το μέτωπο του κλέφτη.

γ / Εκείνο το φθινόπωρο δεν τα σπείραμε τα χωράφια μας.

δ / Και του γελούσαν τα βουνά, τα πέλαγα κι οι κάμποι.

ε / Τα λόγια του ήταν πικρά και μας φαρμάκωσαν.

στ / Ήταν ένας χαρούμενος άνθρωπος· δύλιο γελούσε.

Ομώνυμα

α / Το κλίμα της Ελλάδας είναι γλυκό.

β / Το κλήμα της αυλής μας είναι φορτωμένο σταφύλια.

Ομώνυμα λέγονται οι λέξεις που έχουν την ίδια προφορά αλλά διαφορετική σημασία :

κλίμα (π. α) — κλήμα (π. β)

σήκω — σύκο

λύρα — λίρα

πήρα — πείρα

κλείνω — κλίνω

(ο) τοίχος — (το) τείχος

Α σκηνή

* Με τα παραπάνω ομώνυμα να σχηματίσεις φράσεις.

• Παράδειγμα :

Πήρα το δρόμο που έβγαζε στην κορυφή του λόφου.

Ήταν μεγάλος στα χρόνια· είχε πια **πείρα** από τη ζωή.

Παρώνυμα

a/ **Υπογράμμισα** πέντε δισύλλαβες λέξεις του βιβλίου μου.

β/ Ο διευθυντής του σχολείου μας **υπόγραψε** τα ενδεικτικά.

Οι λέξεις **υπογράμμισα** και **υπόγραψε** μοιάζουν μεταξύ τους στην προφορά, αλλά διαφέρουν στη σημασία. Οι λέξεις αυτές ονομάζονται **παρώνυμα**.

Άλλα παρώνυμα :

. αθέρας — αιθέρας αμυγδαλιά — αμυγδαλή

Α σ κ η σ η

* Να σχηματίσεις φράσεις με τα ακόλουθα παρώνυμα :

- κοινωνικός - κοινοτικός μετάλλιο - μεταλλείο
- κάμαρα - καμάρα γέρνω - γερνώ
- νόμος - νομός θόλος - θολός
- γέρος - γερός σφάγιο - σφαγείο

• Παράδειγμα :

Ήταν ένας **γερός** και τίμιος άντρας.

Είχε φτάσει τα ογδόντα του· ήταν πια **γέρος**.

Συνώνυμα

a/ Η δουλειά μου με αναγκάζει να γυρίζω ολόκληρη την Ελλάδα. **Η κατοικία** μου όμως βρίσκεται στην Αθήνα· εκεί είναι η οικογένειά μου.

β/ Κατοικεί στη Θεσσαλονίκη· εκεί βρίσκεται το σπίτι του· η θερινή διαμονή του όμως είναι στη Μύκονο, όπου περνά την άδειά του.

γ/ Η νομαρχία της Αττικής έχει την **έδρα** της στην Αθήνα.

Οι λέξεις κατοικία, διαμονή, έδρα έχουν την ίδια περίπου σημασία και λέγονται συνώνυμες λέξεις ή συνώνυμα.

Οι συνώνυμες λέξεις φανερώνουν το ίδιο νόημα αλλά με κάποιες διαφορές μεταξύ τους. Έτσι :

- Η λέξη κατοικία (π. α) σημαίνει τον τόπο όπου μένει κανείς μόνιμα.
- Η λέξη διαμονή (π. β) σημαίνει τον τόπο όπου μένει κανείς προσωρινά.
- Η έδρα (π. γ) σημαίνει τον τόπο όπου μένει (εδρεύει) μια δημόσια αρχή, μια εταιρεία, ένας υπάλληλος κτλ.

Γι' αυτό από τις συνώνυμες λέξεις, όταν μιλούμε ή όταν γράφουμε, πρέπει να βρίσκουμε κάθε φορά εκείνη που ταιριάζει στη φράση μας.

Ασκήσεις

- * 1 Ποια είναι τα συνώνυμα των λέξεων :
 - εργασία, θόρυβος, συνομιλία, χρήματα, απλώνω.
- * 2 Να δείξεις με μικρές φράσεις τη χρήση καθεμιάς από τις ακόλουθες συνώνυμες λέξεις :
 - Ομάδα, όμιλος, μελίσσι, εταιρεία, σύλλογος
 - Έδρα, θρανίο, κάθισμα, θρόνος, εδώλιο
 - επαινώ, εγκρίνω, εγκωμιάζω, επιδοκιμάζω
- * 3 Να βάλεις το συνώνυμο που ταιριάζει :

α / πλησιάζω κοντεύω προσεγγίζω σιμώνω	Η νύχτα πέρασε... να ξημερώσει. ...στο παράθυρο να δει πιο καλά. Το πλοίο ... στην αποβάθρα. ..., σε παρακαλώ: Θέλω να σου μιλήσω.
β / ραντίζω ποτίζω καταβρέχω	<ul style="list-style-type: none">...τα δέντρα του περιβολιού με θειάφι.Η Ελένη... το βασιλικό της κάθε μέρα.Το καλοκαίρι... τους δρόμους της γειτονιάς μας, για να μη σηκώνεται σκόνη.

Ταυτόσημα

Ταυτόσημες λέξεις ή ταυτόσημα λέγονται οι λέξεις που έχουν ακριβώς την ίδια σημασία.

• αχλάδι	απίδι	• πετεινός	κόκορας
• στέγη	σκεπή	• όρνιθα	κότα

Α ν τ ί θ ε τ α

«Χριστός ανέστη!» Νέοι, γέροι και κόρες,
όλοι, μικροί, μεγάλοι, ετοιμαστείτε...

Φιληθείτε γλυκά χείλη με χείλη,
πέστε «Χριστός ανέστη», εχθροί και φίλοι.

Δ. Σολωμός

- . Οι λέξεις **εχθροί — φίλοι** έχουν αντίθετη σημασία και γι' αυτό λέγονται **αντίθετες λέξεις ή αντίθετα**.
- . Ποιες άλλες αντίθετες λέξεις υπάρχουν στο κείμενο;

Α σ κ ή σ ε ι σ

1. Να βρεις τις αντίθετες από τις παρακάτω λέξεις:

αρετή	→ ανεύθυνος	→ μορφωμένος →
αγάπη	→ χαρούμενος	→ αισιόδοξος →
προσγειώνομαι	→ διακόπτω	→ πλειοψηφία →
2. Να βάλεις στη θέση της παύλας την αντίθετη της υπογραμμισμένης λέξης:
 - . Είναι καλύτερη μια **δυσάρεστη** αλήθεια παρά μια —— κολακεία.
 - . Τρίτη **εγεννήθη** ο Διγενής και Τρίτη θα ———
 - . ——— βαθύ και **πίσω** ρέμα
 - . Κοντά στα **ξερά** καίονται και τα ———
 - . 'Οταν **εσύ** —,— γύριζα.
 - . Η **σκλαβιά** είναι το πιο μεγάλο **κακό**. Η ——— είναι το πιο μεγάλο ——.
 - . Μην πας ν' ——— μια φωτιά οπού ποτέ δε **σβήνει**.
 - . Από **ρόδο** βγαίνει ——— κι από — βγαίνει **ρόδο**.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ
ΟΙ ΤΥΠΟΙ

20

ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΓΕΝΙΚΑ

Η ασέβεια της Νιόβης

Με σταθερό βήμα η Νιόβη πήγε ίσια στο βωμό. Άνεβηκε μερικά σκαλιά και γύρισε προς τις γυναίκες που την κοίταζαν με απορία.

— «*Αρχόντισσες Θηβαίες!*», είπε και η φωνή της δυνατή και γεμάτη αντήχησε ως μέσα στο ναό. «*Τι προσφέρνετε τα μύρα σε τούτο το βωμό; Ποια είναι η Λητώ να της σκορπάτε τέτοιες τιμές; Θυντή δεν ήταν σαν εσάς, όταν κυνηγημένη από την έχθρα της Ἡρας τριγυρνούσε στη γη; Εγώ είμαι από θεού γενιά!*» Ο Τάνταλος είχε πατέρα, το *Δία* και τον άντρα μου τον γέννησε η Αντιόπη.

Αν είναι μεγάλη η Λητώ, τι είμαι εγώ; Δυο παιδιά έχει εκείνη κι εγώ δεκατέσσερα, όμοια με τον Απόλλωνα στη δύναμη, με την Αρτέμιδα την κυνηγήτρα των ἄγριων θηρίων στη χάρη!»

Φόβος έπιασε τις γυναίκες! Ποπό! φώναξαν και τρέμοντας σκορπίστηκαν από το ναό.

A. Δέλτα Μύθοι και θρύλοι

A.— Πόσα και ποια είναι τα μέρη του λόγου

1 . Η λέξη πατέρα φανερώνει πρόσωπο • Η λέξη Θηρίων φανερώνει ζώο • Η λέξη σκαλιά φανερώνει πράγμα. Οι λέξεις αυτές που φανερώνουν πρόσωπα, ζωα, πράγματα λέγονται ουσιαστικά.	→ • <i>O Τάνταλος είχε πατέρα το Λία</i> → • <i>Δεκατέσσερα παιδιά όμοια με την Αρτέμιδα την κυνηγήτρα των άγριων θηρίων</i> → • <i>Ανέβηκε μερικά σκαλιά</i>
2 . Η λέξη μεγάλη δείχνει τι λογής είναι η Λητώ. Οι λέξεις που δείχνουν τι λογής είναι τα ουσιαστικά λέγονται επίθετα.	→ • <i>An είναι μεγάλη η Λητώ,</i>
3 . Οι λέξεις ο, η, τα μπαίνουν μπροστά από τα ουσιαστικά ή τα επίθετα και λέγονται άρθρα.	→ • Ο Τάνταλος, η Λητώ → • τα μύρα
4 . Οι λέξεις εγώ, εκείνη μπαίνουν αντί για τα ονόματα Νιόβη, Λητώ και γι' αυτό λέγονται αντωνυμίες.	→ • <i>An είναι μεγάλη η Λητώ, τι είμαι εγώ; Δυο παιδιά έχει εκείνη κι εγώ δεκατέσσερα.</i>
5 . Οι λέξεις πήγε, ανέβηκε φανερώνουν τι έκανε ένα πρόσωπο, η Νιόβη, και λέγονται ρήματα.	<p>→ • <i>H Νιόβη πήγε iσια στο βορμό.
Ανέβηκε μερικά σκαλιά.</i></p>
6 . Η λέξη κυνηγημένη φανερώνει σε ποια κατάσταση βρίσκεται η Λητώ και λέγεται μετοχή.	→ • κυνηγημένη από την έχθρα της Ήρας τριγυρινούσε στη γη.

- 7 . Οι λέξεις **ίσια**, **μέσα** πηγαίνουν στα ρήματα **πήγε**, **αντήχησε**, φανερώνουν τρόπο, τόπο και λέγονται **επιρρήματα**. → . *H Niόbη πήγε ίσια στο βωμό.*
 → . *H φωνή της αντήχησε ως μέσα.*
- 8 . Οι λέξεις **με**, **σε** μπαίνουν μπροστά από ονόματα ή αντωνυμίες και λέγονται **προθέσεις**. → . *όμοια με τον Απόλλωνα*
 → . *σε τούτο το βωμό*
- 9 . Οι λέξεις **και**, **όταν** συνδέουν άλλες λέξεις ή προτάσεις και γι' αυτό λέγονται **σύνδεσμοι**. → . *φιώναζαν και σκόρπισαν*
 → . *Θηητή δεν ήταν σαν κι εσύς, οταν κυνηγημένη...*
- 10 . Η λέξη **ποπό!** φανερώνει εδώ φόβο και λέγεται **επιφώνημα**. → . *ποπό! φιώναζαν...*

Βλέπουμε δηλαδή ότι υπάρχουν στο κείμενο δέκα είδη λέξεων, που λέγονται **μέρη του λόγου**. Σ' αυτά ανήκουν όλες οι λέξεις της γλώσσας μας.

• Τα μέρη του λόγου είναι : * Το ουσιαστικό και το επίθετο λέγονται κλιτά μέρη του λόγου.	<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div style="flex: 1;"> <i>άρθρο</i>
 <i>επίθετο</i>
 <i>ρήμα</i>
 <i>επίρρημα</i>
 <i>σύνδεσμος</i> </div> <div style="flex: 1;"> <i>ουσιαστικό</i>
 <i>αντωνυμία</i>
 <i>μετοχή</i>
 <i>πρόθεση</i>
 <i>επιφώνημα</i> </div> </div> |
|---|---|

B.- Κλιτά και άκλιτα μέρη του λόγου

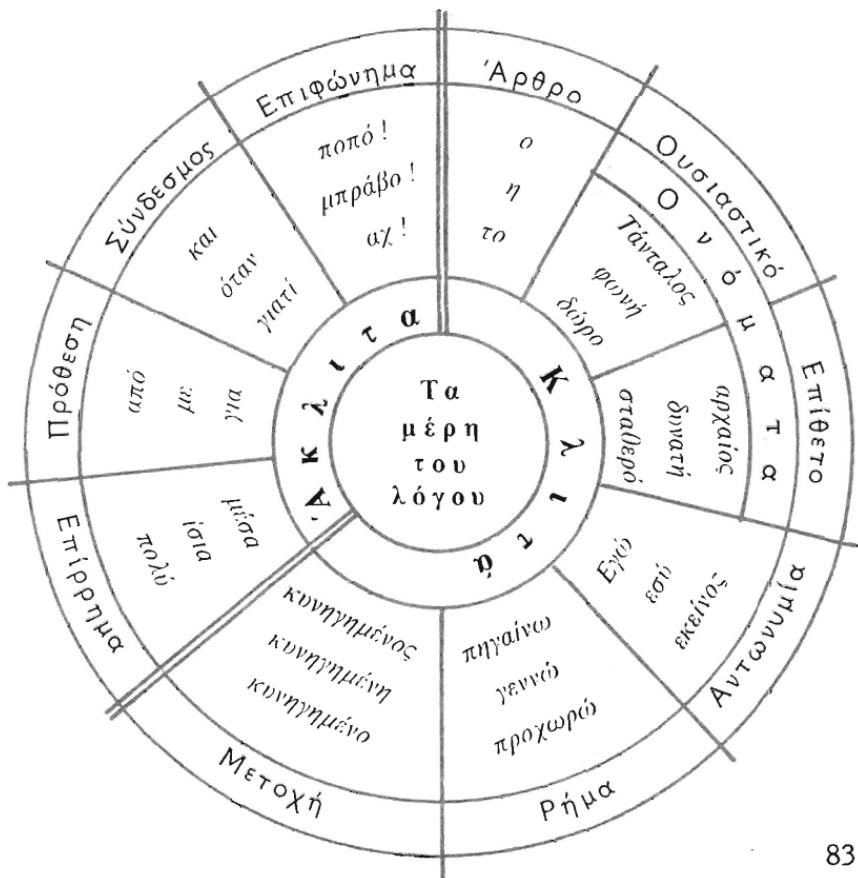
- Ο Όσα από τα μέρη του λόγου κλίνονται, δηλαδή όσα αλλάζουν μορφή μέσα στο λόγο, λέγονται **κλιτά** μέρη του λόγου· όσα όμως δεν κλίνονται, δηλαδή όσα δεν αλλάζουν μορφή, λέγονται **άκλιτα** μέρη του λόγου.

- Τα κλιτά μέρη του λόγου είναι τα ακόλουθα :

άρθρο	η (φωνή), της ('Ηρας)
ουσιαστικό	(το) δώρο, (του) δώρου
επίθετο	(η) δυνατή, (της) δυνατής
αντωνυμία	εγώ, εμένα
ρήμα	πηγαίνετε, πήγε
μετοχή	κυνηγημένη, κυνηγημένος

- Τα άκλιτα μέρη του λόγου είναι τα ακόλουθα :

επίρρημα	μέσα (στο ναό), μέσα (στους ναούς)
πρόθεση	με (σταθερό βήμα), με (σταθερά βήματα)
σύνδεσμος	(δυνατή) και (γεμάτη), (δυνατές) και (γεμάτιες)
επιφώνημα	ποπό! (συμφορά), ποπό! (συμφορές)

- * 1 Να βρεις στο κείμενο λέξεις που αλλάζουν (είναι κλιτές) και άλλες που δεν αλλάζουν (είναι άκλιτες).
- * 2 Να γράψεις τις παρακάτω φράσεις στον πληθυντικό και να σημειώσεις ποιες λέξεις αλλάζουν (κλιτές) και ποιες δεν αλλάζουν (άκλιτες) :
 - Για πολλή ώρα η μέλισσα έμεινε πάνω σ' εκείνο το λουλούδι λες και κουβέντιαζε μαζί του.
 - Καθόταν ολομόναχη και κοίταζε πέρα μακριά μήπως φανεί το παιδί της.

Γ.— Τύποι, κατάληξη, θέμα, χαρακτήρας

- Κοιτάζω ψηλά και τι να δω... ο ουρανός *ίτοιμος* να ξεσπάσει.
- Κοιτάεις κάθε βράδυ τ' αστέρια του ουρανού.
- Κοιτάζει ώρα πολλή τον ουρανό.
- Κοιτάζαμε με περιέργεια τον παράζενο επισκέπτη.
- Η δόξα του έφτασε ως τους ουρανούς.

Θ
Τύποι

Το ρήμα **κοιτάζω** (κλιτή λέξη) παρουσιάζεται στα παραπάνω παραδείγματα με τις μορφές :

→ [**κοιτάζω**
κοιτάζεις
κοιτάζει
κοιτάζαμε]

Οι μορφές αυτές λέγονται **τύποι** του ρήματος **κοιτάζω**.

Το όνομα **ουρανός** (κλιτή λέξη) παρουσιάζεται στα παραπάνω παραδείγματα με τις μορφές :

→ [**ο ουρανός**
του ουρανού
τοι ουρανό
τους ουρανούς]

Οι μορφές αυτές λέγονται **τύποι** του ονόματος **ουρανός**.

Οι μορφές που μπορεί να πάρει μια κλιτή λέξη μέσα στο λόγο λέγονται **τύποι** αυτής της λέξης.

<i>κοιτάζ-</i>	-ω -εις -ει -αμι	<i>ουραν-</i>	-ος -ού -ό -οις

Θ
κατάληξη

Το τελευταίο μέρος μιας κλιτής λέξης, αυτό που αλλάζει, λέγεται **κατάληξη**.

Του ρήματος *κοιτάζω* καταλήξεις είναι : **-ω**, **-εις**, **-ει** κτλ.

Του ονόματος *ουρανός* καταλήξεις είναι : **-ος**, **-ού** **-ο** κτλ.

Θ
έ
μ
α

Το πρώτο μέρος μιας κλιτής λέξης, αυτό που είναι στην αρχή και δεν αλλάζει, λέγεται **θέμα**.

Του ρήματος *κοιτάζω* το θέμα είναι : **κοιτάζ-**
Του ονόματος *ουρανός* το θέμα είναι : **ουραν-**

Θ
χ
α
ρ
α
κ
τ
ή
ρ
α
ς

Ο τελευταίος φθόγγος του θέματος λέγεται **χαρακτήρας**.

Στις λέξεις *κοιτάζ-ω*, *ουραν-ός*, *ιδρύ-ω* χαρακτήρες είναι το **ζ**, το **ν**, το **υ**.

Ασκήσεις

- * 1 Τι λέμε **θέμα**, **κατάληξη** και **χαρακτήρα** μιας κλιτής λέξης;
- * 2 Να βρεις το θέμα, την κατάληξη και το χαρακτήρα των λέξεων :
 - γέρος, άσπρος, εκείνος, μένω.

Δ.- Πτώσεις. Γένος, αριθμός και κλίση

Θ Πτώσεις

- **Ο ήλιος φλόγιζε τη γη.**
- **Οι ακτίνες του ήλιου φλόγιζαν τη γη.**
- **Κοιτάζαμε τον ήλιο που βασίλευε.**
- **Ξαφνικά έφυγαν τα σκοτάδια και χίλιοι ήλιοι φύτισαν τη γη.**

Θ Η κλιτή λέξη **ήλιος** παρουσιάζει διάφορους τύπους:
Οι τύποι αυτοί λέγονται **πτώσεις**.

ο ήλιος
του ήλιου
τον ήλιο
οι ήλιοι

Πτώσεις έχουν:

1. το άρθρο → ο (ήλιος), του (ήλιου) κτλ.
2. το ουσιαστικό → (ο) ήλιος, (του) ήλιου κτλ.
3. το επίθετο → (ο) καθαρός, (του) καθαρού κτλ.
4. η αντωνυμία → εκείνος, εκείνου
5. η μετοχή → (ο) αγαπημένος, (του) αγαπημένου

και γι' αυτό λέγονται **πτωτικά**. Τα κλιτά δηλαδή μέρη του λόγου, εκτός από το ρήμα, είναι **πτωτικά**.

- Οι πτώσεις είναι τέσσερις: → [η ονομαστική
η γενική
η αιτιατική
η κλητική]

▲ Με την **ονομαστική** απαντούμε στην ερώτηση **ποιος; τι;**

*Ποιος ήρθε; — Ο πατέρας.
Τι έφτασε; — Το τρίνο.*

▲ Με τη **γενική** απαντούμε στην ερώτηση **τίνος;**

*Τίνος είναι το καπέλο;
— Του πατέρα.*

- ▲ Με την **αιτιατική** απαντούμε στην ερώτηση **ποιον; τι;**
- ▲ Με την **κλητική** καλούμε κάποιον.

*Ποιον είδες; — Τον πατέρα.
Τι είδες; — Είδα το τρένο.*

Δώσ μου, πατέρα, την ευχή σου.

Τα πτωτικά έχουν γένος, αριθμό και κλίση.

Θ Γένος

Τα γένη των πτωτικών είναι τρία :

1. Το αρσενικό → α. **Ο Όμηρος, εκείνος ο γοητευτικός και αγαπημένος ποιητής.**
 2. Το θηλυκό → β. **Η Σαπφώ, εκείνη η γοητευτική και αγαπημένη ποιήτρια.**
 3. Το ουδέτερο → γ. **Το Πήλιο, εκείνο το γοητευτικό και αγαπημένο βουνό.**
- **Αρσενικού γένους** είναι τα πτωτικά που μπορούν να πάρουν το άρθρο **ο** (παρ. α)
 - **Θηλυκού γένους** είναι τα πτωτικά που μπορούν να πάρουν το άρθρο **η** (παρ. β)
 - **Ουδέτερου γένους** είναι τα πτωτικά που μπορούν να πάρουν το άρθρο **το** (παρ. γ).

Θ Αριθμός

Από τους τύπους των πτωτικών :

1. εκείνοι που φανερώνουν το
ένα λέγονται **ενικού αριθμού.** → a. *Εκείνος ο μεγάλος και εμπνευσμένος καλλιτέχνης.*
 2. εκείνοι που φανερώνουν τα
πολλά λέγονται **πληθυντικού αριθμού.** → b. *Εκείνοι οι μεγάλοι και εμπνευσμένοι καλλιτέχνες.*
- Τα πτωτικά λοιπόν έχουν δυο αριθμούς : τον **ενικό** και τον **πληθυντικό.** Όλα τα πτωτικά έχουν ξεχωριστούς τύπους για τον ενικό αριθμό (π. α) και ξεχωριστούς για τον πληθυντικό (π. β).

Θ Κλίση

Τα πτωτικά, ανάλογα με τον τρόπο που σχηματίζουν τις πτώσεις τους, τα χωρίζουμε σε κατηγορίες, οι οποίες λέγονται κλίσεις.

Στα ουσιαστικά έχουμε :

1. την κλίση των αρσενικών	→	ο ουρανός του ουρανού	ο δρόμος του δρόμου κτλ.
2. την κλίση των θηλυκών	→	η φωνή της φωνής	η αυγή της αυγής κτλ.
3. την κλίση των ουδετέρων	→	το τραγούδι του τραγουδιού	το παιδί ¹ του παιδιού κτλ.

Ασκήσεις

* 1 Να γράψεις στον πληθυντικό τις παροιμίες :

- Τροχός που γυρίζει σκουριά δεν πιάνει.
- Ξέρει η πάπια πού είν' η λίμνη.
- Ακάλεστος στο γάμο τι γυρεύεις;
- Τον έμιαθα να κολυμπά, γυρεύει να με πνίξει.

* 2 α/ Από πού ξεχωρίζουμε το γένος των ονομάτων;

β/ Τι γένους είναι :

- ο κάμπος, η μέλισσα, το πουλί, το ποτάμι, η τρικυμία, ο Ειρηνικός Ωκεανός.

I. ΤΑ ΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

21

ΤΟ ΑΡΘΡΟ

O λύκος και η γριά

Ένας λύκος πεινασμένος τριγύριζε γυρεύοντας τροφή. Φτάνοντας σ' ένα μέρος άκουσε ένα παιδάκι να κλαίει και μιά γριά να του λέει : «πάψε να κλαίεις ειδάλλως θα σε δώσω στο λύκο, και τώρα μάλιστα». Ο λύκος γομίζοντας πως ή γριά το λέει στ' αλήθεια, στεκόταν και περίμενε πολλή ώρα. Κατά τό βράδυ, ακοίσει πάλι τη γριά να γλυκομιλεί στο παιδάκι και να του λέει : «μισθό μου, σαν έρθει εδώ ο λύκος, θα τον σκοτώσουμε». Σαν τ' άκουσε αυτά ο λύκος έφυγε λέγοντας : «σ' αυτή την καλύβα, άλλα λένε κι άλλα κάνουν».

«Μίθοι Αισθόπου» Μετ. Θρασ. Σταύρου

- Ένας λύκος πεινασμένος τριγύριζε γυρεύοντας τροφή.
- Άκουσε ένα παιδάκι να κλαίει και μια γριά να του λέει . . .
- Ο λύκος γομίζοντας πως η γριά το λέει στ' αλήθεια στεκόταν και περίμενε.
- Κατά το βράδυ, ακοίσει πάλι τη γριά να γλυκομιλεί στο παιδάκι.
- Μπροστά από τα ονόματα μπαίνουν συχνά κάποιες μικρές λέξεις που λέγονται άρθρα : →

ένας λύκος, μια γριά, ένα μέρος ο λύκος, η γριά, το βράδυ
- Τα άρθρα είναι <

το αόριστο :

 ένας, μια, ένα

το οριστικό :

 ο, η, το

Θ Το αόριστο άρθρο

Το αόριστο άρθρο φανερώνει κάτι (πρόσωπο, ζώο ή πράγμα) που είναι άγνωστο και δεν ορίζεται.

- Ένας λύκος → κάποιος λύκος· δεν ορίζεται ποιος
- μια γριά → κάποια γριά· δεν ορίζεται ποια
- ένα μέρος → κάποιο μέρος· δεν ορίζεται ποιο

Θ Κλίση του αόριστου άρθρου

Ενικός αριθμός			
Πτώσεις	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο
Ονομαστική	ένας	μια	ένα
Γενική	ενός	μιας	ενός
Αιτιατική	ένα / γι	μια	ένα
Κλητική	—	—	—

Το αόριστο άρθρο δεν έχει πληθυντικό.

- *Κρατούσε στο χέρι του ένα τριαντάφυλλο.*
- *Ήρθε κρατώντας τριαντάφυλλα.*

Θ Το οριστικό άρθρο

Το οριστικό άρθρο φανερώνει κάτι (πρόσωπο ή ζώο ή πράγμα) γνωστό και ορισμένο :

- ▲ **Ο λύκος νομίζοντας πως η γριά το λέει στ' αλήθεια...**
 - Ο λύκος τώρα ορίζεται· είναι αυτός για τον οποίο μιλήσαμε πριν από λίγο.
 - Η γριά τώρα ορίζεται· είναι αυτή για την οποία μιλήσαμε πριν από λίγο.
- ▲ **Κατά το βράδι, ακούει πάλι τη γριά...**
 - Τώρα το βράδυ ορίζεται· είναι το βράδυ της ημέρας κατά την οποία έχουν γίνει όλα όσα λέει ο μύθος.

⑤ Κλίση του οριστικού άρθρου

Ενικός αριθμός			
Πτώσεις	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο
Ονομαστική	ο	η	το
Γενική	του	της	του
Αιτιατική	το (ν)	τη (ν)	το
Κλητική	—	—	—

Πληθυντικός αριθμός			
Ονομαστική	οι	οι	τα
Γενική	των	των	των
Αιτιατική	τους	τις	τα
Κλητική	—	—	—

- Το άρθρο δεν έχει κλητική : *Μαιάσε, κύμα, τον αφρό.*
Έλα, Κέρστα.
- Τα άρθρα παίρνουν δασεία . ο, η, ένας, ένα
- Για το ν των άρθρων βλ. σ. 48 - 49.

Ασκήσεις

- * 1 Να υπογραμμίσεις όλα τα άρθρα του κειμένου.
- * 2 Να συμπληρώσεις το κενό με το άρθρο που ταιριάζει :
- ... γάτα μπήκε στο εργαστήρι... χαλκιά κι έπιασε να γλείφει ... λίμα που ήταν καταγής. Κι όπως τριβόταν... γλώσσα της, έβγαινε πολύ αίμα... γάτα ευχαριστιόταν με ... ιδέα πως κάποια ουσία έπαιρνε από... σίδερο, ώσπου ολη... γλώσσα της φαγώθηκε.

(Αισώπου Μύθοι)

* 3 Βάλε τα áρθρα που λείπουν :

Τ' áκουσε... ήλιος κι éφριξε

... φως... κόκκινο éριξε.

Πήραν να καίγονται... κορφές

κι óλες... πάνω γειτονιές.

(Ο. Ελύτης)

22

ΤΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

Οι σημασίες και τα είδη των ουσιαστικών

Ο Θεαγένης νικά στην Ολυμπία

Πλησιάσαμε. Εκείνη τη στιγμή ἐμπαιναν στο στάδιο αργά και με σο-
βαρότητα μεγάλη οι ελλανοδίκες. Φορούσαν κόκκινα φορέματα και στο
κεφάλι είχαν στεφάνι από δάφνη. Σε λίγο ένας κήρυκας φωνάζει δινατά
τα παρονταστούν όσοι θα τρέξουν.

Παντού βασιλεύει σιωπή ούτε μουρμουρητό δεν ακοιήγεται. Νομίζει
κανείς πως óλο εκείνο το πλήθος δεν έχει στόμα. Μονάχα οι χτύποι της
καρδιάς μας από τη συγκίνηση ακούγονται.

Η σάλπιγγα δίνει το σύνθημα ν' αρχίσει ο αγώνας. (. . .)

Σε λίγο ακούγεται η φωνή των κήρυκα.

— Ο Θεαγένης των Κόραβων νίκησε στο τρέξιμο. Τ' óνομα τοι φίλοι
μου αντηχεί ως τα σύννεφα. (. . .)

Η áλλη μέρα ήταν ορισμένη για την ιπποδρομία και την αρματοδρο-
μία. Πρωί πρωί πήγαμε στον ιππόδρομο. Το áλογό μου, ο Αίολος, με
περίμενε. Μόλις με είδε, áρχισε να χίμιντριζει χαρούμενα και θαρρατά,
σα να μου έλεγε :

-- Μη φοβάσαι· εδώ είμαι εγώ!

A. Κουρτίδη - Γ. Κονιδάρη, «Στα παλιά χρόνια»

α / Θεαγένης	→ πρόσωπο
β / κήρυκας	→ πρόσωπο
γ / αἴσθηση	→ ζώο
δ / στεφάνι	→ πράγμα
ε / τρέξιμο	→ πράξη (ενέργεια)
στ / σιωπή	→ κατάσταση
ζ / σοβαρότητα	→ ιδιότητα

- ④ Οι λέξεις που φανερώνουν πρόσωπα, ζώα, πράγματα (π. α - δ) ή ενέργεια, κατάσταση, ιδιότητα (π. ε - ζ) λέγονται **ουσιαστικά**.

⑤ Τα είδη των ουσιαστικών

Κύρια	1. Κύρια ονόματα λέγονται τα ουσιαστικά που φανερώνουν ένα ορισμένο πρόσωπο, ζώο ή πράγμα.	Θεαγένης Αἰολος Ολυμπία
	2. Κοινά ονόματα λέγονται : α) τα ουσιαστικά που φανερώνουν όλα τα πρόσωπα, όλα τα ζώα ή όλα τα πράγματα του ίδιου είδους.	κήρυκας άλογο στεφάνι
Κοινά	β) τα ουσιαστικά που φανερώνουν ενέργεια, κατάσταση ή ιδιότητα.	τρέξιμο σιωπή σοβαρότητα

- ⑥ Τα κοινά ονόματα που φανερώνουν πρόσωπο, ζώο ή πράγμα λέγονται **συγκεκριμένα** (π. α - δ).
- ⑦ Τα κοινά ονόματα που φανερώνουν ενέργεια, κατάσταση ή ιδιότητα λέγονται **αφηρημένα** (π. ε - ζ).
- ⑧ Τα κοινά ονόματα που φανερώνουν πολλά πρόσωπα, ζώα ή πράγματα μαζί, δηλαδή ένα σύνολο, λέγονται **περιληπτικά**. { **πλήθος
αρέλη
ελαιώνας**

Έχουν κεφαλαίο το πρώτο γράμμα :

1. Τα κύρια ονόματα: Γιώργος, Μαρία, Βενιζέλος, Ελλάδα, Κατερίνη.
2. Τα εθνικά : Έλληνας, Γάλλος, Σουλιώτης.
3. Τα ονόματα των μηνών, των ημερών της εβδομάδας και των εορτών : Αύγουστος, Τετάρτη, Χριστούγεννα.
4. Οι λέξεις Θεός, Χριστός, Παναγία και τα συνώνυμά τους.
5. Τα ονόματα των λογοτεχνικών έργων και των έργων τέχνης : Η Οδύσσεια, ο Παρθενώνας.
6. Οι τιμητικοί τίτλοι : ο Εξοχότατος

Έχουν μικρό το πρώτο γράμμα :

1. Οι λέξεις που παράγονται από κύρια ονόματα και από εθνικά :

 - Όμηρος - ομηρικός
 - Έλληνας - ελληνικός
 - Απρίλης - απριλιάτικος

2. Τα επίθετα που φανερώνουν οπαδούς θρησκευμάτων : χριστιανός, μωαμεθανός.

Ασκήσεις

- * 1 Να υπογραμμίσεις όλα τα ουσιαστικά του κειμένου και να πεις ποια φανερώνουν πρόσωπο, ζώο, πράγμα.
- * 2 Να βρεις στις παρακάτω φράσεις τα ουσιαστικά που φανερώνουν : α, ενέργεια, β' κατάσταση, γ! ιδιότητα.
 - Λένε πως στον κόσμο δε μένει τίποτε άλλο από την καλοσύνη.
 - Κουρασμένος καθώς ήταν έπεσε σ' ένα βαθύ ύπνο.
 - Ήταν φτωχιά η κυρα- Αγγελική με το ράψιμο αγωνιζόζόταν να μεγαλώσει τα παιδιά της.
 - Σ' όλο τον κόσμο ξαστεριά, σ' όλο τον κόσμο ήλιος.

- Μιλούσαν πάντα με πολύ ενθουσιασμό για την πατρίδα τους.
- Όρα πολλή σταθήκαμε και χαρήκαμε την ομορφιά του τοπίου.

- * 3 α Να ξεχωρίσεις από τα παρακάτω ουσιαστικά τα συγκεκριμένα, τα αφηρημένα και τα περιληπτικά :
 - ο τροχός, η γάτα, η αγάπη, η ειρήνη, το μελίσσι, ο στρατώνας, ο λαός, η ελευθερία.,
- β Να σχηματίσεις με το καθένα από αυτά μια φράση.
- * 4 Ποιο κύριο όνομα ταιριάζει σε κάθε φράση;

Η Σπάρτη	... βρίσκεται στην Κρήτη
Η Οδύσσεια	... ήταν Αθηναίος
Η Λαπωνία	... γράφτηκε από τον Όμηρο
Ο Περικλής	... είχε για τείχη τα στήθια των παλικαριών της
Η Κνωσός	... είναι χώρα του βορρά

ΤΟ ΓΕΝΟΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

23

Το πρώτο μήνυμα

Το 1922 ήμουν 8 χρονών και όμως άλλα τα θυμούμαι τόσο καλά, που τα φέρνω ακόμα μέσα στα μάτια μου. Περνούσαμε τόσο όμορφα μέσα στο σπίτι μας, με τον πατέρα μου, με τους θείους, με τη γιαγιά μου και τον καλό μου παππού και με όλους τους συγγενείς και τους γείτονες μέσα στό τόσα καλά και αγαθά του Αιβαλίου. Εκείνα τα πολλά θαϊσσοντα, τα αισέγαστα σταφύλια που κατέβαζαν οι καμήλες και γονάτιζαν μπροστά στην πόρτα μας. Ευλογία Θεού περνούσαμε. Ξαφνικά, εκεί που καθόμαστε μια μέρα, έρχεται μια γειτόνισσα και λέει στη μητέρα μου : «Ξέρεις τίποτα, κιρα-Κατίνα, άκουσα στις θα γίνει πόλεμος, και όχι πόλεμος αλλά σφαγή».

Έλλη Παπαδημητρίου, Ο Κοινός λόγος, Ανθολόγιο για τα παιδιά των Δημοτικών

A.— Γενικά

- Όπως βλέπουμε στο κείμενο, από τα ουσιαστικά άλλα είναι αρσενικά, άλλα θηλυκά και άλλα ουδέτερα, δηλαδή ούτε αρσενικά ούτε θηλυκά.
1. Αρσενικά είναι τα ονόματα των ανθρώπων και των ζώων, όταν σημαίνουν αρσενικά όντα.	ο πατέρας, ο παππούς
ο πετεινός, ο λίκος
2. Θηλυκά είναι τα ονόματα των ανθρώπων και των ζώων, όταν σημαίνουν θηλυκά όντα.	η μητέρα, η γιαγιά
η κότα, η λύκαινα
Αρσενικού η θηλυκού γένους είναι συνήθως και τα ονόματα των πραγμάτων.	ο ήλιος, ο βράχος
η πόρτα, η θάλασσα
3. Ουδέτερον γένους είναι συχνά ονόματα πραγμάτων και, κάποτε, ονόματα έμψυχων όντων.	το σταφίλι, το σπίτι
το αγόρι, το κορίτσι

- **Το γένος το ξεχωρίζουμε**

Από το άρθρο { ο, ένας (για το αρσενικό) : ο πινητής, ένας φτωχός ψαράς
 η, μια (για το θηλυκό) : η γη, μια όμορφη ιστορία
 το, ένα (για το ουδέτερο) : το παιδί, ένα παράξενο όνειρο

B.— Σχηματισμός του θηλυκού

- α' Τα περισσότερα ουσιαστικά έχουν ένα μόνο τύπο και ένα μόνο γένος.
 - β' Πολλά ουσιαστικά έχουν δυο τύπους, ένα για το αρσενικό και ένα για το θηλυκό.
α'	ο παππούς, η γιαγιά
το σπίτι, η πόρτα
β'	γείτονας - γειτόνισσα
θείος - θεία

- Τα ονόματα των ζώων έχουν συνήθως κοινό τύπο για το αρσενικό και το θηλυκό. Γι' αυτό λέγονται **επίκοινα**. | ο αϊτός, η καμήλα
η αλεπού, το ζαρκάδι

Στα επίκοινα ουσιαστικά, όταν θέλουμε να δηλώσουμε το φυσικό γένος, χρησιμοποιούμε τα επίθετα **αρσενικός** ή **θηλυκός**: ο θηλυκός αιτός, η αρσενική καμήλα, το αρσενικό ζαρκάδι.

Ασκήσεις

- * 1 Να σχηματίσεις τα θηλυκά των ουσιαστικών: μάγος, βασιλιάς, ψεύτης, διευθυντής, γέροντας, επιμελητής, ποιητής, δράκος, φοιτητής, πελάτης, δάσκαλος, εργάτης, εγγονός, υπναράς, γυμναστής.
- **Βοηθητικό στοιχείο.** Σε πολλά ουσιαστικά το θηλυκό σχηματίζεται με τις καταλήξεις: -ισσα, -τρια, -τρα, -αινα, -ίνα, -ού, -α, -η.
- * 2 Γράψε τα θηλυκά τους: ελάφι, σκύλος, περιστέρι, τράγος, πρόβατο, γάτος, άλογο, πετεινός, ο γιος, ο γαμπρός.
- **Βοηθητικό στοιχείο.** Πολλά ουσιαστικά έχουν άλλη λέξη για το αρσενικό και άλλη για το θηλυκό σε άλλα πάλι το αρσενικό ξεχωρίζει από το θηλυκό με διαφορετική κατάληξη: κριάρι - προβατίνα, λαγός - λαγίνα.
- * 3 Να απαντήσεις ακολουθώντας το παράδειγμα. Πώς λέγεται:

το μικρό του λύκου	→ λυκόπουλο
το μικρό του γουρουνιού	→
το μικρό του αετού	..→
το μικρό της αλεπούς	..→

Ο αριθμός των ουσιαστικών

- a /** Η ημέρα εκείνη στάθηκε πικρή για κάθε παλικάρι.
- β /** Οι ημέρες εκείνες στάθηκαν πικρές για όλα τα παλικάρια.
- γ /** Ήταν καλής καρδιάς άνθρωπος: αγαπούσε ολόκληρη την οικουμένη.
- δ /** Τα νιάτα του τα πέρασε στην ξενιτιά.
- ε /** Το οξυγόνο είναι απαραίτητο για τη ζωή μας.
- στ /** Γύρισε την ημέρα της Λαμπρής.
- ζ /** Οι νόμοι της Σπάρτης ήταν σκληροί.
- η /** Ο Παλαμάς τραγούδησε τη χαρά και την πίκρα της ζωής.
- θ /** Χριστούγεννα και Φώτα τα παιδιά έλεγαν τα κάλαντα.
- ι /** Άντρες τα ορίζουν τα Σφακιά κι άντρες τα κυβερνούνε.
- Τα ουσιαστικά έχουν δυο αριθμούς, → ημέρα, ημέρες, τον ενικό και τον πληθυντικό (π. α,β): παλικάρι, παλικάρια

Μερικά ουσιαστικά όμως δεν έχουν τον έναν από τους δυο αριθμούς. Έτσι :

A. – Συνηθίζονται μόνο στον ενικό :

1. Πολλά περιληπτικά και πολλά αφηρημένα ονόματα (π. γ,δ) :	οικουμένη, κουβεντολόι ξενιτιά, ιατρική
2. Ονόματα στοιχείων, μετάλλων, ορυκτών (π. ε) :	οξυγόνο, αλουμίνιο σίδηρος, χαλκός
3. Κύρια ονόματα (π. στ - η) :	Λαμπρή, Σπάρτη Παλαμάς, Ελλάδα

B. – Συνηθίζονται μόνο στον πληθυντικό :

1. Κύρια ονόματα (π. θ,ι) :	Σπέτσες, Χριστούγεννα Φώτα, Σφακιά
2. Πολλά κοινά ονόματα	τα βαφτίσια, τα γεράματα τα κάλαντα

Σημείωση

- * Κάποτε μερικά κύρια ονόματα ενικού αριθμού σχηματίζουν και πληθυντικό αριθμό :
 - *Οι κλέφτες τ' απαντήσανε, οι Κολοκοτρωναίοι.* (Δημοτικό)
 - *Και το τραγούδι το ξυπνάνε οι Όμηροι.* (Παλαμάς)

Ασκήσεις

- * 1 Να γράψεις στον ενικό τις παρακάτω φράσεις :
 - Οι Σπαρτιάτες θυσιάζονταν για τη Σπάρτη.
 - Οι χριστιανοί γιορτάζουν με ξεχωριστή μεγαλοπρέπεια τα Χριστούγεννα και το Πάσχα.
 - Οι Έλληνες συμβουλεύονταν το μαντείο των Δελφών.
 - Οι κάτοικοι της Αμερικής μιλούν αγγλικά.
- * 2 Να γράψεις στον πληθυντικό τις παρακάτω φράσεις :
 - Δουλεύει σ' ένα εργοστάσιο που παράγει ηλεκτρική ενέργεια.
 - Το óπλα του ήταν καμωμένο από χαλκό.
 - Είχε χάσει τις αισθήσεις του τον συνέφεραν με οξυγόνο.
 - Είναι ένα μεταλλείο που βγάζει μολύβι.

25

ΚΛΙΣΗ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

Θ Ισοσύλλαβα ουσιαστικά

- a/ **Ο αγώνας ήταν ασταμάτητος.**
- β/ **'Ηταν γενναίοι και δε φοβήθηκαν τις δυσκολίες του αγώνα.**
- γ/ **Οι αγώνες ήταν σκληροί.**
- δ/ **Η ώρα πέρασε χωρίς να την καταλάβουν.**

- ε/ Την **ιδια φρα** ακούστηκε μια απόκοσμη μελωδία.
- στ/ **Οι ώρες** περνούσαν γρήγορα.
- ζ/ **'Ενα τραγούδι** γέμισε την πλάση.
- η/ **Περίμενε** τη στιγμή **του τραγουδιού**.
- θ/ **Ξέρω τραγούδια,** θάλασσα, μα τον αχό διαλέγω.

- Τα ουσιαστικά αγώνας, ώρα, τραγούδι
έχουν στον πληθυντικό τόσες συλλαβές
όσες έχουν και στον ενικό (π. α - θ) :
αγώνας,	αγώνες
ώρα,	ώρες
τραγούδι.	τραγούδια

④ **Τα ουσιαστικά που έχουν στον πληθυντικό τόσες συλλαβές όσες και στον ενικό λέγονται **ισοσύλλαβα**.**

⑤ **Ανισοσύλλαβα ουσιαστικά**

- α/ **Ο ψαράς** τράβηξε τη βάρκα στη στεριά
 - β/ **Είχαν** συγκεντρωθεί όλοι **οι ψαράδες** στον κάβο
 - γ/ **Η αλεπού** έπαιζε με την ουρά της
 - δ/ **Περιεργο!** Πετεινοί και **αλεπούδες** περπατούσαν μαζί
 - ε/ **Το κύμα** σηκώθηκε βουνό
 - στ/ **Έστριψε** το τιμόνι δεξιά και απόφυγε τη μανία **του κύματος**
 - ζ/ **Ήταν** θαλασσόλικοι δεν τοις τρόμαζαν **τα κύματα**
- Τα ουσιαστικά **ψαράς, αλεπού, κύμα** έχουν στον πληθυντικό μια συλλαβή παραπάνω από ό,τι στον ενικό. Το ουσιαστικό **κύμα** έχει μια συλλαβή παραπάνω και στη γενική του ενικού (π. α - ζ) :
ο ψαράς. οι ψαράδες
η αλεπού, οι αλεπούδες
το κύμα. τα κύματα
το κύμα. του κύματος

⑥ **Τα ουσιαστικά που έχουν στον πληθυντικό αριθμό μια συλλαβή παραπάνω από ό,τι στον ενικό λέγονται **ανισοσύλλαβα**.**

Τα ουδέτερα ανισοσύλλαβα έχουν μια συλλαβή παραπάνω και στη γενική του ενικού.

Ο Το θέμα των ανισοσύλλαβων ουσιαστικών

Τα ανισοσύλλαβα ουσιαστικά έχουν δυο θέματα : α / ένα για τον ενικό αριθμό και β / ένα για το πληθυντικό.

α/ Το θέμα του ενικού αριθμού το βρίσκουμε, αν αφαιρέσουμε από το ουσιαστικό την κατάληξη της ονομαστικής του ενικού :	ψαρ-άς θ. ψαρ- αλεπ-ού θ. αλεπ- κύμ-α θ. κυμ-
β/ Το θέμα του πληθυντικού αριθμού το βρίσκουμε, αν αφαιρέσουμε από το ουσιαστικό την κατάληξη της ονομαστικής του πληθυντικού :	ψαράδ-ες θ. ψαράδ- αλεπούδ-ες θ. αλεπούδ- κύματ-α θ. κύματ-

Οι κλίσεις

Κάθε γένος ουσιαστικών έχει ιδιαίτερη κλίση. Γι' αυτό οι κλίσεις των ουσιαστικών είναι τρεις : η κλίση των αρσενικών, η κλίση των θηλυκών και η κλίση των ουδετέρων.

Α σκήσεις

- * Να βρεις τα ισοσύλλαβα και τα ανισοσύλλαβα ουσιαστικά και να τα κατατάξεις σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα:
 - Ο καλός καραβοκύρης στη φουρτούνα φαίνεται.
 - Του τσαγκάρη τα παιδιά περπατούν ξιπόλητα.
 - Οι κάμποι τρέφουν άλογα και τα βουνά λεβέντες.
 - Ο λύκος έχει το κακό όνομα, κι ας τρώει η αλεπού τα περισσότερα.
 - Όσα ξέρει ο νοικοκύρης, δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος.

Ισοσύλλαβα	Ανισοσύλλαβα

Η δόξα του Λούη

Ο παππούς έβαλε και το άλλο πόδι του στον καναπέ, ακούμπησε στο μαξιλάρι και συνέχισε τη διήγηση. Θυμήθηκε πάλι τους ολυμπιακούς αγώνες που ύστερα από αιώνες ξανάγιναν στην Αθήνα του 1896· τότε που ο Έλληνας μαραθωνοδρόμος Λούης έμπαινε πρώτος νικητής στο παναθηναϊκό στάδιο, ενώ ο λαός τον δόξαζε από τις κερκίδες γεμίζοντας τον αέρα με ιαχές. Ήταν και ο παππούς μέσα στο πλήθος· νέος τότε χάρηκε και πανηγύρισε την ημέρα της νίκης. Γι' αυτό κάθε φορά που γίνονται ολυμπιακοί αγώνες θυμάται εκείνη τη μεγάλη δόξα.

Ο Τα αρσενικά ουσιαστικά :

α/ τελειώνουν όλα στην ονομαστική του ενικού σε ζ*	→	ο αγώνας, ο νικητής, ο καναπές, ο παππούς, ο λαός
β/ διαιρούνται σε	→	ο αγώνας - οι αγώνες ο παππούς - οι παππούδες

Ο Δυο αρσενικά ουσιαστικά μέσα στο λόγο

ο αγώνας • ο αγώνας του στάθηκε πικρός • Δεν είχε έρθει ακόμη η ώρα των αγώνα • Πίστευε ότι με τον αγώνα θα κέρδιζε τη νίκη	• οι αγώνες χρειάζονται δυνατούς ανθρώπους • Τα αποτελέσματα των αγώνων κάποτε αργούν • Με τους αγώνες οι λαοί γίνονται ελεύθεροι

* Την κατάληξη της ονομαστικής του ενικού και του πληθυντικού τη σχηματίζουν οι δύο τελευταίοι φθόγγοι: φίλακ-ας, παππ-ούς, φύλακ-ες, παππούδ-ες.

- Ο παππούς τινάχτηκε όρθιος
 - Το καριοφίλι του παππού το φυλάγαμε σαν τα μάτια μας
 - Τον παππού χτες τον είδα λυπημένο
 - Πάλι τα περασμένα θυμήθηκες, παππού;
 - Οι παππούδες μας άφησαν βαριά κληρονομιά
 - Εκεί φυλάγονται τα κειμήλια των γένους, των παππούδων μας η δόξα.
 - Τους τιμήσαμε και τους παππούδες και τους πατέρες μας

Στα παραδείγματα βλέπουμε δυο αρσενικά ουσιαστικά, ένα ισοσύλλαβο (*ο αγώνας*) και ένα ανισοσύλλαβο (*ο παππούς*), να αλλάζουν πτώσεις και αριθμούς, δηλαδή να κλίνονται, ανάλογα με το νόημα του λόγου. Το ίδιο μπορεί να γίνει και με κάθε άλλο ουσιαστικό.

- Οι παρακάτω πίνακες φανερώνουν όλους τους τύπους που μπορούν να πάρουν μέσα στο λόγο τα αρσενικά ουσιαστικά.

1. Αρσενικά σε -ας ισοσύλλαβα

Ενικός αριθμός

Ονομ.	<i>ο</i>	αγόνιας	<i>ο</i>	λοχίας	<i>ο</i>	πίνακας
Γεν.	<i>τον</i>	αγόνια	<i>του</i>	λοχία	<i>του</i>	πίνακα
Αιτ.	<i>τον</i>	αγώνια	<i>το</i>	λοχία	<i>τον</i>	πίνακα
Κλητ.		αγώνια		λοχία		πίνακα

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	<i>οι</i>	αγώνες	<i>οι</i>	λοχίες	<i>οι</i>	πίνακες
Γεν.	<i>των</i>	αγώνων	<i>των</i>	λοχιών	<i>των</i>	πινάκων
Αιτ.	<i>τους</i>	αγώνες	<i>τους</i>	λοχίες	<i>τους</i>	πίνακες
Κλητ.		αγώνες		λογίες		πίνακες

▲ Κατά το αγώνας κλίνονται → **Μαραθόνιας**
Λεωνίδας κ.ά.
παροξύτονα

▲ Κατά το λοχίας κλίνονται → [άντρας
επιχειρηματίας
ταμίας κ.ά.
παροξύτονα]

▲ Κατά το πίνακας κλίνενται →

φύλακας
Τσάκωνας
Αγαμέμνονας κ.ά.

 προπαροξύτονα

- Τα ισοσύλλαβα σε **-ας** αρσενικά είναι παροξύτονα και προπαροξύτονα.
 - Τα ισοσύλλαβα σε **-ας** αρσενικά στη γενική του πληθυντικού τονίζονται στην παραλήγουσα. | αγώνας - αγώνων
πίνακας - πινάκων
 - Δεν ακολουθούν αυτό τον κανόνα τα δισύλλαβα σε **-ας** και όσα τελειώνουν σε **-ίας**. Αυτά στη γενική του πληθυντικού τονίζονται στη λήγουσα: | αντρας - αντρών
λοχιας - λοχιών
ταμιας - ταμιών

② 2. Αρσενικά σε -ης ισοσύλλαβα

	ο πολίτης	ο νικητής
	·Ενικός αριθμός	
Ονομ.	ο πολίτης	ο νικητής
Γεν.	τον πολίτη	τον νικητή
Αιτ.	τον πολίτη	το νικήτη
Κλητ.	πολίτη	νικητή

Πληθυντικός αριθμός

Όνομ.	οι πολίτες	οι νικητές
Γεν.	των πολιτών	των νικητών
Αιτ.	τους πολίτες	τους νικητές
Κλητ.	πολίτες	νικητές

▲ Κατά το πολίτης κλίνονται

→ [ναύτης
εργάτης
Μανιάτης κ.ά.
Παροξύτονα

▲ Κατά το νικητής κλίνονται

→ [αγοραστής
μαθητής
δανειστής κ.ά.
Οξύτονα

- Τα ισοσύλλαβα αρσενικά σε -ης είναι οξύτονα και παροξύτονα
Στη γενική του πληθυντικού τονίζονται όλα στη λίγουσα :

- ναύτης — ναυτών
- νικητής — νικητών

Ασκήσεις

- * 1 Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα :

- ο κλητήρας, ο επιχειρηματίας, ο ρήτορας, ο κυβερνήτης
Παράδειγμα :

Ο ρήτορας ανέβηκε στο βήμα συλλογισμένος.

Ο λόγος του ρήτορα ήταν πειστικός, κτλ.

- * 2 Να μεταφέρεις στον πληθυντικό τις φράσεις : (η πτώση δε θα αλλάξει)

- Ο επιστήμονας δουλεύει σκληρά.
- Ο δικαστής απονέμει δικαιοσύνη.
- Ο πολεμιστής δε φοβήθηκε.
- Ο αρχιτέκτονας κατάστρωσε τα σχέδια.
- Ο τραυματίας έγινε καλά.

* 3 Να μεταφέρεις τα ουσιαστικά στην ίδια πτώση του ενικού αριθμού :

- οι σωλήνες των νιπτήρων, οι ξενώνες των φοιτητών, οι αγώνες των στρατιωτών, οι κανόνες των αρχόντων, οι κηδεμόνες των μαθητών.

Θ

3. Αρσενικά σε -ας ανισοσύλλαβα

ο μαρμαράς

Ενικός αριθμός

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.

ο μαρμαράς

οι μαρμαράδες

Γεν.

του μαρμαρά

των μαρμαράδων

Αιτ.

το μαρμαρά

τους μαρμαράδες

Κλητ.

μαρμαρά

μαρμαράδες

▲

Κατά το μαρμαράς κλίνονται όλα τα ανισοσύλλαβα σε -ας : οξύτο- να, παροξύτονα και προπαροξύ- τονα :

●

Τα ανισοσύλλαβα σε -ας στον πληθυντικό τονίζονται στην πα- ραλήγουσα :

γαλατάς
Σκουφάς
Καναδάς

ρήγας
πρωτόπαπας
κ.ά.

γαλατάς - γαλατάδες
ρήγας - ρηγάδες
πρωτόπαπας - πρωτοπαπάδες

Θ

4. Αρσενικά σε -ης ανισοσύλλαβα

ο βαρκάρης

Ενικός αριθμός

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.

ο βαρκάρης

οι βαρκάρηδες

Γεν.

του βαρκάρη

των βαρκάρηδων

Αιτ.

το βαρκάρη

τους βαρκάρηδες

Κλητ.

βαρκάρη

βαρκάρηδες

▲ Κατά το βαρκάρης κλίνονται όλα τα ανισοσύλλαβα σε -ης είτε είναι οξύτονα είτε είναι παροξύτονα είτε είναι προπαροξύτονα. Εξαιρούνται τα αρσενικά σε -της με διπλό πληθυντικό (βλ. παρακάτω)

καφετζής, Βασίλης,
Κοραής, φουρναρης
μανάβης, Δούναβης
κ.ά.

- Τα οξύτονα στον πληθυντικό τονίζονται στην παραλήγουσα:
Τα παροξύτονα και τα προπαροξύτονα τονίζονται στην προπαραλήγουσα:

① 5. Αρσενικά σε -της με διπλό πληθυντικό

ο θεριστής

Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
Ονομ.	ο θεριστής
Γεν.	τοι θεριστή
Αιτ.	το θεριστή
Κλητ.	θεριστή

- ▲ Κατά το θεριστής κλίνονται πραματευτής, τραγουδιστής, τρυγητής, αφέντης, δεσπότης κ.ά.

② 6. Αρσενικά ανισοσύλλαβα σε -ες και σε -ούς

ο καναπές

ο παππούς

Ενικός αριθμός

Ονομ.	ο καναπές	ο παππούς
Γεν.	τοι καναπέ	τοι παππού
Αιτ.	τον καναπέ	τον παππού
Κλητ.	καναπέ	παππού

* Τους δεύτερους τύπους τους βρίσκουμε κυρίως στη λογοτεχνία.

Πληθυντικός αριθμός

<i>οι καναπέδες</i>	<i>οι παππούδες</i>
<i>των καναπέδων</i>	<i>των παππούδων</i>
<i>τους καναπέδες</i>	<i>τους παππούδες</i>
<i>καναπέδες</i>	<i>παππούδες</i>

- ▲ Κατά το καναπές κλίνονται
 - ▲ Κατά το παππούς κλίνονται χωρίς πληθυντικό
 - καφές, μενεζές, μπουνφές κτλ.
 - Ιησούς και γους

Ασκήσεις

- * 1 Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα :
 - ο βοριάς, ο αμαξάς, ο μανάβης, ο πανσές

Παράδειγμα : Χτες ο βοριάς μας πάγωσε.
Ήρθε με του βοριά τα κύματα, κτλ.
 - * 2 Να μεταφέρεις στον πληθυντικό τις φράσεις :
 - Ο τιμονιέρης ήξερε τις θάλασσες. — Ευχήθηκε χίλια καλά στο νοικοκύρη του σπιτιού.
 - Ο εθελοντής πολέμησε γενναία. — Ήταν έργο διάσημου τεχνίτη.
 - Ο βαρκάρης πάλευε με τα κύματα. — Τόσο πικρό καφέ δεν είχε ξαναπιεί.
 - Έσωσε το παιδί του βαρκάρη. - Τράβα το δίχτυ σου, ψαρά.

1

7. Αρσενικά σε -ος·

Κανένας από τους παλιούς δεν ήξερε να πει πόσα χρόνια μετρούσε εκείνος ο Θεόρατος πλάτανος, που τίναξε τους κλώνους του στη μέση του αυλόγυρου της γειτονιάς εκεί όπου έσβηνε ο φαρδύς ο δρόμος. Οι άνθη που έρχονταν κι έφευγαν με τους ήλιους και τα φεγγάρια, ενώ εκείνος έμενε εκεί αγέραστος· είχε γίνει το κέντρο της φτωχογειτονιάς· μάζευε κάθε

μέρα τους απλούς ανθρώπους της· τους ξεκούραζε και τους προστάτευε από τον ήλιο και από τη βροχή· ήταν ο ευεργέτης τους. 'Ετσι περνούσε καιρός· μαζί του περνούσαν και οι άνθρωποι. 'Ωσπου μια μέρα ο γεροπλάτανος λύγισε κάτω από τα χτυπήματα των ξυλοκόπων... Η γειτονιά βυθίστηκε στη θλίψη· μα πιο πολύ λυπήθηκαν τα παιδιά, γιατί έχασαν έναν πιστό τους φίλο. Στον ίσκιο του δε μαζεύτηκαν πια ούτε μικροί ούτε μεγάλοι· η χάρη του πλάτανου δεν τους άγγιξε ξανά...'.

Στο κείμενο διαβάζουμε:

- 'Ετσι περνούσε ο καιρός.
- Η χάρη του πλάτανου δεν τους άγγιξε ξανά.
- Στον ίσκιο του δε μαζεύτηκαν πια.
- Οι άνθρωποι έρχονταν κι έφευγαν.
- Λύγισε κάτω από τα χτυπήματα των ξυλοκόπων.
- Τίναζε τους κλώνους του.

Στα παραδείγματα βλέπουμε τους τύπους που μπορούν να πάρουν μέσα στο λόγο τα αρσενικά ουσιαστικά σε -ος. Όλους αυτούς τους τύπους τους βρίσκουμε στους παρακάτω πίνακες:

● Τα αρσενικά ουσιαστικά σε -ος είναι όλα ισοσύλλαβα :			
α / οξύτονα	→	• ο καιρός	- οι καιροί
β / παροξύτονα	→	• ο δρόμος	- οι δρόμοι
γ / προπαροξύτονα	→	• ο άνθρωπος	- οι άνθρωποι
		• ο πλάτανος	- οι πλάτανοι

ο καιρός ο δρόμος ο άνθρωπος ο πλάτανος

Ενικός αριθμός

Ονομ.	ο καιρός	ο δρόμος	ο άνθρωπος	ο πλάτανος
Γεν.	του καιρού	του δρόμου	του ανθρώπου	του πλάτανου
Αιτ.	τον καιρό	το δρόμο	τον άνθρωπο	τον πλάτανο
Κλητ.	καιρέ	δρόμε	άνθρωπε	πλάτανε

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	οι καιροί	οι δρόμοι	οι άνθρωποι	οι πλάτανοι
Γεν.	των καιρών	των δρόμων	των ανθρώπων	των πλατάνων
Αιτ.	τους καιρούς	τους δρόμους	τους ανθρώπους	τους πλάτανους
Κλητ.	καιροί	δρόμοι	άνθρωποι	πλάτανοι

<p>▲ Κατά το καιρός κλίνονται τα οξύτονα :</p> <p>▲ Κατά το δρόμος κλίνονται τα παροξύτονα :</p> <p>▲ Κατά το άνθρωπος κλίνονται όσα προπαροξύτονα στη γενική του ενικού και στη γενική και αιτιατική του πληθυντικού κατεβάζουν τον τόνο στην παραλήγουσα :</p> <p>▲ Κατά το πλάτανος κλίνονται όσα προπαροξύτονα κρατούν τον τόνο στην προπαραλήγουσα σε όλες τις πτώσεις : *</p> <p>● Μερικά ονόματα, ιδίως κύρια δισύλλαβα, σχηματίζουν την κλητική σε -ο :</p>	<p>λογαριασμός, <i>Σολωμός</i>, <i>Δομοκός</i></p> <p>ταχυδρόμος, <i>Κάλβος</i>, <i>Βόλος</i> κτλ.</p> <p>δήμαρχος έμπορος κίνδυνος <i>Ιούλιος</i> κτλ.</p> <p>αυλόγυρος, <i>Αχλαδόκαμπος</i> αντίλαλος, <i>Μάντζαρος</i> λαχανόκηπος</p> <p><i>Πέτρο</i>, <i>Σπύρο</i>, <i>Χρίστο</i>, <i>γέρο</i>, <i>διάκο</i> κ.ά.</p>
---	--

Α σκήσεις

* 1 Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα :

- ο ανθόκηπος, ο αντίλαλος, ο έμπορος

Παράδειγμα : **Ο ανθόκηπος** του γίγαντα ήταν πελώριος.

Σε μια απόμερη γωνιά **του ανθόκηπου** στεκόταν ένα μικρό κορίτσι.

* Διατηρούν τον τόνο κυρίως οι σύνθετες και οι πολυσύλλαβες λέξεις, καθώς και τα κύρια ονόματα.

* 2 Να μεταφέρεις στον πληθυντικό τις φράσεις : (Η πτώση δε θα αλλάξει).

- ο λογαριασμός του εργάτη
- ο κόπος του ζωγράφου.
- ο πρόεδρος του συλλόγου.
- ο μισθός του υπαλλήλου.
- ο θόρυβος του οδοστρωτήρα.
- ο αρχηγός του ομίλου.

◎

Γενικές παρατηρήσεις στα αρσενικά

1. Όλα τα αρσενικά σχηματίζουν τη γενική, την αιτιατική και την κλητική του ενικού χωρίς το τελικό -ς της ονομαστικής.

(ο αγώνας) {
του αγώνα
τον αγώνα
αγώνα

(ο πολίτης) {
του πολίτη
τον πολίτη
πολίτη

(ο καναπές) {
του καναπέ
τον καναπέ
καναπέ

2. Κάθε αρσενικό, εκτός από εκείνα που τελειώνουν σε -ος, έχει στον ενικό τρεις πτώσεις όμοιες; τη γενική, την αιτιατική και την κλητική.

(ο φύλακας) {
του φύλακα
το φύλακα
φύλακα

(ο βαρκάρης) {
του βαρκάρη
το βαρκάρη
βαρκάρη

(ο μαρμαράς) {
του μαρμαρά
το μαρμαρά
μαρμαρά

3. Όλα τα αρσενικά, εκτός από εκείνα που τελειώνουν σε -ος, έχουν στον πληθυντικό τρεις πτώσεις όμοιες, την ονομαστική, την αιτιατική και την κλητική.

(ο λοχίας)	{ οι λοχίες τους λοχίες λοχίες
(ο νικητής)	{ οι νικητές τους νικητές νικητές
(ο παππούς)	{ οι παππούδες τους παππούδες παππούδες

- Όλα τα αρσενικά, εκτός από εκείνα που τελειώνουν σε -ος, έχουν στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική του πληθυντικού κατάληξη -ες : οι αγώνες, τους αγέννες, αγώνες.
4. Όλα τα αρσενικά έχουν στη γενική του πληθυντικού κατάληξη -ων :

των αγύρων, των πολιτών, των καναπέδων,
των μαρμαράδων, των βαρκάρηδων, των καιρών.

* Ασκηση ορθογραφίας

α / Τα αρσενικά σε -ας :

Τελειώνουσαν σε	Παραδείγματα	Εξαρτέσεις
1. -ονας	• Τα κοινά προπαροξύτονα : αξονας, γείτονας, πνεύμονας κ.ά.	καύσωνας, μεσαίωνας, θερμοσίφωνας
2. -ωνας	• Τα κύρια και εθνικά προπαροξύτονα : Απόλλωνας, Πλάτωνας, Ιάπωνας κ.ά.	Αγαμέμνονας Φιλήμονας Αλιάκμονας
3. -ώνας	• Τα παροξύτονα κοινά, περιεκτικά, τοπωνύμια : αγώνας, αιώνας, αμπελώνας, ελαιώνας, Μαραθώνας κ.ά.	αλαζόνας, ηγεμόνας, κανόνας, Μακεδόνας, Στρυμόνας

Τελειώνουν σε	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
4. -ορας	<ul style="list-style-type: none"> • αυτοκράτορας, ρήτορας, Νέστορας κ.ά. 	
5. -τήρας	<ul style="list-style-type: none"> • ανεμιστήρας, οδοστρωτήρας κ.ά. 	

β / Τα αρσενικά σε -ης :

1. -ητής	<ul style="list-style-type: none"> Συνήθως τα ουσιαστικά που παράγονται από ρήματα σε -ώ : επιθεωρητής, τηλεγραφητής κ.ά. 	ιδρυτής, μηνυτής, κριτής (δεν παράγονται από ρήματα σε -ώ)
2. -ιστής	<ul style="list-style-type: none"> Συνήθως τα ουσιαστικά που παράγονται από ρήματα σε -ίζω : θεριστής, λογιστής, πολεμιστής κ.ά. 	δανειστής, ληστής
3. -ίτης	<ul style="list-style-type: none"> ουσιαστικά κοινά και εθνικά : οπλίτης, πολίτης, Θασιτής κ.ά. 	μαγνήτης, διαβήτης, ιδιοκτήτης κ.ά.
4. -ώτης	<ul style="list-style-type: none"> τα εθνικά και πολλά κοινά : Βολιώτης, Σουλιώτης, νησιώτης κ.ά. 	αγρότης, δεσπότης, δημότης, τοξότης κ.ά.

- * Συμβουλέψου τον πίνακα και συμπλήρωσε τα κενά : επιστήμ-νας, ακτήμ-νας, γνώμ-νας, δαίμ-νας, καύσ-νας, Κίμ-νας, Σόλ-νας, Αλιάκμ-νας, χειμ-νας, κυκλ-νας, κοιτ-νας, αλαζ-νας, πράκτ-ρας, λαμπτ-ρας, ανεμιστ-ρας.

- * Συμβουλέψου τον πίνακα και συμπλήρωσε τα κενά : αθλ-τής, ποι-τής, ιδρ-τής, περιηγ-τής, ζυγ-στής, ανθρωπ-στής, λ-στής, μεσ-της, συντοπ-της, Μεσολογγ-της, μαγν-της, διαβ-της, επαρχι-της, πατρι-της, Ήπειρ-της, δεσπ-της, τοξ-της.

Στο ζωολογικό κήπο

Ήταν η πρώτη φορά που τα παιδιά, η Φρόσω και ο Δημήτρης, επισκέπτονταν ζωολογικό κήπο. Γι' αυτό και η χαρά τους ήταν μεγάλη. Ήξεραν, βέβαια, τα διάφορα ζώα από τη ζωολογία, από τις εφημερίδες και από τις κινηματογραφικές ταινίες· αυτό όμως που αντίκρισαν, μόλις πέρασαν την πόρτα του κήπου, ήταν ένα θέαμα μοναδικό· ζώα μικρά και μεγάλα κάθε χώρας και κάθε λογγής. Εδώ ένας ελέφαντας, εκεί ένα λιοντάρι, πιο κει μια ύαινα, παραπέρα ένα πλουμιστό παγόνι —τι απαίσια. Θεέ μου, η φωνή του!— και πιο πέρα μια μαϊμού που διασκεδάζει με την ακατάσχετη φλυαρία της τον κόσμο... Τα παιδιά έμεναν να κοιτάζουν... Τέτοιες χαρές σπάνια τις νιώθουν... Και τι δε θα είχαν να διηγηθούν το βράδυ στη μητέρα και στη γιαγιά.

- Όπως βλέπεις στο κείμενο, τα θηλυκά ουσιαστικά:

α/ τελειώνουν * στην ονομαστική του ενικού σε: → -α -η -ω -ου

η χαρά, η φωνή, η Φρόσω, η μαϊμού

β/ διαιρούνται σε: → ισοσύλλαβα → η χαρά - οι χαρές
 → ανισοσύλλαβα → η αλεπού - οι αλεπούδες

Θ Ένα θηλυκό ουσιαστικό μέσα στο λόγο	<ul style="list-style-type: none"> • τρεις αδερφές, τριπλή χαρά • τρεις αδερφές, τριπλό καμάρι • Πάμε μακριά στης χαράς το νησί • Θυμάμαι τη χαρά τους και τη λύπη τους • Ήταν σε μένα τρεις χαρές στην πίκρα φυτρωμένες • Εκείνο το δώρο ήταν από τις μεγαλύτερες χαρές μου
---	--

* Κατάληξη της ονομαστικής του ενικού είναι ο τελευταίος φθόγγος: χαρά, αλεπού. Η κατάληξη της ονομαστικής του πληθυντικού είναι -ες: χαρές, αλεπούδες

Στα παραδείγματα βλέπουμε τους τύπους που μπορεί να πάρει ένα θηλυκό ουσιαστικό μέσα στο λόγο.

Οι παρακάτω πίνακες φανερώνουν όλους τους τύπους που μπορούν να πάρουν μέσα στο λόγο τα θηλυκά ουσιαστικά.

A.— ΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ

Θ

1. Θηλυκά σε -α

•

Πρώτη ομάδα

η χαρά

η χώρα

η θάλασσα

Ενικός αριθμός

Ονομ.

η χαρά

η χώρα

η θάλασσα

Γεν.

της χαράς

της χώρας

της θάλασσας

Αιτ.

τη χαρά

τη χώρα

τη θάλασσα

Κλητ.

χαρά

χώρα

θάλασσα

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.

οι χαρές

οι χώρες

οι θάλασσες

Γεν.

(των χαρών)*

των χωρών

των θαλασσών

Αιτ.

τις χαρές

τις χώρες

τις θάλασσες

Κλητ.

χαρές

χώρες

θάλασσες

▲ Κατά το χαρά κλίνονται τα οξύτονα σε -ά : → ομορφιά, Κηφισιά, κ.ά.

▲ Κατά το χώρα κλίνονται : → ώρα, ημέρα, γλώσσα κ.ά.

▲ Κατά το θάλασσα κλίνονται : → αμέλεια, μέλισσα, Κέρκυρα κ.ά.

● Στη γενική του πληθυντικού τονίζονται στη λήγουσα. Στις άλλες πτώσεις ενικού και πληθυντικού τονίζονται όπου και στην ονομαστική του ενικού (βλ. κλιτικά υποδείγματα).

* Δε σχηματίζουν όλα γενική του πληθυντικού. Κοίταξε και την πρώτη από τις ασκήσεις που ακολουθούν :

* 1 α/ Να βάλεις στον πληθυντικό ό,τι είναι στον ενικό :

- Τα άνθη της μηλιάς σκορπούσαν χαμόγελα παντού.
- Τα αγκάθια είναι οι άγρυπνοι φρουροί της τριανταφυλλιάς.
- Οι φλόγες της φωτιάς πετάχτηκαν ως τα σύννεφα.
- Το νόμισμα της βασιλόπιτας έπεσε σ' εμένα.
- Το φως της καντήλας τρεμόπαιξε μέσα στο σκοτάδι.
- Όρες τώρα γύρευαν τα κουπιά της βάρκας.

β/ Να βάλεις στον πληθυντικό ό,τι είναι τυπωμένο με μαύρα γράμματα :

- Ήταν άνθρωπος της νύχτας και όλοι τον φοβόνταν.
- Άρπαξε την τροφή της κουκουβάγιας και έψυγε.
- Σε λίγο διαπιστώσαμε ότι ήταν καβούκι χελώνας.
- Η αγάπη της προσφυγοπούλας για τη χαμένη πατρίδα της δε λεγόταν.

▲ **Βοηθητικό στοιχείο :** Η γλώσσα έχει άλλους τρόπους να αναπληρώνει τη γενική που λείπει.

- Παράδειγμα : • Τα στολίδια της αρχοντοπούλας.
Τα στολίδια που φορούν οι αρχοντοπούλες.
- Τα προικιά της νύφης.
Τα προικιά για τις νύφες.

* 2 Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα :

- η πλατεία, η καρδιά, η γλώσσα, η ειλικρίνεια

Παράδειγμα : Εκείνη η μικρή πλατεία συγκέντρωνε ολόκληρο το χωριό.

Στην άκρη της πλατείας υψωνόταν ο πεύκος.

Δεύτερη ομάδα

η ασπίδα

η σάλπιγγα

Ενικός αριθμός

Ονομ.	η ασπίδα	η σάλπιγγα
Γεν.	της ασπίδας	της σάλπιγγας
Αιτ.	την ασπίδα	τη σάλπιγγα
Κλητ.	ασπίδα	σάλπιγγα

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	οι ασπίδες	οι σάλπιγγες
Γεν.	των ασπίδων	των σαλπίγγων
Αιτ.	τις ασπίδες	τις σάλπιγγες
Κλητ.	ασπίδες	σάλπιγγες

- ▲ Κατά το **ασπίδα**
κλίνονται :

α/ εικόνα, μητέρα, Σαλαμίνα κ.ά.

β/ Τα τρισύλλαβα και πολυσύλλαβα παροξύτονα σε **-ίδα** και **-άδα** : ελπίδα,
εφημερίδα, ομάδα κ.ά.

- ▲ Κατά το **σάλπιγγα**
κλίνονται :

α/ διώρυγα, σήραγγα, φάλαγγα κ.ά.

β/ Τα θηλυκά σε **-ότητα** και **-ύτητα** : θερμότητα, ταχύτητα κ.ά.

- Τονίζονται σε όλες τις πτώσεις όπου και στην ονομαστική του ενικού. Στη γενική του πληθυντικού όμως τονίζονται πάντοτε στην παραλήγουσα : **ασπίδων**, **σαλπίγγων**.

Α σκηνη

- * Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα :

- η γοργόνα, η σειρήνα, η ιδιότητα, η διώρυγα

Παράδειγμα : Η γοργόνα χάθηκε πάλι μέσα στα κύματα.
Λίγοι ήξεραν την ιστορία της γοργόνας.

2. Θηλυκά σε -η

η φωνή	η τέχνη	η θύμηση
--------	---------	----------

Ενικός αριθμός

Ονομ.	η φωνή	η τέχνη	η θύμηση
Γεν.	της φωνής	της τέχνης	της θύμησης
Αιτ.	τη φωνή	την τέχνη	τη θύμηση
Κλητ.	φωνή	τέχνη	θύμηση

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	οι φωνές	οι τέχνες	οι θύμησες
Γεν.	των φωνών	των τεχνών*	— **
Αιτ.	τις φωνές	τις τέχνες	τις θύμησες
Κλητ.	φωνές	τέχνες	θύμησες

- ▲ Κατά το φωνή κλίνονται τα οξύτονα σε -ή → αιγή, ζωή, Αφρική κ.ά.
 - ▲ Κατά το τέχνη κλίνονται → αγάπη, φήμη, Ιθάκη κ.ά.
 - ▲ Κατά το θύμηση κλίνονται → αντάμωση, κούραση, Χρισόθεμη κ.ά.
-
- Στη γενική του πληθυντικού τονίζονται στη λήγουσα. Στις άλλες πτώσεις ενικού και πληθυντικού τονίζονται όπου και στην ονομαστική του ενικού (βλ. κλιτικά υποδείγματα).

Ασκηση

- * Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα:
- η αγάπη, η δίκη, η γραμμή, η αντάμωση.

* Δε σχηματίζουν όλα γενική πληθυντικού.

** Δε σχηματίζουν γενική πληθυντικού.

Παράδειγμα : Η αγάπη για τον τόπο του του έκαιγε τα σωθικά.

Ζητούσε κάθε μέρα σημάδια της αγάπης.

Θ

3. Θηλυκά σε -ω

η Καλυψώ η Φρόσω

Ε νικός αριθμός

Όνομ.	η	Καλυψώ	η	Φρόσω
Γεν.	της	Καλυψώς	της	Φρόσως
Αιτ.	την	Καλυψώ	τη	Φρόσω
Κλητ.		Καλυψό		Φρόσω

▲ Κατά το Καλυψώ κλίνονται τα οξύτονα σε -ω :	η ηχώ, η Αργυρώ
η Σαπφώ κ.ά.
▲ Κατά το Φρόσω κλίνονται τα παροξύτονα σε -ω :	η Δέσπω, η Μάρω κ.ά.
Είναι όλα κύρια ονόματα προσώπων.
● Τα ονόματα σε -ω δεν έχουν πληθυντικό αριθμό.	
▲ Ο ρ θ ο γ ρ α φ i a. Τα θηλυκά σε -ω γράφονται με -ω : Καλυψώ.	

Α σ κ η σ η

* Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα :

- η Σαπφώ, η Δέσπω, η Μυρτώ

Παράδειγμα : Η Σαπφώ καταγόταν από τη Λέσβο.

Τα ποιήματα της Σαπφώς έχουν μια μελωδία.

B.— ΑΝΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ

Ανισοσύλλαβα θηλυκά ουσιαστικά υπάρχουν λίγα. Είναι κυρίως αυτά που τελειώνουν σε -ού.

η αλεπού

Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
Ονομ. η αλεπού	οι αλεπούδες
Γεν. της αλεπούς	των αλεπούδων
Αιτ. την αλεπού	τις αλεπούδες
Κλητ. αλεπού	αλεπούδες

▲ Κατά το αλεπού κλίνονται : μαϊμού, γλωσσού, μπναρού κ.ά.

- Ανισοσύλλαβα είναι και μερικά θηλυκά σε -α :
- η γιαγιά → γιαγιάδες — γιαγιάδων κτλ.
 - η κυρά → κυράδες — κυράδων κτλ.
 - η μαμά → μαμάδες — μαμάδων κτλ.
 - η μάνα → οι μανάδες (αλλά και μάνες) — των μανάδων κτλ.

Ασκηση

- * Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα :
- η αλεπού, η μαϊμού
 - Παράδειγμα : Η αλεπού βγήκε για κυνήγι.
Της αλεπούς τα καμώματα τα κατάλαβε
ένα γέρικο σκυλί.

Γενικές παρατηρήσεις στα θηλυκά

1. Η γενική του ενικού σχηματίζεται, αν προσθέσουμε ένα **ς** στην ονομαστική του ενικού :

η χαρά - **της χαράς**, **η φωνή** - **της φωνής**, **η αλεπού** - **της αλεπούς**

2. Κάθε θηλυκό έχει σε κάθε αριθμό τρεις πττώσεις όμοιες, την ονομαστική, την αιτιατική και την κλητική :

η χώρα	οι χώρες	η αλεπού	οι αλεπούδες
τη χώρα	τις χώρες	την αλεπού	τις αλεπούδες
χώρα	χώρες	αλεπού	αλεπούδες

Όλα τα θηλυκά έχουν στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική του πληθυντικού κατάληξη **-ες**.

3. Όλα τα θηλυκά έχουν στη γενική του πληθυντικού κατάληξη **-ων**:

των θαλασσών, **των ελπίδων**, **των σαλπίγγων**, **των αλεπούδων**

* Ασκηση ορθογραφίας

α / Τα θηλυκά σε **-α**

Τελειώνουν σε	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
1. -αια	• <i>αυλαία, κεραία, Νίκαια</i> κ.ά.	<i>θέα, ιδέα, νέα, παρέα</i>
2. -αινα	• <i>δράκαινα, Μαυρομιχάλαινα</i> κ.ά.	
3. -ιά	• <i>βραδιά, ζενιτιά, ζαστεριά</i> κ.ά.	Εξαιρούνται όσα παράγονται από ρήματα σε -εύων αυτά γράφονται με ει: <i>γιατρειά, δουλειά</i> κ.ά.

Τελειώνουν σε	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
4. -ία	<ul style="list-style-type: none"> Τα παροξύτονα: <i>αηδία, αμνηστία</i> κ.ά. 	Εξαιρούνται όσα παράγονται από ρήματα σε -εύω και από επίθετα σε -ύς: <i>ερμηνεία, λατρεία</i> κ.ά. <i>πλατεία, οζεία</i> κ.ά.
5. -εια	<ul style="list-style-type: none"> Τα προπαροξύτονα: <i>άδεια, αλήθεια, βοήθεια</i> κ.ά. 	άγνοια, διχόνοια, έννοια, ομόνοια, παλίρροια, <i>Ειβοια</i> .
6. -ίδα	<ul style="list-style-type: none"> <i>ασπίδα, πατρίδα</i> κ.ά. 	
7. -ίλα	<ul style="list-style-type: none"> <i>καπνίλα, χωματίλα</i> κ.ά. 	
8. -ισσα	<ul style="list-style-type: none"> <i>αρχόντισσα, ροδίτισσα</i> κ.ά. 	
9. -τρια	<ul style="list-style-type: none"> <i>εργάτρια, μαθήτρια</i> κ.ά. 	
10. -ότητα	<ul style="list-style-type: none"> <i>θερμότητα, ποιότητα</i> κ.ά. 	
11. -ύτητα	<ul style="list-style-type: none"> <i>ταχύτητα, ευθύτητα</i> κ.ά. 	

β/ Τα θηλυκά σε -η

1. -η	<i>πηγή, πράξη, σκέψη</i> κ.ά.	
2. -οσύνη	<i>καλοσύνη, δικαιοσύνη</i> κ.ά.	

* 1 Να συμβουλευτείς τον πίνακα και να συμπλήρωσεις το κενό :

- περικεφαλ-α, ν-α, λύκ-να, ελ-ά, γειτον-ά, βραδ-ά, παντρ-ά, ηγεμον-α, τυρανν-α, ερμην-α, θητ-α, δασ-α, άδ-α, ειλι-κρίν-α, συγγέν-α, διχόν-α, ένν-α, άγν-α, γειτον-ά, Σα-μιώτ-α, ανατριχ-λα. μεγαλ-σ-νη, χριστιαν-σ-νη, βαρ-τ-τα. διευθύντρ-α.

* 2 Να γράψεις στην ίδια πτώση του πληθυντικού τα ονόματα :

- της ρίζας, η φλόγα, η φλέβα, της ωφέλειας, η θύελλα, της εργασίας, η λαμπάδα, την ελπίδα, της μητέρας, τη στήλη, η τέχνη.

* 3 Να γράψεις το ένα από τα δύο ουσιαστικά στη γενική, έτσι που να σχηματιστούν φράσεις :

τα λουλούδια	- η μητέρα,	η περιφέρεια	- ο κύκλος
το βιβλίο	- η φοιτήτρια,	ο ποταμός	- η βοή
το χρώμα	- η σημαία,	τα αποτελέσματα	- οι εξετάσεις
γιορτή	- Λητώ,	η μέλισσα	- η κυψέλη

Παράδειγμα : τα λουλούδια της μητέρας.

* 4 Να βάλεις στον πληθυντικό τις παρακάτω φράσεις :

- Η νεράιδα βγήκε μέσα από τη λίμνη.
- Η κόρη άνοιξε τα μάτια της και ζήτησε τη μητέρα της.
- Στήν πεδιάδα ηχούσε πρόσχαρα η φλογέρα του βοσκού.
- Η φωνή της Σειρήνας έφτασε και στα δικά του τ' αυτιά.
- Ήταν μια απόκοσμη μουσική.
- Πήρε ο θεός τη λύρα του και άρχισε να τραγουδεί.

- Φοβάσαι την ήττα και αποφεύγεις τον αγώνα:
- Η φωνή του ήταν σαν τη βροντή τη μακρινή που φοβερίζει τον οδοιπόρο.

28

ΚΛΙΣΗ ΟΥΔΕΤΕΡΩΝ

O ήλιος επαντρεύτηκε

*Ο ήλιος επαντρεύτηκε και πήρε το φεγγάρι.
εκάλεσε και στη χαρά συμπέθερους τ` αστέρια:
τα σύννεφα τους έστρωσε στρώματα για να κάτσουν.
τους έβαλε προσκέφαλα τις ράχες ν` ακουμπήσουν.
τους έβαλε και τράπεζα στους κάμπους τα λουλούδια.
τους έβαλε φαῖ να φαν το μόσκο και τα άνθη.*

*Κρασί τους έδιωσε να πιονι θάλασσες και ποτάμια·
κι απ` όλα τ` άστρα τ` ουρανού Αυγερινός δεν ήρθε·
κι αυτού προς το ζημέρωμα Αυγερινός εφάνη·
φέρνει τον ύπνο ζωντανό στα νιόγαμπρα πεσκέσι,
φέρνει και στους συμπέθερους το φως για να τους φέξει.*

(Δημοτικό)

- 'Όπως βλέπουμε στο κείμενο τα ουδέτερα διαιρούνται σε:
 α/ ι σ ο σ ύ λ λ α β α | το σύννεφο - τον σύννεφον
 β/ α ν ι σ ο σ ύ λ λ α β α | το στρώμα - τον στρώματος - τα στρώματα
- Τα ισοσύλλαβα τελειώνουν σε → -ο -ι -ος
 το σύννεφο, το φεγγάρι, το άνθος
- Τα ανισοσύλλαβα τελειώνουν σε → -μα -σιμο -ώς
 το στρώμα, το γράψιμο, το κρέας, το φως

◎

- Ένα ουδέτερο ουσιαστικό μέσα στο λόγο**
- Διψάσαμε το μεσημέρι μα το νερό γλυφό.
 - Ανεβαίνοντας βρήκαμε τη μάνα του νερού.
 - Σκύψαμε στη βρυσούλα να πιούμε νερό.
 - Τα νερά κατέβαιναν ορμητικά από το βράχο.
 - Φτάσαμε στις πηγές των γάργαρων νερών.
 - Όλοι του κόσμου τα νερά, θάλασσα, εσύ τα πίνεις.

- Στα παραδείγματα βλέπουμε τους τύπους που μπορεί να πάρει ένα ουδέτερο ουσιαστικό μέσα στο λόγο.

Οι παρακάτω πίνακες φανερώνουν όλους τους τύπους που μπορούν να πάρουν μέσα στο λόγο τα ουδέτερα ουσιαστικά.

A—. ΟΥΔΕΤΕΡΑ ΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ*

◎

1. Ουδέτερα σε -ο

το νερό	το βιβλίο	το σύννεφο	το θέατρο
---------	-----------	------------	-----------

Οξύτονα	παροξύτονα	προπαροξύτονα	
	Ενικός αριθμός		

Όνομ.	το νερό	το βιβλίο	το σύννεφο	το θέατρο
Γεν.	του νερού	τοι βιβλίου	τοι σύννεφου	τοι θεάτρου
Αιτ.	το νερό	το βιβλίο	το σύννεφο	το θέατρο
Κλητ.	νερό	βιβλίο	σύννεφο	θέατρο

Πληθυντικός αριθμός

Όνομ.	τα νερά	τα βιβλία	τα σύννεφα	τα θέατρα
Γεν.	των νερών	των βιβλίων	των σύννεφων	των θεάτρων
Αιτ.	τα νερά	τα βιβλία	τα σύννεφα	τα θέατρα
Κλητ.	νερά	βιβλία	σύννεφα	θέατρα

* Όσα ουδέτερα έχουν στη γενική του ενικού τις καταλήξεις -ου και -οις είναι ισοσύλλαβα: το νερό - του νερού, το βάρος - του βάρους.

▲ Κατά το νερό κλίνονται τα οξύτονα σε -ό:	βουνό, φτερό, χιωριό κ.ά.
▲ Κατά το βιβλίο κλίνονται τα παροξύτονα σε -ο:	γραφείο, δέντρο, θηρίο, κ.ά.
▲ Κατά το σύννεφο κλίνονται όσα προπαροξύτονα σε -ο κρατούν τον τόνο στην προπαραλήγουσα σε όλες τις πτώσεις:	λυκόσκυλο, τριαντάφυλλο. Λιτόχωρο κ.ά. Είναι συνήθως σύνθετα
▲ Κατά το θέατρο κλίνονται όσα προπαροξύτονα σε -ο στη γενική του ενικού και του πληθυντικού κατεβάζουν τον τόνο στην παραλήγουσα:	άτομο, μέτωπο. Αγραφα κ.ά. ↓ ↓ ↓ του του των ατόμοι, μετώποι. Αγράφων

①

2. Ουδέτερα σέ -ι

το παιδί

το λουλούδι

οξύτονα

παροξύτονα

Ενικός αριθμός

Ονομ.	το	παιδί	το	λουλούδι
Γεν.	του	παιδιού	του	λουλουδιού
Αιτ.	το	παιδί	το	λουλούδι
Κλητ.		παιδί		λουλούδι

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	τα	παιδιά	τα	λουλούδια
Γεν.	των	παιδιών	των	λουλουδιών
Αιτ.	τα	παιδιά	τα	λουλούδια
Κλητ.		παιδιά		λουλούδια

▲

Κατά το **παιδί** κλίνονται τα οξύτονα σε -ί:

αυτή, βιολί, λαφνί κ.ά.

▲ Κατά το λουλούδι κλίνονται τα παροξύτονα σε -ι:	καλοκαίρι, βλαστάρι, αρνάκι, Μεσολόγγι κ.ά.
▲ Τα ουδέτερα σε -ι τονίζονται στη γενική του ενικού και του πληθυντικού στη λήγουσα:	των παιδιού - του λουλουδιού, των παιδιών - των λουλουδιών
▲ Τα υποκοριστικά σε -άκι και -ούλι δεν έχουν συνήθως γενική.	

○

3. Ουδέτερα σε -ος

το βάρος	το έδαφος	το βάρος	το έδαφος
παροξύτονα προπαροξύτονα		παροξύτονα προπαροξύτονα	
Ενικός αριθμός		Πληθυντικός αριθμός	
Ονομ. το βάρος	το έδαφος	τα βάρη	τα εδάφη
Γεν. του βάρους	του εδάφους	των βαρών	των εδαφών
Αιτ. το βάρος	το έδαφος	τα βάρη	τα εδάφη
Κλητ. βάρος	έδαφος	βάρη	εδάφη

▲ Κατά το βάρος κλίνονται τα παροξύτονα σε -ος	άνθος, κράτος, Ἀργος κ.ά.
▲ Κατά το έδαφος κλίνονται τα προπαροξύτονα σε -ος. Αυτά στη γενική του ενικού και στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική του πληθυντικού τονίζονται στην παραλήγουσα.	μέγεθος, στέλεχος κ.ά.
▲ Τα ουδέτερα σε -ος στη γενική του πληθυντικού τονίζονται στη λήγουσα:	το μέγεθος - του μεγέθους - τα μεγέθη
	<p>το δάσος - των δασών
το στέλεχος - των στελεχών</p>

Τα ουδέτερα σε -ος στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική του πληθυντικού τελειώνουν σε -η : τα βάρη.

Ασκήσεις

* 1 Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα :

- το δάσος, το υπουργείο, το αηδόνι, το θέατρο

Παράδειγμα : **Το δάσος** άρχιζε από την κορυφή του βουνού.

Στην άκρη του δάσους είχε στήσει ο μπαρ-
μπα - Θωμάς την καλύβα του.

* 2 Να βάλεις στον πληθυντικό ό,τι είναι στον ενικό και αντίστροφα :

- — Όπως και με το λουλούδι. Αν αγαπάς ένα λουλούδι που βρίσκεται σε κάποιο αστέρι, είναι ομορφα τη νύχτα να κοιτάς τον ουρανό. 'Όλα τ' αστέρια λουλουδίζουν.
- Σκύψε να δεις τη ρίζα σου στης θάλασσας τα βάθη.
- Για την πρόοδο του κράτους υπεύθυνος είναι ο κάθε πολίτης.
- Αυτού του μεγέθους δεν έχω άλλα δείγματα.

* 3 Να συμπληρώσεις τις καταλήξεις :

• Τα βέλ- έπεφταν βροχή.	• Τα γέν- είναι τρία.
• Τον έπνιξε το πάθ-	• Τον έπνιξαν τα πάθ-
• Τράβηξε το ξίφ- από το	• Πήρε το βιολ- και άρχισε να παιζει.
• Βρισκόμασταν στα μέσα	• Ήρθε και η εβδομάδα των του καλοκαιρ-

* 4 Να υπογραμμίσεις όλα τα ουδέτερα του κειμένου και να πεις ποια είναι ισοσύλλαβα και ποια ανισοσύλλαβα.

①

4. Ουδέτερα σε -μα

το σώμα το πρόβλημα

παροξύτονα προπαροξύτονα

Ενικός αριθμός

Όνομ.	το σώμα	το πρόβλημα
Γεν.	του σώματος	του προβλήματος
Αιτ.	το σώμα	το πρόβλημα
Κλητ.	σώμα	πρόβλημα

Πληθυντικός αριθμός

Όνομ.	τα σώματα	τα προβλήματα
Γεν	των σωμάτων	των προβλημάτων
Αιτ.	τα σώματα	τα προβλήματα
Κλητ.	σώματα	προβλήματα

▲ Κατά το σώμα κλίνονται τα παροξύτονα σε -μα: ▲ Κατά το πρόβλημα κλίνονται τα προπαροξύτονα σε -μα: ● Τα ουδέτερα σε -μα στη γενική του πληθυντικού τονίζονται στην παραλήγουσα: ▲ Ορθογραφία. Τα ουδέτερα σε -ημα γράφονται με η: μηχάνημα. τηγέρημα. Όμως: ιδρυμα, κατάλυμα, μήνυμα κ.ά.	γράμμα. δέρμα, βήμα. χριόμμα κ.ά. ζήτημα, μάθημα, όνομα, ποίημα κ.ά. των σωμάτων - των προβλημάτων

* Όσα ουδέτερα έχουν στη γενική του ενικού την κατάληξη -ος είναι ανισοσύλλαβα.

Θ

5. Ουδέτερα σε -σιμο

το δέσιμο

προπαροξύτονα

Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
----------------	---------------------

Ονομ.	το δέσιμο	τα δεσίματα
-------	-----------	-------------

Γεν.	των δεσίματος	των δεσιμάτων*
------	---------------	----------------

Αιτ.	το δέσιμο	τα δεσίματα
------	-----------	-------------

Κλητ.	δέσιμο	δεσίματα
-------	--------	----------

▲ Κατά το δέσιμο κλίνονται τα προπαροξύτονα σε -σιμο (-ξιμο, -ψιμο):	<p>κλείσιμο, τρέξιμο,
γράψιμο κ.ά.</p>
▲ Στη γενική του πληθυντικού τονίζονται στην παραλήγουσα:	<p>των δεσιμάτων
των γραψιμάτων</p>

Θ

6. Ουδέτερα σε -ας, -ως (ος)

το κρέας το φως

Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
----------------	---------------------

Ονομ.	το κρέας	το φως	τα κρέατα	τα φώτα
-------	----------	--------	-----------	---------

Γεν.	των κρέατος	των φωτός	των κρεάτων	των φώτων
------	-------------	-----------	-------------	-----------

Αιτ.	το κρέας	το φως	τα κρέατα	τα φώτα
------	----------	--------	-----------	---------

Κλητ.	κρέας	φως	κρέατα	φώτα
-------	-------	-----	--------	------

▲ Κατά το κρέας κλίνονται:	το πέρας και το τέρας
▲ Όμοια με το φως κλίνονται:	<p>το γεγονός και το καθεστώς
Αυτά στη γενική του ενικού τονίζονται στην παραλήγουσα:
των γεγονότος, των καθεστώτος.</p>

* Η γενική του πληθυντικού είναι σπάνια.

- Στη γενική του πληθυντικού το- | των κρεάτων, των φώτων κτλ.
νίζονται στην παραλήγουσα:

Α σκήσεις

- * 1 Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα:
 - . το βήμα, το κλείσιμο, το τέρας, το γεγονός,

Παράδειγμα : Το **διάλειμμα** κράτησε πολύ.
 Θυμούμαι· ήρθες και με βρήκες την ώρα
 του **διαλείμματος**.
- * 2 Να συμπληρώσεις το κενό με το όνομα που ταιριάζει :

το άναμμα	Ένα τόσο σημαντικό... δεν μπορούσε να, περάσει απαρατήρητο.
το γεγονός	Αυτός δεν ήταν άνθρωπος· ήταν ένα σω- στό...
το τέρας	... ήταν τυραννικό και πίεζε τους πολίτες.
το φως	Αποτέλεσμα αυτού του... ήταν μια μόνιμη
το καθεστώς	παρεξήγηση ανάμεσα στις δύο οικογένειες.
το σβήσιμο	Το... και το... των... δεν είναι παιχνίδι· μπορεί να κάψει τις λάμπες.

Θ

Γενικές παρατηρήσεις στα ουδέτερα

- Κάθε ουδέτερο έχει σε κάθε αριθμό τρεις πτώσεις όμοιες, την ονο-
μαστική, την αιτιατική και την κλητική :

Ονομ.	το βάρος	τα βάρη	το πρόβλημα	τα προβλήματα
Αιτ.	το βάρος	τα βάρη	το πρόβλημα	τα προβλήματα
Κλητ.	βάρος	βάρη	πρόβλημα	προβλήματα

2. Τα ανισοσύλλαβα ουδέτερα στη γενική του πληθυντικού τονίζονται στην παραλήγουσα :
- των σωμάτων, των δεσμάτων, των κρεάτων, των φώτων
3. Όλα τα ουδέτερα στη γενική πληθυντικού έχουν κατάληξη -ων.
- των νερών, των τραγουδιών, των εδαφών, των φύτων

Α σκήσεις

* 1 Στις ακόλουθες φράσεις να βάλεις στον πληθυντικό ό,τι είναι στον ενικό και αντίστροφα όπου ταιριάζει (Η πτώση δεν αλλάζει) :

- το ύψος του βουνού.
- τα μήκη των ποταμών.
- το πλάτος του υφάσματος.
- το σβήσιμο και το άναμμα του φωτός.
- τα κέρδη του εμπόρου.
- τα άγρια και τα ήμερα του βουνού και του λόγκου.
- το φάρμακο του έλκους.
- το τραγούδι της γης.
- το τέλος του ταξιδιού.

* 2 Να συμπληρώσεις τα κενά με το κατάλληλο ουσιαστικό :

όρη	Τ' άκουσε ο ήλιος κι έφριξε... το κόκκινο
κάστρα	έριξε
τα χωριά	'Ηταν σπασμένο το ένα το... του.
το έδαφος	Κάμποι της Σαλονίκης κι... του Μοριά
το φως	πού' ν' τα παρμένα... πού' ναι...
τραγούδι	... ήταν ανώμαλο και δύσβατο.
φτερό	ένα... γέμισε την πλάση.

* 3 α/ Να σχηματίσεις ουσιαστικά σύμφωνα με το παράδειγμα :

λούζω	— λούσιμο	διώχνω	— διώξιμο
κλείνω	—	φράζω	—
λύνω	—	ψάχνω	—
δένω	—	κράζω	—

σκύβω	— σκύψιμο	γράφω	— γράμμισα
ρύβω	—	σκάβω	—
βάφω	—	κόβω	—
κόβω	—	ράβω	—

β/ Πρόσεξε την προηγούμενη άσκηση και πες από τι παράγονται τα ουδέτερα σε -ιμο, -ξιμο, -ψιμο;

* Άσκηση ορθογραφίας

α) Τα ουδέτερα σε -ο

Τελειώνουν σε	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
1. -ο	• <i>άτομο, βουνό</i>	
2. -είο	• Τα παροξύτονα που φανερώνουν τόπο : <i>γραφείο, κουρείο</i> κ.ά.	
3. -ητέ	• <i>κυνηγητό, ποδοβολητό</i> κ.ά.	
4. -ιο	• <i>γέλιο, τετράδιο, εστιατόριο, φυλάκιο</i> κ.ά.	Εξαιρούνται : <i>ισόγειο, ιπόγειο</i>
5. -ριό	• <i>καμπαναριό, νοικοκυριό</i> κ.ά.	<i>μαγειρείο</i>
6. -τήριο	• <i>γυμναστήριο, δικαστήριο</i> κ.ά.	<i>κτίριο, μαρτίριο</i>

β Τα ουδέτερα σε -ι

1. -ι	<i>καλοκαιρι, τραγούδι</i> κ.ά.	<i>βράδυ, δάκρυ, δόρυ, δίχτυ, οξύ, στάζι.</i> • Το <i>βράδυ</i> , όταν σχηματίζει καταχρηστικό δίφθογγο, γράφεται με ι : <i>βραδιοί, βράδια,</i>
-------	---------------------------------	---

Τελειώνουν σέ	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
2. -ίδι	βαρίδι, ταξίδι κ.ά.	αντικλείδι, στρείδι, καρύδι, φρύδι, κρεμμύδι, Παλαμήδι.
3. -όνι	λεμόνι, τιμώνι κ.ά.	αλώνι, κυδώνι κ.ά.
4. -τήρι	κλαδευτήρι, ποτήρι κ.ά.	Εξαιρούνται όσα έχουν δεύτερο συνθετικό τη λέξη τυπί : κεφαλοτύρι.

Ασκήσεις

* 1 Να συμβουλευτείς τον πίνακα και να συμπληρώσεις το κενό :

ιατρ-ο, σωμιατ-ο, σχέδ-ο, παραμιλ-τό, σιδερωτ-ρ-ο, πιεστ-ρ-ο, δάκρ-, στάχ-, βραδ-ών, αλάτ-, θυμάρ-, τουφεκ-δ-, πρι-ν-, κυδ-ν-, ξυπνητ-ρ-, αντικλ-δ-, στρ-δ-, κτ-ρ-ο, μαρτ-ρ-ο, ισόγ-ο, καρ-δ-, φρ-δ-.

29

ΑΝΩΜΑΛΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

Από τα ουσιαστικά :

- ▲ Μερικά διατηρούν σε όλες τις πτώσεις την ίδια κατάληξη. Αυτά λέγονται
- ▲ Μερικά συνηθίζονται μόνο σε μερικές πτώσεις. Αυτά λέγονται

άκλιτα: *κιλκίς, ρεκόρ* κ.ά.

ελλειπτικά: *το δείλι, το σιλιαζ* κ.ά.

- ▲ Μερικά αλλάζουν γένος στον πληθυντικό αριθμό. Ακολουθούν έτσι δύο κλίσεις. Αυτά λέγονται
- ▲ Μερικά σχηματίζουν στον ενικό ή στον πληθυντικό δύο τύπους. Αυτά λέγονται
- ▲ Μερικά δέν κλίνονται σύμφωνα με μια από τις κλίσεις των άλλων ουσιαστικών, αλλά σχηματίζονται με δικό τους τρόπο. Αυτά λέγονται
- διπλόκλιτα:** { η νιότη - τα νιάτα
ο Τάρταρος - τα Τάρταρα
ο βράχος - οι βράχοι - τα βράχια
- διπλόμορφα:** { ελέφαντας - ελέφας
οι γονιοί - οι γονείς
- ιδιόκλιτα:** { ο δεκανέας - οι δεκανεῖς
η σκέψη - οι σκέψεις
η είσοδος - οι είσοδοι(ες)
το καθήκον - τα καθήκοντα

Ο Όλα αυτά τα ουσιαστικά τα ονομάζουμε ανώμαλα ουσιαστικά.

Α σκήσεις

* 1 Από τα παρακάτω ουσιαστικά ποια είναι άκλιτα, ποια ελλειπτικά, ποια διπλόκλιτα, ποια διπλόμορφα και ποια ιδιόκλιτα ;

το ζενίθ, ο Αινστάιν, η κ. Παπαναστασίου, τά ήπατα, το όφελος, ο λαιμός, ο λόγος, ο γέρος, ο καπετάνιος, ο φούρναρης, ο κουρέας, η τάξη.

* 2 Να συμπληρώσεις τη φράση με το ουσιαστικό που ταιριάζει (μπορεί να αλλάξει ο αριθμός και η πτώση) :

ο λόγος	Ταξιδεύαμε προς το Βορρά και ήμασταν όλοι αγωνία· θα βλέπαμε το βόρειο...
τα ήπατα	... δεν τα αγάπησε ποτέ του· ήθελε μονάχα την υγεία του.
ο δεσμός	Στην αρχή τα είχε χαμένα· δεν άργησε όμως να έρθει...

το σέλας	Μου κόπηκαν... από τον τρόμο που πήρα.
ο πλούτος	Ξεσηκώθηκε ο λαός και έσπασε... της σκλαβιάς.
τα σύγκαλα	Ήταν εθνική επέτειος και εκφωνήθηκαν... επίσημοι.
ο λαιμός	Τα έργα είναι προτιμότερα από... Υποφέρει κάθε χειμώνα από... του.

- * 3 Να σχηματίσεις μία φράση με καθένα από τα ουσιαστικά :
- νιότη, νιάτα, βράχος, βράχοι, βράχια, ζενίθ,
καπετάν Γιώργης, κυρ Παντελής, Αι-Δημήτρης.

Ιδιόκλιτα ουσιαστικά

a) ΙΔΙΟΚΛΙΤΑ ΑΡΣΕΝΙΚΑ

Τελειώνουν σε → { -έας
δεκανέας

ο δεκανέας

		Ενικός		Πληθυντικός
Όνομ.	ο	δεκανέας	οι	δεκανεῖς
Γεν.	τοι	δεκανέα	των	δεκανέων
Αιτ.	το	δεκανέα	τοις	δεκανείς
Κλητ.		δεκανέα		δεκανεῖς

Κατά το δεκανέας κλίνονται : κουρέας, γραμματέας, σινγγραφέας κ.ά.

- * 1 Να μεταφέρεις στον πληθυντικό τις φράσεις :
 - Ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου μας είναι άγνωστος.
 - Από τότε κανένας στη γειτονιά δεν είδε πάλι τον καλό μας κουρέα.
 - Ο λόχος άλλαξε όψη· η προσπάθεια του δεκανέα έφερε καρπούς.
 - Η ομιλία του εισαγγελέα κράτησε πολλές ώρες.
 - Ο αρχιερέας φόρεσε τα άμφια του και άρχισε να λειτουργεί.

- * 2 Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα : ο γραμματέας, ο ιππέας.
 - Ιαράδειγμα :

Γραμματέας έγινε ο Φάνης.
Τα καθήκοντα του γραμματέα όλοι τα γνώριζαν.

β' ΙΔΙΟΚΛΙΤΑ ΘΗΛΥΚΑ

Τελειώνουν σε → { -η και -ος
η σκέψη η είσοδος

1. Θηλυκά σε -η ιδιόκλιτα *

η σκέψη η δύναμη

Ενικός αριθμός

Ονομ.	η σκέψη	η δύναμη
Γεν.	της σκέψης, σκέψεως	της δύναμης, δυνάμεως
Άρτ.	τη σκέψη	τη δύναμη
Κλητ.	σκέψη	δύναμη

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	οι	σκέψεις	οι	δυνάμεις
Γεν.	των	σκέψεων	των	δυνάμεων
Αιτ.	τις	σκέψεις	τις	δυνάμεις
Κλητ.		σκέψεις		δυνάμεις

- ▲ Κατά το σκέψη κλίνονται τα παροξύτονα ιδιόκλιτα σε -η:

<i>γνώση</i> <i>τάξη</i> <i>Αλπεις</i> κ.ά.	<i>λύση</i> <i>ψύχη</i> <i>πόλη</i>	<i>πράξη</i>
---	---	--------------

- ▲ Κατά το δύναμη κλίνονται τα προπαροξύτονα ιδιόκλιτα σε -η: απόφαση αφαίρεση
σύνταξη άποψη
Ακρόπολη κ.ά.

- Τα παροξύτονα ιδιόκλιτα θηλυκά σε -η τονίζονται σε όλες τις πτώσεις όπου και στην ονομαστική του ενικού. Τα προπαροξύτονα όμως στον πληθυντικό και στη γεν. σε -εις κατεβάζουν τον τόνο κατά μία συλλαβή.

2. Θηλυκά σε -ος ιδιόκλιτα

η είσοδος

Ενικός αριθμός Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	η είσοδος	οι είσοδοι (οι είσοδαι)
Γεν.	$\tau\eta\zeta$ εισόδου	$\tau\omega\nu$ εισόδου
Αιτ.	$\tau\eta\nu$ είσοδο	$\tau\zeta$ είσοδους (τις είσοδες)
Κλητ.	(είσοδο)	(είσοδοι) (είσοδαι)

- ▲ Κατά το είσοδος κλίνονται τα : → οξύτονα : η θαλαμηγός
 παροξύτονα : η λευφόρος
 προπαροξύτονα : η διαγώνιος

* Είναι συνήθως ονόματα που τελειώνουν σε -ση, -ξη, -ψη, και μερικά ακόμη από τα οποία τα πιο συνηθισμένα είναι: η δύναμη, η πιστη, η πόδη.

• Τα οξύτονα και τα παροξύτονα τονίζονται σε όλες τις πτώσεις όπου και στην ονομαστική του ενικού:	η θαλαμηγός, της θαλαμηγοί κτλ. η λεωφόρος, της λεωφόροι κτλ.
• Τα προπαροξύτονα θηλυκά σε -ος στη γενική του ενικού και του πληθυντικού και στην αιτιατική του πληθυντικού σε -ους κατεβάζουν τον τόνο στην παραλήγουσα:	η εισόδος της εισόδου των εισόδων τις εισόδους

▲ Ορθογραφία.

Τα ιδιόκλιτα θηλυκά τελειώνουν σε -η, -ος : η σκέψη, η εισοδος

Ασκήσεις

- * 1 Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα : η τάξη, η κιβωτός
 - Παράδειγμα :
 - Η τάξη μας αποφάσισε να κάνει εκδρομή.
 - Η εκδρομή της τάξης μας δεν έγινε εξαιτίας του καιρού.
- * 2 Να συμπληρώσεις το κενό με τη λέξη που είναι στην παρένθεση :
 - Το σπίτι του βρίσκεται στην... (οδός) Κολοκοτρώνη.
 - Οι ώρες... (η είσοδος) και... (η έξοδος) ήταν ορισμένες.
 - Κάναμε το γύρο... (η Πελοπόννησος).
 - Επισκεφτήκαμε το αρχαίο θέατρο... (η Επίδαυρος).
 - Σε πέντε γωνίες αντιστοιχούν πέντε... (διχοτόμος).
 - Φέρνω... (η διχοτόμος) και των πέντε γωνιών.
 - ... (η ακρόπολη) των Αρχαίων ήταν κτισμένες πάνω σε λόφους.
 - Δεν ήταν άνθρωπος των λόγων' ήταν άνθρωπος... (η απόφαση).

- Είχε φορτώσει... (η σκέψη) του με πλήθος άχρηστες... (η γνώση).

◎

γ / ΙΔΙΟΚΛΙΤΑ ΟΥΔΕΤΕΡΑ

Τελειώνουν σε : { -ν το καθήκον, το προϊόν, το σύμπαν,
το φωνήν, το μηδέν
-ν το δόρυ, το οξύ

Τα ουδέτερα ιδιόκλιτα είναι ανισοσύλλαβα και κλίνονται έτσι :

1. Όσα τελειώνουν σε -ν (-ον, -αν, -εν)

Ενικός αριθμός

Όνομ.	<i>το καθήκον</i>	<i>το προϊόν</i>	<i>το σύμπαν</i>
Γεν.	<i>του καθήκοντος</i>	<i>του προϊόντος</i>	<i>τοι σύμπαντος</i>
Αιτ.	<i>το καθήκον</i>	<i>το προϊόν</i>	<i>το σύμπαν</i>
Κλητ.	<i>καθήκον</i>	<i>προϊόν</i>	<i>σύμπαν</i>

Πληθυντικός αριθμός

Όνομ.	<i>τα καθήκοντα</i>	<i>τα προϊόντα</i>	<i>τα σύμπαντα</i>
Γεν.	<i>των καθηκόντων</i>	<i>των προϊόντων</i>	<i>των συμπάντων</i>
Αιτ.	<i>τα καθήκοντα</i>	<i>τα προϊόντα</i>	<i>τα σύμπαντα</i>
Κλητ.	<i>καθήκοντα</i>	<i>προϊόντα</i>	<i>σύμπαντα</i>

Ενικός αριθμός

Πληθυντικός αριθμός

Όνομ.	<i>το φωνήν</i>	<i>το μήδεν</i>	<i>τα φωνήντα</i>	(τα μηδενικά
Γεν.	<i>τοι φωνήντος</i>	<i>του μηδενός</i>	<i>των φωνήντων</i>	των μηδενικών
Αιτ.	<i>το φωνήν</i>	<i>το μηδέν</i>	<i>τα φωνήντα</i>	τα μηδενικά
Κλητ.	<i>φωνήν</i>	<i>μηδέν</i>	<i>φωνήντα</i>	μηδενικά)

	Ενικός αριθμός		Πληθυντικός αριθμός
Ονομ.	το οξύ	το δόρυ	τα οξέα
Γεν.	τοι οξέος	τοι δόρατος	των οξέων
Αιτ.	το οξύ	το δόρυ	τα οξέα
Κλητ.	οξύ	δόρυ	οξέα

▲ Κατά το καθήκον κλίνουνται: παρόν, παρελθόν, ενδιαφέρον, σημφέρει, μέλλον περιβάλλον κ.ά.

Α σκηνεις

- * 1 Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα ονόματα: το περιβάλλον, το σύμπαν.
- Παράδειγμα: Το περιβάλλον των μεγάλων πόλεων είναι μολυσμένο από τα καυσαέρια.
- Είναι ανάγκη να προλάβουμε τη μόλινση του περιβάλλοντος.
- * 2 Να βάλεις στην κατάλληλη πτώση το όνομα της παρένθεσης:
- Κι όταν πια συντρίψτηκαν... (το δόρυ), έπιασαν τα σπαθιά.
- Ήταν άνθρωπος... (το καθήκον) και όλοι του είχαν εμπιστοσύνη.
- Η ιστορία ασχολείται με τη μελέτη... (το παρελθόν) των λαών.
- Είχε πολύ περιορισμένη... (σκέψη) δεν είχε πλατύτερα... (το ενδιαφέρον).
- ... (το μέλλον) οι μέρες μας είναι άγνωστες.

Στην αρχαία Αθήνα

Φιάσαμε στην Αθήνα και προχωρήσαμε μέσα στην πόλη. Δεξιά και αριστερά μας βλέπαμε ωραία αγάλματα, όμορφους ναούς μαρμαροχτισμένους και σπίτια χρωματισμένα· τι πλήθος, τι φωνές, τι θόρυβος! Δύσκολα τα δυνατά ἀλογα σέρνονταν το βαρύ αμάξι ανάμεσα σε τόσο κόσμο.

Αφού περάσαμε πολλοίς ωραίους δρόμους και ωραίες πλατείες με ψηλά πλατάνια, φτάσαμε σ' ένα φτιωχικό δρομάκι με χαμηλά σπίτια. Εκεί κατοικούσε η Κλεώνη με τη μικρή εγγονή της, τη Νικομάχη. Οι δυο γυναίκες, μόλις άκουσαν τον κρότο που έκανε το βαρύ αμάξι επάνω στον ανώμαλο δρόμο, βγήκαν στη βαριά αινιδόπορτα να μας καλωσορίσουν...

A. Κουρτίδη - G. Κονιδάρη «Στα παλιά χρόνια»

α) Εκεί κατοικούσε η Κλεώνη με τη μικρή εγγονή της.

β) Δύσκολα τα δυνατά ἀλογα σέρνονταν το βαρύ αμάξι.

'Όπως βλέπουμε :

- η λέξη **μικρή** φανερώνει τι λογής είναι το ουσιαστικό εγγονή
- η λέξη **δυνατά** φανερώνει τι λογής είναι το ουσιαστικό ἀλογα
- η λέξη **βαρύ** φανερώνει τι λογής είναι το ουσιαστικό αμάξι

④
Ορισμός

Οι λέξεις που φανερώνουν τι λογής είναι τα ουσιαστικά, δηλαδή ποια ποιότητα ή ιδιότητα έχουν τα ουσιαστικά, λέγονται επίθετα.

Επομένως τα επίθετα συνοδεύουν και προσδιορίζουν ουσιαστικά.

- Ήταν ωραίος ο δρόμος, ωραία η πλατεία, ωραίο το αγάλμα

⑤
Γένος

Τα επίθετα παίρνουν το γένος των ουσιαστικών που προσδιορίζουν. Έτσι έχουν τρία γένη (το αρσενικό, το θηλυκό και το ουδέτερο) με ξεχωριστές καταλήξεις για το καθένα.

- Μαγευτήκαμε από τη θέα των ωραίου δρόμου, της ωραίας πλατείας, του ωραίου αγάλματος.
- Είδαμε τον ωραιό δρόμο, την ωραία πλατεία, το ωραιό άγαλμα.
- Είδαμε τους ωραίους δρόμους, τις ωραίες πλατείες, τα ωραία αγάλματα.

↑

Ⓐ **Αριθμός
Πτώση**

Τα επίθετα παίρνουν τον αριθμό και την πτώση των ουσιαστικών που προσδιορίζουν.

- Τα επίθετα, λοιπόν, συμφωνούν με τα ουσιαστικά που προσδιορίζουν στο γένος, στον αριθμό και στην πτώση:
 - *O επιδέξιος εργάτης.*
 - *H επιδέξια εργάτρια.*
 - *To ηλεκτροκίνητο εργοστάσιο.*

Ⓑ **Το επίθετο
μέσα στο
λόγο**

- *Mou δίνεις, σε παρακαλώ, Giώργο, το μολύβι μου; Βρίσκεται πάνω στο γραφείο.*
- *Poio ap' óla θέλεις; Πάνω στο γραφείο βλέπω τρία μολύβια: éna μαύρο, éna κόκκινο και éna πράσινο.*
- *Θέλω το μαύρο μολύβι.*
- *Katáλαβα.*

- ▲ Να μελετήσεις με προσοχή τον παραπάνω διάλογο και να πεις ποιο ρόλο έπαιξε το επίθετο.

Η ΚΛΙΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΘΕΤΩΝ

Ⓐ **Ένα επίθετο μέσα στο λόγο**

Ⓑ Το αρσενικό	• <i>O καλός καραβοκύρης στη φουρτούνα φαίνεται.</i> • <i>Autó ήταν δυστυχώς το τέλος εκείνου του καλού ανθρώπου.</i> • <i>Eκείνον τον καλό τον ξένο óλοι τον συμπαθήσαμε στο χωριό.</i>

- Πέρνα, καλέ μου άνθρωπε, το σπίτι μας είναι ανοιχτό για κάθε ξένο.
 - Οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους.
 - Δε χάνονται τα έργα των καλών νικούν το χρόνο.
 - Βοηθάτε με, καλοί μου φίλοι· σηκώστε μαζί μου τον πόνο μου.
- Θ
- Το θηλυκό**
- Είναι καλή η δουλειά του και του δίνει πολλά.
 - Έφαγε πρώτα αυτός· ύστερα έδωσε και της καλής του της γυναίκας.
 - Θυμόταν εκείνη την καλή εποχή.
 - Βγάλε, καλή μου γη, λίγο χορτάρι, παρακαλούσε το αρνάκι.
 - Οι αποψινές ειδήσεις δεν είναι καλές.
 - Ήταν αποτέλεσμα καλών ενεργειών.
 - Από τότε έχασα όλες τις καλές μου φίλες.
 - Δώστε του, καλές μου μανάδες, την αγάπη σας τον φτάνει.
- Θ
- Το ουδέτερο**
- Το καλό το παλικάρι ζέρει κι άλλο μονοπάτι.
 - Έτσι πέρασαν γρήγορα οι μέρες εκείνοι του καλού ταξιδιού.
 - Το βόλι βρήκε το παλικάρι το καλό στο μεσόφρυνδο.
 - Πλησίασε, καλό μου παιδί.
 - Πέρασαν τώρα τα καλά τα χρόνια.
 - Ήρθε με την άνοιξη των καλών χελιδονιών.
 - Κρατούσε τ` άρματα τα καλά και τιμημένα.
 - Την ευχή μου να έχετε, καλά μου εγγονάκια, ψιθύρισε η γιαγιά και τα μάτια της βούρκωσαν.
- Στα παραπάνω παραδείγματα βλέπουμε τις μορφές που μπορεί να πάρει ένα επίθετο μέσα στο λόγο.
Οι παρακάτω πίνακες φανερώνουν όλους τους τύπους που μπορούν να πάρουν μέσα στο λόγο τα επίθετα.

A.— Επίθετα με το αρσενικό σε -ος

1. Επίθετα σε -ος -η -ο*

α /	ο καλός	η καλή	το καλό
Ενικός αριθμός			

Ονομ.	ο καλός	η καλή	το καλό
Γεν.	του καλού	της καλής	του καλού
Αιτ.	τον καλό	την καλή	το καλό
Κλητ.	καλέ	καλή	καλό

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	οι καλοί	οι καλές	τα καλά
Γεν.	των καλών	τιων καλών	των καλών
Αιτ.	τους καλούς	τις καλές	τα καλά
Κλητ.	καλοί	καλές	καλά

β /	ο όμορφος	η όμορφη	το όμορφο
Ενικός αριθμός			

Ονομ.	ο όμορφος	η όμορφη	το όμορφο
Γεν.	του όμορφου	της όμορφης	του όμορφου
Αιτ.	τον όμορφο	την όμορφη	το όμορφο
Κλητ.	όμορφε	όμορφη	όμορφο

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	οι όμορφοι	οι όμορφες	τα όμορφα
Γεν.	των όμορφων	των όμορφων	των όμορφων
Αιτ.	τους όμορφους	τις όμορφες	τα όμορφα
Κλητ.	όμορφοι	όμορφες	όμορφα

- ▲ Κατά το καλός κλίνονται : *ακριβός, αραιός, μαύρος κ.ά.*
- ▲ Κατά το όμορφος κλίνονται : *έτοιμος, πράσινος, υπάκουος κ.ά.*

* Σε -ος, -η, -ο σχηματίζονται τα επίθετα που πριν από την κατάληξη -ος του αρσενικού έχουν :

α/ σύμφωνο : *αυστηρός, μαύρος, ξύλινος κ.ά.*

β/ φωνήν άτονο, όχι όμως (ι) : *αραιός, βέβαιος, ογδοιος κ.ά.*

2. Επίθετα σε -ος -α -ο

α/

ο ωραίος	η ωραία	το ωραίο
----------	---------	----------

Ενικός αριθμός

Ονομ.	ο ωραίος	η ωραία	το ωραίο
Γεν.	τον ωραίου	της ωραίας	του ωραίου
Αιτ.	τον ωραίο	την ωραία	το ωραίο
Κλητ.	ωραίε	ωραία	ωραίο

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	οι ωραίοι	οι ωραίες	τα ωραία
Γεν.	των ωραίων	των ωραίων	των ωραίων
Αιτ.	τονς ωραίονς	τις ωραίες	τα ωραία
Κλητ.	ωραίοι	ωραίες	ωραία

β/

ο πλούσιος	η πλούσια	το πλούσιο
------------	-----------	------------

Ενικός αριθμός

Ονομ.	ο πλούσιος	η πλούσια	το πλούσιο
Γεν.	τον πλούσιον	της πλούσιας	του πλούσιου
Αιτ.	τον πλούσιο	την πλούσια	το πλούσιο
Κλητ.	πλούσιε	πλούσια	πλούσιο

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	οι πλούσιοι	οι πλούσιες	τα πλούσια
Γεν.	των πλούσιων	των πλούσιων	των πλούσιων
Αιτ.	τονς πλούσιους	τις πλούσιες	τα πλούσια
Κλητ.	πλούσιοι	πλούσιες	πλούσια

▲ Κατά το ωραίος κλίνονται όσα έχουν πριν από το -ος φωνήν τονισμένο :

αρχαίος, αστείος, νίος κ.ά.

▲ Κατά το πλούσιος κλίνονται όσα έχουν πριν από το -ος (ι) (υ, ει, οι) άτονο :

αιώνιος, αλληλέγγυος, επιτήδειος, δύμοιος, ασημένιος, βουνίσιος κ.ά.

3. Επίθετα σε -ός -ιά -ό*

	γλυκός	γλυκιά	γλυκό
Ενικός αριθμός			
Ονομ.	<i>o</i> γλυκός	<i>η</i> γλυκιά	<i>το</i> γλυκό
Γεν.	<i>tou</i> γλυκού	<i>tης</i> γλυκιάς	<i>tou</i> γλυκού
Αιτ.	<i>to</i> γλυκό	<i>tη</i> γλυκιά	<i>to</i> γλυκό
Κλητ.	γλυκέ	γλυκιά	γλυκό

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	<i>oi</i> γλυκοί	<i>oi</i> γλυκές	<i>ta</i> γλυκά
Γεν.	<i>taw</i> γλυκών	<i>taw</i> γλυκών	<i>taw</i> γλυκών
Αιτ.	<i>tous</i> γλυκούς	<i>tis</i> γλυκές	<i>ta</i> γλυκά
Κλητ.	γλυκοί	γλυκές	γλυκά

▲ Όμοια κλίνονται: γνωστικός, κακός, ξανθός, φτωχός κ.ά.

▲ **Ορθογραφία.** Το θηλυκό των επιθέτων σε -ός, -ιά, -ό γράφεται στον πληθυντικό χωρίς το **ι**: γλυκιά - γλυκές.

B.— Επίθετα με το αρσενικό σε -ύς, -ής

4. Επίθετα σε -ύς -ιά -ύ

βαθύς	βαθιά	βαθύ
-------	-------	------

Ενικός αριθμός

Ονομ.	<i>o</i> βαθύς	<i>η</i> βαθιά	<i>το</i> βαθύ
Γεν.	<i>tou</i> βαθιού**	<i>tης</i> βαθιάς	<i>tou</i> βαθιού**
Αιτ.	<i>to</i> βαθό	<i>tη</i> βαθιά	<i>to</i> βαθό
Κλητ.	βαθύ	βαθιά	βαθύ

* Πολλά από τα επίθετα που κλίνονται κατά το γλυκός σχηματίζουν το θηλυκό και σε -η: κακός, κακιά και κακή, κακό - ξανθός, ξανθιά και ξανθή, ξανθό.

** Η γενική του ενικού είναι σπάνια.

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	<i>οι βαθιοί</i>	<i>οι βαθιές</i>	<i>τα βαθιά</i>
Γεν.	<i>των βαθιών</i>	<i>των βαθιών</i>	<i>των βαθιών</i>
Αιτ.	<i>τους βαθιούς</i>	<i>τις βαθιές</i>	<i>τα βαθιά</i>
Κλητ.	<i>βαθιοί</i>	<i>βαθιές</i>	<i>βαθιά</i>

σταχτής

σταχτιά

σταχτί

Ενικός αριθμός

Ονομ.	<i>ο σταχτής</i>	<i>η σταχτιά</i>	<i>το σταχτί</i>
Γεν.	<i>τον σταχτιού*</i>	<i>της σταχτιάς</i>	<i>του σταχτιού*</i>
Αιτ.	<i>το σταχτή</i>	<i>τη σταχτιά</i>	<i>το σταχτί</i>
Κλητ.	<i>σταχτή</i>	<i>σταχτιά</i>	<i>σταχτί</i>

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	<i>οι σταχτιοί</i>	<i>οι σταχτιές</i>	<i>τα σταχτιά</i>
Γεν.	<i>των σταχτιών</i>	<i>των σταχτιών</i>	<i>των σταχτιών</i>
Αιτ.	<i>τους σταχτιούς</i>	<i>τις σταχτιές</i>	<i>τα σταχτιά</i>
Κλητ.	<i>σταχτιοί</i>	<i>σταχτιές</i>	<i>σταχτιά</i>

▲ Κατά το βαθύς κλίνονται: ▲ Κατά το σταχτής κλίνονται επίθετα που σημαίνουν χρώμα: ▲ Ορθογραφία. Το ν και το η των καταλήξεων διατηρούνται μόνο στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική του ενικού. Στις άλλες πτώσεις γράφονται με ι: βαθύς, βαθύ - βαθιό, βαθιά, βαθιών σταχτής, σταχτή - σταχτιού, σταχτιοί, σταχτιών.	βαρύς, μακρύς, πλατύς κ.ά. θαλασσής, καφετής, χρυσαφής κ.ά.

* Η γενική του ενικού είναι σπάνια.

Γ.- Επίθετα με το αρσενικό σε -ης (ανισοσύλλαβα)

Θ

**5. Επίθετα σε -ης -α -ικο
παροξύτονα**

Ενικός αριθμός

Ονομ.	ο	ζηλιάρης	η	ζηλιάρα	το	ζηλιάρικο
Γεν.	του	ζηλιάρη	της	ζηλιάρας	του	ζηλιάρικου
Αιτ.	το	ζηλιάρη	τη	ζηλιάρα	ιο	ζηλιάρικο
Κλητ.		ζηλιάρη		ζηλιάρα		ζηλιάρικο

Πληθυντικός αριθμός

Ονομ.	οι	ζηλιάρηδες	οι	ζηλιάρες	τα	ζηλιάρικα
Γεν.	των	ζηλιάρηδων	—	—	των	ζηλιάρικων
Αιτ.	τους	ζηλιάρηδες	τις	ζηλιάρες	τα	ζηλιάρικα
Κλητ.		ζηλιάρηδες		ζηλιάρες		ζηλιάρικα

▲ Κατά το ζηλιάρης κλίνονται : πεισματάρης, γκρινιάρης, μανιρομάτης, φτωχούλης κ.ά.

Γενικές παρατηρήσεις στα επίθετα

- Τα επίθετα κλίνονται όπως και τα ουσιαστικά που έχουν τις ίδιες καταλήξεις.
- Τα επίθετα με αρσενικό σε -ύς, -ής (*βαθιής, σταχτής*) ακολουθούν δική τους κλίση.
- Τα επίθετα τονίζονται σε όλες τις πτώσεις όπου τονίζονται στην ονομαστική του αρσενικού.

α / Οι καταλήξεις των επιθέτων

Τελειώνουν σε	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
1. -αίος	• ακμαίος, γενναίος κ.ά.	• νίος
2. -λέος	• ρωμαλέος κ.ά.	• κεφαλαίος
3. -τέος	• διαιρετέος κ.ά. (βλ. σ.71)	
4. -είος	• αστείος, λειος κ.ά.	• γελοίος, κρύος
5. -ηρός	• αινθηρός, ζωηρός κ.ά.	• αλμυρός, γλαφυρός, ισχυρός, οχυρός
6. -ικός	• γνωστικός, ευγενικός κ.ά.	• θηλυκός, δανεικός
7. -ιμος	• νόμιμος, χρήσιμος κ.ά.	• διάσημος, άσχημος, έτοιμος, έρημος, πρόθυμος, περίφημος κ.ά.
8. -ινός	• αντικρινός, βραδινός κ.ά.	• ελεεινός, σκοτεινός, ταπεινός, υγιεινός, φιμτεινός
9. -ινος	• μάλλινος, ξύλινος κ.ά.	
10. -ιος	• άγιος, οιράνιος κ.ά.	• Εξαιρούνται : α / όσα παράγονται από κύρια ονόματα προσώπων : αιβερώφειος, πυθαγόρειος κ.ά. • β / άδειος, αντρίκειος, βόρειος, γυναίκειος, επίγειος, τέλειος, όμοιος κ.ά.
11. -ίσιος	• βουνίσιος, παλικαρίσιος κ.ά.	• γνήσιος, ημερήσιος, Ιθακήσιος (εθνικά).
12. -ωπός	• αγριωπός, πρασινωπός κ.ά.	
13. -ωτός	• θολωτός, φρουρωτός κ.ά.	

* α/ Να συμβουλευτείς τον παραπάνω πίνακα και να συμπληρώσεις τα κενά :

- όμ-ος, κεφαλ-ος, γελ-ος, αφαιρετ-ος, φωτ-νός, θ-ος, μοιρ-ος, δαπαν-ρός, υγι-νός, αλμ-ρός, βορ-νός, αθλητ-κός, δαν-κός, Πελοπονν-σιος, νόστ-μος, βραδ-νός, εύθ-μος, θηλ-κός, μαρμάρ-νος, μειωτ-κός, ισχ-ρός, άγρ-ος, τίμ-ος, πυθαγόρ-ος, διψαλ-ος, τέλ-ος, χαρ-πός, κιτριν-πός, μεταξ-τός, πον-ρός, επίγ-ος, βόρ-ος, παιδιακ-σιος, περιφ-μος, άσχ-μος, άσ-μος, αντρίκ-ος, φετ-νός, περυσ-νός, γλαφ-ρός.

* β/ Να εντάξεις το καθένα από τα επίθετα αυτά στον παραπάνω πίνακα.

Α σκήσεις

* 1 Να κλίνεις μέσα σε φράσεις τα επίθετα :

- ο τυχαίος, -α, -ο, ο βαρύς, -ιά, -ύ

Παράδειγμα : Τελικά φάνηκε ότι ήταν τυχαίος άνθρωπος.
Ό,τι είχε ανακαλύψει δεν ήταν έργο τυχαίου επιστήμονα.

* 2 Να βρεις τα επίθετα του κειμένου και να τα γράψεις στα τρία γένη.

- Υπάρχουν ειδών ειδών ρόδα. Άλλα είναι μικρά με πέταλα κανονικά, άλλα είναι μεγάλα, πελώρια (...) Άλλα είναι βαθυκόκκινα, βυσσινιά, σαν βελουδένια· άλλα τριανταφυλλιά, πιο σκούρα ή πιο ανοιχτά· άλλα κίτρινα βαθιά, άλλα κίτρινα προς το άσπρο και άλλα κάτασπρα.
(Γρ. Ξενόπουλος)

* 3 α/ Να βρεις τα επίθετα που σημαίνουν το χρώμα :

- της θάλασσας, του καφέ, του μενεζέ, της κανέλας, του χρυσαφιού.

β/ Να γράψεις τα τρία γένη τους στην ονομαστική του ενικού μαζί με ένα ουσιαστικό που να ταιριάζει.

* 4 Να συμπληρώσεις το κενό με το επίθετο που ταιριάζει :

οικονομικός	Βλέπω μπροστά μου το... αυτό πανηγύρι.
απόμερος	Η αγάπη είναι η μόνη... ευτυχία.
ολάκερος	... αιμυγδαλιά ανθίζει το Γενάρη.
χαρούμενος	Έζησε στην ξενιτιά δέκα... χρόνια.
αληθινός	Στην... γωνιά του κήπου στεκόταν ένα αγόρι.
ανυπόμονος	Δέχτηκα τότε μια βοήθεια και έτσι δε βούλιαξα οικονομικά.
ικανοποιητικός	

* 5 Ποιο επίθετο ταιριάζει σε ποιο ουσιαστικό;

- (φαρμακερός) βοτάνι (συναρπαστικός) αναπνοή
- (θαυματουργός) βέλος (αχτιδοβόλος) ανάπτυξη
- (υπόκωφος) βουλευτής (πνευματικός) ανατολή
- (υποψήφιος) βοή (τεχνητός) αφήγηση.

* 6 Να βρεις τα αντίθετα επίθετα :

- επίκαιρο θέμα
- παράνομη πράξη
- υπομονετικό άλογο
- ακαλίγωτο άλογο
- υποανάπτυκτο κράτος
- δημοκρατικό πολίτευμα
- κεντρικός δρόμος
- επικίνδυνο πέρασμα
- γόνιμη συζήτηση
- φιλόξενη χώρα
- αδιάλλακτος συζητητής
- ελεύθερο πνεύμα.

Θ

Ανώμαλα επίθετα

Ανώμαλα επίθετα είναι: α/ το επίθετο ο πολύς, η πολλή, το πολύ και β) μερικά επίθετα σε -ης, -ης, -ες.

α /	ο πολύς	η πολλή	το πολύ
-----	---------	---------	---------

Ε νικός αριθμός

Ονομ.	<i>o</i>	πολύς	η πολλή	το πολύ
Γεν.		—	της πολλής	—
Αιτ.	<i>τον</i>	πολλό	την πολλή	το πολύ
Κλητ.		—	—	—

Π ληθυντικός αριθμός

Ονομ.	<i>oi</i>	πολλοί	οι πολλές	τα πολλά
Γεν.	<i>των</i>	πολλών	των πολλών	των πολλών
Αιτ.	<i>τους</i>	πολλούς	τις πολλές	τα πολλά
Κλητ.		πολλοί	πολλές	πολλά

Ορθογραφία. Οι τύποι που έχουν στην κατάληξη -ν γράφονται με ένα λ· όλοι οι άλλοι γράφονται με δύο λλ.

β /	ο συνεχής	η συνεχής	το συνεχές
-----	-----------	-----------	------------

Ε νικός αριθμός

Ονομ.	<i>o</i>	συνεχής	η συνεχής	το συνεχές
Γεν.	(<i>τον</i> συνεχούς)*	(της συνεχούς)	(των συνεχούς)	(των συνεχών)
Αιτ.	<i>το</i> συνεχή	τη συνεχή		το συνεχές
Κλητ.	—	—	—	—

Π ληθυντικός αριθμός

Ονομ.	<i>oi</i>	συνεχείς	οι συνεχείς	τα συνεχή
Γεν.	των	συνεχών	των συνεχών	(των συνεχών)
Αιτ.	<i>τους</i>	συνεχείς	τις συνεχείς	τα συνεχή
Κλητ.	—	—	—	—

* *τον συνεχη*

- ▲ Όμοια κλίνονται : επιεικής, επιμελής, διεθνής, ελώδης κ.ά.
- Η γενική δε χρησιμοποιείται συχνά και αναπληρώνεται με περίφραση:
- αντί να πούμε **επιεικούς ανθρώπου** λέμε:
 ανθρώπου με επιείκεια
 ανθρώπου που δείχνει επιείκεια

Ασκήσεις

- * 1 Να συμπληρώσεις τα κενά με το επίθετο πολύς :
- 'Όπου ακούς... κεράσια, κράτα και μικρό καλάθι.
 - 'Έγινε μέγας και...
 - ...μαυρίλα πλάκωσε' μαύρη σαν καλιακούδα.
 - Οι ... γνώμες βουλιάζουν το καράβι.
 - ... κακό για το τίποτε.
 - 'Έχει ... ενδιαφέρον και ... όρεξη για τις τέχνες.
- * 2 Να συμπληρώσεις το κενό με το επίθετο που βρίσκεται στην παρένθεση.
- Ήταν μία... (διεθνής) επιστημονική συνάντηση.
 - Ο Ερρίκος Ντυνάν ήταν ο ιδρυτής... (Διεθνής) Ερυθρού Σταυρού.
 - Μάθαμε σήμερα... (συμμιγής) αριθμούς.
 - Η ανεκτικότητα είναι γνώρισμα του... (επιεικής).
 - Αρρώστησε από... (ελώδης) πυρετό.

Τα δυο βουνά

Πλησιάζαμε τα στενά της Πέτρας. Το αυτοκίνητο σταμάτησε σε ένα εστιατόριο που βρισκόταν δεξιά του δρόμου. Ο οδηγός μας είπε πως εκεί θα μέναμε για ένα τέταρτο της ώρας και ύστερα πάλι θα ξεκινούσαμε για την Ελασσόνα.

Ενκαιρία, είπαμε, να δούμε λίγο τη φύση, και κατεβήκαμε... Μπροστά μας καμάρωναν τα δυο βουνά, αριστερά ο Όλυμπος με τις χιονισμένες κορφές του και δεξιά γεμάτα βλάστηση τα Πιέρια. Χαιρόμασταν το θέαμα και σιωπούσαμε. Και τα δυο βουνά ήταν όμορφα και ψηλά. Ο Όλυμπος όμως ήταν πιο ψηλός από τα Πιέρια, ενώ εκείνα έδειχναν πιο όμορφα και πιο γραφικά. Κοιτάζαμε ολοένα το βλέμμα μας βυθιζόταν στο τοπίο.

Σε λίγο ο φίλος μου έσπασε τη σιωπή. — Ο Όλυμπος, μουρμούρισε, είναι ψηλότερος από τα Πιέρια· τι λένε και σένα τα χαρτιά σου, αγαπητέ μου καλαμαρά;

— Έτσι είναι, απάντησα· ο Όλυμπος είναι πολύ ψηλός. Είναι τό πιο ψηλό βουνό της Μακεδονίας· τι λέω; Είναι τό ψηλότερο από τα βουνά της Ελλάδας. Γι' αυτό και οι θεοί το διάλεξαν για κατοικία τους. Κοίτα όμως και τα Πιέρια, δε σου φαίνονται πιο όμορφα από τον Όλυμπο; Είχαν άδικο οι μούσες που έστησαν εκεί το σπιτικό τους;

Ο

Οι βαθμοί του επιθέτου

Στο κείμενο διαβάζουμε :

- Ο Όλυμπος είναι ψηλός.
- Ο Όλυμπος είναι ψηλότερος (πιο ψηλός) από τα Πιέρια.
- Ο Όλυμπος είναι το ψηλότερο (το πιο ψηλό) (βουνό) από τα βουνά της Ελλάδας.
- Ο Όλυμπος είναι ψηλότατο (πολύ ψηλό) βουνό.

Τα βουνά είναι ψηλά, δηλαδή έχουν ένα γνώρισμα, το ύψος. Δεν είναι όμως το ίδιο ψηλά, αλλά διαφέρουν. Έτσι ο Όλυμπος

είναι ψηλότερος από τα Πιέρια και πιο ψηλός από όλα τα βουνά της Ελλάδας.

- Ο Το ύψος των βουνών και οι διαφορές τους ως προς το ύψος φανερώνονται με ξεχωριστούς τύπους του επιθέτου **ψηλός**:

ψηλός
ψηλότερος, πιο ψηλός
το ψηλότερο (το πιο ψηλό)
πολύ ψηλός.

Οι τύποι αυτοί ονομάζονται **βαθμοί του επιθέτου**.

- Οι βαθμοί του επιθέτου είναι τρεις : → ο θετικός βαθμός
→ ο συγκριτικός βαθμός
→ ο υπερθετικός βαθμός
- Από τους βαθμούς τα επίθετα ονομάζονται : → επίθετα θετικού βαθμού
→ επίθετα συγκριτικού βαθμού
→ επίθετα υπερθετικού βαθμού

α / Επίθετα θετικού βαθμού λέγονται τα επίθετα που φανερώνουν ότι ένα ουσιαστικό έχει ένα γνώρισμα :

Ο 'Ολυμπος είναι ψηλός

Το επίθετο ψηλός φανερώνει ότι ο 'Ολυμπος έχει το γνώρισμα του ύψους.

β / Επίθετα συγκριτικού βαθμού λέγονται τα επίθετα που φανερώνουν ότι ένα ουσιαστικό έχει ένα γνώρισμα σέ μεγαλύτερο βαθμό από ένα άλλο :

Ο 'Ολυμπος είναι ψηλότερος (πιο ψηλός) από τα Πιέρια.

Συγκρίνουμε τα δύο βουνά και βρίσκουμε ότι το ένα (ο 'Ολυμπος) έχει το γνώρισμα του ύψους σε μεγαλύτερο βαθμό από το άλλο (τα Πιέρια).

γ₁/

Επίθετα υπερθετικού βαθμού λέγονται τα επίθετα που φανερώνουν ότι ένα ουσιαστικό έχει ένα γνώρισμα σε μεγαλύτερο βαθμό από όλα τα όμοιά του :

Ο Ὀλυμπος είναι το ψηλότερο (το πιο ψηλό)
από τα βουνά της Ελλάδας.

Συγκρίνουμε τον Ὀλυμπο με όλα τα βουνά της Ελλάδας, με το καθένα χωριστά, και βρίσκουμε ότι έχει το γνώρισμα του ύψους σε ανώτατο βαθμό.

Τα υπερθετικά αυτά λέγονται **σχετικά υπερθετικά**.

γ₂/

Υπερθετικού βαθμού είναι και τα επίθετα που φανερώνουν ότι ένα ουσιαστικό έχει ένα' γνώρισμα σε πολύ μεγάλο βαθμό, χωρίς να γίνεται σύγκριση με άλλα ουσιαστικά :

Ο Ὀλυμπος είναι ψηλότατο (πολύ ψηλό) βουνό.

Τα υπερθετικά αυτά λέγονται **απόλυτα υπερθετικά**.

- Το συγκριτικό και το υπερθετικό ενός επιθέτου λέγονται **παραθετικά** του επιθέτου.

①

Ο σχηματισμός των παραθετικών

A.- Σχηματισμός του συγκριτικού

- a/ **Ο Ὀλυμπος είναι πιο επιβλητικός** από τα Πιέρια.
β/ **Ο Ὀλυμπος είναι επιβλητικότερος** από τα Πιέρια.
γ/ **Ο Αξιός είναι πλατύτερος** από τον Πηνειό.

Το συγκριτικό το σχηματίζουμε :

1. Με δυο λέξεις (περιφραστικά) βάζοντας εμπρός από το θετικό τη λέξη **πιο** (π.α.):

πιο επιβλητικός,
πιο ταχύς
πιο επιεικής

2. Με μια λέξη (μονολεκτικά) βάζοντας στο θετικό τις καταλήξεις:

α / -ότερος, -ότερη, -ότερο, στα επίθετα σε -ος : επιβλητικός → επιβλητικότερος, επιβλητικότερη, επιβλητικότερο (π. β)

β / -ύτερος, -ύτερη, -ύτερο στα επίθετα σε -ύς : πλατύς → πλατύτερος, πλατύτερη, πλατύτερο (π. γ)

B.- Σχηματισμός του υπερθετικού

- α / Ο Παρθενώνας είναι ο πιο ωραίος από τους αρχαίους ναούς.
- β / Ο Παρθενώνας είναι ο ωραιότερος από τους αρχαίους ναούς.
- γ / Ο Παρθενώνας είναι ωραιότατος.
- δ / Ο Παρθενώνας είναι πολύ (πολύ) ωραίος.
- ε / Αξιός είναι πλατύτατος.

Το υπερθετικό το σχηματίζουμε :

1. Βάζοντας το άρθρο μπροστά από το συγκριτικό (π. α,β):

πιο ωραίος → ο πιο ωραίος
ωραιότερος → ο ωραιότερος

2. Βάζοντας στο θετικό τις καταλήξεις :

α / -ότατος, -ότατη, -ότατο, στα επίθετα σε -ος: ωραίος → ωραιότατος, ωραιότατη, ωραιότατο (π. γ)

β / -ύτατος, -ύτατη, -ύτατο, στα επίθετα σε -ύς: πλατύς → πλατύτατος, πλατύτατη, πλατύτατο (π.ε)

3. Βάζοντας εμπρός από το θετικό τις λέξεις :

→ [πολύ: ωραίος → πολύ ωραίος
πολύ πολύ: ωραίος → πολύ πολύ ωραίος

Παραθετικά των επιρρημάτων

Ε πίθετο				Ε πίρρημα
Αρσενικό	πληθυντικός ουδετέρου			
ωραίος	-ος	τα	ωραία	ωραία
ψηλός	-ος	τα	ψηλά	ψηλά
βαρύς	-ύς	τα	βαριά	βαριά

Από τον πληθυντικό του ουδετέρου των επιθέτων που τελειώνουν σε **-ος** και σε **-ύς** παράγονται επιρρήματα σε **-α** και σε **-ιά**.

Τα επιρρήματα αυτά σχηματίζουν μονολεκτικά και περιφραστικά παραθετικά, όπως και τα επίθετα :

Θετικό	Συγκριτικό		Υπερθετικό	
	Μονολεκτικό	Περιφραστικό	Μονολεκτικό	Περιφραστικό
ωραία	ωραίτερα	πιο ωραία	ωραιότατα	πολύ ωραία
ψηλά	ψηλότερα	πιο ψηλά	ψηλότατα	πολύ ψηλά
βαριά	βαρύτερα	πιο βαριά	βαρύτατα	πολύ βαριά

- Τα μονολεκτικά παραθετικά των επιρρημάτων σε: → -α τελειώνουν σε → **-ότερα, -ότατα**
→ -ιά τελειώνουν σε → **-ύτερα, -ύτατα**

- Τα περιφραστικά παραθετικά των επιρρημάτων σχηματίζουν :
- το συγκριτικό : με το **πιο** + θετικό
πιο ωραία

→ το υπερθετικό : με το **πολύ** (**πολύ**) + θετικό
πολύ (πολύ) ωραία

- Περιφραστικά παραθετικά σχηματίζουν και πολλά τοπικά επιρρήματα :

- κάτω πιο κάτω πολύ κάτω
- επάνω πιο επάνω πολύ επάνω
- έξω πιο έξω πολύ έξω

• Ανώμαλα παραθετικά

Ε π i θ e t α			Ε p i r o ή μ a t α		
Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός	Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
<i>α/ καλός</i>	καλύτερος	άριστος	καλά	καλύτερα	άριστα
<i>β/ κακός</i>	χειρότερος	—	κακά(ως)	χειρότερα	—
<i>γ/ πολύς</i>	περισσότερος (πιότερος)	—	πολύ	περισσότερο (πιότερο)	(πάρα πολύ)
<i>δ/ λίγος</i>	λιγότερος	ελάχιστος	λίγο	λιγότερο	(πολύ λίγο) ελάχιστα
<i>ε/ μεγάλος</i>	μεγαλύτερος	μέγιστος	—	—	—
<i>στ/ μικρός</i>	μικρότερος	ελάχιστος	—	—	—

- Μερικά επίθετα και επιρρήματα σχηματίζουν τα μονολεκτικά παραθετικά τους από διαφορετικό θέμα ή με τρόπο διαφορετικό από τα άλλα (π.α -στ). Τα παραθετικά αυτά λέγονται **α ν ώ μ α λ α**.

• Ελλειπτικά παραθετικά

Ε π i θ e t α			Ε p i r o ή μ a t α		
Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός	Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
<i>α/ (άνω)</i>	ανώτερος	ανώτατος	(άνω)	ανώτερα	ανώτατα
<i>β/ (κάτω)</i>	κατώτερος	κατώτατος	(κάτω)	κατώτερα	κατώτατα
<i>γ/</i>	μεταγενέστερος	—	μεταγενέστερα	—	—

- Μερικά παραθετικά επιθέτων και επιρρημάτων είναι **ε λ λ ε i-p t i k á**, δηλαδή δεν έχουν θετικό βαθμό τή, εκτός από το θετικό, δεν έχουν και έναν ακόμη από τους δυο άλλους βαθμούς (π. α-γ). Πολλά από αυτά σχηματίστηκαν από επιρρήματα ή προθέσεις αρχαίες.

Άσκηση δρθογραφίας των παραθετικών

* Γράφονται με ο
οι καταλήξεις :

→ -ότερος	σοφός	σοφότερος	σοφότατος
→ -ότατος	τίμιος	τιμιότερος	τιμιότατος
	δίκαιος	δικαιότερος	δικαιότατος
→ -ότερα	σοφά	σοφότερα	σοφότατα
→ -ότατα	τίμια	τιμιότερα	τιμιότατα
	δίκαια	δικαιότερα	δικαιότατα

* Γράφο -
νται με ω

όσα παραθετικά προέρχονται α- πό τοπικά επιρ- ρήματα σε -ω	άνω	ανώτερος	ανώτατος
	κάτω	κατώτερος	κατώτατος
	κάτω	κατώτερα	κατώτατα

* Γράφονται με υ
οι καταλήξεις

→ -ύτερος	πλατύς	πλατύτερος	πλατύτατος
→ -ύτατος	βαθύς	βαθύτερος	βαθύτατος
→ -ύτερα*	πλατιά	πλατύτερα	πλατύτατα
→ -ύτατα	βαθιά	βαθύτερα	βαθύτατα

* Να συμπληρώσεις τα κενά :

- Είναι καθηγητής σε αν-τάτο εκπαιδευτικό ίδρυμα.
- Ο πατέρας μου είναι μεγαλ-τερος από το δικό σου.
- Ο δάσκαλός μας φαινόταν ότι ήταν ο αυστηρ-τερος του

* Το γιορίτερα γράφεται με ι.

- κόσμου· είναι γιατί έκρυβε την αγάπη που μας είχε.
- Το πρόβλημα ήταν δυσκολ-τατο· κι όμως είχε τη λύση του.
 - Ανήκει κι αυτός στο κατ-τερο προσωπικό του νοσοκομείου.
 - Ήταν ο αρχαι-τερος από όλους μας στην υπηρεσία.

Α σκήσεις

- * 1 Να σχηματίσεις τα παραθετικά των επιθέτων:
 - καλός, κακός, πολύς, λίγος, κομψός, δροσερός
- * 2 Να σχηματίσεις τα παραθετικά των επιρρημάτων:
 - καλά, πολύ, λίγο, ψυχρά
- * 3 Να σχηματίσεις φράσεις όπως στο παράδειγμα:
 - Φάνης - εργατικός - Πέτρος
Ο Φάνης είναι εργατικότερος (πιο εργατικός) από τον Πέτρο.
 - Ουρανοξύστης - ψηλός - πολυκατοικία
 - κερί - μαλακός - ξύλο
 - Κύπρος - μεγάλη - Κρήτη
 - Ζάκυνθος - μικρός - Κέρκυρα
- * 4 Να συμπληρώσεις τα κενά με τα παραθετικά των επιθέτων που δίνονται σε παρένθεση:
 - Ο φίλος μου είναι ... (πιστός) από το δικό σου.
 - Η αγάπη είναι το... (ευγενικός) συναίσθημα.
 - Η μητέρα μου είναι η... (στοργικός) μητέρα του κόσμου.
 - Ο Πέτρος είναι ο... (έξυπνος) μέσα στην τάξη.
 - Το λιοντάρι είναι το... (δυνατός) από όλα τα ζώα.
- * 5 Να υπογραμμίσεις τα επίθετα που δε σχηματίζουν παραθετικά:
 - ακριβός, ξύλινος, νέος, ασημένιος, καθαρός, βυσσινής,

πήλινος, ουράνιος, σμυρναίικος, λευκός, χτεσινός, μισός, θνητός.

Βοηθητικά στοιχεία :

Δε σχηματίζουν παραθετικά επίθετα που σημαίνουν :

- ύλη (μάλλινος), καταγωγή (προγονικός), τόπο ή χρόνο (θαλασσινός, κυριακάτικος), κατάσταση που δεν αλλάζει (αθάνατος).

ΤΑ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ

Οι μικροί κατασκηνωτές

Η χαρούμενη συντροφιά έφτασε επιτέλους στη Λέσβο. Ήταν μια δωδεκάδα μαθητές της 'Εκτης τάξης του Δημοτικού Σχολείου. Ήταν όλοι τους κεφάτοι από τον πρώτο ως το δωδέκατο και λαχταρούσαν να περάσουν καμιά δεκαριά μέρες όλοι μαζί στο γαλάζιο αυτό νησί του Αιγαίου. Άνο μήνες την οργάνωναν αυτή την εκδρομή· έτσι είχαν πάρει μαζί τους αρκετά τρόφιμα και δεκατέσσερις σκηνές : δώδεκα ατομικές, μία για αποθήκη και μία για αναρρωτήριο. Η τελευταία ήταν η πιο μεγάλη· είχε διπλή πόρτα, διπλό παράθυρο, και ήταν διπλάσια και τριπλάσια ίσως από τη σκηνή της αποθήκης. Ήταν μια ευρύχωρη και άνετη σκηνή.

'Ετσι τα παιδιά τα είχαν όλα και δεν τους έμενε παρά να διαλέξουν έναν τόπο κοντά σε πόσιμο νερό και εκεί να εγκατασταθούν. Αυτό και θα έκαναν τώρα.

α

β

<ul style="list-style-type: none">• Δεκατέσσερις σκηνές• Από τον πρώτο ως το δωδέκατο μαθητή• Διπλή πόρτα• Η μια σκηνή είναι διπλάσια από την άλλη	<ul style="list-style-type: none">• Μια δωδεκάδα μαθητές• Καμιά δεκαριά μέρες
Αριθμητικά επίθετα	Αριθμητικά ουσιαστικά

Οι λέξεις δώδεκα, πρώτος, δωδέκατος, διπλή, διπλάσια, δωδεκάδα, δεκαριά δηλώνουν αριθμούς και λέγονται **αριθμητικά**. Τα αριθμητικά φανερώνουν: **ποσό**: δώδεκα σκηνές· **σειρά**: από τον πρώτο ως το δωδέκατο μαθητή, κτλ.

Τα αριθμητικά είναι ή **αριθμητικά επίθετα** (α) ή **αριθμητικά ουσιαστικά** (β).

A.— ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

Τα αριθμητικά επίθετα ανάλογα με τη σημασία τους χωρίζονται σε απόλυτα, τακτικά, πολλαπλασιαστικά και αναλογικά.

Θ α Απόλυτα αριθμητικά

Τα απόλυτα αριθμητικά φανερώνουν ορισμένο πλήθος από πρόσωπα, ζώα ή πράγματα:	δώδεκα μαθητές, δυο λιοντάρια, μια σκηνή
---	--

Κλίση

Ένας

Ενικός αριθμός		
Αρσενικό ένας ενός ένα (ν)	Θηλυκό μία, μια μιας μία, μια	Ουδέτερο ένα ενός ένα

τρία, τέσσερα

Πληθυντικός αριθμός			
Αρσενικό και θηλυκό	Ουδέτερο	Αρσενικό και θηλυκό	Ουδέτερο
τρεις τριών τρεις	τρία τριών τρία	τέσσερις τεσσάρων τέσσερις	τέσσερα τεσσάρων τέσσερα

- ▲ Όμοια κλίνονται κι εκείνα που είναι σύνθετα με τα παραπάνω αριθμητικά: δεκατρείς, δεκατέσσερις, είκοσι ένας κτλ.
- ▲ Τα απόλυτα αριθμητικά δυο-δυό και από το πέντε ως το εκατό δεν κλίνονται.
- ▲ Τα απόλυτα αριθμητικά από το **διακόσια** και πάνω σχηματίζουν μόνο πληθυντικό και κλίνονται όπως τα επίθετα που έχουν ίδιες καταλήξεις:

<i>πλούσιοι</i>	<i>πλούσιες</i>	<i>πλούσια</i>
• <i>διακόσιοι</i>	• <i>διακόσιες</i>	• <i>διακόσια</i>
<i>διακόσιων</i>	<i>διακόσιων</i>	<i>διακόσιων</i>
<i>διακόσιοις</i>	<i>διακόσιες</i>	<i>διακόσια</i>

Πίνακας των απόλυτων και των τακτικών αριθμητικών

Αραβικά ψηφία	Ελληνικά ψηφία	Λατινικοί αριθμοί	Απόλυτα αριθμητικά	Τακτικά αριθμητικά
1	α'	I	ένας, μία -μια, ένα	πρώτος
2	β'	II	δύο, δυο	δεύτερος
3	γ'	III	τρεις, τρία	τρίτος
4	δ'	IV	τέσσερις, τέσσερα	τέταρτος
5	ε'	V	πέντε	πέμπτος
6	σ'	VI	έξι	έκτος
7	ζ'	VII	εψτά (έπτα)	έβδομος
8	η'	VIII	οχτώ (οκτώ)	όγδοος
9	θ'	IX	εννέα, εννιά	ένατος
10	ι'	X	δέκα	δέκατος

- Ολόκληρο τον πίνακα θα τον βρεις στο Επίμετρο, (Πιν. 7)

Θ β Τακτικά αριθμητικά

Τα τακτικά αριθμητικά φανερώνουν τη σειρά, την τάξη (= τακτικά):	πρώτος μήνας, δεύτερος μήνας πρώτη τάξη, έκτη τάξη πρώτο βραβείο, δεύτερο βραβείο
Τα περισσότερα τελειώνουν σε -(τ)ος, -(τ)η, -(τ)ο:	πρώτος, δεύτερος, τρίτος κτλ.

Θ γ Πολλαπλασιαστικά αριθμητικά

Τα πολλαπλασιαστικά αριθμητικά φανερώνουν από πόσα απλά μέρη είναι σχηματισμένο κάτι:	διπλός κόμπος διπλή πόρτα τριπλό σχοινί
Τελειώνουν σε -πλός -πλή, -πλό:	απλός, διπλός, τριπλός κτλ.

Θ δ Αναλογικά αριθμητικά

Τα αναλογικά αριθμητικά φανερώνουν πόσες φορές ένα ποσό είναι μεγαλύτερο από ένα άλλο:	Οι 10 δραχμές είναι διπλάσιες από τις 5. Η μία σκηνή είναι τριπλάσια από την άλλη.
Τελειώνουν σε -πλάσιος, -πλάσια, -πλάσιο:	διπλάσιος, τριπλάσιος... δεκαπλάσιος, εκατονταπλάσιος, πολλαπλάσιος κτλ.

▲ **Κλιση** Τα τακτικά, τα πολλαπλασιαστικά και τα αναλογικά επίθετα κλίνονται όπως τα ομοιοκατάληκτα επίθετα.

→ [πρώτος - πρώτου
διπλάσια - διπλάσιας
δεκαπλό - δεκαπλοϊ

<p>Τα αριθμητικά ουσιαστικά είναι αφηρημένα περιληπτικά ουσιαστικά.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ήταν μια δωδεκάδα μαθητές. • Λαχταρούσαν να περάσουν καμιά δεκαριά μέρες όλοι μαζί. 					
<p>Σχηματίζονται από τα απόλυτα αριθμητικά με τις καταλήξεις :</p>	<table style="margin-left: 20px; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding-right: 10px;">-άδα</td> <td rowspan="2" style="font-size: 2em; vertical-align: middle; padding: 0 10px;">}</td> <td style="padding-left: 10px;">δύο-δυάδα, τρία-τριάδα, τέσσερα-τετράδα, πέντε-πεντάδα κτλ.</td> </tr> <tr> <td style="padding-right: 10px;">-αριά</td> <td style="padding-left: 10px;">δέκα-δεκαριά... είκοσι-εικοσαριά κτλ.</td> </tr> </table>	-άδα	}	δύο-δυάδα, τρία-τριάδα, τέσσερα-τετράδα, πέντε-πεντάδα κτλ.	-αριά	δέκα-δεκαριά... είκοσι-εικοσαριά κτλ.
-άδα	}	δύο-δυάδα, τρία-τριάδα, τέσσερα-τετράδα, πέντε-πεντάδα κτλ.				
-αριά		δέκα-δεκαριά... είκοσι-εικοσαριά κτλ.				

- Τα αριθμητικά ουσιαστικά σε **-άδα** φανερώνουν ένα σύνολο από πολλές μονάδες.
- Τα αριθμητικά ουσιαστικά σε **-αριά** φανερώνουν το περίπου : **δεκαριά** = δέκα περίπου.
- ▲ Τα αριθμητικά ουσιαστικά κλίνονται όπως και τα ουσιαστικά σε -άδα : η μονάδα, τις μονάδας κτλ.
- ▲ Συγκεντρωτικό πίνακα των αριθμητικών μπορείς να δεις στο Επίμετρο, πιν. 7.

▲ **Ορθογραφία αριθμητικών**

1. Τα απόλυτα αριθμητικά από το 13 ως το 19 γράφονται με μια λέξη: **δεκατρία ... δεκαεννέα** (βλ. Επίμετρο πιν. 1)
2. Από το 21 και πέρα γράφονται σε χωριστές λέξεις: **είκοσι ένα κτλ.** (βλ. Επίμετρο, πιν. 7)
3. Τα τακτικά αριθμητικά από το 13 και πέρα γράφονται σε χωριστές λέξεις: **δέκατος τρίτος, δέκατος τέταρτος κτλ.** (βλ. Επίμετρο, πιν. 7)

4. Γράφονται με δύο νν το εννέα και όσα (γίνονται από αυτό και) έχουν μέσα ολόκληρη τη λέξη εννέα - εννιά:
5. Τα σύνθετα που έχουν δεύτερο συνθετικό τη λέξη μισός γράφονται στη λήγουσα με ι. Δεν ακολουθούν τον κανόνα και γράφονται με η οσα έχουν πρώτο συνθετικό το αρσ. ένας και το θηλ. μία:

εννιακόσιοι, εννεαπλάσιος κτλ. ενώ ενενήντα, έναιος, ενενηκοστάς κτλ.

ενάμισι μήλο, δυόμισι κιλά. τεσσερισήμισι ώρες, εφτάμισι τόνοι, - ενάμιση τόνο, μιάμιση ώρα

Ασκήσεις

- * 1 Γράψε τα απόλυτα και τα τακτικά αριθμητικά από το ένα ως το είκοσι, όπως στο παράδειγμα:

Ελληνικά σημεια	αραβικά	απόλυτα αριθμητικά	τακτικά αριθμητικά
α'	1	ένας, μία (μια) ένα	πρώτος, -η, -ο

Συμβουλέψου και τον πίνακα 7 που βρίσκεται στο Επίμετρο.

- * 2 Ποια αριθμητικά επίθετα αντιστοιχούν στα περιληπτικά ουσιαστικά τετράδα και δεκάδα;
- * 3 Σχημάτισε φράσεις με τα αριθμητικά:
- πέμπτος, τετραπλός, τριπλάσιος, τριάδα
- Παράδειγμα : Ο Μάης είναι ο πέμπτος μήνας του χρόνου.
- * 4 Να κλίνεις το αριθμητικό επίθετο τρεις στα τρία του γένη μέσα σε φράσεις.

Παράδειγμα :

Οι τρεις κυνηγοί δεν είδαν το κρυμμένο ελάφι.

Ο σκύλος ακολουθούσε τα βήματα των τριών κυνηγών.

Ἐνα κατσίκι που ἦταν επάνω σε μια στέη, βλέποντας ἔνα λύκο να περνά από κάτω τὸν ἐβριζε και τὸν περιγελούσε. Κι ο λύκος εἶπε : « Ε καημένε μου, δε με βρίζεις εσύ, η θέση που είσαι με βρίζει». *Αισώπου Μύθοι, μετ. Θρ. Σταύρου*

Στο κείμενο παρατηρούμε ότι :

1. Η λέξη τὸν μπήκε αντί για το όνομα λύκος — τὸν ἐβριζε = ἐβριζε το λύκο.
2. Η λέξη εσύ μπήκε αντί για το όνομα κατσίκι — δε με βρίζεις εσύ = εσύ το κατσίκι.

Οι λέξεις που μπαίνουν αντί για ονόματα λέγονται αντωνυμίες.

- Οι αντωνυμίες είναι οχτώ ειδών :

προσωπικές	κτητικές	αυτοπαθείς	οριστικές
δεικτικές	αναφορικές	ερωτηματικές	αόριστες

Θ

1.- Προσωπικές αντωνυμίες

(Τα μάτια της γιαγιάς)

Μιλούνε τ' αδέρφια για το δώρο της νύφης, μιλούν και για το δώρο της γιαγιάς, μιλούν και για το δώρο του μικροΐ· κοντείνει πρωτοχρονιά.

Ο μικρός πετιέται με μάτια ολόλαμπρα.

— Για τη γιαγιά εγώ θα σας μιλήσω. Εγώ δώρο δε θέλω. Πέρσι της πήρατε δώρο της γιαγιάς δόντια. Φέτος... πέστε στο μεγάλο το γιατρό και ρωτήστε, δεν μπορούν τάχα αυτοί, που κάνουν δόντια, να κάμουν και μάτια να βλέπει η γιαγιά μου; Αχ! ολοένα σβήνουν τα μάτια της. Σε λίγο, σας το λέω, και τον ήλιο δε θα βλέπει. Εμένα όχι φέτος, ποτέ μου μη μου κάνετε δώρο, αν τα μάτια είναι ακριβά, ποτέ! Και αν οι γιατροί δεν μπορούν να τα κάμουν, ο Θεός μπορεί· να την πάτε στη Βαγγελίστρα να

την κάμει να βίξει, για να δει εμένα, πως έχω τα χρυσά μιλλά και τα μάτια της μητέρας μας, να παρηγορηθεί.

Τ' αδέρφια δεν είπαν τίποτα.

A. Παπαδοπούλου, Η γιαγιά

Οι λέξεις εγώ, σας, της είναι αντωνυμίες και φανερώνουν τα τρία πρόσωπα του λόγου, δηλαδή φανερώνουν :

α/ Εκείνον που μιλεί:	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Για τη γιαγιά εγώ} \\ \text{θα σας μιλήσω} \end{array} \right.$	→ πρώτο πρόσωπο
β / Εκείνον προς τον ο-
ποίο απευθύνεται ο
λόγος:	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Για τη γιαγιά εγώ} \\ \text{θά σας μιλήσω} \end{array} \right.$	→ δεύτερο πρόσωπο
γ / Εκείνον για τον ο-
ποίο γίνεται λόγος:	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Πέρσι της πήρατε} \\ \text{δώρο της γιαγιάς} \end{array} \right.$	→ τρίτο πρόσωπο

Οι αντωνυμίες που φανερώνουν τα τρία πρόσωπα του λόγου λέγονται προσωπικές αντωνυμίες.

- Οι προσωπικές αντωνυμίες είναι :

- α/ Η αντωνυμία εγώ για το πρώτο πρόσωπο και των τριών γενών.
- β / Η αντωνυμία εσύ για το δεύτερο πρόσωπο και των τριών γενών.
- γ / Η αντωνυμία αυτός, αυτή, αυτό για το τρίτο πρόσωπο : αυτός τρέχει, αυτή κοιμάται, αυτό παίζει.

- Οι προσωπικές αντωνυμίες έχουν συνήθως διπλούς τύπους : τους δυνατούς και τους αδύνατους.

Οι δυνατοί τύποι έχουν δυο ή τρεις συλλαβές :

Οι αδύνατοι τύποι έχουν μία συλλαβή :

→ εσάς φώναζαν
εμένα αγαπούσαν

→ σας φώναζαν
με αγαπούσαν

Οι προσωπικές αντωνυμίες κλίνονται έτσι:

	A' πρόσωπο	B' πρόσωπο	Γ' πρόσωπο			
Ενικός αριθμητικός	Όνομ.	εγώ	εσύ	αυτός (τος)	αυτή (τη)	αυτό (το)
	Γεν.	εμένα (μου)	εσένα (σου)	αυτού (του)	αυτής (της)	αυτού (του)
	Αιτ.	εμένα (με)	εσένα (σε)	αυτόν (τον)	αυτήν (την)	αυτόν (τον)
	Κλητ.	—	εσύ	—	—	—
Πληνευματικός αριθμητικός	Όνομ.	εμείς	εσείς	αυτοί (τοι)	αυτές (τες)	αυτά (τα)
	Γεν.	εμάς (μας)	εσάς (σας)	αυτών (τους)	αυτών (τούς)	αυτών (τους)
	Αιτ.	εμάς (μας)	εσάς (σας)	αυτούς (τους)	αυτές (τις τες)*	αυτά (τα)
	Κλητ.		εσείς			

* Το τις μπαίνει πριν από το ρήμα, το τες ύστερα από αυτό: Αν τις συναντήσεις, ρώτα τες.

- Δεν πρέπει να συγχέουμε τα άρθρα με τους αδύνατους τύπους των προσωπικών αντωνυμιών.

Τα άρθρα συνοδεύουν ονόματα

→ τον ορειβάτη, τη ζωή, το μήλο

Οι αντωνυμίες συνοδεύουν ρήματα

→ Της μίλησα. Πες του κάτι.

Ερωτήσεις

Τι λέμε αντωνυμίες; πόσα είδη έχουμε; Ποιες αντωνυμίες λέμε προσωπικές; Πώς ξεχωρίζουμε τους δυνατούς από τους αδύνατους τύπους; Πώς ξεχωρίζουμε τα άρθρα από τους αδύνατους τύπους;

Ασκήσεις

- * 1 Να αναγνωρίσεις όλες τις προσωπικές αντωνυμίες του κειμένου.
- * 2 Να αντικαταστήσεις τα ουσιαστικά με τους αδύνατους τύπους της προσωπικής αντωνυμίας, όπως στο παραδειγμα:
 - Είδα το Γιώργο → Τον είδα.
 - Άκουσα τη βροντή → • Ακούσατε τις ειδήσεις →
 - Μίλησα της αδερφής → • Πάρε το μολύβι →
 - Μελέτησα το μάθημα → • Έλυσε τα προβλήματα →
 - Χαιρέτισε τις φίλες →
- * 3 Να συμπληρώσεις τα κενά:
 - Φεύγεις κι ...;
 - Ναι, φεύγω κι ...
 - ... πάντως θα μείνουμε λίγο ακόμη.
 - Αν είναι για λίγο, τότε να... περιμένω.
 - Όχι, όχι, ... πήγαινε... θα έρθουμε αργότερα.

2. Κτητικές αντωνυμίες

'Οταν μεγαλώσει . . .

Το αγαπώ το καναρίνι μας, γιατί μου μοιάζει είμαστε και οι δύο φυλακισμένοι το καναρίνι στο κλουβί του, εγώ στο δωμάτιό μου. Είναι να ωργ το αγαπάζ ύστερα; Είναι κοινός ο δικός μας ο πόνος. Όρες ώρες μου ρχεται ν' ανοίξω το κλουβί και να το ελευθερώσω. Και θα το έκανα, αν δε σκεφτόμουν την Ελένη, τη μικρή την αδερφή μου, που δε θέλει να το αποχωρίστει. Βλέπετε δεν είναι μόνο δικό μου: είναι και δικό της το καναρίνι. Προχτές μάλιστα μου το είπε καθαρά :

— Δεν μπορείς, Πέτρο, να το κάνεις το καναρίνι ό,τι θέλεις.

'Εγει δίκιο. Δεν απελπίζομαι όμως: όταν θα μεγαλώσει, ελπίζω να συμφωνήσουμε . . .

- Οι λέξεις του κειμένου **μας**, **δικό μου**, **δικό της** είναι αντωνυμίες και φανερώνουν σε ποιον ανήκει κάτι. Έτσι :
- Η αντωνυμία **μας** φανερώνει ότι το καναρίνι ανήκει στην οικογένεια του Πέτρου.
- Η αντωνυμία **δικό μου** φανερώνει ότι το καναρίνι ανήκει στον Πέτρο.
- Η αντωνυμία **δικό της** φανερώνει ότι το καναρίνι ανήκει στην Ελένη.

To αγαπώ το καναρίνι μας.

Βλέπετε δεν είναι μόνο δικό μου (= του Πέτρου).

είναι και δικό της (= της Ελένης) το καναρίνι.

② Οι αντωνυμίες που φανερώνουν σε ποιον ανήκει κάτι λέγονται κτητικές αντωνυμίες.

● Κτητικές αντωνυμίες είναι :

- 1 Οι γενικές των αδύνατων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας, όταν ακολουθούν ένα ουσιαστικό :

μου, σου	<i>H βιβλιοθήκη μου</i>
του, της, του	<i>To παιδί της</i>
μας, σας, τους	<i>O φίλος μας</i>

- 2 Το επίθετο δικός, δική, δικό με τις γενικές των αδύνατων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας :

Για έναν κτήτορα

Για πολλούς κτήτορες

α πρόσ : δικός μου, δική μου, δικό μου
 β' πρόσ : δικός σου, δική σου, δικό σου
 γ' πρόσ : δικός του δική του, δικό του
 (της) (της) (της)

δικός μας, δική μας, δικό μας
 δικός σας, δική σας, δικό σας
 δικός τους, δική τους, δικό τους

- *Ήταν δικός μου ο σκύλος όχι δικός σου.*
 • *Τον θεωρούσε δικό του ανθρωπο.*

- *Ήταν δικός μας ο σκύλος όχι δικός σας.*
 • *Τον θεωρούσαν δικό τους ανθρωπο.*

- Η κτητική αντωνυμία έχει τρία πρόσωπα.
 - Το επίθετο δικός, -η, -ό κλίνεται όπως το επίθετο καλός, -ή, -ό.
- ⚠ **Προσοχή!**

Η κτητική αντωνυμία μπαίνει ύστερα από ουσιαστικό, ενώ τη προσωπική συνοδεύει ρήμα :

- *το κλουβί του* → κτητική
- *του είπε* → προσωπική

Ποιες αντωνυμίες λέμε κτητικές; Ποιες είναι; Πώς ξεχωρίζουμε τις προσωπικές αντωνυμίες από τις κτητικές;

Α σκήσεις

- * 1 Να αναγνωρίσεις όλες τις κτητικές αντωνυμίες του κειμένου.
- * 2 Να υπογραμμίσεις με κόκκινο μολύβι τις κτητικές αντωνυμίες και με πράσινο τις προσωπικές :
 - Στερνή μου γνώση να σε είχα πρώτα.
 - Τους είχαμε απωθήσει στο δικό τους έδαφος.
 - Μας χάρισε ολόκληρη την περιουσία του.
 - Δούλεψε στα νιάτα σου, να 'χεις στα γερατειά σου.
 - Εγώ το λέω του σκύλου μου κι ο σκύλος της ουράς του.
 - 'Όταν κοιμάται ο γιόκας μας, ψωμί δε μας γυρεύει.
 - 'Ηλιε μου καί τρισήλιε μου ένα σου λόγο στείλε μου.
 - Οι άνθρωποι μ' αρνήθηκαν κανείς δε με σιμώνει.
- Μόνο μου κάνει συντροφιά της νύχτας το τριζόνι :
- 'Έννοια σου λέει έννοια σου κι εγώ είμαι 'δώ κοντά σου για συντροφιά στην έγνοια σου και για παρηγοριά σου.

O. Ελότης

Θ

3. Αυτοπαθείς αντωνυμίες

‘Ηταν εγωιστής;

Οι φίλοι μου λένε ότι είμαι εγωιστής και ότι ενδιαφέρομαι υπερβολικά για τον εαυτό μου. Προχτές μάλιστα ο Φάνης μου το είπε καθαρά :

—'Ακουσε, Πέτρο, νομίζω ότι το έχεις παρακάνει με το να φροντίζεις τον εαυτό σου και να αγνοείς όλους τους άλλους. Και δεν είσαι ο μόνος το ίδιο κάνει και ο Παύλος· κοιτάζει πάντοτε την ευκολία του, κι όταν ακόμη είναι να στενοχωρήσει τους άλλους· κι αυτό γιατί σκέφτεται μόνο τον εαυτό του. Έτσι όμως χάνετε κάθε μέρα τις συμπάθειες των φίλων σας. Καιρός, φίλε μου, να αλλάξετε τακτική.

Τα λόγια αυτά του Φάνη με έβαλαν σε σκέψεις. Ισως έχει δίκιο. Εξάλλου είναι ο καλύτερος φίλος μου.

- Οι λέξεις τον εαυτό μου, τον εαυτό σου, τον εαυτό του είναι αντωνυμίες και φανερώνουν πως το ίδιο πρόσωπο που ενεργεί (κάνει κάτι), το ίδιο δέχεται και την ενέργεια. Έτσι :

1. Οι αντωνυμίες

τον εαυτό μου
τον εαυτό σου

στις
φράσεις

φροντίζω υπερβολικά τον εαυτό μου
κοιτάζεις κάθε φορά τον εαυτό σου

2. η αντωνυμία

τον εαυτό του

στη φράση

σκέφτεται μόνο τον εαυτό του

Θ

Οι αντωνυμίες που φανερώνουν πως το ίδιο πρόσωπο ενεργεί και το ίδιο δέχεται την ενέργεια λέγονται αυτοπαθείς αντωνυμίες.

Οι αυτοπαθείς αντωνυμίες κλίνονται έτσι :

		Α' πρόσωπο	Β' πρόσωπο	Γ' πρόσωπο
Ενικός	Γεν. Αιτ.	του εαυτού μου τόν εαυτό μου	του εαυτού σου τόν εαυτό σου	του εαυτού του (της) τόν εαυτό του (της)
Πληθυντικός	Γεν. Αιτ.	του εαυτού μας ή των εαυτών μας τον εαυτό μας ή τον εαυτούς μας	του εαυτού σας ή των εαυτών σας τον εαυτό σας ή τον εαυτούς σας	του εαυτού τους ή των εαυτών τους τον εαυτό τους ή τον εαυτοίς τους

- Οι αυτοπαθείς αντωνυμίες κλίνονται όπως το επίθετο **καλός**, **-ή**, **-ό**.

Άσκηση

- * Να συμπληρώσεις το κενό με την κατάλληλη αυτοπαθή αντωνυμία :
 - Δεν αναγνώριζα τον...
 - Όλο τον κόσμο ρώτα, τον... πρώτα.
 - Πάνω από το καθετί έβαζε τον...
 - Ήταν εγωιστές· κοιτάζαν μόνο τους...
 - Δε βλέπω τον... στον καθρέφτη.
 - Απ' τον καθρέφτη με κοιτάζει ο...

4. Οριστικές αντωνυμίες

Φωτιά και δόξα

Το βομβαρδισμό εκείνον του 1940 δε θα τον ξεχάσουν ποτέ οι άνδρες του Τρίτου Συντάγματος Πεζικού. Λίγο πριν μπούμε στην Κορυτσά, τα εχθρικά αεροπλάνα, πέντε φορές την ίδια την ημέρα, έριζαν επάνω μας μι:

πρωτοφανή λύσσα φωτιά και ατσάλι. Οι επιδρομείς νόμισαν ότι θα σπάσουν το ηθικό του πεζικού μας, που αγωνιζόταν μόνο του, χωρίς αεροπορία και χωρίς πυροβολικό. Γελάστηκαν όμως· οι λόγχες του Τρίτου Συντάγματος δε λύγισαν, αντίθετα μάλιστα σε λίγο δοξάστηκαν στους δρόμους της Κορυτσάς.

- Οι λέξεις

την ίδια
μόνο του

είναι αντωνυμίες που ξεχωρίζουν κάτι από άλλα του ίδιου είδους.

Έτσι :

1. η αντωνυμία την ίδια στη φράση πέντε φορές την ίδια την

ημέρα ξεχωρίζει την ημέρα από τις άλλες ημέρες.

2. η αντωνυμία μόνο του στη φράση Το πεζικό αγωνιζόταν μόνο του

ξεχωρίζει το πεζικό από τα άλλα όπλα, δηλαδή από την αεροπορία και το πυροβολικό.

- Θ Τις αντωνυμίες αυτές που ξεχωρίζουν κάτι από άλλα του ίδιου είδους τις λέμε ο ριστικές.

- Θ Οριστικές αντωνυμίες είναι :

- α / Το επίθετο

ο ίδιος,
η ίδια,
το ίδιο,

όταν συνοδεύεται από το άρθρο :

- **Ηρθε ο ίδιος ο στρατηγός** (ο στρατηγός, όχι κανένας άλλος).

- β / Το επίθετο

μόνος,
μόνη,
μόνο,

όταν δεν έχει άρθρο και συνοδεύεται από τη γενική των αδύνατων τύπων των προσωπικών αγωνυμιών :

- **Φροντίζω το σπίτι μόνη μου** (μόνη, όχι μαζί με άλλη).

⊙	μόνος, -η, -ο μου	μόνοι, -ες, -α μας
	μόνος, -η, -ο σου	μόνοι, -ες, -α σας
	μόνος, -η, -ο του, της, του	μόνοι, -ες, -α τους

- Κλίνονται όπως τα επίθετα που έχουν τις ίδιες καταλήξεις.

Ασκηση

- * Να συμπληρώσεις το κενό με την κατάλληλη οριστική αντωνυμία :
- Το πρόβλημα το έλυσε..., χωρίς να τη βοηθήσει κανένας.
 - Τελευταία ήρθε και... ο Ξέρξης για να τους δώσει θάρρος.
 - Δεν μπορούσα να του το αρνηθώ· εξάλλου ήρθε... και μου το ζητούσε.
 - ... δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτε· έτσι ζήτησαν τη βοήθεια των φίλων τους.
 - ... λένε ότι δεν τις ενδιαφέρει αυτή η υπόθεση· είναι όμως έτσι;
 - Αν θέλεις να κερδίσεις τη ζωή, πάλεψε...

Ο

5. Δεικτικές αντωνυμίες

(Μπα! τούτο είναι το γιούσουρι;)

'Ακοντα τους άντρες, λεβεντοθρεμμένους, και να μιλούν γι' αυτό με τόσο σεβασμό (...) Εκείνοι μια φορά έβαλαν τα στήθη τους εμπρός στο κανόνι του Τούρκου! Ηήδηξαν με αναμμένο δαυλί στις μπαρουταποθήκες του! Είδαν το θάνατο χίλιες φορές και δεν μπόρεσαν να ξεριζώσουν ένα δεντρί! Δεν μπορούσα να το χωνέψω.

— Δε μου λες, πατέρα, κάνω κάποτε του γέροντά μου· τι είναι αυτό το γιούσουρι;

— Ξύλο, παιδί μου, σαν και τ' άλλα· θαλασσόξυλο. Αν θέλεις να το μάθεις, σύρε να ιδείς την πίπα μου.

Πάω μέσα, ανοίγω το ερμάρι, βρίσκω την πίπα του.

— Μπα! τούτο είναι το γιούσουρι; το κόβουν λοιπόν;

— Το κόβουν λέει; Αφού το χεις στα χέρια σου! Έκοψα πήχες, όταν ήμουν σφουγγαράς.

Αιδρέας Καρκαβίτσας, Το γιούσουρι

Στο κείμενο διαβάζουμε :

a! Πάω μέσα, ανοίγω το ερμάρι, βρίσκω την πίπα του.

— Μπα! τούτο είναι το γιούσουρι, το κόβουν λοιπόν;

β / Άκοντα τους άντρες, λεβεντοθρεμμένους, και να μιλούν γι' αυτό με τόσο σεβασμό (...) Εκείνοι μια φορά έβαλαν τα στήθη τους εμπρός στο κανόνι του Τούρκου!

Οι λέξεις **τούτο** και **εκείνοι**, που βλέπουμε στις παραπάνω φράσεις, είναι αντωνυμίες τις οποίες μεταχειρίζόμαστε για να δείξουμε κάτι. Έτσι :

- Με την αντωνυμία **τούτο** (π. α) εκείνος που μιλάει δείχνει μια πίπα από γιούσουρι.
- Με την αντωνυμία **εκείνοι** (π. β) εκείνος που μιλάει δείχνει τους άντρες που πολέμησαν τους Τούρκους και που μιλούν με σεβασμό για το γιούσουρι.

④ Τις αντωνυμίες αυτές που τις μεταχειρίζόμαστε όταν δείχνουμε τις ονομάζουμε **δεικτικές αντωνυμίες**.

- Δεικτικές αντωνυμίες είναι οι ακόλουθες :

α/ **αυτός, αυτή, αυτό,**

για να δείχνουμε όσα βρίσκονται κοντά μας.

- *Αυτό το βιβλίο είναι δικό μου.*

β/ **(ε)τούτος, (ε)τούτη, (ε)τούτο,**

για να δείχνουμε όσα βρίσκονται πολύ κοντά μας :

- *Ετούτος ο δρόμος βγάζει στο σπίτι μας.*

γ / εκείνος, εκείνη, εκείνο,

για να δείχνουμε όσα βρίσκονται μακριά μας:

δ / τέτοιος, τέτοια, τέτοιο,

• Εκείνο το φίλο δε τον ξέχασα ποτέ για να δείχνουμε ποιότητα.

ε / τόσος, τόση, τόσο,

• Τέτοιος ήταν σε όλη την ζωή.
για να δείχνουμε ποσότητα.

• Τόσος καιρός πέρασε από τότε πού να θυμάμαι;

Θ Οι δεικτικές αντωνυμίες κλίνονται όπως τα επίθετα που έχουν ίδιες καταλήξεις.

Ασκηση

- * 1 Να υπογραμμίσεις τις δεικτικές αντωνυμίες του κειμένου.
- * 2 Να κλίνεις τις δεικτικές αντωνυμίες μαζί με τα ουσιαστικά τους:
 - Αυτή η μέθοδος
 - Τέτοια αγάπη
 - Τόσος θόρυβος
 - εκείνη η εποχή
 - τέτοιος κόσμος
 - εκείνος ο μόχθος
- * 3 Ποια δεικτική αντωνυμία θα βάλεις;
 - ... τη νύχτα κανένας δεν κοιμήθηκε.
 - Όλες... οι σκέψεις τον έκαναν δυστυχισμένο.
 - Πρέπει να έχουμε το νου μας... το μέρος είναι επικίνδυνο.
 - Ήταν... το πλήθος, ώστε δεν μπορέσαμε να περάσουμε.
 - ... φίλο πρώτη φορά βρήκα.

Θ

6. Αναφορικές αντωνυμίες

Δεν κατάλαβε τίποτε...

Ξέρξη, επειδή με ρωτάς, θα σου πω την αλήθεια, απάντησε ο Δημάρατος. Οι άνθρωποι ποιί είναι συγκεντρωμένοι σ' αυτά τα στενά θα πολεμήσουν με πολύ πείσμα και δε θα λογαριάσουν τη δύναμή σου, δύση και αν είναι. 'Οποιος κι αν είσαι, ό,τι και να κάμεις, δε θα σε φοβηθούν ούτε και θα σε αναγνωρίσουν για αφέντη τους· έχουν αυτοί δικό τους αφέντη το νόμο· σ' αυτόν πειθαρχούν και γι' αυτόν είναι έτοιμοι να πεθάνουν ως τον ένα. Και τώρα, για να δεις ότι δε σου λέω ψέματα, ρίξε στη μάχη όσους θέλεις και θα το δεις με τα ίδια σου τα μάτια.

Ο Ξέρξης γέλασε σαρκαστικά· σημάδι ότι δεν κατάλαβε τίποτε...

Οι λέξεις που, όση είναι αντωνυμίες με τις οποίες ολόκληρη πρόταση πηγαίνει, δηλαδή αναφέρεται, σε μια λέξη. Έτσι :

- Με την αντωνυμία που η πρόταση «που είναι συγκεντρωμένοι σ' αυτά τα στενά» αναφέρεται στη λέξη άνθρωποι : «Οι άνθρωποι που είναι συγκεντρωμένοι σ' αυτά τα στενά».
- Με την αντωνυμία όση η πρόταση «όση και αν είναι» αναφέρεται στη λέξη δύναμη : «δε θα λογαριάσουν τη δύναμή σου, όση και αν είναι».

Θ

Τις αντωνυμίες αυτές με τις οποίες ολόκληρη πρόταση αναφέρεται σε μια λέξη τις ονομάζουμε αναφορικές αντωνυμίες.

Θ

Αναφορικές αντωνυμίες είναι οι ακόλουθες :

- α/ Το άκλιτο που → • Μιλούσε σαν σοφός που τα ξέρει όλα.
 • Η μητέρα κοίταζε την Ελένη, που έφευγε θυμωμένη.
 • Οι ελπίδες είναι φυτά, που φυτρώνουν χωρίς να τα σπείρει κανένας.

β/ ο οποίος, η οποία,
το οποίο →

Τη μεταχειρίζόμαστε αντί για το που, όταν δημιουργείται ασάφεια. Η φράση π.χ.

- Το χωριό που μεγάλωσε το αγάπησε πολύ.

δεν είναι σαφής, γιατί μπορεί να σημαίνει :

1. ότι κάποιος αγάπησε πολύ το χωριό στο οποίο μεγάλωσε.
2. ότι κάποιος αγάπησε πολύ ένα χωριό το οποίο ήταν μικρό και ύστερα έγινε μεγάλο.

Σ' αυτές τις περιπτώσεις αποφεύγουμε την ασάφεια, αν αντί για το που μεταχειρίστούμε την αντωνυμία ο οποίος, η οποία, το οποίο.

γ/ όποιος, όποια, όποιο → Όποιος το βρει, να το πάρει για δικό του.

δ/ όσος, όση, όσο → Θα πιεις νερό, όσο ζητά η καρδιά σου.
(Σικελιανός)

ε/ το άκλιτο ό,τι → Έτρωγε ό,τι έβρισκε.

- Οι αντωνυμίες όποιος, -α, -ο, όσος, -η, -ο και ό,τι ενώνονται με το άκλιτο -δήποτε : οποιοσδήποτε, οσοδήποτε, οτιδήποτε.

▲ Ορθογραφία.

• Το αναφορικό ο,τι γράφεται με υποδιαστολή.	• Έκανε ό,τι ήθελε
(= αυτό που ήθελε)
• Οι αναφορικές αντωνυμίες κλίνονται όπως τα επίθετα που έχουν τις ίδιες καταλήξεις.	

- * 1 Να υπογραμμίσεις τις αναφορικές αντωνυμίες του κειμένου.
- * 2 Να σχηματίσεις φράσεις με τις αντωνυμίες :
 - όποιος, όποια, όποιο, όσος, όση, όσο
- * 3 Να βάλεις στη θέση της αναφορικής αντωνυμίας που τον κατάλληλο τύπο της αναφορικής αντωνυμίας ο οποίος, -α, -ο, όπως στο παράδειγμα :
 - ο ναύαρχος που κυβερ- → ο ναύαρχος ο οποίος κυ-
νόυσε το πλοίο... βερνούσε το πλοίο...
 - η διευθύντρια που έδωσε την εντολή...
 - το κορίτσι που ήρθε...
 - οι εργάτες που έφυγαν...
 - η εργάτρια που είδα...
 - Τα πράγματα που θαυμάζω...
 - Το παιδί που του έφεραν ένα παιχνίδι...
 - Η κοπέλα που της χάρισαν ένα βραχιόλι...
 - οι νότες που άκουσα...

Ο

7. Ερωτηματικές αντωνυμίες

O Κανένας...

Οι άλλοι Κύκλωπες, που κατοικούσαν ολόγυρα στις κορυφές τιων βουνών, άκουσαν τις φωνές του κι έτρεξαν να δουν τι τρέχει. Ήρθαν απ' έξω από τη σπηλιά και τον ρώτησαν :

— Τι έπαθες, Πολύφημε, και σήκωσες τον κόσμο στο ποδάρι με τις φωνές σου; Μήπως κλέφτες σου αρπάζουν τα πρόβατα; Ποιος σε πείραξε;

— Αχ! φώναξε ο Πολύφημος, ο Κανένας, ο Κανένας με σκοτώνει.

— Τότε, λοιπόν, είπαν εκείνοι, τι φωνάζεις, αφού κανένας δε σε πειράζει;

Κονιδάρη - Καλαρά, Οδίσσεια.

- Οι λέξεις **τι**, **ποιος** είναι αντωνυμίες που τις μεταχειρίζόμαστε όταν ρωτούμε:
 - **Τι** έπαθες, **Πολύφημε**;
 - **Ποιος** σε **πείραξε**;

Θ Τις αντωνυμίες αυτές που τις μεταχειρίζόμαστε όταν ρωτούμε τις ονομάζουμε **ερωτηματικές αντωνυμίες**.

Ερωτηματικές αντωνυμίες είναι:

α / το άκλιτο τι →	Τι θέλεις; Τι άνθρωπος είναι αυτός;
Τι ώρα είναι;
β / ποιος , ποια , ποιο →	Ποιος το είπε; Ποιοι ήρθαν; Ποια γνώμη
έχεις; Ποιο τραγούδι σ' αρέσει;
γ / πόσος , πόση , πόσο →	Πόσοι έφυγαν; Πόση ώρα έχασες; Πόσα
πήρες;

Οι ερωτηματικές αντωνυμίες κλίνονται όπως τα επίθετα που έχουν ίδιες καταλήξεις.

▲ Ορθογραφία

Δεν πρέπει να συγχέουμε το ερωτηματικό **ποιο** με το επίρρημα **πιο**. Το πρώτο συνοδεύει ουσιαστικά το δεύτερο συνοδεύει επίθετα και επιρρήματα:

ποιο πλοίο;
ποιο σπίτι;
Είναι πιο ωραίος.
'Ερχεται πιο αργά.

Ασκήσεις

- * 1 Να αναγνωρίσεις τις ερωτηματικές αντωνυμίες του κειμένου.
- * 2 α/ Ποια ερωτηματική αντωνυμία θα βάλεις;
... σου τα είπε αυτά; Τον ξέρω;

- . Για ... λαδ μιλας, για... ιστορία και για... έθνος;
 - επιπολαιότητες είναι αυτές;
 - κάνεις; ... κάνετε εσείς εδώ; ... και ... είστε;
 - είναι αυτό το βιβλίο;
 - αιώνων πίκρα είχε μαζέψει αυτός ο λαός;
 - είναι αυτή η γυναικα; Πώς τη λένε και... θέλει στον τόπο μας;
 - παιδί είναι; ... είναι οι γονείς του;
- β / Σημείωσε ότι αντί για τη γενική του **ποιος** μεταχειριζόμαστε κάποτε τις γενικές **τίνος** για τον ενικό και **τίνων** για τον πληθυντικό.

Ο

8. Αόριστες αντωνυμίες

To γιασεμί

Μια λαϊκή παροιμία λέει : «'Αλλος έχει τ' όνομα κι άλλος τη χάρη». Αυτό ισχύει και για τα λουλούδια. Πολλά απ' αυτά διαφημίζονται, τ' όνομά τους ακούεται παντού. 'Άλλα μένουν για πάντα άσημα και κανένας δεν κάνει λόγο γι' αυτά. Μόνο λίγοι ανακαλύπτουν την αξία τους και τα προσέχουν όσο τους αξίζει.

'Ετσι και το γιασεμί. Μένει στο περιθώριο, σε κάποια γωνιά του κήπου. Δεν έχει διάθεση να φωνάζει. Ξέρει πως είν' ένα λουλούδι απ' τα πιο όμορφα κι απ' τα πιο ευωδιαστά, μα δεν το διαλαλεί. Τον φτάνει ότι το ίδιο ξέρει καλά την αξία του.

X. Σακελλαρίου, Μίθοι και Περίεργα από τον κόσμο των φυτών

- Οι λέξεις **κανένας**, άλλα είναι αντωνυμίες και φανερώνουν αόριστα η πρώτη πρόσωπο και η δεύτερη πράγμα.

'Ετσι :

- Η αντωνυμία **κανένας** στη φράση κανένας δεν κάνει λόγο γι'

αυτά φανερώνει: αόριστα, δηλαδή χωρίς να ονομάζει, τον κάθε άνθρωπο.

- Η αντωνυμία **άλλα** στη φράση **Άλλα μένουν για πάντα άσημα φανερώνει αόριστα, δηλαδή χωρίς να ονομάζει, κάποια γιασεμιά.**

⑥ Αυτές τις αντωνυμίες που φανερώνουν αόριστα, δηλαδή χωρίς να ονομάζουν, ένα πρόσωπο ή ένα πράγμα τις ονομάζουμε **αόριστες αντωνυμίες**.

Αόριστες αντωνυμίες είναι :

1. **ένας μια (μία), ένα.** | Είναι ίδια με το αριθμητικό και με το αόριστο άρθρο.

- **Ένας μάλιστα** έλεγε ότι γύρισε όλο τον κόσμο.

2. **κανένας (κανείς), καμιά (καμία), κανένα.** | Κλίνεται όπως η **ένας, μια, ένα.**

- **Κανένα** δε φοβήθηκα από τους αντρειωμένους.
- **Έλα καμιά** μέρα να συζητήσουμε το πρόβλημά σου.

3. **κάθε· καθένας, καθεμιά (καθεμία), καθένα.**

α/ **κάθε.** | Είναι άκλιτη και συνηθίζεται σαν επίθετο.

- (*O*) **κάθε** άνθρωπος. (*H*) **κάθε μέρα.** (*Tό*) **κάθε χωριό.** (*Tου*) **κάθε χωριού.**

β/ **καθένας, καθεμιά (καθεμία), καθένα.** | Κλίνεται όπως το **ένας**

- **Καθένας** έλεγε τη γνώμη του. **Καθεμιά** να κοιτάξει το σπίτι της.
- **Ερχόταν το καθένα** με τη σειρά του.

4. κάποιος, κάποια, κάποιο	Κλίνεται όπως τα επίθετα που έχουν ίδιες καταλήξεις.
<ul style="list-style-type: none"> <i>Mou to eίπε κάποιος. Κάποια μέρα του Απρίλη. Κρύβει κάποιο μυστικό.</i> 	
5. κάμποσος, κάμποση, κάμποσο	Κλίνεται όπως τα επίθετα που έχουν τις ίδιες καταλήξεις.
<ul style="list-style-type: none"> <i>Μαζεύτηκε κάμποσος κόσμος. Πέρασαν κάμποσες μέρες. Eίχε μαζί του κάμποσα χρήματα.</i> 	
6. μερικοί, μερικές, μερικά	Κλίνεται όπως τα επίθετα που έχουν τις ίδιες καταλήξεις.
<ul style="list-style-type: none"> <i>Με πρόσεχαν μόνο μερικοί. Ακούστηκαν μερικές φωνές. Πήρε μερικά πράγματα κι έφυγε.</i> 	
7. άλλος, άλλη, άλλο	Κλίνεται όπως τα επίθετα που έχουν τις ίδιες καταλήξεις.
<ul style="list-style-type: none"> <i>Σκόρπισαν άλλος εδώ κι άλλος εκεί. Πήγα μια άλλη φορά. Άλλο έλεγε κι άλλο εννοούσε.</i> 	
8. κάτι, κατιτί.	Είναι άκλιτες.
<ul style="list-style-type: none"> <i>Κάτι είπε, αλλά δεν το άκουσα. Μαζεύτηκαν κάτι άνθρωποι αγνωστοί σ' εμένα και μου έδωσαν κατιτί.</i> 	
9. καθετί.	Είναι άκλιτη ουδέτερου γένους.
<ul style="list-style-type: none"> <i>Μελετά το καθετί. Καθετί τον ενδιαφέρει.</i> 	

10.	τίποτε (τίποτα).	'Ακλιτη.
		• Ἀκουσες τίποτε (=κάτι); Δεν ξέρω τίποτε.
11.	ο δείνα, η δείνα, το δείνα. ο τάδε, η τάδε, το τάδε.	Είναι άκλιτες.
		• Δεν είμαι υποχρεωμένος ν' ακούω όσα λέει ο δείνα και η τάδε.

Α σκήσεις

- * 1 Να υπογραμμίσεις τις αόριστες αντωνυμίες του κειμένου.
- * 2 Ποια αόριστη αντωνυμία θα βάλεις;

κάποιος	... λύκοι λιμπίζονταν ... κοπάδι πρόβατα.
ένας	Να μπορέσω να ζήσω κι εγώ... χρόνια σαν άνθρωπος.
κάμποσος	Είναι ... μέσα;
μερικοί	Μην ακούς τι σου λέει ο ... και ο ...
ο καθένας	Ήρθε ο Γιώργος· κουβαλούσε και... βιβλία
δείνα	— Ποιος σου τα είπε αυτά;
κάθε	— ... Είναι ανάγκη να τον μάθεις;
κανείς	Γνωρίζω... μυστικά που δεν τα ξέρουν άλλοι.
ο τάδε	Να ρθει ο ... με τη σειρά του.
κάτι	Ο πατέρας μου ... Χριστούγεννα γύριζε από τα ξένα.

ΓΕΝΙΚΑ

Ο κυρ Τάσος

Ο υδραυλικός της γειτονιάς μας, ο κυρ Τάσος, είναι ένας μεσόκοπος άντρας ζερακιανός με υπόξανθα μαλλιά και ροζιασμένα χέρια. Πρώτη δουλειά του, όταν φτάσει στο σπίτι μας, είναι να εξετάσει με περισκεψη, όπως ο γιατρός, τη χαλασμένη βρύση. 'Υστερα, αφού κάνει τη... διάγνωση, ανοίγει το βαλιτσάκι του, βγάζει απ' εκεί τα εργαλεία και αρχίζει την εργασία : βιδόνει και ξεβιδώνει, σφίγγει και ξεσφίγγει, ώσπου τελικά η βρύση μας διορθώνεται από το επιδέξιο χέρι του. Τότε ο κυρ Τάσος πλένεται και χτενίζεται· ύστερα κάθεται, πίνει τον καφέ του και ξεκουράζεται λιγάκι, γιατί τον περιμένουν και άλλες βρύσες.

Α

- Θ • Οι λέξεις βιδώνει, ξεβιδώνει, χτενίζεται φανερώνουν ότι ο υδραυλικός κάνει κάτι, ενεργεία.
Τι είναι ρήμα
- Η λέξη διορθώνεται στη φράση η βρύση διορθώνεται από το... επιδέξιο χέρι του φανερώνει ότι η βρύση παθαίνει κάτι, δηλαδή δέχεται μια ενέργεια από τον υδραυλικό.

• Οι λέξεις	κάθεται
και
ξεκουράζεται | στη φράση κάθεται
και ξεκουράζεται |
|-------------|--------------------------------|---------------------------------------|

φανερώνουν ότι ο υδραυλικός βρίσκεται σε μια κατάσταση.

- Θ Οι λέξεις αυτές που φανερώνουν ότι κάποιος* ενεργεί ή παθαίνει κάτι από έναν άλλο ή βρίσκεται σε μια κατάσταση λέγονται ρήματα.

* Αυτό που ενεργεί ή παθαίνει κάτι ή βρίσκεται σε μια κατάσταση μπορεί να είναι ένα πρόσωπο, ένα ζώο ή ένα πράγμα.

Με τα ρήματα σχηματίζουμε προτάσεις, δηλαδή φράσεις που έχουν ένα νόημα. Πρόταση χωρίς ρήμα δεν υπάρχει.

B

Θ α/ *O υδραυλικός διορθώνει τη βρύση.*

Υποκείμενο β/ *H βρύση διορθώθηκε.*

γ/ *O σκύλος κοιμάται.*

Όπως παρατηρούμε (π. α,β,γ), σε κάθε πρόταση γίνεται λόγος για κάποιον ή για κάτι :

- Στο α' παράδειγμα γίνεται λόγος για τον **υδραυλικό** (πρόσωπο)· ο υδραυλικός ενεργεί.
- Στο β' παράδειγμα γίνεται λόγος για τη **βρύση** (πράγμα)· η βρύση δέχτηκε μια ενέργεια.
- Στο γ' παράδειγμα γίνεται λόγος για το **σκύλο** (ζώο)· ο σκύλος βρίσκεται σε μια κατάσταση.

Θ Εκείνο για το οποίο γίνεται λόγος στην πρόταση λέγεται **υποκείμενο**.

- Το υποκείμενο μπορεί να είναι πρόσωπο, ζώο ή πράγμα.
- Το υποκείμενο το βρίσκουμε αν απαντήσουμε στην ερώτηση **ποιος; πουα; ποιο;**
 - **Ποιος διορθώνει τη βρύση;** — *O υδραυλικός* (= Υποκείμενο).
- Το υποκείμενο μπαίνει σε πτώση **ο νομαστική**: *o υδραυλικός, η βρύση, o σκύλος* (π. α-γ).

A σκήσεις

- * 1 Να χρησιμοποιήσεις ρήματα για να δείξεις τι εργασίες κάνει:
 - ο γιατρός, ο ζωγράφος, ο δάσκαλος, η μητέρα.
- * 2 Να βρεις τα υποκείμενα του κειμένου:
 - Το σύννεφο κατέβηκε χαμηλά, τόσο χαμηλά που άγγιξε τα κεραμίδια του σπιτιού μας.

Η βροχή — χοντρές, χοντρές σταγόνες — αργοκυλούσε πάνω στα τζάμια. Τα λούκια τραγουδούσαν.

— Πάει ο περίπατος στο δάσος, είπε αναστενάζοντας ο Γιαννάκης και κοίταξε απελπισμένος τον ουρανό.

M. Κλιάφα

35

ΔΙΑΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΦΩΝΕΣ

Θ

1. Οι διαθέσεις

A

1

Ενεργητικά
ρήματα

- Στην πρόταση *O υδραυλικός ξεβιδώνει τη βρύση* το ρήμα **ξεβιδώνει** φανερώνει ότι το υποκείμενο (ο υδραυλικός) **ενεργεί**.

- Θ Τα ρήματα που φανερώνουν ότι το υποκείμενο ενεργεί λέγονται **ενεργητικά ρήματα** ή ρήματα με **ενεργητική διάθεση**.

2

Παθητικά
ρήματα

- Στην πρόταση *H βρύση διορθώνεται από τον υδραυλικό* το ρήμα **διορθώνεται** φανερώνει ότι το υποκείμενο (η βρύση) **δέχεται μια ενέργεια** από άλλον (από τον υδραυλικό).

- Θ Τα ρήματα που φανερώνουν ότι το υποκείμενο παθαίνει κάτι, δηλαδή δέχεται μια ενέργεια από άλλον, λέγονται **παθητικά ρήματα** ή ρήματα με **παθητική διάθεση**.

3

Μέσα
ρήματα

- Στην πρόταση *O κυρ Τάσος πλένεται* το ρήμα **πλένεται** φανερώνει ότι το υποκείμενο (ο κυρ Τάσος) κάνει κάτι στον εαυτό του, δηλαδή το ίδιο ενεργεί **και δέχεται** την ενέργεια.

- Θ Τα ρήματα που φανερώνουν ότι το υποκείμενο ενεργεί **και** η ενέργεια πηγαίνει στο ίδιο λέγονται **μέσα ρήματα** ή ρήματα με **μέση διάθεση**.

- Στην πρόταση *Ο κυρ Τάσος ζεκουράζεται* το ρήμα **ζεκουράζεται** φανερώνει ότι το υποκείμενο (ο κυρ Τάσος) ούτε ενεργεί ούτε δέχεται την ενέργεια αλλά **βρίσκεται σε μια κατάσταση**.

Θ Τα ρήματα που φανερώνουν ότι το υποκείμενο ούτε ενεργεί ούτε δέχεται ενέργεια, αλλά βρίσκεται σε μια κατάσταση λέγονται ουδέτερα ρήματα ή ρήματα με ουδέτερη διάθεση.

B

Τα ενεργητικά ρήματα τα χωρίζουμε σε **μεταβατικά** και **αμετάβατα**.

1 Μεταβατικά ρήματα

Θ **Μεταβατικά** λέγονται τα ρήματα που φανερώνουν ότι η ενέργεια που κάνει το υποκείμενο πηγαίνει σ' ένα πρόσωπο, ζώο ή πράγμα :

- *Η μητέρα χτενίζει την Ελένη* → Η ενέργεια που κάνει το υποκείμενο (**η μητέρα**) πηγαίνει στην **Ελένη**.
- *Ο Παύλος χαιδεύει το σκύλο* → Η ενέργεια που κάνει το υποκείμενο (**ο Παύλος**) πηγαίνει στο **σκύλο**.
- *Η Σοφία έκοψε το λουλούδι* → Η ενέργεια που έκανε το υποκείμενο (**η Σοφία**) πήγε στο **λουλούδι**.

Θ Αντικείμενο

- Το πρόσωπο, το ζώο ή το πράγμα στο οποίο πηγαίνει η ενέργεια που κάνει το υποκείμενο λέγεται αντικείμενο.
- Το αντικείμενο μπαίνει συνήθως σε πτώση **αιτιατική** και το

βρίσκουμε αν απαντήσουμε στην ερώτηση **τι; ποιον; ποια;**

- **Τι** έκοψε η **Σοφία**; → **το λουλούδι** (= Αντικείμενο).

2. Αμετάβατα ρήματα

Ⓐ **Αμετάβατα** λέγονται τα ρήματα που η ενέργειά τους δεν πηγαίνει πουθενά, ούτε σε πρόσωπο ούτε σε ζώο ούτε σε πράγμα:

. **Το παιδί χαμογέλασε** → Η ενέργεια που έκανε το υποκείμενο (το παιδί) δεν πήγε σε κάτι έξω από αυτό.

Τα αμετάβατα ρήματα δεν έχουν αντικείμενο.

Τα ρήματα ως προς τη διάθεση χωρίζονται σε :

Ενεργητικά

Παθητικά

Μέσα

Ουδέτερα

Μεταβατικά

Αμετάβατα

Ασκήσεις

- * 1 Να σχηματίσεις τέσσερις προτάσεις με υποκείμενο και αντικείμενο, χρησιμοποιώντας στην καθεμιά ένα από τα ρήματα:
 - κλαδεύω, προστατεύω, μαγνητοφωνώ, ανιχνεύωΠαράδειγμα : Ο Γιώργος μαγνητοφώνησε ένα καινούριο τραγούδι.
- * 2 Στις παρακάτω φράσεις ξεχώρισε τα ενεργητικά, τα παθητικά, τα μέσα και τα ουδέτερα ρήματα:

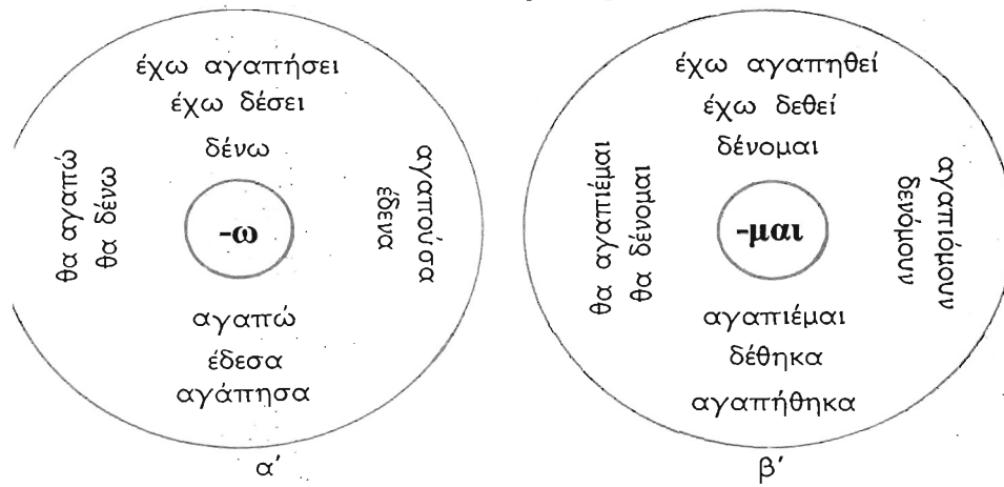
- Η θάλασσα ποτέ δεν ησυχάζει.
 - Λυπούμαι, που δε βρίσκουμε λύση.
 - Διψάσαμε το μεσημέρι · μα το νερό γλυνφό.
 - Η δασική υπηρεσία φροντίζει το δάσος.
 - Ξεντύθηκε, ξεζώστηκε και στο πηγάδι μπήκε.
 - Τα βουνά φωτίστηκαν από τον ήλιο.
- * 3 Να συμπληρώσεις τις προτάσεις παίρνοντας το ρήμα ή το υποκείμενο, που λείπει, από τον κύκλο :
- Το σπίτι ... πουλιά.
 - Η πληγή ... ασταμάτητα.
 - ... σαλεύει, όταν γίνεται ...
 - ... πάτησε το πόδι του στη σελήνη
 - Κάποιος μεγάλος ... φιλοτέχνησε αυτό τον πίνακα.

σεισμός
γεμίζω, γη
ο αστροναύτης
αιμορραγώ
ζωγράφος

- * 4 Στο παρακάτω κείμενο να χαρακτηρίσεις τα ρήματα από τη διάθεσή τους :
- Ήσύχασε πάλι για δυο δευτερόλεπτα. Ήσυχάζω κι εγώ. Άλλα πάλι, μαύρη ησυχία. Έρχεται ο επιθεωρητής, της ζητά το εισιτήριο, ανοίγει τη μεγάλη τσάντα, βγάζει το μικρό τσαντάκι, κλείνει τη μεγάλη τσάντα, ανοίγει το μικρό τσαντάκι, δίνει το εισιτήριο, κλείνει το μικρό τσαντάκι, ανοίγει τη μεγάλη τσάντα, βάζει μέσα το μικρό τσαντάκι, κλείνει τη μεγάλη τσάντα. Της επιστρέφει ο επιθεωρητής το εισιτήριο. Ανοίγει τη μεγάλη τσάντα, βγάζει τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα, ανοίγει το μικρό τσαντάκι...

Δ. Ψαθάς

2. Οι φωνές

- Στον α' κύκλο έχουμε ένα σύνολο από ρηματικούς τύπους οι οποίοι στο πρώτο ενικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα τελειώνουν σε **-ω**.
 - Στο β' κύκλο έχουμε ένα σύνολο από ρηματικούς τύπους οι οποίοι στο πρώτο ενικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα τελειώνουν σε **-μαι**.
- Οι ρηματικοί αυτοί τύποι λέγονται φωνές του **ρήματος**. Οι φωνές του ρήματος είναι δύο: **η ενεργητική φωνή** και **η παθητική φωνή**.

1
Ενεργητική φωνή

Στην ενεργητική φωνή ανήκουν οι ρηματικοί τύποι που τελειώνουν σε **-ω** στο πρώτο ενικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα (κύκλος α').

2
Παθητική φωνή

Στην παθητική φωνή ανήκουν οι ρηματικοί τύποι που τελειώνουν σε **-μαι** στο ενικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα (κύκλος β').

- Τα ρήματα έχουν συνήθως και τις δυο φωνές : ενεργητική (δένω), παθητική (δένομαι).
- Μερικά ρήματα σχηματίζονται μόνο στη μια φωνή : διψώ, έρχομαι.
- Τα ρήματα που έχουν μόνο παθητική φωνή λέγονται αποθετικά. | αισθάνομαι, δέχομαι, εργάζομαι, εύχομαι κ.ά.

36

ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΙ

1. Οι εγκλίσεις

Στο Αρκάδι

Ο καλόγερος προχώρησε προς το εσωτερικό του μοναστηριού, άνοιξε μια παμπάλαια πόρτα και μας είπε : ελάτε· όταν προχωρήσετε μέσα σ' αυτό το χώρο, θα νιώσετε τι είναι το Αρκάδι θα αντικρίσετε κάτι το μοναδικό· εκεί έχουν διατηρηθεί χρόνια τώρα τα οστά εκείνων που έπεσαν αψηφώντας το θάνατο. Εκεί θα δείτε τη δόξα της φυλής μας. Προχωρήστε μόνο σιγά σιγά, γιατί ο χώρος είναι ιερός.

- Στην πρόταση Ο καλόγερος προχώρησε προς το εσωτερικό του μοναστηριού εκείνος που μιλάει φανερώνει με το ρήμα προχώρησε κάτι που έγινε, κάτι πραγματικό.

Στη φράση 'Όταν προχωρήσετε μέσα σ' αυτό το χώρο, θα νιώσετε... εκείνος που μιλάει φανερώνει με το ρήμα όταν προχωρήστε κάτι που περιμένει να γίνει.

- Στην πρόταση Προχωρείτε μόνο σιγά σιγά... εκείνος που μιλάει φανερώνει με το ρήμα προχωρείτε μια προσταγή.

Βλέπουμε δηλαδή ότι το ρήμα παίρνει κάθε φορά διαφορετική μορφή για να φανερώσει πώς παρουσιάζεται το νόημά του από εκείνον που μιλάει.

Θ Οι μορφές που παίρνει το ρήμα για να φανερώσει πώς παρουσιάζεται το νόημά του από εκείνον που μιλάει λέγονται **εγκλίσεις**.

- Οι εγκλίσεις είναι τρεις :
 - η οριστική
 - η υποτακτική
 - η προστακτική

- 1. **Η οριστική φανερώνει** →
 - το πραγματικό: *O καλόγερος προχώρησε.*
 - το βέβαιο: *O χώρος είναι ιερός.*

- 2. **Η υποτακτική φανερώνει** →
 - αυτό που θέλουμε να γίνει: *Ας προχωρήσουμε.*
 - αυτό που περιμένουμε να γίνει: *'Οταν προχωρήσετε, θα δείτε.*

- 3. **Η προστακτική φανερώνει** →
 - προσταγή: *Προχωρείτε.*
 - παράκληση: *Σώπασε, κυρά Δέσποινα...*
 - ευχή: *Πήγαινε, γιε μου, στο καλό.*

Θ
Το
απαρέμφατο

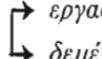
Το απαρέμφατο* είναι άκλιτο και χρησιμεύει για να σχηματίζονται μερικοί χρόνοι του ρήματος. Απαρέμφατο έχει μόνο **ο αόριστος** στην ενεργητική και στην παθητική φωνή.

$\left. \begin{matrix} \text{έχω} \\ \text{είχα} \\ \thetaα \text{ } \epsilon\acute{\chi}\omega \end{matrix} \right\} \deltaέσει$	$\left. \begin{matrix} \text{έχω} \\ \text{είχα} \\ \thetaα \text{ } \epsilon\acute{\chi}\omega \end{matrix} \right\} \deltaεθει$
Ενεργητική φωνή	Παθητική φωνή

Θ
Η μετοχή

Η μετοχή* είναι τύπος του ρήματος που μοιάζει με επίθετο. Μετοχή έχει:

* Λογαριάζονται ως εγκλίσεις το απαρέμφατο και η μετοχή.

και η ενεργητική φωνή : δένοντας, αγαπώντας
 και η παθητική φωνή : εργαζόμενος, -η, -ο
 δεμένος, -η, -ο

Η ενεργητική μετοχή είναι άκλιτη, η παθητική κλίνεται όπως τα επίθετα.

Ασκήσεις

- * 1 Να κατατάξεις τις εγκλίσεις του κειμένου στο παρακάτω πλαίσιο :

Εγκλίσεις

Οριστική	Υποτακτική	Προστακτική	Απαρέμφατο	Μετοχή

- * 2 Να συμπληρώσεις το κενό με το ρήμα της παρένθεσης.

α/ Στην οριστική :

- Οι εφημερίδες σήμερα... (κυκλοφορώ) νωρίς. Χτες ... (αργώ) αύριο ... (κυκλοφορώ) πάλι νωρίς.

β/ Στην υποτακτική :

- Είναι αδύνατο να ... (φαντάζομαι), φίλε μου, την έκταση του κακού.
- Ο πατέρας μου ήθελε να ... (γίνομαι) γιατρός.

γ/ Στην προστακτική :

- ... (κοιτάζω), παιδί μου, τους κάμπους και τα βουνά· μας· είναι ο τόπος μας αυτά· ... (αγαπώ) τα με όλη την ψυχή σου.

- * 3 Να μετατρέψεις τις οριστικές του κειμένου :

α/ Σε προστακτικές

β/ Σε υποτακτικές με το ρήμα θελήσαμε μπροστά.

- Πήδησαν στη βάρκα, τράβηξαν την άγκυρα, σήκωσαν τα πανιά, έπιασαν τα κουπιά και ξεκίνησαν κωπηλατώντας με όλες τις δυνάμεις τους.

Θ

2. Οι χρόνοι του ρήματος

Από το ημερολόγιο ενός στρατιώτη

24 Δεκεμβρίου 1940. Μεσάνυχτα. Οι άντρες στα χαρακώματα ~~κοιμούνται~~ κατάκοποι από τη μάχη της ημέρας. Μια γαλήνη ~~απλώνεται~~ παντού. Το χιόνι ~~πέφτει~~ αδιάκοπα και σκεπάζει τα αλβανικά βουνά. Μόνος στη σκηνή χαράζω αυτές τις γραμμές. Η σκέψη μου τρέχει στα περασμένα : σαν απόψε άλλες χρονιές μαζεμένοι όλοι κοντά στο τζάκι ~~λεγαμένο~~ για το Χριστό που γεννήθηκε για να φέρει την έιρήνη στον κόσμο· το σπίτι ~~γέμιζε~~ τότε από καλοσύνη και αγάπη. Πώς ~~πέρασαν~~ αλήθεια εκείνα τα χρόνια... Το μήνυμα του Χριστού για ειρήνη πότε θα το κάνουν δικό τους οι άνθρωποι... Η ώρα όμως έχει περάσει και πρέπει να κοιμηθώ. Ποιος ξέρει τι ~~θα φέρει~~ η μέρα η αυριανή. Πολύ φοβούμαι πως με την αυγή ~~θ' αρχίσει~~ πάλι το τουφεκίδι και τα φαράγγια ~~την αντιδιαστολή~~ από την κακία των ανθρώπων.

Από το κείμενο βλέπουμε ότι οι χρόνοι φανερώνουν :

1.

2.

3.

Το παρόν (τώρα)	Το παρελθόν (πριν)	Το μέλλον (έπειτα)
<ul style="list-style-type: none"> • Οι άντρες στα χαρακώματα κοιμούνται. • Το χιόνι πέφτει αδιάκοπα. • Μια γαλήνη απλώνεται παντού. 	<p>Λέγαμε για το Χριστό που γεννήθηκε.</p> <p>Το σπίτι τότε γέμιζε καλοσύνη.</p> <p>Πώς πέρασαν εκείνα τα χρόνια...</p>	<p><i>Tι θα φέρει η αυριανή μέρα...</i></p> <p><i>Με την αυγή θ' αρχίσει το τουφεκίδι.</i></p> <p><i>Τα φαράγγια θ' αντιλαλήσουν.</i></p>

1. Τα ρήματα της πρώτης στήλης φανερώνουν κάτι που γίνεται **τώρα**, δηλαδή στο παρόν.

- Τα ρήματα της δεύτερης στήλης φανερώνουν κάτι που γινόταν η που έγινε **πριν**, δηλαδή **στο παρελθόν**.
- Τα ρήματα της τρίτης στήλης φανερώνουν κάτι που θα γίνει **έπειτα**, δηλαδή **στο μέλλον**.

Επομένως τα ρήματα έχουν ξεχωριστούς τύπους που φανερώνουν πότε γίνεται κάτι, δηλαδή αν γίνεται στο παρόν, στο παρελθόν ή στο μέλλον.

- Θ **Οι τύποι του ρήματος που φανερώνουν πότε γίνεται μια ενέργεια λέγονται χρόνοι του ρήματος.**
- Οι χρόνοι είναι τριών ειδών: α, **παροντικοί**, δηλαδή χρόνοι που φανερώνουν το παρόν, β, **παρελθοντικοί**, δηλαδή χρόνοι που φανερώνουν το παρελθόν και γ, **μελλοντικοί**, δηλαδή χρόνοι που φανερώνουν το μέλλον.

Θ **Τι φανερώνουν οι χρόνοι του ρήματος στην οριστική**

A.— Παροντικοί χρόνοι

Παροντικοί χρόνοι είναι ο **ενεστώτας** και ο **παρακείμενος**.

1. Ο ενεστώτας φανερώνει κάτι που γίνεται τώρα εξακολουθητικά χωρίς διακοπή ή με διακοπές (επανάληψη).	Ακουμπισμένος στο παράλιο κοιτάζει τη θάλασσα. Κάθε πρωί πηγαίνει στο ψάρεμα.
2. Ο Παρακείμενος φανερώνει ότι κάτι έχει γίνει στο παρελθόν και είναι τώρα τελειωμένο.	Ο φύλακας έχει κλείσει τις πύλες των κήπων.

B.— Παρελθοντικοί χρόνοι

Παρελθοντικοί χρόνοι είναι ο **παρατατικός**, ο **αόριστος** και ο **υπερσυντέλικος**.

<p>3. Ο Παρατατικός φανερώνει κάτι που γινόταν στο παρελθόν εξακολουθητικά χωρίς διακοπή ή με διακοπές (επανάληψη).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Όλοι κοιτάζαμε τον πύραυλο που ανέβαινε στον ουρανό. • Κάθε βράδυ γύριζα στις εννιά.
<p>4. Ο Αόριστος φανερώνει ότι κάτι έγινε στο παρελθόν και παρουσιάζεται σαν να έγινε σε μια στιγμή.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Σ' ένα χρόνο ταξίδεψε όλο τον κόσμο.
<p>5. Ο Υπερσυντέλικος φανερώνει ότι κάτι ήταν τελειωμένο στο παρελθόν πριν γίνει κάτι άλλο.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Τα καράβια είχαν αράξει, πριν ξεσπάσει η μπόρα.

Γ. — Μελλοντικοί χρόνοι

Μελλοντικοί χρόνοι είναι ο εξακολουθητικός μέλλοντας, ο στιγμιός μέλλοντας και ο συντελεσμένος μέλλοντας.

<p>6. Ο εξακολουθητικός μέλλοντας φανερώνει κάτι που θα γίνεται εξακολουθητικά χωρίς διακοπή ή με διακοπές (επανάληψη).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Αύριο θα δουλεύω όλο το πρωί. • Κάθε καλοκαίρι θα γυρίζω στην πατρίδα.
<p>7. Ο στιγμιός μέλλοντας φανερώνει ότι κάτι θα γίνει στο μέλλον και παρουσιάζεται σαν να πρόκειται να γίνει σε μια στιγμή.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Το καλοκαίρι θα δουλέψει στα καράβια.
<p>8. Ο συντελεσμένος μέλλοντας φανερώνει ότι κάτι θα είναι τελειωμένο (συντελεσμένο) στο μέλλον σε μια ορισμένη στιγμή.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Με τη δύση του ήλιου θα έχουμε γυρίσει στο νησί.

- * 1 Από τα ρήματα του κειμένου (σ. 209): ποια αναφέρονται στο παρόν, ποια στο παρελθόν και ποια στο μέλλον;
- * 2 Να αντικαταστήσεις τους παροντικούς χρόνους του κειμένου με παρελθοντικούς και μελλοντικούς.
- Στο βάθος του ορίζοντα τα βουνά χαμηλώνουν και μικραίνουν· γίνονται ένα με τη γη. Από εκεί περνούμε κάθε φορά που πηγαίνουμε στο γειτονικό χωριό.
- * 3 Να γράψεις τρία δικά σου κείμενα στο πρώτο τα ρήματα να αναφέρονται στο παρόν, στο δεύτερο να αναφέρονται στο παρελθόν και στο τρίτο να αναφέρονται στο μέλλον.

Ο

Οι τρόποι του ρήματος

Παραδείγματα	Αυτό που σημαίνει το ρήμα παρουσιάζεται
a / Από το πρώι σήμερα διαβάζω ιστορία.	εξακολουθητικά χωρίς διακοπή
β / Χτες διάβαζα ιστορία.	εξακολουθητικά χωρίς διακοπή
γ / Αύριο όλη την ημέρα θα διαβάζω ιστορία.	εξακολουθητικά χωρίς διακοπή
δ / Κάθε Τετάρτη διαβάζω ιστορία.	εξακολουθητικά με διακοπές
ε / Πέρυσι διάβαζα ιστορία κάθε Δευτέρα.	εξακολουθητικά με διακοπές
στ / Θα διαβάζω ιστορία κάθε Τετάρτη.	εξακολουθητικά με διακοπές
ζ / Σε μια μέρα χτες διάβασα ολόκληρη την ιστορία.	στιγμιαία
η / Αύριο θα διαβάσω την ιστορία.	στιγμιαία

Π αρ α δ εί γ μ α τ α	Αυτό που σημαίνει το ρήμα παρουσιάζεται
θ / Την ιστορία την εχω διαβάσει από χτες.	σαν κάτι συντελεσμένο (τελειωμένο)
ι / Όταν ήρθε, την είχα διαβάσει την ιστορία.	σαν κάτι συντελεσμένο (τελειωμένο)
ια / Όταν βραδιάσει, θα έχω διαβάσει την ιστορία.	σαν κάτι συντελεσμένο (τελειωμένο).

- Όπως βλέπουμε, αυτό που σημαίνει το ρήμα παρουσιάζεται με τους ακόλουθους τρόπους :

 1. **Εξακολουθητικά** χωρίς διακοπή (π. α, β, γ) ή με διακοπές (π. δ, ε, στ).
 2. **Στιγμιαία**, δηλαδή σαν να έγινε σε μια στιγμή (π. ζ, η).
 3. Σαν κάτι **τελειωμένο** (συντελεσμένο) (π. θ, ι, ια).

Έτσι οι χρόνοι χωρίζονται :

1. **Σε εξακολουθητικούς**: ενεστώτας (π. α, δ), παρατατικός (π. β, ε), εξακολουθητικός μέλλοντας (π. γ, στ).
2. **Σε στιγμιαίους**: αόριστος (π. ζ), στιγμιαίος μέλλοντας (π. η).
3. **Σε συντελεσμένους**: παρακείμενος (π. θ), υπερσυντέλικος (π. ι), συντελεσμένος μέλλοντας (π. ια).

Α σκήσεις

- * 1 Γράψε την ακόλουθη φράση βάζοντας τα ρήματα στην οριστική όλων των χρόνων, στο πρώτο πρόσωπο του ενικού :
 - Ακούω το κύμα να σκάει και ονειρεύομαι ταξίδια.
- * 2 Στα παρακάτω παραδείγματα υπογράμμισε τους εξακολουθητικούς, τους στιγμιαίους και τους συντελεσμένους χρόνους :

- Πλούτος κυκλοφορεί ζωηρά, πολιτείες ανθίζουν, οι Έλληνες ξαναβρίσκουν την πατροπαράδοτή κλίση τους προς τις ναυτικές τέχνες. (Γ. Θεοτοκάς)
 - Σκέφτηκα μερικές φορές να γράψω ένα βιβλίο.
 - Οι κάτοικοι της χώρας αυτής λέγονταν «Ρωμαίοι», όμως το κράτος δεν ήταν πια ρωμαϊκό· είχε γίνει ελληνικό.
- * 3 Σχημάτισε έξι φράσεις: μία να φανερώνει διάρκεια, μία επανάληψη, δύο το στιγμιαίο και δύο το συντελεσμένο.

Θ

Μονολεκτικοί και περιφραστικοί χρόνοι

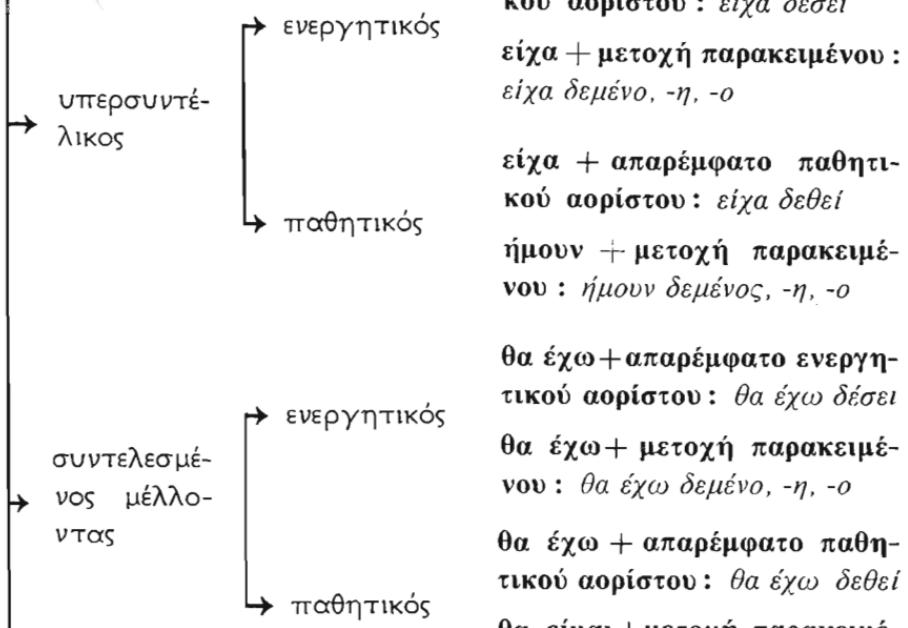
Από τους χρόνους του ρήματος όσοι σχηματίζονται με μια μόνο λέξη ονομάζονται μονολεκτικοί· όσοι σχηματίζονται με δύο ή με τρεις λέξεις ονομάζονται περιφραστικοί.

Οι πίνακες 1 και 2, που ακολούθουν, δείχνουν πώς σχηματίζονται οι χρόνοι του ρήματος:

1. Μονολεκτικοί χρόνοι	→ ενεστώτας :	δένω	δένομαι
	→ παρατατικός :	έδενα	δενόμουν
	→ αόριστος :	έδεσα	δέθηκα

2. Περιφραστικοί χρόνοι	→ εξακολουθητικός μέλλοντας :	θα + υποτακτική ενεστώτα :
		θα δένω θα δένομαι
	→ στιγμιαίος μέλλοντας :	θα + υποτακτική αορίστου :
		θα δέσω θα δεθώ
	→ παρακείμενος	έχω + απαρέμφατο ενεργητικού αορίστου : έχω δέσει
		έχω + μετοχή παρακειμένου : έχω δεμένο. -η. -ο
	→ ενεργητικός	έχω + απαρέμφατο παθητικού αορίστου : έχω δεθεί
		είμαι + μετοχή παρακειμένου : είμαι δεμένος. -η. -ο

2. Περιφραστικοί χρόνοι

είχα + απαρέμφατο ενεργητικού αορίστου : είχα δέσει
 είχα + μετοχή παρακειμένου : είχα δεμένο, -η, -ο

είχα + απαρέμφατο παθητικού αορίστου : είχα δεθεί
 ήμουν + μετοχή παρακειμένου : ήμουν δεμένος, -η, -ο

θα έχω + απαρέμφατο ενεργητικού αορίστου : θα έχω δέσει
 θα έχω + μετοχή παρακειμένου : θα έχω δεμένο, -η, -ο

θα έχω + απαρέμφατο παθητικού αορίστου : θα έχω δεθεί
 θα είμαι + μετοχή παρακειμένου : θα είμαι δεμένος, -η, -ο

- Ο Τα ρήματα **έχω** και **είμαι** λέγονται βοηθητικά, όταν σχηματίζονται με αυτά οι περιφραστικοί χρόνοι.

Ασκήσεις

- * 1 Σχημάτισε στην οριστική των μονολεκτικών χρόνων το πρώτο ενικό πρόσωπο των ρημάτων **ανανεώνω** και **καταδικάζω** και στις δύο φωνές.
- * 2 Σχημάτισε στην οριστική των περιφραστικών χρόνων το πρώτο ενικό πρόσωπο των ρημάτων **αναφέρω** και **λούζω** και στις δύο φωνές.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΟΡΙΣΤΙΚΗΣ

Ρήμα : δένω

ΟΙ
ΧΡΟΝΟΙ
είναι

Παροντικοί
(τώρα)

Παρελθοντικοί
(πριν)

Μελλοντικοί
(έπειτα)

ΜΟΝΟΛΕΚΤΙΚΟΙ

Εξακο-
λουθη-
τικοί

Ενεστώτας
(δένω)

Παρατατικός
(έδενα)

Εξακολουθητι-
κός μέλλοντας
(θα δένω)

στιγμ-
αίοι

Αόριστος
(έδεσα)

Στιγμιαίος
μέλλοντας
(θα δέσω)

Π

Ε

Ρ

Ι

Φ

Ρ

Α

συντε-
λεσμέ-
νοι

Παρακείμε-
νος
(έχω δέσει)

Υπερσυντέ-
λικος
(είχα δέσει)

Συντελεσμένος
μέλλοντας
(θα έχω δέσει)

④ Πώς σχηματίζονται η υποτακτική και η προστακτική

1. Η υποτακτική έχει τρεις χρόνους :
 - ενεστώτα : να δένω να δένομαι
 - αόριστο : να δέσω να δεθώ
 - παρακείμενο : να έχω δέσει να έχω δεθεί
- . Η υποτακτική σχηματίζεται παίρνοντας μπροστά μια από τις λέξεις : να, για να, όταν κ.ά.
2. Η προστακτική έχει τρεις χρόνους :
 - ενεστώτα : δένε (δένου)
 - αόριστο : δέσε δέσου
 - παρακείμενο, σπάνια : έχε δεμένο

Η προστακτική έχει δύο πρόσωπα, το δεύτερο και το τρίτο· το δεύτερο έχει ξεχωριστό τύπο· το τρίτο συμπληρώνεται από την υποτακτική: ας δένει, να δένει, ας δένουν, να δένουν.

Ασκηση

- * Σχημάτισε την υποτακτική και την προστακτική των ρημάτων οργανώνω και χάνω μέσα σε φράσεις.
- Παράδειγμα: Θέλω να οργανώσω μια συζήτηση για το θέατρο.

37

ΑΡΙΘΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ

Θ

Αριθμοί του ρήματος

α/ Εγώ τρέχω στον κάμπο.	ε/ Εμείς τρέχουμε στον κάμπο.
β/ Εσύ τρέχεις στον κάμπο.	στ/ Εσείς τρέχετε στον κάμπο.
γ/ Το άλογο τρέχει στον κάμπο.	ζ/ Τα άλογα τρέχουν στον κάμπο.
δ/ Το τρέγο έχει στον κάμπο.	η/ Τα τρένα τρέχουν στον κάμπο.

- 'Όπως τα ονόματα, έτσι και τα ρήματα έχουν δυο αριθμούς: τον ενικό και τον πληθυντικό.

Ενικού αριθμού είναι ο τύπος του ρήματος που φανερώνει ότι υποκείμενο είναι ένα πρόσωπο, ζώο ή πράγμα (π. α-δ).

Πληθυντικού αριθμού είναι ο τύπος του ρήματος που φανερώνει ότι υποκείμενο είναι πολλά πρόσωπα, ζώα ή πράγματα (π. ε-η).

- Ο αριθμός του ρήματος φανερώνεται από τις ξεχωριστές καταλήξεις που παίρνει το ρήμα:

→ (εγώ) τρέχω → Ενικός αριθμός
→ (εμείς) τρέχουμε → Πληθυντικός αριθμός

①

Πρόσωπα του ρήματος

Ενικός

Πληθυντικός

α / <i>Εγώ ανάβω το φως.</i>	Εμείς ανάβουμε τό φως.
β / <i>Εσύ ανάβεις το φως.</i>	<i>Εσείς ανάβετε το φως.</i>
γ / <i>Αυτός ανάβει το φως.</i>	<i>Αυτοί ανάβουν το φως.</i>

- Οι ρηματικοί τύποι **ανάβω** και **ανάβουμε** φανερώνουν το πρώτο πρόσωπο της ομιλίας, όπως δείχνουν και οι προσωπικές αντωνυμίες του πρώτου προσώπου (**εγώ, εμείς**) που τους συνοδεύουν.
- Ποια πρόσωπα της ομιλίας φανερώνουν οι ρηματικοί τύποι **ανάβεις** και **ανάβετε, ανάβει** και **ανάβουν**:

Θ Ο ρηματικός τύπος που φανερώνει το πρόσωπο της ομιλίας λέγεται **πρόσωπο του ρήματος**.

- Από τα παραπάνω βλέπουμε ότι :
- α/ Τα πρόσωπα του ρήματος είναι τρία, όπως και τα πρόσωπα της ομιλίας :
 - το **πρώτο** πρόσωπο : (*εγώ*) **ανάβω** → (*εμείς*) **ανάβουμε**
 - το **δεύτερο** πρόσωπο : (*εσύ*) **ανάβεις** → (*εσείς*) **ανάβετε**
 - το **τρίτο** πρόσωπο : (*αυτός*) **ανάβει** → (*αυτοί*) **ανάβουν**
- β/ Τα πρόσωπα του ρήματος φανερώνονται από τις ξεχωριστές καταλήξεις που παίρνει το ρήμα :
 - **ανάβ-ω** → *εγώ* : πρώτο πρόσωπο
 - **ανάβ-εις** → *εσύ* : δεύτερο πρόσωπο
 - **ανάβ-ει** → *αυτός* : τρίτο πρόσωπο

Άσκηση

- * Πώς θα γίνει το παρακάτω κείμενο, αν το υποκείμενο **εμείς** των ρημάτων αντικατασταθεί από το **εγώ, εσύ, αυτός, εσείς, αυτές**;

- Είναι φανερό ότι για να χρησιμοποιήσουμε αποτελεσματικά την ενέργεια του ανέμου, πρέπει να βρούμε έναν τρόπο να την αποθηκεύσουμε, για να τη χρησιμοποιούμε όταν δε φυσά. Γι' αυτό το σκοπό σήμερα ερευνούμε για τρόπους οικονομικής αποθηκεύσεως της ενέργειας του ανέμου.

38

ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΩΝ ΡΗΜΑΤΩΝ

Οι λέξεις που χρησιμεύουν για να σχηματιστούν οι περιφραστικοί χρόνοι των ρημάτων είναι οι ακόλουθες:

1. το μόριο **θα** για τους τρεις μέλλοντες : θα δένω, θα δέσω, θα έχω δέσει.
 2. τα βοηθητικά ρήματα **έχω** και **είμαι** για τους συντελεσμένους χρόνους.

To βοηθητικό ρήμα έχω

Ε ν ε σ τ ώ τ ας				Παρατα- τικός
Οριστική	Υποτακτική (να, όταν, για να)	Προστα- κτική	Μετοχή	
έχω	έχω			είχα
έχεις	έχεις			είχες
έχει	έχει	έχε		είχε
έχουμε, έχομε	έχουμε, έχομε		έχοντας	είχαμε
έχετε	έχετε	έχετε		είχατε
έχουν	έχουν			είχαν

Περιφραστικός χρόνος. θα έχω, θα έχεις, θα έχει
Μέλλοντας θα έχουμε (έχομε), θα έχετε, θα έχουν

Μονολεκτικοί χρόνοι		
Ενεστώτας		Παρατατικός
Οριστική	Υποτακτική (να, όταν, για να)	Μετοχή
είμαι	είμαι	ήμουν
είσαι	είσαι	ήσουν
είναι	είναι	ήταν
είμαστε	είμαστε	ήμαστε
είστε	είστε	ήσαστε
είναι	είναι	ήταν

Ασκήσεις

- * 1 • Είσαι έτοιμος; Έχεις τις αποσκευές σου;
 - Γράψε τα ρήματα και στα υπόλοιπα πρόσωπα της οριστικής ενικού και πληθυντικού. Ο χρόνος δε θα αλλάξει.
 - * 2 Επανάλαβε την ίδια άσκηση στον παρατατικό και στο μέλλοντα.
 - * 3 Γράψε ένα κείμενο από πέντε ως οχτώ στίχους και χρησιμοποιήσε σ' αυτό τα ρήματα έχω και είμαι.

39

ΟΙ ΣΥΖΥΓΙΕΣ

Πρώτη συζυγία		Δεύτερη συζυγία	
Ενεστώτας	Παρατατικός	Ενεστώτας	Παρατατικός
δένω δένομαι	έδενα δενόμουν	αγαπώ αγαπιέμαι	αγαπούσα αγαπιόμουν
δένεις δένεσαι	έδενες δενόσουν	αγαπάς αγαπιέσαι	αγαπούσες αγαπιόσουν
κτλ. κτλ.	κτλ. κτλ.	κτλ. κτλ.	κτλ. κτλ.

Το ρήμα δένω (στήλη α') τονίζεται στην παραλήγουσα. Το ρήμα αγαπώ (στήλη β') τονίζεται στη λήγουσα. Το ρήμα δένω κλίνεται στον ενεστώτα και στον παρατατικό διαφορετικά από το ρήμα αγαπώ. Το ίδιο γίνεται και με τα άλλα ρήματα: όσα τονίζονται στην παραλήγουσα κλίνονται στον ενεστώτα και στον παρατατικό διαφορετικά από εκείνα που τονίζονται στη λήγουσα. Έτσι τα ρήματα, ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο κλίνονται στον ενεστώτα και τον παρατατικό, χωρίζονται σε δυο ομάδες που λέγονται συγγίες.

1. Στην πρώτη συζυγία ανήκουν τα ρήματα που τελειώνουν:
α/ σε -ω άτονο στην οριστική του ενεργητικού ενεστώτα: δένω και
β/ σε -ομαι στην οριστική του παθητικού ενεστώτα: δένομαι.
2. Στη δεύτερη συζυγία ανήκουν τα ρήματα που τελειώνουν:
α/ σε -ω με περισπωμένη στην οριστική του ενεργητικού ενεστώτα: αγαπώ και
β/ σε -ιέμαι ή -ουμαι στην οριστική του παθητικού ενεστώτα: αγαπιέμαι, θυμούμαι.

Ασκηση

- * Να κατατάξεις τα παρακάτω ρήματα στις συζυγίες τους:
- σηκώνω, καταθέτω, κινώ, νερώνω, απομονώνομαι,
ξεγελιέμαι, κοιμούμαι, ξεσπώ, διαλύω, δέχομαι

40

ΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΣΥΖΥΓΙΑΣ

Ενεργητική φωνή

Οριστική ενεστώτα

Φωτοτροπισμός

Φωτοτροπισμός ονομάζουμε την κίνηση των ζωντανών οργανισμών προς το φως, είπε ο πιο μεγάλος της βραδινής συντροφιάς. Και συνέχισε: Έχει μια δύναμη το φως και έλκει το καθετι. Εξάλλου δεν είναι δύσκολο να το διαπιστώσει κανείς: αρκεί να παρατηρήσει την ημέρα τα φυτά και το

βράδι τα ζώα. Πείθεται τότε οτι όλα γυρίζουν προς το φως. Νομίζεις ότι τα μαγεύει και τα τραβάει κοντά του. Ξέρω ένα φυτό που το λένε ήλιοτρόπιο· αυτό σταθερά από το πρωί ως το βράδυ παρακολουθεί την τροχιά του ήλιου. Την ίδια τάση τη διαπιστώνετε και στα ζώα· φτάνει να το προσέξετε και θα βεβαιωθείτε.

Στο κείμενο διαβάζουμε :

- **Ξέρω** ένα φυτό.
- **Νομίζεις** ότι το μαγεύει.
- **Φωτοτροπισμό** ονομάζουμε την κίνηση των ζωντανών οργανισμών προς το φως.
- **Την ίδια τάση τη διαπιστώνετε και στα ζώα.**
- **Όλα γυρίζουν προς το φως.**

Στα παραδείγματα βλέπουμε τους τύπους της οριστικής του ενεστώτα μέσα στο λόγο.

Ασκήσεις

* 1 Να συμπληρώσεις τα κενά :

Οριστική Ενεστώτα

Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
α' πρ. εγώ λύνω το πρόβλημα	εμείς λύνουμε το πρόβλημα
β' πρ. εσύ λύν- το πρόβλημα	εσείς λύν- το πρόβλημα
γ' πρ. αυτός λύν- το πρόβλημα	αυτοί λύν- το πρόβλημα

* 2 Μέσα στη φράση που ακολουθεί να σχηματίσεις το ρήμα **κλείνω** στην οριστική του ενεστώτα :

- Εγώ κλείνω κάθε βράδυ εκείνη την πελώρια πόρτα.

Θ

Οριστική Παρατατικού

Φωτοτροπισμός
(συνέχεια)

Την ίδια τάση, όπως σας έλεγα, τη διαπιστώνετε και στα ζώα. Μια σινυτροφιά, φέτος το καλοκαίρι, καλλόμαστε γήρωι από μια λάμπα που την

είχαμε κρεμάσει σ' ένα δέντρο πλάι στη σκηνή μας. Το θέαμα που χαρή-
καμε δεν περιγράφεται. Ήταν ένα σωστό πανηγύρι. Η λάμπα λίγο λίγο
μάζευε γύρω της, το ένα ύστερα από το άλλο, όλα τα έντομα της πε-
ριοχής. Τα έβλεπες να ζεκινούν από μακριά και βολίδες να κατευθύνον-
ται πάνω της. Μερικά μάλιστα έπεφταν στο φως με τόση ορμή, που
στη στιγμή έβρισκαν το θάνατο. **Κοιτάζαμε** ώρα πολλή. Το θέαμα
ήταν ανεπανάληπτο· λογής λογής πεταλούδες **χορωναν** τρελά γύρω από
το φως. Δεν ξέρω, βέβαια, πώς **θα ονομάζατε** εσείς αυτό το φαινόμενο·
η επιστήμη πάντως το ονομάζει φωτοτροπισμό.

Στο κείμενο διαβάζουμε :

- Την ίδια τάση, όπως σας **έλεγα**, τη διαπιστώνετε και στα ζώα.
- Τα έβλεπες να ζεκινούν από μακριά.
- Η λάμπα λίγο λίγο τα **μάζευε** γύρω της.
- **Κοιτάζαμε** ώρα πολλή.
- Λεν ξέρω πώς **θα ονομάζατε** εσείς αυτό το φαινόμενο.
- Λογής λογής πεταλούδες **χόρευαν** τρελά.

Στα παραδείγματα βλέπουμε τους τύπους της οριστικής του παρατατικού μέσα στο λόγο.

Ασκήσεις

* 1 Να συμπληρώσεις τα κενά :

Οριστική παρατατικού

Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
εγώ έλυνα το πρόβλημα	εμείς λύν- το πρόβλημα
... έλυν- το πρόβλημα λύν- το πρόβλημα
... έλυν- το πρόβλημα λυν- το πρόβλημα

* 2 Μέσα στη φράση που ακολουθεί να σχηματίσεις το ρήμα κλείνω στην οριστική του παρατατικού :

- Εγώ **έκλεινα** κάθε βράδυ εκείνη την πελώρια πόρτα

Ακολουθούν οι πίνακες με τα ρήματα της πρώτης συζυγίας.

Ρήματα της πρώτης συζυγίας

Ένεργητική φωνή

$\delta \hat{f}_i V(t)$

XΡΟΝΟΙ	Οριστική	Υποτακτική (να, θέτω, για να)	Προστακτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	XΡΟΝΟΙ	Οριστική
Εγενότωσις	δένω δένεις δένει δένουμε, δένομε δένετε δένουν	δένω δένεις δένει δένουμε, δένομε δένετε δένουν		δένε		δένοντας	έδενα έδενες έδενε δέναμε δένατε έδεναν
Αόριστος	έδεσα έδεσες έδεσε δέσαμε δέσατε έδεσαν	δέσω δέσεις δέσει δέσουμε, δέσομε δέσετε δέσουν		δέστ		δέσει	
Οριστική				Υποτακτική			
Περιφραστικοί χρόνοι	Εξακολουθητικός μέλλοντας : Ήα δένω, Ήα δένεις, Ήα δένει κτλ. Στιγμιαίος μέλλοντας : Ήα δέσω, Ήα δέσεις, Ήα δέσει κτλ. Παρακείμενος : έχω δέσει, έχεις δέσει (ή έχω δεμένο κτλ.) Υπερσυντέλικος : ειχα δέσει, ειχες δέσει (ή ειχα δεμένο κτλ.) Συντελεσμένος μέλλοντας : Ήα έχω δέσει (ή ήα έχω δεμένο κτλ.)						Παρακείμενος : να έχω δέσει, να έχεις δέσει, να έχει δέσει, να έχουμε δέσει κτλ. (ή να έχω δεμένο, να έχεις δεμένο, να έχει δεμένο, να έχουμε δεμένο κτλ.)

Παθητική φωνή

δένομαι

ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική	Υποτακτική (τα, σταν, για τα)	Προστακτική	Απαρέμφαστο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική
Ενεστώτας	δένομαι δένεσαι δένεται δενόμαστε δένεστε δένονται	δένομαι δένεσαι δένεται δενόμαστε δένεστε δένονται		(δένου)			δενόμουν δενόσουν δενόταν δενόμαστε δενόσαστε δενονταν
Αόριστος	δέθηκα δέθηκες δέθηκε δεθήκαμε δεθήκατε δέθηκαν	δεθώ δεθείς δεθεί δεθούμε δεθείτε δεθούν	δέσου		δεθεί		
Παρακεί- μενος						δεμένος	
Περιφραστικοί χρόνοι		Οριστική			Υποτακτική		
	Εξακολουθητικός μέλλοντας : θα δένομαι, θα δένεσαι κτλ. Στιγμαίος μέλλοντας : θα δεθώ, θα δεθείς, θα δεθεί κτλ. Παράκειμενος : έχω δεθεί, έχεις δεθεί (ή είμαι δεμένος κτλ.) Υπερσυντέλικος : είχα δεθεί, είχες δεθεί (ή ήμουν δεμένος κτλ.) Συντελ. μέλλοντας : θα έχω δεθεί (ή θα είμαι δεμένος κτλ.)		Παρακείμενος : να έχω δεθεί, να έχεις δεθεί, να έχει δεθεί (ή να είμαι δεμένος, να είσαι δε- μένος κτλ.)				

Ενεργητική φωνή

κ ρ ύ β ω

218

ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική	Υποτακτική (να, σταν, για να)	Προστακτική	Απαρέμφαστο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική
Ενεργότας	κρύβω κρύβεις κρύβει κρύβομε, -ομε κρύβετε κρύβουν	κρύβω κρύβεις κρύβει κρύβομε, -ομε κρύβετε κρύβουν		κρύψε		κρύβοντας	έκρυβα έκρυβες έκρυψε κρύβαμε κρύβατε έκρυψαν
Αόριστος	έκρυψα έκρυψες έκρυψε κρύψαμε κρύψατε έκρυγαν	κρύψω κρύψεις κρύψει κρύψομε, -ομε κρύψετε κρύψουν		κρύψε	κρύψει		
Περιφραστικοί χρόνοι		Οριστική			Υποτακτική		
	Εξακολουθητικός μέλλοντας : θα κρύψω, θα κρύψεις κτλ. Στιγμαίος μέλλοντας : θα κρύψω, θα κρύψεις, θα κρύψει κτλ. Παρακείμενος : έχω κρύψει, έχεις κρύψει (ή έχω κρυμμένο κτλ.) Υπερσυντέλικος : είχα κρύψει, είχες κρύψει (ή είχα κρυμμένο κτλ.) Συντελεσμένος μέλλοντας : θα έχω κρύψει (ή θα έχω κρυμμένο κτλ.)			Παρακείμενος : νω έχω κρύψει, να έχεις κρύψει, νι έχει κρύψει, να έχουμες κρύψει κτλ. (ή να έχω κρυμμένο κτλ.)			

Παθητική φωνή

κρύβομαι

ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν, για να)	Προστακτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική
Ενεστώτας	κρύβομαι κρύβεσαι κρύβεται κρυβόμαστε κρύβεστε κρύβονται	κρύβομαι κρύβεσαι κρύβεται κρυβόμαστε κρύβεστε κρύβονται		(κρύβου)			κρυβόμουν κρυβόσουν κρυβόταν κρυβόμαστε κρυβόσαστε κρύβονταν
Άδριστος	κρύφτηκα κρύφτηκες κρύφτηκε κρυφτήκαμε κρυφτήκατε κρύφτηκαν	κρυφτώ κρυφτείς κρυφτεί κρυφτούμε κρυφτείτε κρυφτούν		κρύψοι	κρυφτεί		
Παρακεί- μενος						κρυμμένος	
Περιφραστικοί χρόνοι	Οριστική				Υποτακτική		
	Εξακολ. μέλλοντας : θα κρύβομαι, θα κρύβεσαι, θα κρύβεται κτλ. Στιγμιαίος μέλλοντας : θα κρυφτώ, θα κρυφτείς, θα κρυφτεί κτλ. Παρακείμενος : έχω κρυφτεί, έχεις κρυφτεί (ή είμαι κρυμμένος κτλ.) Υπερσυνηλικος : είχα κρυφτεί (ή ήμουν κρυμμένος κτλ.) Συντελ. μέλλοντας : θα έχω κρυφτεί (ή θα είμαι κρυμμένος κτλ.)				Παρακείμενος : να έχω κρυφτεί, να έχεις κρυφτεί, να έχει κρυφτεί, να έχουμε κρυφτεί (ή να είμαι κρυμμένος κτλ.)		

Ενεργητική φωνή

πλέκω

ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική	Υποτακτική (να, σταν, για να)	Προστακτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική
Ενεστώτας	πλέκω	πλέκω				Παρατακτικός	έπλεκα
	πλέκεις	πλέκεις	πλέκει				έπλεκες
	πλέκει	πλέκει					έπλεκε
	πλέκουμε, -ομε	πλέκουμε, -ομε	πλέκετε				πλέκαμε
	πλέκετε	πλέκετε					πλέκατε
	πλέκουν	πλέκουν					έπλεκαν
Αόριστος	έπλεξα	πλέξω				Παρατακτικός	
	έπλεξες	πλέξεις	πλέξει				
	έπλεξε	πλέξει					
	πλέξαμε	πλέξουμε, -ομε	πλέξτε				
	πλέξαμε	πλέξτε					
	έπλεξαν	πλέξουν					
Περιφραστικοί χρόνοι	Οριστική					Υποτακτική	
	Εξακολ. μέλλοντας : θα πλέκω, θα πλέκεις, θα πλέκει κτλ.					Παρακείμενος :	
	Στιγμ. μέλλοντας : θα πλέξω, θα πλέξεις, θα πλέξει κτλ.					να έχω πλέξει, να έχεις πλέξει, να	
	Παρακείμενος : έχω πλέξει, έχεις πλέξει (ή έχω πλεγμένο κτλ.)					έχει πλέξει	
Υπερσυντέλικος : είχα πλέξει, είχες πλέξει, (ή είχα πλεγμένο κτλ.)					(ή να έχω πλεγμένο, να έχεις πλεγμένο κτλ.)		
Συντελ. μέλλοντας : θα έχω πλέξει (ή θα έχω πλεγμένο κτλ.)							

Παθητική φωνή

πλέκομαι

ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν, για να)	Προστακτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική
Ενεστώτας	πλέκομαι	πλέκομαι	(πλέκου)			Ιαπατατικός	πλεκόμουν
	πλέκεσαι	πλέκεσαι					πλεκόσουν
	πλέκεται	πλέκεται					πλεκόταν
	πλεκόμαστε	πλεκόμαστε					πλεκόμαστε
	πλέκεστε	πλέκεστε					πλεκόσαστε
	πλέκονται	πλέκονται					πλέκονταν
Άδριστος	πλέχτηκα	πλεχτώ	πλέξου	πλέχτει			
	πλέχτηκες	πλεχτείς					
	πλέχτηκε	πλεχτεί					
	πλεχτήκαμε	πλεχτούμες					
	πλεχτήκατε	πλεχτείτε					
	πλέχτηκαν	πλεχτούν					
Παρακεί- μενος					πλεγμένος		
Περιφραστικοί χρόνοι	Οριστική				Υποτακτική		
	Εξακολ. μέλλοντας : θα πλέκομαι, θα πλέκεσαι, θα πλέκεται κτλ. Στιγμ. μέλλοντας : θα πλεχτώ, θα πλεχτείς, θα πλεχτεί κτλ. Παρακείμενος : έχω πλεχτεί, έχεις πλεχτεί (ή είμαι πλεγμένος κτλ.) Υπερσυντέλικος : είχα πλεχτεί (ή ήμουν πλεγμένος κτλ.) Συντελ. μέλλοντας : θα πλεχτεί (ή θα είμαι πλεγμένος κτλ.)			Παρακείμενος : να έχω πλεχτεί, να έχεις πλεχτεί, να έχει πλεχτεί, να έχουμε πλεχτεί κτλ. (ή να είμαι πλεγμένος κτλ.)			

Ενεργητική φωνή

δροσίζω

ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική	Υποτακτική (γα, ὅταν, για να,	Προστακτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική
Ενεστώτας	δροσίζω δροσίζεις δροσίζει δροσίζουμε, -ομε δροσίζετε δροσίζουν	δροσίζω δροσίζεις δροσίζει δροσίζουμε, -ομε δροσίζετε δροσίζουν		δρόσιζε		δροσίζοντας	δρόσιζα δρόσιζες δρόσιζε δροσίζαμε δροσίζατε δρόσιζα"
Αόριστος	δρόσισα δρόσισες δρόσισε δροσίσαμε δροσίσατε δρόσισαν	δροσίσω δροσίσεις δροσίσει δροσίσουμε, -ομε δροσίσετε δροσίσουν		δρόσισε	δροσίσει		
Περιφραστικοί χρόνοι	Οριστική						Υποτακτική
	Εξακολ. μέλλοντας : Θα δροσίζω, Θα δροσίζεις, Θα δροσίζει κτλ. Στιγμ. μέλλοντας : Θα δροσίσω, θα δροσίσεις, θα δροσίσει κτλ. Παρακείμενος : έχω δροσίσει, έχεις δροσίσει (ή έχω δροσισμένο κτλ.) Υπερσυντέλικος : είχα δροσίσει (ή είχα δροσισμένο κτλ.) Συντελ. μέλλοντας : Θα έχω δροσίσει (ή θα έχω δροσισμένο κτλ.)						Παρακείμενος : να έχω δροσίσει, να έχεις δροσίσει, να έχει δροσίσει κτλ. (ή για έχω δροσισμένο κτλ.)

δροσίζομαι

ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική	Υποτακτική (να, θαν, για να)	Προστακτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική		
Ενεστωτικός	δροσίζομαι	δροσίζομαι				Παρατατικός	δροσιζόμουν		
	δροσίζοσαι	δροσίζοσαι	(δροσίζον)				δροσιζόσουν		
	δροσίζεται	δροσίζεται					δροσιζόταν		
	δροσιζόμαστε	δροσιζόμαστε					δροσιζόμαστε		
	δροσιζόσατε	δροσιζόσατε	(δροσίζεστε)				δροσιζόσαστε		
	δροσιζόνται	δροσιζόνται					δροσιζόνται		
Αόριστος	δροσιστηκα	δροσιστώ							
	δροσιστηκες	δροσιστείς	δροσισοι.						
	δροσιστηκε	δροσιστεί			δροσιστεί				
	δροσιστήκαμε	δροσιστούμε							
	δροσιστήκατε	δροσιστείτε	δροσιστείτε						
	δροσιστήκαν	δροσιστούμην							
Παρακείμενος					δροσισμάνο;				
Παραφραστικοί χρόνοι	Οριστική					Υποτακτική			
	Εξακολ. μέλλοντας : θα δροσίζομαι, θα δροσιζόσαι κτλ.								
	Στιγμ. μέλλοντας : θα δροσιστώ, θα δροσιστείς, θα δροσιστείτε κτλ.								
	Παρακείμενος : έχω δροσιστεί (ή είμαι δροσισμένος κτλ.)								
Υπερσυντέλικος : έχω δροσιστεί (ή ήμουν δροσισμένος κτλ.)									
Συντελ. μέλλοντας : θα έχω δροσιστεί (ή θα είμαι δροσισμένος κτλ.)									

- Κατά το δένω κλίνονται : λύνω, ντύνω, δυναμώνω, πληρώνω,
ιδρύω κ.ά.
- Κατά το κρύψω κλίνονται : λείπω, ράβω, βάφω, αστράφτω,
δουλεύω, ονειρεύομαι, παραξενεύομαι κ.ά.
- Κατά το πλέκω κλίνονται : μπλέκω, ανοίγω, τρέχω, δείχνω,
αρπάζω κ.ά.
- Κατά το δροσίζω κλίνονται : στολίζω, αθροιζω, δοξάζω, ζώνω
κ.ά.

Α σκήσεις

A

* 1 Με καθένα από τα παρακάτω ρήματα να σχηματίσεις μία πρόταση για κάθε δεύτερο ενικό και δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο των εγκλίσεων του ενεργητικού και παθητικού ενεστώτα :

ντύνω, γράφω

* 2 α / Σε τι μοιάζουν και σε τι διαφέρουν οι καταλήξεις -ετε και -εται ;

β / Να σχηματίσεις για καθεμιά από τις παραπάνω καταλήξεις τρεις προτάσεις.

• Παράδειγμα :

Με τις πράξεις σας ζημιώνετε την πόλη μας.

Με τις πράξεις σας ζημιώνεται η πόλη μας.

* 3 Να μετατρέψεις το ενεργητικό ρήμα σε παθητικό, ακολουθώντας το παράδειγμα :

- Τα έργα σου σε αποκαλύπτουν → Αποκαλύπτεσαι από τα έργα σου.
- Τον βασανίζει η συνείδησή του →
- Το κύμα τους λίκνιζε →

- Σας έδιωχναν μικροί και μεγάλοι →
- Οι πράξεις επιβεβαιώνουν τα λόγια →

* 4 Αναγνώρισε τις εγκλίσεις του κειμένου :

- Λάμνετε, παιδιά, λάμνετε, παλικάρια.
- Εμείς θα λημεριάζουμε εκεί που φωλιάζουν λύκοι.
- Παιζογελώντ' ανέβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.
- Πες του Χριστού πως χιόνιζε και τη Λαμπρή θα βρέχει.
- Κι όταν τα παίρνει η άνοιξη κι ανοίγουν τα κλαδάκια, γεμίζουν κλέφτες τα βουνά και τα λαγκάδια σκλάβους.

A σκήσεις

B

* 1 Με το καθένα από τα παρακάτω ρήματα να σχηματίσεις μια πρόταση για κάθε δεύτερο ενικό και δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο των εγκλίσεων του ενεργήτικου και παθητικού αορίστου :

- μισθώνω, βάφω

* 2 Σε τι μοιάζουν και σε τι διαφέρουν;

α / Η υποτακτική του παθητικού αορίστου και ο παθητικός στιγμιαίος μέλλοντας.

β / Το γ' ενικό πρόσωπο της υποτακτικής του παθητικού αορίστου και το παθητικό απαρέμφατο.

γ / Το β' πληθυντικό πρόσωπο της υποτακτικής του παθητικού αορίστου και το β' πληθυντικό πρόσωπο της προστακτικής του παθητικού αορίστου.

δ / Το β' ενικό πρόσωπο της προστακτικής του ενεργητικού αορίστου και το β' ενικό πρόσωπο της προστακτικής του παθητικού αορίστου.

* 3 Συμπλήρωσε τις φράσεις με ρήματα του πλαϊνού κύκλου. Οι χρόνοι και οι εγκλίσεις δηλώνονται στις παρενθέσεις. Η φωνή είναι πάντα παθητική.

επουλώνω
οργανώνω
συγκεντρώνω
απομακρύνω
καταστρώνω

- Το σχέδιο... (οριστ. παρακ.) με μεγάλη φροντίδα.
- ... (οριστ. αφρ.) βίαια, γιατί δεν ήθελε να αφήσει τη θέση του.
- ... (προστ. αφρ.), αν θέλετε να πετύχετε.
- Η πληγή με τον καιρό... (οριστ. υπερσ.).
- Όσοι κι αν... (υποτ. παρακ.), δε φτάνουν για μια τόσο μεγάλη επιχείρηση.

* 4 α) Γράψε το ίδιο πρόσωπο του άλλου αριθμού :

- Παράδειγμα :

άπλωσε το χέρι σου → απλώστε τα χέρια σας
διόρθωσε το κείμενο →
ένωσε τις άκρες →
κόψε το ξύλο →
γιάτρεψε την πληγή →
δείξε τη δύναμή σου →
άθροισε τα νούμερα →

β) Γράψε το ίδιο πρόσωπο της παθητικής φωνής. Ο χρόνος, η έγκλιση και ο αριθμός δε θα αλλάξουν :

- Παράδειγμα :

δέσε - δέστε → δέσου - δεθείτε
στεφάνωσε - στεφανώστε →
δυνάμωσε - δυναμώστε →
άλειψε - αλείψτε →
ρίξε - ρίξτε →
κοίταξε - κοιτάξτε →
λογάριασε - λογαριάστε →

Τα ρήματα της πρώτης συζυγίας στον ενεστώτα

(α)	(β)	(γ)
τελειώνουν σε:	Π αρ α δε ί γ μ α τ α	Εξ αι ρέ σε ις
↓		
1. -ω	• δένω κ.ά.	
2. -άβω	• ράβω κ.ά.	παύω, αναπαύω
3. -εύω	• λατρεύω κ.ά.	κλέβω, σέβομαι
4. -αίνω	• πηγαίνω κ.ά.	δένω, μένω, πλένω
5. -έρνω	• φέρνω κ.ά.	παίρνω
6. -ιάζω	• αγκαλιάζω κ.ά.	αδειάζω, μοιάζω, μονοιάζω, γοιάζομαι, χρειάζομαι
7. -ίζω	• δροσίζω κ.ά.	πρήζω, αναβλόζω, γογγίζω, δακρύζω, κατακλύζω, κελαρύζω, συγχύζω, σφύζω, δανείζω, αθροίζω
8. -λλω	• αναβάλλω κ.ά.	θέλω, οφείλω
9. -ώνω	• απλέωνος κ.ά.	
10. -σσω	• αναπτύσσω κ.ά.	αρέσω
11. -ττω	• εισπράττω κ.ά.	θέτω
12. -ίνω	• δίνω, κλίνω, κρίνω, πίνω	
● -ήνω	• αφήνω, σβήνω, στήνω, ψήνω	
● -είνω	• κλείνω, τείνω	
● -ύνω	• λύνω, γνήνω, οξήνω κ.ά.	

* 1 Συμβουλέψου τον πίνακα και συμπλήρωσε τα κενά:

α/ Στα παρακάτω ρήματα θα βάλεις ι, η, υ, ει, οι ;

- μετεωρ-ζω, σφραγ-ζω, ξεν-άζω, επιταχ-νω, κλ-νω την πόρτα, κλ-νω το κεφάλι, αποσβ-νω, προτ-νω, αναβλ-ζω, σφ-ζω από ζωή, συγχ-ζω, αθρ-ζω, δαν-ζω, μ-άζω, χρ-άζομαι, καθαρ-ζω, ξαναδ-νω, αδ-άζω, μον-άζω.

β/ Στα παρακάτω ρήματα βάλε το γράμμα ή τα γράμματα που ταιριάζουν :

- ξανασκα-ω, αποπ-ρνω, ξανανι-νω, πηγ-νω, σε-ομαι, κατακλε-ω, εκπληρ-νω, υποτα-ω, καταβα-ω, αμφι-βά-ω, καταστέ-ω, γ-ρνω, απομ-νω, παιδε-ω, δ-νω, οφεί-ω, θέ-ω, καταθέ-ω, αναπα-ομαι, καταγγέ-ω, ανατέ-ω, προεδρε-ω, σαλε-ω.

* 2 Σε κάθε περίπτωση 1-9 της β' στήλης πρόσθεσε δύο τουλάχιστον ακόμη παραδείγματα.

ΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΣΥΖΥΓΙΑΣ

Τα ρήματα της δεύτερης συζυγίας χωρίζονται σε δύο τάξεις.
Ο χωρισμός γίνεται από τις καταλήξεις που παίρνουν τα τρία ενικά πρόσωπα της οριστικής του ενεστώτα.

1. Η πρώτη τάξη

στην ενεργητική φωνή τελειώνει σε			στην παθητική φωνή τελειώνει σε		
-ώ	-άς	-ά	-ιέμαι	-ιέσαι	-ιέται
αγαπώ	αγαπάς	αγαπά	αγαπιέμαι	αγαπιέσαι	αγαπιέται

2. Η δεύτερη τάξη

στην ενεργητική φωνή τελειώνει σε			στην παθητική φωνή τελειώνει σε		
-ώ	-είς	-εί	-ούμαι	-άσαι	-άται
λαλώ	λαλεῖς	λαλεῖ	θυμούμαι	θυμάσαι	θυμάται

Δεύτερη συζυγία

Πρώτη τάξη

Ενεργητική φωνή

α γ α π ώ

XRONOI	Οριστική	Υποτακτική (να, δταν, για να)	Προστακτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	XRONOI	Οριστική
Eνεργότας	αγαπώ αγαπάς αγαπά ¹ αγαπούμε ² αγαπάτε αγαπούν ³	αγαπώ αγαπάς αγαπά ¹ αγαπούμε ² αγαπάτε αγαπούν ³	αγάπα		αγαπώντας	Παρατατικός	αγαπούσα αγαπούσες αγαπούσε αγαπούσαμε αγαπούσατε αγαπούσαν
Αόριστος	αγάπησα αγάπησες αγάπησε αγαπήσαμε αγαπήσατε αγάπησαν	αγαπήσω αγαπήσεις αγαπήσει αγαπήσουμε. -ομε αγαπήσετε αγαπήσουν	αγάπησε	αγαπήσει			
Οριστική				Υποτακτική			
Περιφραστικοί χρόνοι	Εξακολ. μέλλοντας : θ' αγαπώ, θ' αγαπάς, θ' αγαπά κτλ. Στιγμ. μέλλοντας : θ' αγαπήσω, θ' αγαπήσεις, θ' αγαπήσει κτλ. Παρικείμενος : έχω αγαπήσει (ή έχω αγαπημένο κτλ.) Υπερσυνιέλικος : είχα αγαπήσει (ή είχα αγαπημένο κτλ.) Συντελ. μέλλοντας : θά έχω αγαπήσει (ή θα έχω αγαπημένο κτλ.) 						Παρικείμενος : να έχω αγαπήσει, να έχεις αγαπήσει, να έχει αγαπήσει κτλ. (ή να έχω αγαπημένο κτλ.)

1. και αγαπάει.

2. και αγαπάμε.

3. και αγαπάν(ε).

Δεύτερη συνγία

Πρώτη τάξη

Παθητική φωνή

α γ α π ι έ μ α i

ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική	Υποτακτική (<i>ra, σταν, για να</i>)	Προστακτική	Απαρέμφαση	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική
Ενεστώτας	αγαπέμαι αγαπάσαι αγαπέται αγαπούμαστε αγαπιστε αγαπούεται	αγαπέμαι αγαπάσαι αγαπέται αγαπούμαστε αγαπιστε αγαπούεται				Παρατακτικός	αγαπιόμον αγαπιόσου αγαπιόταν αγαπούμαστε αγαπισαστε αγαπόνταν
Αδριστος	αγαπήθκα αγαπήθκες αγαπήθκε αγαπήθκαμε αγαπήθκατε αγαπήθκαν	αγαπηθέ αγαπηθέται αγαπηθεί αγαπηθούμε αγαπηθείτε αγαπηθούν		αγαπήσον	αγαπηθεί		
Παρακείμενος							αγαπημένος
Ιεριφραστικοί χρόνοι		Οριστική		Υποτακτική		Παρακείμενος:	
	Εξικολ. μέλλοντας : Ό αγαπέμαι, Ό αγαπάσαι, Ό αγαπέται κτλ. Στιγμ. μέλλοντας : Ό αγαπηθέ, Ό αγαπηθείς, Ό αγαπηθεί κτλ. Παρακείμενος : έχει αγαπηθεί (ή είμαι αγαπημένος κτλ.) . Υπερσυντέλικος : είχα αγαπηθεί (ή ήμουν αγαπημένος κτλ.) Συντελ. μέλλοντας : θα έχει αγαπηθεί (ή θα είμαι αγαπημένος κτλ.)				να έχει αγαπηθεί, να έχεις αγαπηθεί, να έχει αγαπηθεί κτλ.		

1. Και αγαπούνταν.

Δεύτερη συζυγία - Δεύτερη τάξη

Ενεργητική φωνή

Ε ν ε σ τ ώ τ ας

Οριστική	Υποτακτική (να, σταν, για να)	Προστακτική	Μετοχή
λαλώ	λαλώ		
λαλείς	λαλείς	λάλει	
λαλεί	λαλεί		
λαλούμε	λαλούμε		λαλώντας
λαλείτε	λαλείτε	λαλείτε	
λαλούν	λαλούν		

- Οι άλλοι χρόνοι και οι εγκλίσεις σχηματίζονται όπως και στην πρώτη τάξη.

Δεύτερη συζυγία - Δεύτερη τάξη

Παθητική φωνή

Ενεστώτας		Παρατατικός
Οριστική	Υποτακτική (να, σταν, για να)	Οριστική
θυμούμαι ¹	θυμούμαι	θυμόμουν
θυμάσαι	θυμάσαι	θυμόσουν
θυμάται	θυμάται	θυμόταν
θυμούμαστε	θυμούμαστε	θυμόμαστε
θυμάστε	θυμάστε	θυμόσαστε
θυμούνται	θυμούνται	θυμόνταν ²

- Οι άλλοι χρόνοι και οι εγκλίσεις σχηματίζονται όπως και στην πρώτη τάξη.

1. και θυμάμαι. 2. και θυμούνταν.

- Κατά το αγαπώ κλίνονται : κυνθερνώ, τιμώ, ρωτώ κ.ά.
- Κατά το αγαπιέμαι κλίνονται : αναρωτιέμαι, στενοχωριέμαι, γελιέμαι κ.α.
- Κατά το λαλώ κλίνονται : αδικώ, κινώ, ωφελώ κ.ά.
- Κατά το θυμούμαι κλίνονται : κοιμούμαι, λυπούμαι, φοβούμαι.

Ασκήσεις

* 1 α/ Τα ρήματα της δεύτερης συζυγίας σχηματίζουν κανονικά τον αόριστο σε -ησα με η : αγαπώ — αγάπησα, τολμώ — τόλμησα.

Να βρεις άλλα πέντε ρήματα και να τα βάλεις μέσα σε φράσεις.

β/ Να βρεις μερικά ρήματα που σχηματίζουν τον αόριστο σε : -ασα : γελώ — γέλασα και -εσα : καλώ — κάλεσα.

* 2 Να συμπληρώσεις τα κενά με το ρήμα που ταιριάζει :

φωταγωγούμαι	Ποτέ [♦] μας δεν αλλάζουμε και δεν...
ναυπηγώ	Δε σας τρομάζει ο πόλεμος, ... σαν λιοντάρια.
ασπροφορώ	... δεξιά, βαρεί ζερβιά, βαρεί μακριά και πέρα.
λαλώ	... και ξεφάντωσε και δούλεψε και ζήσε.
αγαπώ	Οι Αθηναίοι ... ένα μεγάλο στόλο.
ορμώ	Ήταν μεγάλη γιορτή· ολόκληρη η πόλη...
βαρώ	... πουλί, παίρνει σπυρί κι η μάνα το ζηλεύει.
κοιμούμαι	Δεν ... σε ό,τι σε ρωτώ.
απαντώ	Είναι νύχτα κι η πλάση ολόκληρη ... ακόμη.
δικαιολογούμαι	Ο Φλέμιγκ ... τον κόσμο.

ευεργετώ	Δε ... σε καμιά περίπτωση, μου είπε ο ξένος.
επικοινωνώ	... μόνος του σε ένα χαμόσπιτο ο κυρ Παντελής.
ζω	Βλέπω ότι δεν ... με κανέναν· αυτή άμως η απομόνωση θα σε βλάψει.

* 3 Να γράψεις και τα άλλα πρόσωπα του ενικού και του πληθυντικού, χωρίς να αλλάξεις τις φωνές, τους χρόνους, τις εγκλίσεις.

- Εκείνο το καλοκαίρι καθόμαστε στη βεράντα του εξοχικού μας και αναθυμόμαστε τις γοητευτικές ιστορίες του Ιουλίου Βερν.
- Αναρωτιόμοιν πώς άλλαξα τόσο δεν αναγνόριζα τον εαυτό μου.
- Κοιμόμοιν στις δέκα το βράδυ και ξυπνούοα στις έξι το πρωί. Έτσι χαιρόμοιν τις γεμάτες φως ανατολές του καλοκαιριού.
- Υποσχόμοιν κάθε φορά να μη φοβηθώ, αλλά δεν τα κατάφερνα.
- Να προσέξεις τις αλλαγές των προσώπων.

ΣΥΝΗΡΗΜΕΝΑ ΡΗΜΑΤΑ

α/ *Μην κλαίς, μη λες πως τίποτα δε σού 'μειν' εδώ πέρα.*

β/ *Πάμε μακριά στης χαράς το νησί.*

γ/ *Ακούς, ακοίς, Τουρκόπονλε, τι λέει το πουλάκι;*

δ/ *Το λεν στα πλάγια οι πέρδικες, στην ποταμιά τ' αηδόνια.*

Στα παραδείγματα βρίσκουμε τους ρηματικούς τύπους **κλαίς**, **λες**, **πάμε**, **ακούς**, **λεν**, οι οποίοι δεν έχουν τις καταλήξεις που μάθαμε. Οι τύποι αυτοί έγιναν από συναίρεση. Έτσι :

- ο τύπος κλαις έγινε από τον τύπο κλαίεις
 - ο τύπος λεν έγινε από τον τύπο λέ(γ)ουν.

* Πώς έγιναν οι άλλοι τύποι;

Βλέπουμε δηλαδή ότι

Ο	Μερικά ρήματα συναιρούν συχνά, στις εγκλίσεις του ενεστώτα, το τελευταίο φωνήν του θέματος με το φωνήν της κατάληξης. Τα ρήματα αυτά λέγονται συνηρημένα .	Ενεστώτα	Οριστική	Υποτακτική (να, για να οταν)	Προστακτική
		ακούω*	ακούω*	—	
		(ακούεις)	(ακούεις)	(άκουε)	
		ακούς	ακούς	άκουν	
		ακούει*	ακούει*	—	
		(ακούομε)	(ακούομε)	—	
		ακούμε	ακούμε	(ακούετε)	
		(ακούετε)	(ακούετε)	ακούτε	
		ακούτε	ακούτε	—	
		(ακούονν)	(ακούονν)		
		ακούν(ε)	ακούν(ε)		

- Μερικά συνηρημένα ρήματα χάνουν το γ ανάμεσα σε φωνήεντα: λέ(γ)ω — λέω. Άλλα πάλι παίρνουν γ ανάμεσα σε φωνήεντα: κλαίω — κλαί γ ω.

Ασκήσεις

- * 1 Αναγνώρισε τα συνηρημένα ρήματα :

 - Φάτε και πιέτε, βρε παιδιά, χαρείτε να χαρούμε.
 - Γοργά ντύσου, γοργά άλλαξε, γοργά να πας στο γιόμα.
 - Βρέχει ο Θεός και φταίνε οι μήνες.

* Το πρώτο και το τρίτο ενικό δε συναιρούνται.

* 2 Ο Πάνε από χωριό σε χωριό και καίνε τα σπίτια των καημένων των χωρικών, που δεν τους φταινε σε τίποτε· είναι ληστές.

Γράψε και τα άλλα πρόσωπα των ρημάτων στον πληθυντικό, χωρίς να αλλάξεις το χρόνο και την έγκλιση.
Να κάνεις όσες αλλαγές κρίνεις απαραίτητες.

Παρατηρήσεις στο σχηματισμό των ρημάτων

- Στον παθητικό παρατατικό συνηθίζονται και οι τύποι σε **-μασταν**, **-σασταν**: δενόμαστε - δενόμασταν
δενόσαστε - δενόσασταν
ήμασταν, αγαπιόμασταν
κτλ.
- Στο τρίτο πληθυντικό πρόσωπο τα ρήματα παίρνουν κάποτε, ιδίως στη λογοτεχνία, μετά το νένα ε: 'Αλλοι λέγανε πως περνάνε στρατιωτικά συνεργεία και ρίχνουνε τους ετοιμόρροπους τοίχους.

* Ασκηση ορθογραφίας

Ο Τα ρήματα τελειώνουν

σε ↓								
1. -ω, -ώ	δένω	αγαπώ						
2. -εις, -ει	δένεις	δένει						
3. -είς, -εί	θεωρείς	θεωρεί						
4. -μαι	δένομαι	αγαπιέμαι	όταν παίρνουν μπροστά	το	εγώ (δένομαι)			
5. -σαι	δένεσαι	αγαπιέσαι			εσύ (δένεσαι)			
6. -ται	δένεται	αγαπιέται			αυτός (δένεται)			
7. -με	δένουμε	αγαπούμε	όταν παίρνουν μπροστά	το	εμείς (δένουμε)			
8. -τε	δένετε	αγαπάτε			εσείς (δένετε)			
9. -νται	δένονται	αγαπιούνται						

Να συμβουλευτείς τον πίνακα και να συμπληρώσεις τα κενά:

α' Σήμερα είναι η γιορτή της μητέρας. Σηκώνομ- πρώτος από το κρεβάτι και ετοιμάζομ- ύστερα ξυπν- την χδερ- φή μου και πηγαίνομ- μαζί να κόψουμ- μερικά λου- λούδια από τον κήπο. Η μητέρα χαίρετ- με τα λουλού- δια. Άλλο τόσο χαιρόμαστ- κι εμείς που τα προσφέ- ρα μ-

β / Πηγαίνετ-, σας παρακαλ-, να φέρετ- μερικά παιχνίδια ακόμη, για να στολίσουμ- το χριστουγεννιάτικο δέντρο μας. Μου φαίνετ- πως κάτι του λείπει. Εσείς τι λέτ-; δε νομίζετ- ότι είν- έτσι; Τι συλλογίζεσ-, Γιώργο;

43

ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

Θ

1. Αύξηση

Η τρικυμία

Είχαν περάσει τρεις μέρες από τότε που ξεκίνησαν από την πατρίδα τους, τη Μίλητο, για να πάνε στον Πειραιά. Στην αρχή το ταξίδι πήγαινε καλά: ο αγέρας που φυσούσε ήταν ούριος και όλα έλεγαν πως γρήγορα θα έφταναν στον προορισμό τους. Την τέταρτη όμως μέρα η θάλασσα αγρίψε: ο αγέρας δυνάμωσε και μολυβένια σύννεφα έκρυψαν τον ήλιο: ο ουρανός σκοτείνιασε: τα κύματα δεν άργησαν να σηκωθούν: λυσσασμένα έπεφταν πάνω στο καράβι και πάσχιζαν να το καταπιούν: μια το έριχναν στο βυθό και μια το ανέβαζαν στον ουρανό. Σωστή κόλαση. Οι ναύτες πάλευαν στην πλώρη και στην πρύμνη την ήζεραν αυτοί τη θάλασσα: μόνο που δεν την άριζαν. Ορίζεται τάχα τέτοιο θεριό: Τρεις μέρες κράτησε η πάλη με τα στοιχεία της φύσης. Την τέταρτη η θάλασσα γαλήνεψε... πέρα στο βάθος φάνηκε ένα κομμάτι γης... Ευχαρίστησαν τότε το Θεό...

Α'

◎ Τα ρήματα που αρχίζουν από σύμφωνο

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος
α'	β'	γ'
Φτάνουν στον προ- ορισμό τους.	Έ-φταναν στον προ- ορισμό τους.	Έ-φτασαν στον προ- ορισμό τους.
Σύννεφα κρύβουν τον ήλιο.	Σύνγεφα έ-κρυβαν. τον ήλιο.	Σύννεφα έ-κρυψαν τον ήλιο.

◎ Τα ρήματα που αρχίζουν από σύμφωνο (στήλη α') παίρνουν πριν από το θέμα, στον παρατατικό και στον αόριστο της οριστικής (στήλες β' και γ'), ένα ε-. Αυτό το ε λέγεται **αυξηση**.

• Τα ρήματα	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;"> θέλω ξέρω πίνω </div> <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; margin-left: 10px;"> → στον παρατατικό → στον αόριστο </div>	παίρνουν αύξηση η αντί ε	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;"> ήθελα ηξερα ήπια </div>
• Η αύξηση μένει όταν τονίζεται	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;"> έλεγα έλεγες έλεγε έλεγαν </div>	και χάνεται όταν δεν τονίζεται	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;"> λέγαμε λέγατε </div>

Β'

◎ Τα ρήματα που αρχίζουν από φωνήν

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος
α'	β'	γ'
Ποιος ορίζει τη θάλασσα;	Ποιος όριζε τη θάλασσα;	Ποιος όρισε τη θάλασσα;
Η θάλασσα αγριεύει. Ευχαριστούν το Θεό.	Η θάλασσα αγρίευε. Ευχαριστούσαν το Θεό.	Η θάλασσα αγρίεψε. Ευχαρίστησαν το Θεό.

④ Τα ρήματα που αρχίζουν από φωνήν (στήλη α') δεν παίρνουν αύξηση (στήλες β' και γ'), αλλά διατηρούν το φωνήν σε όλους τους χρόνους.

Εξαιρούνται τα ρήματα	$\left\{ \begin{array}{ll} \text{έχω} & - \text{είχα} \\ \text{έρχομαι} & - \text{ήρθα} \\ \text{είμαι} & - \text{ήμουν} \end{array} \right.$
-----------------------	---

- Μερικά σύνθετα ρήματα παίρνουν την αύξηση στην αρχή του δεύτερου συνθετικού.
 - Δεν πολυήθελε.
 - Ήχερε και παραήχερε.

Ορθογραφία.

Γράφονται με η: ήρθα, ήπια, ήμουν, ήξερα, ήθελα.
Γράφονται με ει: είδα, είπα, είχα.

Ασκήσεις

- * 1 Ποια ρήματα του κειμένου έχουν αύξηση στον παρατατικό και στον αόριστο και ποια δεν έχουν και γιατί;
- * 2 Ποια ρήματα του κειμένου παρουσιάζουν ορθογραφική ανωμαλία στην αύξηση;
- * 3 Να βάλεις σε χρόνο παρατατικό τα υπογραμμισμένα ρήματα, χωρίς να αλλάξεις πρόσωπο και αριθμό:
 - Τρέμουμε για τη ζωή του, τη μικροσκοπική του ζωούλα, ζήτημα μιας ... πατησιάς. Μια μέρα, λαίμαργο καθώς είναι, άρπαξε ένα κομμάτι ψωμί... χρωματιστό· -η κόρη μιοι που ζωγραφίζει, σκουπίζει μ' αυτό τα χρώματά της. Πού να τοι το πάρουμε από το στόμα!
 - Στο σπίτι μας αυτό τον καιρό δεν υπάρχει άλλη γάτα από την Πίσσα. Άλλα η Πίσσα ζηλεύει το γατάκι, κι όταν το βλέπει μπροστά της οργίζεται.

* 4 Να βρεις στο κείμενο ένα δισύλλαβο και ένα πολυσύλλαβο ρήμα: σχημάτισέ τα στην οριστική του παρατατικού και του αορίστου: σύγκρινε τους τύπους που έχουν αύξηση μ' εκείνους που δεν έχουν. Διατύπωσέ με τον κανόνα της Γραμματικής σου τη διαφορά που παρατηρείς.

Θ

2. Θέμα, κατάληξη, χαρακτήρας

Οριστική

Ενεστώτας	Αόριστος	
	Ενεργητικός	Παθητικός
σηκών-ω	σήκωσ-α	σηκώθ-ηκα
σηκών-εις	σήκωσ-ες	σηκώθ-ηκες
σηκών-ει	σήκωσ-ε	σηκώθ-ηκε
σηκών-ουμε	σηκώσ-αμε	σηκωθ-ήκαμε
σηκών-ετε	σηκώσ-ατε	σηκωθ-ήκατε
σηκών-ουν	σήκωσ-αν	σηκώθ-ηκαν

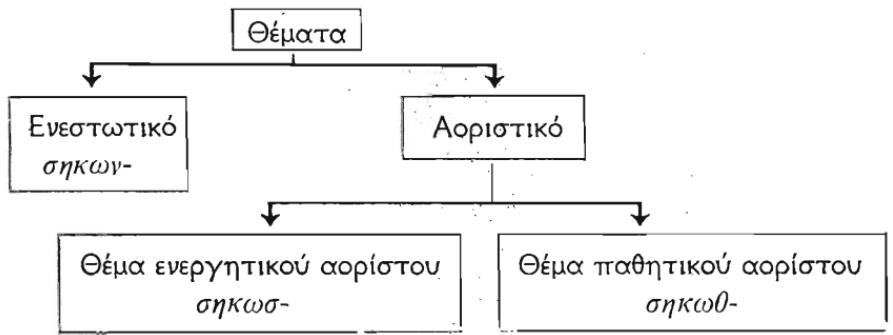
- Όπως τα ονόματα, έτσι και τα ρήματα έχουν:

Θέμα, κατάληξη και χαρακτήρα

- **Θέμα** λέγεται το πρώτο μέρος του ρήματος, δηλαδή το μέρος που δεν αλλάζει.
- **Κατάληξη** λέγεται το τελευταίο μέρος του ρήματος, δηλαδή το μέρος που αλλάζει.
- Το ρήμα έχει δύο θέματα: α/ το **ενεστωτικό** και β/ το **αοριστικό** (θέμα ενεργητικού αορίστου και θέμα παθητικού αορίστου).

→ σηκων-
σηκωσ-, σηκωθ-

→ -ω
-εις, -ει, -ουμε κτλ.

- Ο τελευταίος φθόγγος του θέματος λέγεται **χαρακτήρας**. Θέμα $\left\{ \begin{array}{l} \text{σηκων-} \\ \text{σηκωσ-} \\ \text{σηκωθ-} \end{array} \right.$ χαρακτήρας $\left\{ \begin{array}{l} \text{ν} \\ \text{σ} \\ \text{θ} \end{array} \right.$

Το θέμα και οι χρόνοι

• Ενεστωτικό θέμα • Αοριστικό θέμα	1. Από το ενεστωτικό θέμα σχηματίζονται οι εξακολουθητικοί χρόνοι της ενεργητικής και παθητικής φωνής. (Βλ. Επίμετρο, πίν. 9). 2α Από το θέμα του ενεργητικού αορίστου σχηματίζονται οι στιγμιαίοι και οι συντελεσμένοι χρόνοι της ενεργητικής φωνής. (Βλ. Επίμετρο, πίν. 9). 2β Από το θέμα του παθητικού αορίστου σχηματίζονται οι στιγμιαίοι και οι συντελεσμένοι χρόνοι της παθητικής φωνής. (Βλ. Επίμετρο, πίν. 9).

Ασκήσεις

- * 1 Απομόνωσε στις παρακάτω φράσεις τα ρήματα και γράψε το θέμα, το χαρακτήρα και την κατάληξή τους, σύμφωνα με το υπόδειγμα που ακολουθεί :
 - Το φεγγάρι κοιτάζει τον κόσμο και σωπαίνει.
 - Ένα ακόμη τράνταγμα και το αεροπλάνο προσγειώθηκε.
 - Ακούστηκαν σοβαρές απόψεις και από τις δυο πλευρές.

- Δεν μπορούσε να σκεφτεί σωστά.
- Πριν ψηφιστούν οι νόμιοι συζητιούνται στη βουλή.
- Θα σε ενημερώνω τακτικά.
- Πολύ σύντομα θα σου γράψω· εκεί θα σου τα λέω όλα.

Ρήμα	Θέμα	Χαρακτήρας	Κατάληξη

- * 2 Των παρακάτω ρημάτων γράψε το πρώτο ενικό πρόσωπο της οριστικής των χρόνων που σχηματίζονται από το ενεστωτικό θέμα :
- διαποτίζω, επιτηρώ, στεγάζω, διαλέγω
- * 3 Των παρακάτω ρημάτων γράψε το πρώτο ενικό πρόσωπο της οριστικής των χρόνων που σχηματίζονται από το αοριστικό θέμα :
- τινάζω, παραλείπω, απομακρύνω, δηλώνω
- (Μπορείς να συμβουλευτείς τον πίνακα των χρόνων και των θεμάτων· Επίμετρο, πίν. 9).

①

A.- Το ενεστωτικό θέμα

Το ενεστωτικό θέμα το βρίσκουμε, αν αφαιρέσουμε την κατάληξη **-ω**, **-ομαι**, **ιέμαι**, **-ούμαι** από το πρώτο πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα.

δέν-ω	θ. δεν-
δέν-ομαι	θ. δεν-
αγαπ-ώ	θ. αγαπ-
αγαπ-ιέμαι	θ. αγαπ-
θημ-ούμαι	θ. θημ-

Α σ κ η σ η

- * 1 Στο κείμενο που ακολουθεί να υπογραμμίσεις τους ενεστώτες και να βρεις το ενεστωτικό τους θέμα :

- Ακούω κούφια τα τουφέκια.
 - Ράβε, ξήλωνε, δουλειά να μη σου λείπει.
 - Η κόρη πλέκει τα προικιά κι ο νιός πλέκει καλάθια.
 - Άλεθε, μύλο, άλεθε.
 - Εμείς θα λημεριάζουμε εκεί που φωλιάζουν λύκοι.
 - Θέλετε δέντρα ανθίστε, θέλετε μαραθείτε.
 - Τ' αδέρφια σχίζουν τα βουνά και δέντρα ξεριζώνουν.
 - Φεγγαράκι μου λαμπρό, φέγγε μου να περπατώ.
 - Μάρτης έβρεχε. Θεριστής χαιρόταν.
 - Να που μ' αρέσουν επιτέλους αυτά τα βουνά μ' αυτό το φως.
- * 2 Ποια από τα παραπάνω ρήματα έχουν στον ενεστώτα χαρακτήρα χειλικό, ποια οδοντικό, ποια συριστικό, ποια λαρυγγικό, ποια υγρό και ποια ρινικό;
- Μπορείς να συμβουλευτείς και τον πίνακα των συμφώνων, σ. 23.

Θ

B.- Το αοριστικό θέμα

Το αοριστικό θέμα, όπως είδαμε, διακρίνεται σε θέμα ενεργητικού αορίστου και σε θέμα παθητικού αορίστου.

α)	Το θέμα του ενεργητικού αορίστου το βρίσκουμε, αν αφαιρέσουμε την κατάληξη -α και την αύξηση (αν υπάρχει) από το πρώτο ενικό πρόσωπο της οριστικής του ενεργητικού αορίστου.	έ-δεσ-α αγάπησ-α έ-φερ-α παράγγειλ-α	θ. δεσ- θ. αγαπησ- θ. φερ- θ. παραγγειλ-
----	--	---	---

β)	Το θέμα του παθητικού αορίστου το βρίσκουμε, αν αφαιρέσουμε την κατάληξη -ηκα από το πρώτο ενικό πρόσωπο της οριστικής του παθητικού αορίστου.	δέθ-ηκα αγαπήθ-ηκα φέρθ-ηκα παραγγέλθ-ηκα	θ. δεθ- θ. αγαπηθ- θ. φερθ- θ. παραγγελθ-
----	--	--	--

* Στο κείμενο που ακολουθεί να υπογραμμίσεις τους αορίστους και να βρεις το αοριστικό τους θέμα :

Ακούστηκε ένα σφύριγμα, η ατμομηχανή ξεφύσηξε δυνατά, κι οι τεράστιες ρόδες άρχισαν να κυλούνε πάνω στις σιδερένιες ράγες. Όρες πολλές, τσαφ-τσουφ, τσαφ-τσουφ, και το τρένο έφτασε στη μεγάλη πόλη με τους πολλούς ανθρώπους και τα πολλά αυτοκίνητα. Ο γερο-σοφός σάστισε, ζαλίστηκε από τη φασαρία και την κίνηση, αλλά δεν κοντοστάθηκε. Τράβηξε κατευθείαν για το σπίτι του ξακουσμένου γιατρού Ξανανιώνη.

Ζωρζ Σαρρή, Το γαϊτανάκι

44

Ο ενεργητικός αόριστος

Ο ενεργητικός αόριστος διακρίνεται σε σιγματικό αόριστο και σε άσιγμο αόριστο.

Ο σιγματικός αόριστος τελειώνει σε **-σα** : **έδεσα**

Ο άσιγμος αόριστος τελειώνει σε **-α** : **έφερα**

1. Ο σιγματικός αόριστος

Ξάφνουν έτριψε τα μάτια του από απορία και κοίταζε... Όρμησε τρέχοντας στις σκάλες ο Γίγαντας, γιομάτος χαρά, και τρέχοντας βγήκε στον κήπο. Έτρεξε πάνω στο γρασίδι κι ἥρθε κοντά στο παιδί. Κι όταν το έφτασε, το πρόσωπό του κοκκίνισε απ' την οργή κι είπε : «Ποιος τόλμησε να σε πληγώσει;» Γιατί στις παλάμες του αγοριού και στα μικρά του πόδια διακρίνονταν οι πληγές από καρφιά.

«Ποιος τόλμησε να σε πληγώσει;» φώναξε ο Γίγαντας· «πες μου κι εγώ θα πάρω το μεγάλο μου σπαθί να τον κόψω κομμάτια!»

«Κανένας!» αποκρίθηκε το παιδί· «όμως αυτές είναι οι πληγές της αγάπης!»

«Ποιος είσαι;» είπε ο Γίγαντας, κι ένας παράξενος φόβος τον κυρίε-

ψε και γονάτισε μπρος στο παιδί.

Και το παιδί του χαμογέλασε και του είπε : «Μ' άφησες κάποτε να παίξω στον κήπο σου, απόψε εσύ θά ρθεις μαζί μου στο δικό μου κήπο, τον παράδεισο».

Οσκαρ Ουάλιγτ, Ο σκληρόκαρδος γίγαντας

Στο κείμενο διαβάζουμε :

- *M'* άφησες κάποτε να παίξω στον κήπο σου.
- Έτριψε τα μάτια του από απορία.
- Έτρεξε πάνω στο γρασίδι.

Από τα παραδείγματα βλέπουμε ότι ο αόριστος πολλών ρημάτων σχηματίζεται σε :

-σα	αφήνω	άφησα
→ -ψα	τρίβω	έτριψα
-ξα	τρέχω	έτρεξα

Ο αόριστος αυτός ονομάζεται σιγματικός αόριστος, γιατί μπροστά από την κατάληξη **-α** έχει **σ**.

Α σκήσεις

- * 1 Να βρεις τους σιγματικούς αօρίστους του κειμένου.
- * 2 Να σχηματίσεις μέσα σε φράσεις τους αօρίστους των ρημάτων, όπως στο παράδειγμα :

α/ ακούω → ἀκονσα τη βροντή και τρόμαξα παραλύω →
αποκλείω → ιδρύω →

β/ κρύβω → ἔκριψα το θησαυρό ανάβω →
υπογράφω → παύω →
παραλείπω → παιδεύω ..>

γ/ θίγω → Τον έθιξα χωρίς να το θέλω ψάχνω →
ξανοίγω → βίχνω →
καταβρέχω → ξεπλέκω →

δ/ αναγνωρίζω →	<i>Μόλις τον είδα τον αναγνώρισα</i>
πιέζω →	
καταθέτω →	κοκκινίζω →
αλέθω →	αρέσω →
ε/ αλλάξω →	<i>Από τότε άλλαξα σκέψεις</i>
βιουλιάζω →	καταπλήττω →
απαλλάσσω →	
στ/ κρυώνω →	<i>Κρύωσα για τα καλά</i>
τεντώνω	απλώνω →
	ζώνω →
ζ/ πιάνω →	<i>Τον έπιασα σχετικά γρήγορα</i>
στήνω →	ψήνω →
	φτάνω ->
η/ εγκατασταίνω ->	<i>Εκεί εγκατάστησα την οικογένειά μου</i>
ανασταίνω →	
παρασταίνω ->	βλασταίνω ->
θ/ σωπαίνω →	<i>Σύπασα στη στιγμή</i>
	χορταίνω ->
ι/ τραγουδώ →	<i>Τραγούδησα γλυκά</i>
τιμώ →	φιλώ →
αργώ →	επιθυμώ →
	κουνώ ->
● κρεμώ →	<i>Κρέμασα τ' άρματά μου στον πλάτανο</i>
διψώ →	
γελώ →	κερνώ →
ξεσπώ →	πεινώ ->
● καλώ →	<i>Τον κάλεσα σπίτι μου</i>
παραπλανώ →	αφαιρώ →
διαιρώ ->	μπορώ →
	επαινώ ->
● Βοηθητικό στοιχείο :	Τα ρήματα της δεύτερης συζυγίας σχηματίζουν τον αόριστο σε -ησα : αγαπώ — αγάπησα. Μερικά όμως εξαιρούνται και σχηματίζουν τον αόριστο σε -ασα : γελώ — γέλασα και -εσα : καλώ — κάλεσα.

2. Ο άσιγμος αόριστος

Το όνομά του ομόρφυνε τον κόσμο

Τους ολυμπιονίκες στην Αρχαία Ελλάδα τους στεφάνωναν μι: κλαδιά ελιάς. Αυτή ήταν η αμοιβή τους. Ήταν όμως μεγάλη η δόξα τους προπάντων όταν αξιώνονταν για τραγουδηθούν από τον Πίνδαρο, τον ποιητή. Τέτοια τύχη είχε ο Διαγόρας από τη Ρόδο, ένας από τους πιο δοξασμένους ολυμπιονίκες. Την πιο μεγάλη δόξα του τη γνώρισε την ημέρα που πήραν πρώτες νίκες οι τρεις γιοι του. Ο λαός τότε τον σήκωσε ψηλά: τον πήγε από τη μια ως την άλλη άκρη των σταδίου των έρανε με λουλούδια: του έψαλε ύμνους. Κι εκείνος έγειρε το κεφάλι του μέσα στην πιο μεγάλη ευτυχία του και ανέβηκε στους αιώνες, για για φτάσει ως εμάς. Γιατί δεν πέθανε ο Διαγόρας: το όνομά του ομόρφυνε τον κόσμο.

Στο κείμενο διαβάζουμε:

- Του έψαλε ύμνους.
- Κι εκείνος έγειρε το κεφάλι του.
- Τον έρανε με λουλούδια.
- Το όνομά του ομόρφυνε τον κόσμο.

Από τα παραδείγματα βλέπουμε ότι ο αόριστος πολλών ρημάτων σχηματίζεται σε	→ -α	ψέλνω γέρνω ραίνω ομορφαινω	έψαλα έγειρα έρανα ομόρφυνα
Ο αόριστος αυτός ονομάζεται άσιγμος αόριστος, γιατί μπροστά από την κατάληξη α δεν έχει σ.			

Ασκήσεις

- * 1 Να βρεις στο κείμενο και τους άλλους άσιγμους αορίστους.
- * 2 Να σχηματίσεις μέσα σε φράσεις τους αορίστους των ρημάτων, όπως στο παράδειγμα:

a/ στέλνω → Τοι εστειλα ένα γράμμα	δέρνω →
παραγγέλνω →	σπέρνω →
β/ σφάλλω → Ξέρω ότι έσφαλα	προσβάλλω →
αναβάλλω →	ποικίλλω →
γ/ αναστίνω → Στάθηκα και ανάσταν λίγο.	θερμαίνω →
καταλαβαίνω	μαραίνω →
δ/ πλαταίνω → Με τη μελέτη πλάτυνα τη σκέψη.	βαραίνω →
παχαίνω →	βαθαίνω →
ε/ καταλαβαίνω → Τότε κατάλαβα τι γινόταν.	παθαίνω →
τινχαίνω	πηγαίνω →

45

Ο παθητικός αόριστος

Την Αγία Σοφία την ωτίσα
ο Ιουστινιανός· τα σχέδιά της τα
κυρίατρηκαν ο Ανθέμιος και ο
Ισίδωρος. Τα έξοδά της επιβάρυναν
το ταμείο των κράτους.

Η Αγία Σοφία χτιστήκε από
τον Ιουστινιανό· τα σχέδιά της και
τα στρώθηκαν από τον Ανθέμιο και
τον Ισίδωρο. Με τα έξοδά της επι-
βαρίνθηκε το ταμείο των κράτους.

Τα δύο κείμενα εχουν το ίδιο περιεχόμενο και τα ίδια ρήματα.
Παρουσιάζουν όμως την ακόλουθη διαφορά: τα ρήματα του πρώτου κειμένου βρίσκονται σε ενεργητικό αόριστο, ενώ τα ρήματα του δεύτερου κειμένου βρίσκονται σε παθητικό αόριστο. Την πρώτη φορά έχουμε ενεργητική σύνταξη, τη δεύτερη παθητική.

Έτσι διαβάζουμε:

- a/ Ο Ιουστινιανός έχτισε την
Αγία Σοφία.
β/ Τα έξοδά της επιβάρυναν το
ταμείο των Κράτους.

- Η Αγία Σοφία χτίστηκε από τον Ιουστινιανό.
- Με τα έξοδά της επιβαρύνθηκε το ταμείο των Κράτους.

↑
Ενεργητική σύνταξη

↑
Παθητική σύνταξη

Από τα παραδείγματα βλέπουμε ότι :

1. Από το σιγματικό αόριστο → ε- | χτι | -σε
σχηματίστηκε ο παθητικός αόριστος, → | χτί | -στηκε
αφού χάθηκε η αύξηση ε- και αντικα-
ταστάθηκε η κατάληξη -σε από την
κατάληξη -στηκε.
 2. Από τον άσιγμο ενεργητικό αόριστο → επιβάρυν | -ε
σχηματίστηκε ο παθητικός αόριστος, → επιβαρύν | -θηκε
αφού αντικαταστάθηκε η κατάληξη -ε
από την κατάληξη -θηκε.
- Οι παθητικοί αόριστοι λοιπόν σχηματίζονται από τους ενερ-
γητικούς με τις ακόλουθες αλλαγές :
α/ Χάνεται η αύξηση, αν υπάρχει	→ ε] χτισα → χτίστηκα
β/ Αντικαταστάνονται οι καταλή-
ξεις του ενεργητικού αορίστου
από τις καταλήξεις του παθητι-
κού αορίστου :	→ ε] δε-σα → δέ-θηκα
→ ε] κρυ-ψα → κρύ-φτηκα
→ ε] πλε-ξα → πλέ-χτηκα
→ δρόσι-σα → δροσί-στηκα
→ ε] κριν-α → κρί-θηκα
- **Η παθητική μετοχή**
- Η παθητική μετοχή σχηματίζε-
ται, αν αντικαταστήσουμε τις κα-
ταλήξεις του παθητικού αορίστου
με την κατάληξη -μένος (μ-μένος,
γ-μένος, σ-μένος)
δέθηκα → δεμένος
κρύφτηκα → κρυμμένος
πλέχτηκα → πλεγμένος
δροσίστηκα → δροσισμένος |
|--|

Ασκήσεις

- * 1 Να σχηματίσεις τους αορίστους και την παθητική μετοχή
των ρημάτων :
- φανερώνω, 1δρύω,
τιμώ, ανασταίνω

- Παράδειγμα : λύνω, έλυσα, λύθηκα, λυμένος.
- * 2 Να σχηματίσεις τους αορίστους και την παθητική μετοχή των ρημάτων :
- πιάνω, ακούω,
σβήνω, αθροίζω
- Παράδειγμα : δανείζω, δάνεισα, δανείστηκα, δανει-
σμένος.
- * 3 Να σχηματίσεις τους αορίστους και την παθητική μετοχή των ρημάτων :
- σκάβω, βάφω
εγκαταλείπω, κλέβω,
λατρεύω, παύω
- Παράδειγμα : γράφω, έγραψα, γράφτηκα, γραμμένος
παιδεύω παιδεύψα παιδεύτηκα παιδεμένος
- Τα ρήματα με αόριστο σε **-ψα** έχουν μετοχή σε **-μμένος**
με δύο **μμ**.
- Τα ρήματα όμως σε **-εύω (-αύω)** έχουν στη μετοχή ένα **μ** :
παιδεμένος.
- * 4 Να σχηματίσεις τους αορίστους και την παθητική μετοχή των ρημάτων :
- πλέκω, ανοίγω,
βρέχω, αλλάζω
- Παράδειγμα : διώχνω, έδιωξα, διώχτηκα, διωγμένος.
- * 5 Να σχηματίσεις τους αορίστους και την παθητική μετοχή των ρημάτων :
- στέλνω, παραγγέλνω
δέρνω, απονέμω
μαραίνω, πλένω
- Παράδειγμα : σπέρνω, έσπειρα, σπάρθηκα, σπαρμένος.

Η ορθογραφία του αορίστου

1. Τα ρήματα της πρώτης συζυγίας
διατηρούν στον αόριστο το η , το ι , το υ , το ει , το οι που έχουν στην παραλήγουσα της οριστικής του ενεστώτα.	αφήνω → αφησαι
ορίζω → ορισαι
λύνω → έλυσαι
κλείνω → έκλεισαι
αθροίζω → αθροισαι
2. Οι αόριστοι σε -ωσα γράφονται με ω : άπλωσα , έδωσα κ.ά.
Εξαιρούνται το άρμοσα και το δέσποσα .
• Το δίνω στον παθητικό αόριστο γράφεται με ο : δόθηκα - δοσμένος	
3. Τα ρήματα της δεύτερης συζυγίας σχηματίζουν αόριστο σε -ησα με η .
Εξαιρούνται :	αγαπώ → αγάπησαι
μεθώ → μέθυσαι, μηνώ → μήνησαι
4. Τα ρήματα σε -αίνω τελειώνουν στον αόριστο σε :	-υνα : βαθαίνω → βάθυναι
-ηκα : ανεβαίνω → ανέβηκαι
-ησα βλασταίνω → βλάστησαι
5. Τα ρήματα στον αόριστο γράφονται με ένα λ :	ανατέλλω → αγάτειλαι
σφάλλω → έσφαλα
6. Πολλά ρήματα που τελειώνουν σε -ελνω , -ερνω σχηματίζουν αόριστο σε -ειλα , -ειρα :	στέλνω → έστειλαι
γέρνω → έγειρα

Ασκήσεις

- * Να συμβουλευτείς τον πίνακα και να συμπληρώσεις τα κενά :
- α) Στα παρακάτω ρήματα θα βάλεις **ι**, **η**, **υ**, **ει**, **οι**;
έσβ-σαι, **έκλ-ναι**, **έστ-σαι**, **έκρ-ναι**, **έψ-σαι**, **άφ-σαι**, **αγκάλ-ασαι**,

έπρ-ξα, γόγγ-σα, χρ-άστηκα, σύγχ-σα, δάκρ-σα, ν-άστηκα, οπλ-σα, λέπτ-να, ανάστ-σα, αμαρτ-σα, βάθ-να, κατέβ-κα, βγ-κα, μέθ-σα, πήδ-σα, σκλήρ-να, σκούρ-να.

β / Στα παρακάτω ρήματα να βάλεις το γράμμα που ταιριάζει :

απόβα-α, μήν-σα, στεφάν-σα, κατάγγει-α, προσάρμ-σα, έλ-σα, χτύπ-σα, παράδ-σα, μάκρ-να, παράστ-σα, έδ-ρα, έσπ-ρα, ανάγγ-λα, ανάτ-λα, ποίκι-α.

46

H μετοχή

Ενεργητική φωνή		Παθητική φωνή		
	Ενεστώτας	Καταλήξεις	Παρακείμενος	Καταλήξεις
·	α/ Ο Ανδροίτσος και τα παλικάρια του μπήκαν στο χάνι της Γραβιάς χορεύοντας και τραγουδώντας.	-οντας -ώντας	γ/ Κουρασμένος από τη δουλειά της ημέρας κάθισε λίγο να ανασάνει.	-μένος
·	β/ Το αυτοκίνητο ανέβαινε αγκομαχώντας τον ανήφορο.	-ώντας	δ/ Η παλιά αρχόντισσα ανέβαινε πρώτη την ανηφόρα φορτωμένη ένα δεμάτι ξύλα.	-μένη
·			ε/ Ολόκληρο το παρεκκλήσι ήταν ζωγραφισμένο από το επιδέξιο χέρι κάποιου παλιού ζωγράφου.	-μένο
N			στ/ Ήταν μοναδικές οι εικόνες του ζωγραφισμένου τέμπλου.	-μένου

- Οι λέξεις χορεύοντας, τραγουδώντας, αγκομαχώντας είναι μετοχές του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής.
 - Οι λέξεις κουρασμένος, φορτωμένη, ζωγραφισμένο είναι μετοχές του παρακειμένου της παθητικής φωνής.

Θ Μετοχή έχουν :

- α/ ο ενεστώτας της ενεργητικής φωνης (ενεργητική μετοχή) (π. α,β) και
 β/ ο παρακειμένος της παθητικής φωνής (παθητική μετοχή) (π. γ-στ).

- Η ενεργητική μετοχή τελειώνει σε -οντας ή -ώντας και δεν κλίνεται (π. α,β).
 - Η παθητική μετοχή τελειώνει σε -μένος, -μένη, -μένο, έχει τρία γένη και κλίνεται όπως τα επίθετα (π. γ-στ).
 (Για τη μετοχή βλ. σ. 207)

● Η μετοχή του παθητικού ενεστώτα

Η μετοχή του παθητικού ενεστώτα τελειώνει σε :

Είναι σπάνια και χρησιμοποιείται συνήθως ως επίθετο :

- ἀμενος, -η, -ο
 - ὄμενος, -η, -ο
 - ούμενος, -η, -ο
 - ὡμενος, -η, -ο

- ↓
- Το πήρε με τρεμάμενα χέρια.
 - Ήταν χαρούμενος σήμερα το πρωί.
 - Οι εργαζόμενοι άντρες.
 - Το τιμώμενο πρόσωπο.

* Ορθογραφία της μετοχής

1. Η ενεργητική μετοχή τελειώνει σε :

↓

-οντας, όταν είναι προπαροξύτονη	→	παιζοντας
-ώντας, όταν είναι παροξύτονη	→	αγαπώντας

2. Η παθητική μετοχή τελειώνει σε :

-μένος με ένα μ	→ συνήθως	δεμένος — δένω
-μμένος με δύο μμ	→ στα ρήματα με χαρακτήρα (π, β, φ, ητ, πτ)	γραμμένος — γράφω
-ημένος με η	→ στα ρήματα της δεύτερης συζυγίας	τιμημένος — τιμώ
-σμένος*	→ σε ρήματα της πρώτης συζυγίας και σε μερικά της δεύτερης	χτισμένος — χτίζω
-ωμένος με ω	→ όταν είναι παροξύτονη	δυστυχισμένος — δυστυχώ
-όμενος με ο	→ όταν είναι προπαροξύτονη	τεντωμένος — τεντώνω
-ώμενος με ω	→ όταν είναι προπαροξύτονη	ενδιαφερόμενος — ενδιαφέρομαι
		εκτιμώμενος — εκτιμώμαι

Ασκήσεις

* 1 Θα βάλεις η, ι, υ, ει, οι;

- ντ-μένος, εντειχ-σμένος, συναθρ-σμένος, δαν-σμένος, κλ-μένος, κλ-σμένος, καταψ-φ-σμένος, αφ-μένος, καταφοβ-σμένος, απομακρ-σμένος, πρ-σμένος, συγχ-σμένος

* 2 Θα βάλεις ο ή ω;

- προστατευ-μενος, ιδ-μένος, ματαιοπον-ντας, υμν-ντας, λυτρ-μένος, παγ-μένος, ειπ-μένος, διαδίδ-ντας, ερχ-μενος

* 3 α / Να σχηματίσεις τις ενεργητικές και τις παθητικές μετοχές, όπως στο παράδειγμα :

• σκάβω	— σκάβοντας — σκαμμένος	• φυτεύω	—
αποκόβω	—	κρύβω	—
βεβαιώνω	—	πλάθω	—

* Το ι, η, υ, ει, οι που έχουν τα ρήματα της πρώτης συζυγίας στην παραλήγουντα της οριστικής του ενεστώτα διατηρείται, γιατί ανήκει στο θέμα :

δροσιζ-ω δροσισμένος, δακρύζ-ω δακρυσμένος

β : Να σχηματίσεις με τα παραπάνω ρήματα τα πρώτα πρόσωπα των συντελεσμένων χρόνων στην παθητική φωνή.

- Παράδειγμα : έχω σκαφτεί — είμαι σκαμμένος
 είχα σκαφτεί — ήμουν σκαμμένος
 θα έχω σκαφτεί — θα είμαι σκαμμένος

47

ΡΗΜΑΤΑ ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΑ, ΑΠΡΟΣΩΠΑ, ΑΝΩΜΑΛΑ

◎

I. Ελλειπτικά και απρόσωπα ρήματα

Η φουρτούνα

Πέρα βροντά και αστράφτει ακόμη ο ουρανός αδειάζει τη μανία του πάνω στο καράβι μας. Οι άνεμοι του χαμού κουβάριασαν πανιά και κατάρτια. Ξημερώνει. Το φως μάχεται το σκοτάδι και το καράβι τη φουρτούνα. Έχουμε κουραστεί από τη μάχη της νύχτας. Τι μας μέλλεται κανένας δεν το ζέρει. Ορκιζομαί πως, αν σωθώ, δεν πρόκειται να ξαναμπώ στη θάλασσα. Ήα αγοράσω ένα κομμάτι γης και θα ζω.

Έχει χαράξει πια για καλά κι εμείς ακόμη παλεύουμε με τα στοιχεία της φύσης. Με τον κουβά στα χέρια αδειάζω τη θάλασσα από τα αμπάρια. Πρέπει να σωθώ: πρέπει να σωθούμε, λέω μέσα μου και παίρνω κουράγιο. Έχουμε αγόνα ακόμη. Επούτη η θύελλα είναι πρωτοφανής. Έξω φυσά και βρέχει ασταμάτητα.

Ο Ελλειπτικά ρήματα

Στο κείμενο βρίσκουμε πολλά ρήματα που δεν έχουν όλους τους τύπους. Τα ρήματα αυτά τα λέμε ελλειπτικά.

- έχω είμαι
- μάχομαι μέλλεται
- πρόκειται κ.ά.

- Οι τύποι που λείπουν αναπληρώνονται από συνώνυμα ρήματα ή περιφράσεις :
 - Για το μάχομαι λ.χ. στον αόριστο θα πούμε πολέμησα

④ Απρόσωπα ρήματα

Απρόσωπα λέμε τα ρήματα που συνηθίζονται στο τρίτο ενικό πρόσωπο και δεν έχουν υποκείμενο πρόσωπο ή πράγμα. Τέτοια είναι :

1. Τα ρήματα : *πρέπει, πρόκειται, μέλλεται, συμφέρει* κ.ά.
2. Ρήματα που φανερώνουν φυσικό φαινόμενο : *βροντά, αστράφτει* (βλ. κείμενο).
3. Μερικά προσωπικά ρήματα σε μερικές φράσεις : *ακοίνεται, θέλει, ταιριάζει* κ.ά.

Α σκήσεις

- * 1 Να αναγνωρίσεις τα ελλειπτικά και τα απρόσωπα ρήματα του κειμένου.
- * 2 Μετάτρεψε τρία απρόσωπα ρήματα του κειμένου σε προσωπικά, σύμφωνα με το υπόδειγμα :

Α πρόσωπα	Προσωπικά
α / έχει χαράξει για καλά	• Ο γλύπτης χάραξε το όνομά του στη βάση του αγάλματος.
β /	
γ /	
δ /	

- * 3 Συμπλήρωσε τα κενά με τα ρήματα που ταιριάζουν:

ξημερώνει	Το χειμώνα... νωρίς.
ταιριάζει	Δεν τον... για τίποτε είναι σκληρός.
βραδιάζει	Το καλοκαίρι... νωρίς.
νοιάζει	Δεν... σ' έναν καπετάνιο να σκέφτεται μικρόψυχα.
βρέχει	Από σας... να πετύχετε ή να χάσετε.
εξαρτάται	Από το πρωί... Τα νερά πλημμύρισαν τους δρόμους.

2. Ανώμαλα ρήματα

- α / Κάθε μέρα παίρνω το λεωφορείο και πηγαίνω στην αγορά.*
- β / Χτες πήρα το λεωφορείο και πήγα στην αγορά.*
- γ / Από το παράθυρό μου βλέπω ένα χελιδόνι.*
- δ / Από το παράθυρό μου είδα ένα χελιδόνι.*
- ε / Δες, σε παρακαλώ, μόνος σου αυτό το πρόβλημα.*
- στ ! Τρέχα, αν θέλεις να προλάβεις.*

Ενεστώτας	Αόριστος
παίρνω, πηγαίνω	→ πήρα, πήγα
βλέπω	→ είδα
τρέχα (προστακτική)	→ δες (προστακτική)

Στα παραδείγματα βλέπουμε :

1. Μερικά ρήματα αλλάζουν το **θέμα** τους.
 $\left. \begin{array}{l} \text{παιρν-} \\ \text{πηγαιν-} \\ \text{βλεπ-} \end{array} \right\} \rightarrow \begin{array}{l} \text{πηρ-} \\ \text{πηγ-} \\ \text{είδ-} \end{array}$
2. Μερικά ρήματα **κλίνονται** με τρόπο διαφορετικό από τα άλλα ρήματα.
 $\left. \begin{array}{l} \text{δες} \\ \text{τρέχα} \end{array} \right\}$

Τα ρήματα που δεν ακολουθούν στο σχηματισμό τους τους κανόνες των άλλων ρημάτων, αλλά παρουσιάζουν ανωμαλία ή στο θέμα ή στην κλίση τα λέμε **ανώμαλα ρήματα**.

Τα ανώμαλα ρήματα θα τα βρίσκεις στον Κατάλογο των Ανώμαλων Ρημάτων, σ. 295, και στον πίνακα 12, σελ. 300. Στον πίνακα 12 είναι συγκεντρωμένα τα ρήματα που παρουσιάζουν ανωμαλίες στο σχηματισμό του άσιγμου ενεργητικού αορίστου.

Α σκήσεις

- * 1 Να υπογραμμίσεις τα ανώμαλα ρήματα.

- Παράγγειλέ μου, μάτια μου, το πότε θέλεις νά ρθεις να στρώσω ρόδα στα βουνά, τριαντάφυλλα στους κάμπους.
 - Ασπιδοφόρος ο ίηλιος ανέβαινε πολεμώντας.
 - Όσα σου λένε άκου τα κι όσα σου βγαίνει κάνε.
 - Κυκλάμινο, κυκλάμινο, στου βράχου τη σχισμάδα πού βρίσκεις χρώματα κι ανθείς, πού μίσχο και σαλεύεις:
 - Έγειραν τα δεντρόφυλλα κι ακούμπησαν στο χιόνι, σε μελετάει τ` αχείλι μου, μέσα η καρδιά μου λιώνει.
 - Το μήνα που δεν έχει ρ πίνε κρασί με το νερό.
 - Σκαλί, σκαλί κατέβαινε, σκαλί το μετανιώνει.
- * 2. Να σχηματίσεις με το καθένα και μια φράση.

ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

(Ξέρεις τι είναι ο τσαλαπετεινός;)

Ξεμάκρυνα πολύ απ' το υποστατικό (. . .) Σε λίγο έρχεται από άλλο μονοπάτι κι η Ἀρτεμη.

— Κι εσύ εδώ, Ἀρτεμη; Πού γυρίζεις;

Η Ἀρτεμη κάθεται να ξεκουραστεί. Απλώνει τα πόδια της και κοιτάζει τον ουρανό.

— Ξέρεις τι είναι τσαλαπετεινός; λέει σε λίγο.

— Όχι, δεν ξέρω τι είναι τσαλαπετεινός.

— Βέβαια, εσύ πού να ξέρεις! κάνει ειρωνικά! Εγώ όμως ξέρω!

Και μου λέει για ένα παράξενο ωραίο πουλί με θαυμάσιο λειρί, που στο κεφάλι και στο στήθος έχει χρώματα καστανά και κίτρινα κι οι φτερούγες του είναι μαύρες με κορδέλες άσπρες. Πετά χαμηλά στις έρημες πέτρες, τρέχει τρελά, δεξιά ζερβά, πιάνει τα ζουζούνια και τα τινάζει ψηλά, ανοίγοντας ύστερα το ράμφος του να τα πάρει μέσα. Είναι πολύ όμορφο πουλί, μα ποτέ δεν τραγουδά.

Ηλία Βενέζη, από την Αιολική Γη

Στο κείμενο βλέπουμε ότι :

Η άκλιτη λέξη	στην πρόταση	συνοδεύει το ρήμα	και φανερώνει
χαμηλά	πετά χαμηλά	πετά	τόπο
ποτέ	ποτέ δεν τραγουδά	τραγουδά	χρόνο
τρελά	τρέχει τρελά	τρέχει	τρόπο
πολύ	Ξεμάκρυνα πολύ	ξεμάκρυνα	ποσό

- Τέτοιες άκλιτες λέξεις που συνοδεύουν (προσδιορίζουν) κυρίως τα ρήματα και φανερώνουν τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσό κ.ά. λέγονται επιρρήματα.

• Τα επιρρήματα κάποτε προσδιορίζουν και επίθετα ή άλλα επιρρήματα :

- *Είναι πολύ όμορφο πουλί.*
- *Πετούσε πολύ ψηλά.*

■ Ανάλογα με τη σημασία τους τα επιρρήματα χωρίζονται σε τοπικά, χρονικά, τροπικά, ποσοτικά, βεβαιωτικά και αρνητικά.

Θ Τα τοπικά επιρρήματα φανερώνουν τόπο :] πού; [εδώ, εκεί, (ε)πάνω, κάτω, μέσα, έξω, πίσω, αυτού, αλλού, ψηλά κ.ά.

Θ Τα χρονικά επιρρήματα φανερώνουν χρόνο :] πότε; [τώρα, πριν, χτες, αύριο, πέρσι, (ε)φέτος, ποτέ, κάποτε, κάπου κάποιν κ.ά.

Θ Τα τροπικά επιρρήματα φανερώνουν τρόπο :] πώς; [όπως, έτσι, αλλιώς, καθιώς, μαζί, όμορφα, καλά, κακά, ήσυχα, σαν* κ.ά.

Θ Τα ποσοτικά επιρρήματα φανερώνουν ποσό :] πόσο; [όσο, τόσο πολύ, περισσότερο, λίγο, πιο, αρκετά, κάμποσο, καθόλου κ.ά.

Θ Τα βεβαιωτικά επιρρήματα φανερώνουν επιβεβαίωση :

ναι → ναι, μάλιστα, βέβαια, σωστά κ.ά.

Θ Τα αρνητικά επιρρήματα φανερώνουν αρνητική :

όχι → οχι, δε(ν), μη(ν), οχι βέβαια

* Το **σαν** φανερώνει παρομοίωση :
Ο παππούς πετάχτηκε όρθιος **σαν** παλικάρι.

* Ορθογραφία των επιρρημάτων

Τα επιρρήματα

Τελειώνουν σε	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
-ω	κάτω, εδώ κ.ά.	
-ως	αμέσως, κακώς κ.ά.	εμπρός, εντός, εκτός, (ε)-φέ-τος, τέλος
-ια	ανάρια, βαθιά κ.ά.	
-ις	μόλις, ολονυχτίς κ.ά.	Γράφονται με η μερικά σύνθετα με γενική: ε- ξαρχής, καταγής, επί- σης, επικεφαλής κ.ά.

Ασκήσεις

- * 1 Να βρεις και να αναγνωρίσεις όλα τα επιρρήματα του κειμένου.
 - * 2 Να απαντήσεις στις ερωτήσεις με ένα επίρρημα:
 - Πού θα σε βρω;
 - Πότε θα φύγεις;
 - Πού πηγαίνεις;
 - Πότε ήρθες;
 - Πώς είστε;
 - Πόσο περπάτησες;
 - Θέλεις να μείνεις;
 - Έχεις ταξιδέψει στο φεγγάρι;
 - * 3 Να συμπληρώσεις το κενό με το επίρρημα που ταιριάζει:
τόσο	...το καλοκαίρι μου φάνηκε πως πέρασε γρήγορα.
ολότελα	Να ζήσεις, να γεράσεις... τα ψηλά βουνά.
φέτος	Ήταν... ευτυχισμένος όσε ποτέ
σαν	Έκει που τρώγαμε, ακούστηκε... ένας πυροβολισμός.
ξαφνικά	Ήταν... αδιάφορος για όλα.

[Εγκατάλειψη]

Κανένας δημόσιος δρόμος δε βγάζει σ' εκείνο το μέρος. Όλοι οι δρόμοι τραβούν πίσω από τους μικρούς λόφους που κλείνουν την άγονη γη του τόπου, όπου ο οδοιπόρος δε θα βρει δέντρο μήτε ένα. Σκίνα μονάχα βρίσκονται, αγκάθια, βούρλα και άμμος. Χέρια ανθρώπου από αιώνες πολλοίς δεν όργωσαν το χώμα, κι ο άμμος κι η βροχή και ο ήλιος έκαμπαν το έργο τους χωρίς τον ιδρώτα του ανθρώπου. Οι λόφοι προχωρούν ως χαμηλά στη θάλασσα, τη ζώνην και κάνονταν ένα φυσικό κόρφο που αφήνει ένα στενό πέρασμα κατά το πέλαγο.

Ηλία Βανάζη, Γαλήνη

- Στο κείμενο παρατηρούμε :

Η άκλιτη λέξη →	στη φράση → μπηκε μπροστά	και φα- νερώνει μαζί του
↓ από χωρίς	↓ από αιώνες πολλοίς χωρίς τον ιδρώτα του ανθρώπου	↓ από το όνομα αιώνες από το όνομα τον ιδρώτα
ως	ως χαμηλά στη θά- λασσα	↓ από το επίρρημα χαμηλά
κατά	πέρασμα κατά το πέ- λαγο	↓ από το όνομα το πέλαγο

Ο

Οι άκλιτες λέξεις που μπαίνουν μπροστά από άλλες λέξεις και φανερώνουν μαζί τους τόπο, χρόνο, στέρηση, αιτία, τρόπο, ποσό κτλ. λέγονται προθέσεις.

- Οι προθέσεις είναι :

με, σε, για, ως, προς,
μετά, παρά, αντί(ζ), από, κατά¹
δίχως, χωρίς, ίσαμε

- Μερικές προθέσεις χρησιμεύουν ως πρώτα συνθετικά : προς + φέρω → προσφέρω
από + θήκη → αποθήκη
- Η πρόθεση από παθαίνει συχνά **αποκοπή** : απ' τον ουρανό
- Η πρόθεση σε ενώνεται σε μια λέξη με το αρθρό που αρχίζει από τ : στον κήπο
στη θάλασσα
στο χωράφι
- Μερικές προθέσεις παθαίνουν συχνά έκθλιψη : σ' εκείνο το μέρος
γι' αυτό
μ' εκείνον

Ασκήσεις

- * 1 Να σχηματίσεις φράσεις με τις προθέσεις : μετά, κατά, ως, παρά.
- * 2 Να συμπληρώσεις το κενό με την πρόθεση που ταιριάζει :

κιτύ	... κρεμεζιά τριανταφυλλιά ήταν ακουμπισμένη.
σε	... αύριο έχουμε καιρό.
αντί	Διψούν οι κάμποι... νερό και τα βουνά... χιόνια.
για	... να μελετάς, εσύ παιζεις.
από	... τις δύο ήρθε και ο πατέρας.
με	... μακριά τον χαιρετά κι... κοντά του λέει.
ως	Μικρό πουλί τριανταφυλλί δεμένο... κλωστίτσα. ... σγουρά φτεράκια του στον ίλιο πεταρίζει.

Το περιβόλι μας

‘Ανοιξη! Η νιότη του χρόνου! είπε ένας ποιητής. Το λόγο των θυμόδειμον συχνά μέσα στο περιβόλι μας. Τι δύναμη! Τι ζωηρότητα! Τι οργασμός! Από το Γενάρη ακόμη άρχιζε η φανέρωση της ακράτητης ζωής. Οι ανυπόμονες αμυγδαλιές και οι ντροπαλούλες ροδακινιές προλάβαιναν νά πετάξουν πρώτες πρώτες τα μπουμπούκια τους, για να γεμίσουν τους λεπτούς άφυλλους κλώνους τους, ύστερο από λίγες μέρες, με τ’ άσπρα και κόκκινα ανθάκια. Άσπρη και κόκκινη και πράσινη, τρίχρωμη η σημαία της άνοιξης!...’

Γρ. Ξενόπολου, Το Περιβόλι μας

Στο κείμενο παρατηρούμε ότι:

Η άκλιτη λέξη	→ στη φράση	→ συνδέει
και	με τ’ άσπρα και κόκκινα ανθάκια	• δυο λέξεις: τ’ άσπρα <u>και</u> κόκκινα 1 2
να	...προλάβαιναν να πετάξουν πρώτες πρώτες τα μπουμπούκια τους.	• δυο προτάσεις: προλάβαιναν <u>να</u> πετάξουν 1 2

Οι άκλιτες λέξεις που συνδέουν λέξεις ή προτάσεις λέγονται **σύνδεσμοι**.

• Πίνακας με τους συνδέσμους

Είδη	Σύνδεσμοι
1. Συμπλεκτικοί	και (κι), οιάτε, μήτε, ουδέ, μηδέ
2. Διαχωριστικοί	ή, είτε

Είδη	Σύνδεσμοι
3. Αντιθετικοί	μα, παρά, αλλά, όμως, ωστόσο, ενώ, αν και, μολονότι, μόνο
4. Αποτελεσματικοί	λοιπόν, ώστε, áρα, επομένως, που
5. Επεξηγηματικός	δηλαδή
6. Ειδικοί	πως, που, ότι
7. Χρονικοί	όταν, σαν, ενώ, καθώς, αφού, αφότου, πριν (να), μόλις, προτού, ώσπου, ωστότοι, όσο που, όποτε
8. Αιτιολογικοί	γιατί, επειδή, αφού
9. Υποθετικοί	αν, σαν, áμα
10. Τελικοί	να, για να
11. Διστακτικοί	μη (ν), μήπως
12. Συγκριτικοί	παρά

▲ Ορθογραφία.

- Το **και** μπροστά από φωνήν γίνεται **κι** : **και** έπειτα — **κι** έπειτα
Αυτό συμβαίνει συνήθως στη λογοτεχνία.
- Το **πως** χωρίς τόνο είναι ειδικός σύνδεσμος : *Νόμισε πως* (= ότι) έφτασε.
- Το **πώς** με τόνο είναι τροπικό επίρρημα : *Ρωτούσε πώς ήρθε*.
Πώς ήρθες:
- Το **ότι** χωρίς υποδιαστολή είναι ειδικός σύνδεσμος : *Έλεγε ότι* άκουσε το παραμύθι της νεράιδας.
- Το **ό,τι** με υποδιαστολή είναι αναφορική αντωνυμία : *Ρωτούσε ο,τι ήθελε* = (όποιο πράγμα...).
- Η αναφορική αντωνυμία **που** δεν παίρνει τόνο *Oι μαθητές που* (=οι οποίοι) σηγκεντρώθηκαν...
- Ο ειδικός σύνδεσμος **που** δεν παίρνει τόνο : *Ηξερα που* (=ότι) δε: Ήα έρχόσουν
- Το ερωτηματικό **πού** παίρνει τόνο : **Πού** ήσουν; *Ρωτούσε πού* ήμουν.

Οι προτάσεις ενώνονται μεταξύ τους με τρεις τρόπους :

A

Θ Ασύνδετο σχήμα

	<u>To τονφέκι ανάβει,</u>	<u>αστράφτει,</u>	
1		2	
	<u>λάμπει,</u>	<u>κόφτει το σπαθί.</u>	

- Οι προτάσεις μπαίνουν η μία πλάι στην άλλη, χωρίς κανένα σύνδεσμο.

Ο τρόπος αυτός ονομάζεται **ασύνδετο σχήμα**.

B

Θ Παρατακτική σύνδεση

α/ Κοίταζε ώρα πολλή το λουλούδι ← και → θαύμαζε την ομορφιά του.

β/ Περπάτησαν κάμπους και κάμπους ← αλλά → πουθενά δε βρήκαν το θησαυρό.

γ/ Έρχεσαι μαζί μου ← ή → φεύγω μόνος μου.

δ/ Αν έχεις διάθεση ← και → αν μπορείς, έλα το Σαββατοκύριακο.

- Οι προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους με συνδέσμους **συμπλεκτικούς** (π. α,δ) **αντιθετικούς** (π.β) και **διαχωριστικούς** (π.γ). Οι σύνδεσμοι αυτοί ονομάζονται **παρατακτικοί σύνδεσμοι** και συνδέουν όμοιες προτάσεις, δηλαδή κύριες με κύριες (π. α,β,γ) ή δευτερεύουσες με δευτερεύουσες (π. δ₁, δ₂).

Η σύνδεση αυτή ονομάζεται **παρατακτική σύνδεση**.

Θ Υποτακτική σύνδεση

α/ Ο καπετάνιος είπε ότι τον τραβούσε η θάλασσα.β/ 'Όλοι στο νησί τον αγαπούσαν τὸν κυρ Αντώνη, γιατί ήταν καλόκαρδος.γ/ Ο γιατρός άνοιξε το βιβλίο να γράψει.δ/ Φοβήθηκα μήπως δεν έρθεις.ε/ Αν δε χιονίσει, θα φύγω αύριο.στ/ 'Οταν καλοσυνέψει ο καιρός, θ' ανοίξουμε πανιά.ζ/ Τόσο πονεμένο ήταν το τραγούδι του, ώστε τα δέντρα μαράθηκαν.η/ Δεν πήγα στο σπίτι του ποτέ, αν και με κάλεσε πολλές φορές,

1

2

για να με φιλοξενήσει.

3

θ/ 'Ακουσε όσα θα σου πω. Πήγαινε όπου θέλεις.

1

2

3

4

- Οι δευτερεύουσες από τις προτάσεις αυτές αρχίζουν με συνδέσμους :

* ειδικούς και ονομάζονται ειδικές προτάσεις (π. α),

* αιτιολογικούς και ονομάζονται αιτιολογικές προτάσεις (π. β),

* τελικούς και ονομάζονται τελικές προτάσεις (π. γ),

* διστακτικούς και ονομάζονται διστακτικές προτάσεις (π. δ),

* υποθετικούς και ονομάζονται υποθετικές προτάσεις (π. ε),

* χρονικούς και ονομάζονται χρονικές προτάσεις (π. στ),

* αποτελεσματικούς και ονομάζονται αποτελεσματικές προτάσεις (π. ζ),

* Κύρια πρόταση = _____

Δευτερεύουσα πρόταση = _____

* εναντιωματικούς και ονομάζονται εναντιωματικές προτάσεις (π. η₂).

Οι σύνδεσμοι αυτοί ονομάζονται υποτακτικοί σύνδεσμοι και συνδέουν τις δευτερεύουσες προτάσεις με τις κύριες (π. α - ζ) ή τις δευτερεύουσες προτάσεις μέταξύ τους (π. η₂ - η₃).

Αυτού του είδους η σύνδεση ονομάζεται υποτακτική σύνδεση.

* Πολλές από τις δευτερεύουσες προτάσεις αρχίζουν με αναφορικές λέξεις και λέγονται αναφορικές προτάσεις (π. θ₂, θ₄).

Α σκήσεις

* 1 Να υπογραμμίσεις τους συνδέσμους και να βρεις ποιες λέξεις ή ποιες προτάσεις συνδέουν :

- Κάθισε ή φύγε.
- Άκου και μη μιλάς.
- Τον περίμενα, αλλά δε φάνηκε.
- Εξακολούθουσε να τους επισκέπτεται, ενώ εκείνοι δεν τον ήθελαν.
- Είμ' Έλληνας, ώστε κι εγώ για λευτεριά διψάω.
- Ακούστηκε πως θα γίνει πόλεμος.
- Τα υπόλοιπα θα τα πάρεις, όταν επιστρέψω.
- Ο Μπίλης, το σκυλάκι της κυρίας Μαίρης, ήταν τρομαγμένος, επειδή πρώτη φορά ερχόταν σπίτι μας.
- Αν είστε εχτροί μου, φύγετε.
- Φώναξε δυνατά για να ακουστεί σε όλο το χωριό.
- Φοβόταν μήπως δεν πήγαιναν.
- Κάλλιο λαμπε το δάχτυλο παρά το δαχτυλίδι.
- Εκείνος επέμενε, δηλαδή δεν έπρεπε να υπολογίζουμε σ' αυτόν.

* 2 Να σχηματίσεις φράσεις, για να δείξεις τις διαφορές που έχουν οι λέξεις : που - πυύ, πως - πώς, ότι - ό,τι.

Το περιστέρι και το μυρμήγκι

Καθώς το περιστέρι έσκυβε στο ρυάκι να πιει νερό, βλέπει ένα μυρμήγκι στην όχθη σε λίγο γλίστρησε στο νερό· θα πνιγόταν...

— Θα το σώσω, σκέφτηκε. Έκοψε με το ράμφος του ένα κλωνί, το έριξε μες στο νερό και του είπε :

— Να, σκαρφάλωσε στο κλωναράκι να βγεις στην όχθη.

Την ίδια ώρα ένας χωρικός που περνούσε σήκωσε το μπαστούνι του να σκοτώσει το περιστέρι. Το μυρμήγκι του τσίμπησε τη γυμνή φτέρνα κι αυτός ενοχλημένος κι έκπληκτος έλεγε :

— Μα την αλήθεια, άσχημα την έπαθα! Για να δω τι με τσίμπησε! κι άρχισε να ξύνει τη φτέρνα του. Τότε το περιστέρι βρήκε καιρό και πέταξε μακριά. Το είχε σώσει κι ας ήταν τόσο μικρό...

O. Μαυροπούλου

Αναδιήγηση μύθου του Λαφονταίν

- Οι άκλιτες λέξεις **θα**, **για** λέγονται **μόρια**. Τα μόρια είναι μονοσύλλαβες άκλιτες λέξεις που τις χρησιμοποιούμε συχνά στη γλώσσα μας με διάφορες σημασίες.

Ο πίνακας που ακολουθεί περιέχει τα μόρια και τις σημασίες τους.

Το μόριο	Φ α ν ε ρ ώ ν ε ι	Ονομάζεται	Παραδείγματα
• <i>Ας</i>	προτροπή τή συγκατάθεση	προτρεπτικό	<i>Ας</i> ξεκινήσουμε. <i>Ας</i> είναι...
• <i>Για</i>	προτροπή	προτρεπτικό	<i>Για</i> έλα μια στιγμή.

Το μόριο	Φανερώνει	Ονομάζεται	Παραδείγματα
• Θα	αυτό που θα γίνει αυτό που θα μπορύσε να γίνει	μελλοντικό δυνητικό	Θα σε περιμένω. Αν ήθελες, θα ερχόσουν.
• Θα	αυτό που είναι πιθανό	πιθανολογικό	Θα ξύπνησε τώρα.
• Μα	επιβεβαίωση, όρκο	ορκωτικό	Μα την αλήθεια.
• Να	θέληση	βουλητικό	Να φύγεις (= Θέλω να φύγεις).
• Να	ότι δείχνουμε κάτι	δεικτικό	Να ο φίλος μου.

Ασκήσεις

- * 1 Να υπογραμμίσεις τα μόρια του κειμένου και να πεις τι σημαίνει 'το καθένα.
- * 2 Χρησιμοποιώντας μόρια να σχηματίσεις πέντε φράσεις.

52

ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΑ

Ω! τι όμορφα ακρογιάλια!

Αχ! χτύπησα στο πόδι μου!

Μπράβο σου! είσαι υπέροχο παιδί!

Οι άκλιτες λέξεις ω, αχ, μπράβο φανερώνουν θαυμασμό, πόνο, έπαινο, δηλαδή φανερώνουν δυνατά συναισθήματα.

Οι λέξεις αυτές λέγονται επιφωνήματα.

Τα επιφωνήματα είναι άκλιτα και φανερώνουν :

- Αβεβαιότητα : χμ!
- Απορία : α! ο! μπα!
- Άρνηση : α μπα!
- Έπαινο : μπράβο! Εύγε!
- Ευχή : μακάρι! ειθε! άμποτε
- Θαυμασμό : α! ο! ποπό! μπα!
- Κάλεσμα : ε! ω!
- Παρακίνηση : άιντε! άμε! αλτ! μαρς! στοπ!
- Περίπταιγμα : ε! ου!
- Πόνο, λύπη : αχ! ω! οχ! όχουν! αλι! αλίμονο!
- Στενοχώρια, απδία : ε! ου! ουφ! πα πα πα!
- Χαρά : χα, χα, χα!

Εκτός από τα επιφωνήματα υπάρχουν και μερικές εκφράσεις που χρησιμεύουν για επιφωνήματα :

- Σε καλό σου! Χριστός και Παναγιά!

▲ Ορθογραφία.

‘Υστερα από τα επιφωνήματα σημειώνουμε συνήθως θαυμαστικό :

- Μπράβο! του φώναξε ο πατέρας.

Ασκήσεις

- * 1 Σχημάτισε προτάσεις με επιφωνήματα που φανερώνουν θαυμασμό, έπαινο, ευχή, χαρά, παρακίνηση.
- * 2 Να βρεις πέντε επιφωνήματα από το βιβλίο σου.

Ασκηση για επανάληψη

Ξέρω μια λεύκα με κορμί σαν γυναίκειο, που ζει και το τελευταίο της φύλλο — μια λεύκα τρελή. Το κυπαρίσσι εστεκε αντίκρυ κι η λεύκα το ρωτούσε :

— Ως πότε συλλογισμένο; Ωραία που είν’ η ζωή! Ως πότε ακίνητο σαν Αγιορείτης στον όρθρο; (...)

— Οι ρίζες σου δεν είναι βαθιές, τρελή μου λεύκα, είπε το κυπαρίσσι, πρόσεξε, πρόσεξε.

— Ωραία που είν’ η ζωή! Οι ρίζες μου ας μην είναι βαθιές, μα όποια στιγμή κι αν πεθάνω, θα μπορώ να πω : έζησα.

— Έζησες, τρελή μου λεύκα, της απάντησε το κυπαρίσσι, αλίμονο! μόνο εδώ μέσα, σ’ αυτή τη ρεματιά.

- * 1 Να βρεις τρεις προτάσεις, να τις ονομάσεις και να πεις πώς συνδέονται με τις άλλες.
- * 2 Να δικαιολογήσεις τα σημεία της στίξης.'
- * 3 Να υπογραμμίσεις τα κλιτά μέρη του λόγου.
- * 4 Να γράψεις στις παρακάτω στήλες τα άκλιτα μέρη του λόγου :

Επιρρήματα	Προθέσεις	Σύνδεσμοι	Μόρια	Επιφωνήματα

Πίνακες

1. Λέξεις που γράφονται ενωμένες σε μία λέξη.
2. Συντομογραφίες.
3. Τα αχώριστα μόρια.
4. Ονόματα που παρουσιάζουν ανωμαλία, όταν γίνονται πρώτα συνθετικά.
5. Τα αριθμητικά, όταν γίνονται πρώτα συνθετικά.
6. Τα απόλυτα και τα τακτικά αριθμητικά.
7. Συγκεντρωτικός πίνακας των αριθμητικών.
8. Τα θέματα.
9. Το ρήμα *στερούμαι*.
10. Κατάλογος Ανώμαλων Ρημάτων.
11. Ανωμαλίες στο σχηματισμό των εγκλίσεων του άσιγμου αορίστου.

Λέξεις που γράφονται ενωμένες σε μία λέξη

Α	απαρχής	(καθεμιά, καθένα)
	απεναντίας	καθεξής
	απευθείας	καθετί
	αφότου	καλημέρα
	αφού	καληνύχτα
Δ	δεκατρία	καληώρα
	δεκατίσσερα	καταγής
	δεκαπέντε	κατευθείαν
	δεκαεξι	κατιτί
	δεκαεπτά	κιόλας
	δεκαοκτώ	
	δεκαεννία	Μ μεμιάς
	δηλαδή	μολαταΐτα
	διαμιάς	μόλο (πον)
		μολονότι
Ε	ειδάλλως	
	ειδεμή	Ο ολημέρα
	ενμέρει	οληνύχτα
	ενόσω	ολιωσδιόλου
	εντάξει	οποιοσδήποτε
	ενέ	(οποιαδήποτε,
	εξαιτίας	οποιοδήποτε)
	εξάλλου	οπιωσδήποτε
	εξαρχής	οσοσδήποτε
	εξίσου	(οσηδήποτε,
	επικεφαλής	οσοδήποτε)
	επιπλέον	οτιδήποτε
	επιτέλους	
	εφόσον	Π προπάντων
Κ	καθαυτό	
	καθίνας	Υ υπόψη
		Ω ωστόσο

Συντομογραφίες

Κάποτε μερικές λέξεις τις γράφουμε κομμένες για συντομία. Οι πιο συνηθισμένες είναι :

αγ.	άγιος	M.	Ασία
αρ.	αριθμός	μιλ.	μίλια
βλ.	βλέπε	μ.μ.	μετά το μεσημέρι
γραμμ.	γραμμάρια	μ.Χ.	μετά Χριστό
δρχ.	δραχμές	π.μ.	πριν από το μεσημέρι
εκ.	εκατοστό	π.χ.	παραδείγματος χάρη
κ.	κύριος, κυρία	π.Χ.	προ Χριστού
κ.ά.	και ἄλλα	σ.	σελίδα
κτλ.	και τα λοιπά	στρ.	στρέμματα
κυβ.	κυβικά	τ.μ.	τετραγωνικά μέτρα
λ.χ.	λόγου χάρη	χιλ.	χιλιάδες
μ.	μέτρο	χμ.	χιλιόμετρα
M.	Μεγάλος		

Για τους ανέμους :

A	ανατολικός	BA	βορειοανατολικός
B	βόρειος	BD	βορειοδυτικός
Δ	δυτικός	NA	νοτιοανατολικός
N	νότιος	ND	νοτιοδυτικός

Τα αχώριστα μόρια ως πρώτα συνθετικά

Μόρια	Παραδείγματα
α-(αν-, ανα-)	αδούλευτος (ανήλιος, αιγάλβροχή)
αμφι-	αμφίκυρτος
αρχι-	αρχιστράτηγος

δια- (δι-)	διάμετρος, διέξοδος
διχο-	διχόνοια
δυσ-	δυσάρεστος
εισ-	εισαγωγή
εκ- (εξ-)	εκθέτω, εξελληνίζω
εν- (εγ-, εμ-)	εναέριος, εγγραφή, εμπνέω
επι- (επτ-, εφ-)	επιτρέπω, επεκτείνω, εφηβος
ευ-	ευλογώ
ημι-	ημισφαίριο
ομο-	ομόγλωσσος
περι-	περιορίζω
συν- (συγ-, συλ-)	συνονόματος, συγχαίρω, συλλυπούμαι,
συμ-, συρ-, συσ-,	συμμαζεύω, συμφωνώ, συρροή, σύσσωμος,
συ-, συνε-)	συχωριανός, συνεπαίρων
τηλε-	τηλεόραση
υπο- (υπτ-, υφ-)	υπόστεγο, υπαξιωματικός, υφύπουργός

Πίνακας 4

Ονόματα που παρουσιάζουν ανωμαλία, όταν γίνονται πρώτα συνθετικά

Το όνομα	γίνεται	Παραδείγματα
γη	γη-	γήπεδο, γήλοφος
γη	γεω-	γεωγραφία, γεωμετρία
γη	γαι(ο)-	γαιοκτήμονας, γαιάνθρακας
πατέρας	πατρο-	πατρογονικός, πατροπαράδοτος
μητέρα	μητρο-	μητρόπολη
χάρη	χαριτο-	χαριτολογώ
χέρι	χερο-	χεροδύναμος
χέρι	χειρο-	χειρούργος, χειρόγραφο
καλός	καλο-	καλοκαίρι, καλοβλέπω
καλός	καλλι-	καλλιέργεια, καλλιτέχνης

μεγάλος	ο μεγαλο-	<i>Μεγαλόχαρη</i>
μεγάλος	μεγ(α)-	<i>μεγαθήριο, Μεγαλέξαντρος</i>
ύδωρ	υδρ-	<i>υδραγωγείο</i>
ύδωρ	υδατ-	<i>υδατάνθρακες</i>
λαός	λεω-	<i>λεωφορείο, λεωφόρος</i>
ναός	νεω-	<i>νεωκόρος</i>
πυρ	πυρ-	<i>πυρκαϊά</i>
πυρ	πυρο-	<i>πυροσβέστης</i>

Πίνακας 5

Τα αριθμητικά όταν γίνονται πρώτα συνθετικά

Το αριθμητικό	γίνεται	Π α ρ α δ ε í γ μ α τ α
ένα	μον(ο)-	<i>μονόγραμμα, μονάκριβος</i>
δύο	δι-	<i>διπρόσωπος, δίστιχο</i>
δύο	δισ-	<i>δισεκατομμυριούχος</i>
δύο	δυ-	<i>δυαρχία</i>

Το αριθμητικό	γίνεται	Π α ρ α δ ε í γ μ α τ α
τρία	τρι-	<i>τρίγωνο, τρίτομος</i>
τρία	τρισ-	<i>τρισάθλιος</i>
τέσσερα	τετρα-	<i>τετράπλευρος, τετράποδο</i>
πέντε	πεντα-*	<i>πεντάγραμμο, πενταετία</i>
πέντε	πεντο-	<i>πεντόλιρο</i>
έξι	εξα-	<i>εξαδάχτυλος, εξάχρονος</i>
εφτά	εφτα-	<i>εφτάχρονος, Εφτάνησα</i>
οχτώ, οκτώ	οχτα-, οκτα-	<i>(ο)χταπόδι οκτάστηλος,</i>
εννιά	εννια-	<i>εννιάμερα</i>

- * Τα αριθμητικά από το πέντε ως το ενενήντα έχουν συνδετικό φωνήν **α**.

Προσοχή!

Δεν πρέπει να συγχέεται το δισ-, πρώτο συνθετικό του δύο (δισεκατομμύριο = δύο φορές το εκατομμύριο), με το αχώριστο μόριο δυσ- που σημαίνει δύσκολα, άσχημα: δυσεύρετος (= αυτός που δύσκολα βρίσκεται), δύστυχος (= αυτός που έχει κακή τύχη).

Πίνακας 6

Τα απόλυτα και τα τακτικά αριθμητικά

Αραβικά ψηφία	Ελληνικά σημεία	Απόλυτα αριθμητικά	Τακτικά αριθμητικά
1	α'	ένας, μία-μια, ένα	πρώτος
2	β'	δύο - δύο	δεύτερος
3	γ'	τρεις, τρία	τρίτος
4	δ'	τέσσερις, τέσσερα	τέταρτος
5	ε'	πέντε	πέμπτος
6	ς'	έξι	έκτος

Αραβικά ψηφία	Ελληνικά σημεία	Απόλυτα αριθμητικά	Τακτικά αριθμητικά
7	ζ'	εφτά (επτά)	έβδομος
8	η'	οχτώ (οκτώ)	όγδοος
9	θ'	εννέα - εννιά	ένατος
10	ι'	δέκα	δέκατος
11	ια'	έντεκα	ενδέκατος (εντέκατος)
12	ιβ'	δώδεκα	δωδέκατος
13	ιγ'	δεκατρία	δέκατος τρίτος
14	ιδ'	δεκατέσσερα	δέκατος τέταρτος
15	ιε'	δεκαπέντε	δέκατος πέμπτος
16	ις'	δεκαέξι (δεκάξι)	δέκατος έκτος
20	κ'	είκοσι	εικοστός
21	κα'	είκοσι ένας, είκοσι μία, είκοσι ένα	εικοστός πρώτος
22	κβ'	είκοσι δύο	εικοστός δεύτερος
30	λ'	τριάντα	τριακοστός
40	μ'	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	ν'	πενήντα	πεντηκοστός
60	ξ'	εξήντα	εξηκοστός
70	ο'	εβδομήντα	εβδομηκοστός
80	π'	ογδόντα	ογδοηκοστός
90	ϟ'	ενενήντα	ενενηκοστός
100	ρ'	εκατό	εκατοστός
101	ρα'	εκατόν ένας, εκατό μία, εκατόν ένα	εκατοστός πρώτος
102	ρβ'	εκατό δύο	εκατοστός δεύτερος
200	σ'	διακόσιοι, -ες, -α	διακοσιοστός
300	τ'	τριακόσιοι, -ες, -α	τριακοσιοστός
400	υ'	τετρακόσιοι, -ες, -α	τετρακοσιοστός
500	φ'	πεντακόσιοι, -ες, -α	πεντακοσιοστός
600	χ'	εξακόσιοι, -ες, -α	εξακοσιοστός
700	ψ'	εφτακόσιοι, -ες, -α	εφτακοσιοστός
800	ω'	οχτακόσιοι, -ες, -α	οχτακοσιοστός
900	ȝ'	εννιακόσιοι, -ες, -α	εννιακοσιοστός

Αραβικά ψηφία	Ελληνικά σημεία	Απόλυτα αριθμητικά	Τακτικά αριθμητικά
1.000	,α	χιλιοι, χίλιες, χίλια	χιλιοστός
2.000	,β	δύο χιλιάδες	δισχιλιοστός
10.000	,ι	δέκα χιλιάδες	δεκακισχιλιοστός
100.000	,ρ	εκατό χιλιάδες	εκατοντακισχιλιοστός
1.000.000		ένα εκατομμύριο	εκατομμυριοστός
1.000.000.000		ένα δισεκατομμύριο	δισεκατομμυριοστός

Πίνακας 7
Συγκεντρωτικός πίνακας αριθμητικών
Αριθμητικά

Ε πίθετα			Ουσιαστικά	
Απόλυτα	Τακτικά	Πολλαπλασιαστικά	Αναλογικά	Περιληπτικά
ένας, μία, ένα	πρώτος -η- ο	απλός -ή -ό	—	μονάδα —
δύο	δεύτερος	διπλός	διπλάσιος	δυάδα —
τρεις, τρία	τρίτος	τριπλός	τριπλάσιος	τριάδα —
κτλ.	κτλ.	κτλ.	κτλ.	κτλ. —
δέκα	δέκατος	δεκαπλός	δεκαπλάσιος	δεκάδα δεκαριά
κτλ.	κτλ.	κτλ.	κτλ.	κτλ. κτλ.
	-τος	-πλός	-πλάσιος	
	-τη	-πλή	-πλάσια	-άδα -αριά
	-το	-πλό	-πλάσιο	

- Στον πίνακα φαίνεται η αντιστοιχία που υπάρχει ανάμεσα στα είδη των αριθμητικών.
- Τα τακτικά, τα πολλαπλασιαστικά και τα αναλογικά επίθετα κλίνονται όπως τα ομοιοκατάληκτα επίθετα: πρώτος - πρώτου κτλ., διπλάσια - διπλάσιας κτλ., δεκαπλό - δεκαπλού κτλ.
- Τα αριθμητικά ουσιαστικά κλίνονται όπως και τα ομοιοκατάληκτα ουσιαστικά: μονάδα - μονάδας κτλ.

Πίνακας 8

Τα θέματα

Ρήμα: δένω

A.- Ενεστωτικό θέμα

Θ

Δεν-

	Ενεστώτας	Παρατατικός	Εξακολ. μέλλοντας
Ενεργητικά	δέν-ω να δέν-ω δέν-ε δέν-οντας	έ-δεν-α	(θα) δέν-ω
Παθητικά	δέν-ομαι να δέν-ομαι δέν-ου	ναυού-ό-ασθ	(θα) δέν-ομαι

B.- Αοριστικό Θέμα

Θέμα	Αόριστος	Στιγμιαίος μέλλοντας	Παρακείμενος	Υπερσυν- τέλικος	Συντελ. μέλλοντας
α. Ενεργητικού αοριστού	έ-δεσ-α να δέσ-ω δέσ-ε δέσ-ου (παθ.) δέσ-ει*	(θα) δέν-ω (να) έχω δέσ-ει	(έχω) δέσ-ει (είχα) δέσ-ει	(είχα) δέσ-ει (θα έχω) δέσ-ει	
β. Παθητικού αοριστού	δέθ-ηκα να δεθ-ώ δεθ-είτε δεθ-εί**	(θα) δεθ-ώ (να) έχω δεθ-ει	(έχω) δεθ-ει (είχα) δεθ-ει	(είχα) δεθ-ει (θα έχω) δεθ-ει	

* Με το βοηθητικό ρήμα έχω και το απαρέμφατο δέσει σχηματίζονται οι συντελεσμένοι χρόνοι του δένω: έχω (είχα, θα έχω) δέσει.

** Με το βοηθητικό ρήμα έχω και το απαρέμφατο δεθεί σχηματίζονται οι συντελεσμένοι χρόνοι του δένομαι: έχω (είχα, θα έχω) δεθεί.

Το ρήμα στερούματι

Ενεστώτας	Παρατατικός
Οριστική	Υποτακτική (να, για να, όταν)
στερούμαι	στερούμαι
στερείσαι	στερείσαι
στερείται	στερείται
στερούμαστε	στερούμαστε
στερείστε	στερείστε
στερούνται	στερούνται

Όμοια σχηματίζονται και μερικά ακόμη ρήματα: επικαλούμαι, προηγούμαι, συνεννοούμαι κ.ά.

Για τα ρήματα αυτά, και ιδίως για τον παρατατικό τους, χρησιμοποιούμε συνήθως περιφράσεις:

- συνεννοούμαι = βρίσκομαι (έρχομαι) σε συνεννόηση.
- συνεννοούμον = βρισκόμον (ερχόμον) σε συνεννόηση.

Κατάλογος Ανώμαλων Ρημάτων*

Ενεστώτας	Α ὄ ριστος		Μετοχή Παθητική
	Ενεργητικός	Παθητικός	
ανεβαίνω	ανέβηκα (βλ. πίν. 12)	—	ανεβασμένος
αρέσω <u>Παρατατικός</u> άρεσα & αρεζα	άρεσα	—	—
αρταίνω	άρτυνσα	αρτύθηκα	αρτυμένος
αυξάνω	αύξησα	αυξήθηκα	αυξημένος
αφήνω	άφησα	αφέθηκα	αφημένος
βάζω	έβαλα	βάλθηκα	βαλμένος
-βάλλω προ-, προσ- ανα- κ.ά.	-έβαλα	-βλήθηκα	-βλημένος
βγάζω	έβγαλα	βγάλθηκα	βγαλμένος
βγαίνω	βγήκα (βλ. πίν. 12)	—	βγαλμένος
βλέπω	είδα (βλ. πίν. 12)	ειδώθηκα <u>Υποτακτική</u> ιδωθώ	ιδωμένος

* Στον κατάλογο αυτόν θα βρίσκεις τον ενεργητικό ενεστώτα και τον αόριστο, τον παθητικό αόριστο και τη μετοχή του παθητικού παρακειμένου. Από αυτούς τους ρηματικούς τύπους σχηματίζονται όλοι οι άλλοι.

Ενεστώτας	Α ὄριστος		Μετοχή Παθητική
	Ενεργητικός	Παθητικός	
βόσκω	βόσκησα	βοσκήθηκα	βοσκημένος
βρέχω	έβρεξα	βράχηκα	βρε(γ)μένος
βρίσκω	βρήκα (βλ. πίν. 12)	βρέθηκα	—
γδέρνω	έγδαρα	γδάρθηκα	γδαρμένος
γέρνω	έγειρα	—	γερμένος
γίνομαι	έγινα	γίνηκα	γινωμένος
δέρνω	έδειρα	δάρθηκα	δαρμένος
διαβαίνω	διάβηκα	—	—
διαμαρτύρομαι	—	διαμαρτυρήθηκα	διαμαρτυρημένος
διδάσκω	δίδαξα	διδάχτηκα	διδαγμένος
δίνω	έδωσα	δόθηκα	δο(σ)μένος
εγκατασταίνω	εγκατάστησα	εγκαταστάθηκα	εγκαταστημένος
έρχομαι	ήρθα (βλ. πίν. 12)	—	—
εύχομαι	—	ευχήθηκα	—
θέλω	θέλησα	—	θελημένος
θέτω	έθεσα	—	-θεμένος (απο-, κατα-, αποσυν- κ.ά.)
κάθομαι	κάθισα	—	καθισμένος

Ενεστώτας	Αόριστος		Μετοχή Παθητική
	Ενεργητικός	Παθητικός	
(καθίζω)	κάθισα	—	καθισμένος
καίω	έκαψα	κάηκα	καμένος
κάνω	έκαμα	—	καμωμένος
καταλαβαίνω	κατάλαβα	—	—
κατεβαίνω	κατέβηκα (βλ. πίν. 12)	—	κατεβασμένος
κλαίω	έκλαψα	κλαύτηκα	κλαμένος
λαβαίνω	έλαβα	—	—
λαχαίνω	έλαχα	—	—
λέ(γ)ω	είπα (βλ. πίν. 12)	ειπώθηκα	ειπωμένος
μαθαίνω	έμαθα	μαθεύτηκα	μαθημένος
μακραίνω	μάκρυνα	—	—
		απομακρύνθηκα	απομακρυσμένος
μένω	έμεινα	—	—
μπαίνω	μπήκα (βλ. πίν. 12)	—	μπασμένος
ντρέπομαι	—	ντράπηκα	—
παθαίνω	έπαθα	—	(κακο) παθημένος
παίρνω	πήρα (βλ. πίν. 12)	πάρθηκα	παρμένος

Ενεστώτας	Α ὄριστος		Μετοχή Παθητική
	Ενεργητικός	Παθητικός	
παραγγέλλω	παράγγειλα	παραγγέλθηκα	παραγγελμένος
παραγγέλνω			
πάω βλ. πηγαίνω			
πετυχαίνω	πέτυχα	—	πετυχημένος
πέφτω	έπεσα	—	πεσμένος
πηγαίνω	πήγα (βλ. πίν. 11)		
πίνω	ήπια (βλ. πίν. 12)	πιώθηκα	πιωμένος
πλένω	έπλυνα	πλύθηκα	πλυμένος
σέβομαι	—	σεβάστηκα	—
σέρνω	έσυρα	σύρθηκα	συρμένος
σπέρνω	έσπειρα	σπάρθηκα	σπαρμένος
στέκομαι	—	στάθηκα	—
στέκω		Προστακτική στάσον σταθείτε	
στέλνω	έστειλα	στάλθηκα	σταλμένος
στρέφω	έστρεψα	στράφηκα	στραμμένος -στρεμμένος (κατα-)

Ενεστώτας	Αόριστος		Μετοχή Παθητική
	Ενεργητικός	Παθητικός	
σωπαίνω	σώπασα	—	—
σιωπώ	σιώπησα	-σιωπήθηκα (<i>απο-</i> κ.ά.)	-σιωπημένος
τείνω	έτεινα	-τάθηκα (<i>απο-</i> κ.ά.)	—
τρέπω	έτρεψα	τράπηκα	-τραμμένος
τρώ(γ)ω	έφαγα (βλ. πίν. 11)	φαγώθηκα	φαγωμένος
τυχαίνω	έτυχα	—	(<i>αποτυχημένος</i>)
υπόσχομαι	υποσχέθηκα	—	υποσχεμένος
φαίνομαι	—	φάνηκα	(<i>κακοφανισμένος</i>)
φεύγω <u>Προστακτική</u> φεύγε φεύγα	έφυγα	—	—
φταίω	έφταιξα	—	—
χαιρομαι <u>Μετοχή</u> χαρούμενος	—	χάρηκα	—
χορταίνω	χόρτασα	—	χορτασμένος
ψέλνω (ψάλλω)	έψαλα	(ψάλθηκα)	ψαλμένος

**Ανωμαλίες στο σχηματισμό των εγκλίσεων
του άσιγμου αρίστου**

Ενεστώτας	Α ὄ ρ ι σ τ ο σ			
	Οριστική	Υποτακτική	Προστακτική	Απαρέμφατο
1. ανεβαίνω	ανέβηκα	ανέβω ἢ ανεβώ	ανέβα ανεβείτε	ανέβει ἢ ανεβεί
2. κατεβαίνω	κατέβηκα	κατέβω ἢ κατεβώ	κατέβα κατεβείτε	κατέβει ἢ κατεβεί
3. βγαίνω	βγήκα	βγω ἢ νά `βγω	βγεῖ (έβγα) βγείτε	βγει
4. μπαίνω	μπήκα	μπω ἢ νά `μπω	μπεῖ (έμπα) μπείτε	μπει
5. βρίσκω	βρήκα	βρω ἢ νά `βρω	βρεῖ βρείτε	βρει
6. βλέπω	είδα	(τ)δόν	(τ)δεῖς δείτε, δέ(σ)τε	ιδεί
7. λέ(γ)ω	είπα	(ει)πόν	πεῖ πείτε, πέστε	(ει)πεί
8. πίνω	ήπια	πιω	πιεῖ (πιε) πιείτε, πιέ(σ)τε	πιει
9. ἐρχομαι	ήρθα	ἐρθω ἢ νά `ρθω ἢ νά `ρθω	έλα ελάτε	έρθει
10. πηγαίνω	πήγα	πάω	—	πάει
11. παίρνω	πήρα	πάρω	πάρε πάρ(ε)τε	πάρει
12. τρό(γ)ω	έφαγα	φά(γ)ω	φά(γ)ε φάτε	φά(γ)ει

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

	Σελ.
1. Η πρόταση	5
2. Περίοδος, ημιπερίοδος	15

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΦΘΟΥΓΓΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Φθόγγοι και γράμματα	17
Λέξεις και συλλαβές	24
Ο τόνος	28
Άλλα ορθογραφικά σημεία - Στίξη	33
Πάθη φθόγγων	41

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

Ο σχηματισμός των λέξεων	51
Γενικά	51
Παραγωγή	55
Σύνθεση	67
Η σημασία των λέξεων	75
Κυριολεξία και μεταφορά	75
Ομώνυμα	76
Παρώνυμα	77
Συνώνυμα	77
Ταυτόσημα	79

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΤΥΠΟΙ

Τα μέρη του λόγου	80
Γενικά	80
Τα κλιτά μέρη του λόγου	89
Το άρθρο	89
Τα ουσιαστικά	92
Οι σημασίες και τα είδη των ουσιαστικών	92
Το γένος των ουσιαστικών	95
Ο αριθμός των ουσιαστικών	98
Κλίση των ουσιαστικών	99
Κλίση των αρσενικών	102
Κλίση των θηλυκών	115
Κλίση των ουδετέρων	125
Ανώμαλα ουσιαστικά	135
Τα επίθετα	143
Παραθετικά	156
Τα αριθμητικά	164
Οι αντωνυμίες	170
Τα ρήματα	191
Γενικά	191
Διαθέσεις και φωνές	193
Εγκλίσεις και χρόνοι	198
Αριθμοί και Πρόσωπα	209
Βοηθητικά στοιχεία για το σχηματισμό των ρημάτων	211
Οι συζυγίες	212
Τα στοιχεία του σχηματισμού	237
Αύξηση	237
Θέμα, κατάληξη, χαρακτήρας	240
Το ενεστωτικό θέμα	242
Το αοριστικό θέμα	243
Η μετοχή	252
Ρήματα ελλειπτικά, απρόσωπα, ανώμαλα	255

Σελ.

Τα άκλιτα μέρη του λόγου	259
Επιρρήματα	259
Προθέσεις	262
Σύνδεσμοι	264
Σύνδεσμοι προτάσεων	266
Μόρια	269
Επιφωνήματα	270

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Πίνακες	273
Λέξεις που γράφονται ενωμένες σε μία λέξη	274
Συντομογραφίες	275
Τα αχώριστα μόρια ως πρώτα συνθετικά	275
Ονόματα που παρουσιάζουν ανωμαλία όταν γίνονται πρώτα συνθετικά	276
Τα αριθμητικά όταν γίνονται πρώτα συνθετικά	277
Τα απόλυτα και τα τακτικά αριθμητικά	278
Συγκεντρωτικός πίνακας των αριθμητικών	280
Τα θέματα	281
Το ρήμα στερούμαι	283
Κατάλογος Ανώμαλων Ρημάτων	284
Ανωμαλίες στο σχηματισμό των εγκλίσεων του άσιγμου αορίστου	289

Σημείωση:

Τα παραδίγματα και τα κείμενα της Γραμματικής είναι παρμένα από τη λογοτεχνία και από τον προφορικό λόγο. Για λόγους δύνας που αφορούν την εμφάνιση του βιβλίου δεν κρίθηκε σκόπιμο να γίνουν όλες οι παραπομπές.

ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΚΑΙ ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ : ΑΝΑΣΤ. ΜΟΥΣΤΑΦΕΛΛΟΣ

Κ.Α. 33 ΕΚΔΟΣΗ ΣΤ' 1983 ΑΝΤΙΤΥΠΑ 230.000
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: THE POINT INTERNATIONAL ΕΠΕ ΣΥΜΒΑΣΗ 3928/30.12.82
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ι. ΚΑΜΠΑΝΑΣ Α.Ε. ΣΥΜΒΑΣΗ 3935/7.1.83